

The Project Gutenberg eBook of Téli zöld: Válogatott elbeszélések az ifjuság számára, by Mór Jókai

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Téli zöld: Válogatott elbeszélések az ifjuság számára

Author: Mór Jókai

Release date: November 18, 2013 [EBook #44216]

Language: Hungarian

Credits: Produced by Albert László, Judit Bíró, Gábor Hesz and the Hungarian Distributed Proofreading Team (<http://dphu.aladar.hu>) from page images generously made available by the Google Books Library Project

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TÉLI ZÖLD: VÁLOGATOTT ELBESZÉLÉSEK AZ IFJUSÁG SZÁMÁRA ***

Megjegyzések:

A tartalomjegyzék a [377.](#) oldalon található.

Az eredeti képek elérhetők innen: <http://books.google.com/books?id=59ANAAAAQAAJ>.

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

TÉLI ZÖLD.

TÉLI ZÖLD.

JÓKAI MÓR

MŰVEIBŐL

VÁLOGATOTT ELBESZÉLÉSEK

AZ

IFJUSÁG SZÁMÁRA.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

MDCCCLXII.

Pest. 1862. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

ROZGONYI CECILIA.

-1-

I.

Csak tizennégy éves volt még Nagy Lajos leánya, Hedvig, s már két korona kívánczozott szüzi homlokára, a lengyel és lithván.

A korona nehéz ékszer! egykor sokkal könnyebb füzért hordozott a szép királyi hajadon, - a szerelem rózsá-koszoruját.

Még midőn csak hat éves volt a leány, országhódító atyja elvitte őt magával egy szomszéd tartomány udvarába; a mire ő oly jól emlékezett.

Ott egy nálánál alig idősebb kis fiut vezettek elé, s azt mondták, hogy ez lesz vőlegénye. A szép szőke gyermek kezét összefűzték az övéivel, gyűrűt cseréltek velők, az oltár elé vezették s ott a két szép gyermeket megeskették, hogy egymást holtig és örökké fogják szeretni.

Este, az egész udvar láttára, fényes, kivilágított teremben, harsogó zenehang mellett, egy pompás menyegzői ágyba egymás mellé lefektették a két szelided gyermeket; - arczaik egymást érinték, - a szülők ott álltak körül, gyönyörrel mosolygva rájuk, - a vőlegény kezét a menyasszony nyakára fűzték, mondták nekik, hogy csókolják meg egymást, azután elválaszták őket, - a gyermekférj elment Angolhonba, a gyermeknő vissza Magyarországra.

-2-

És mind erre Hedvig oly jól emlékezett. Azóta nyolcz évvel lett idősebb a világ, a rózsárczú gyermekből liliumképző hajadon nőtt fel, - a kora ábrándok álmai meghalaványíták arcját. Valami titkos érzélem annyiszor eszébe juttatá azt a napot, azt a képet, melyben gyermek-vőlegénye szemérmes mosolygással kis kezét nyakára fűzte, látta mindig a mosolygó kedves arcot, hulló selyem szőke fűrtével, himzett ingfodorral körülvéve, és oda képzelé magát is, fehér patyolat köntösében, a halvány kék szalagokkal, s elgondolá, mennyivel szebb lehet egy ily pillanat nyolcz év után.

A szívébe oltott ábránd együtt nőtt fel vele. Az ártatlan gyermek lélek játszó örömeiből áterősült az, a sejtő szüzi kebel vágyó szenvedélyivé. Gondolá, hogy milyen boldogok lesznek ők, a midőn még azt sem tudta, hogy miért boldog az, a ki szeret.

Egy napon a lengyel rendek követése érkezék Budára, hol akkor Hedvig anyja a fejedelmi lelkű Erzsébet ült az eddig csak férfit ismert királyi széken, s a legifjabbik királylyánt kérte országa számára királyul. Előbb kérte, azután követelék, végre daczos erőszakkal vivta ki őt az anyai karok közül.

-3-

Lengyelhonban akkor vad polgárháboru dult. A mint Hedvig megérkezék, megszűnt a harc, a küzködő pártfelek hódolattal rakták csorba kardjaikat az érkező szent elé s karjaikon, sziveiken vitték őt árva trónjukra.

A rózsákoszorúnak hullani kellett a korona elől. Hedvig országot kapott, de egy egész világot adott érte, keblének belső világát.

A koronás szüz hírével viszhangzott minden ország, fejedelmek jöttek érte, sziveiket, koronáikat lábai elé lerakni. A szüz várta vőlegényét, kinek arcza élt szívében s vigasztalan bocsátá őket.

Egy napon egy vad, férfias tekintetű, harczos ifju jelent meg a lengyel fővárosban, kinek neve ijedelemmel tölté be egykor Lengyelországot, annak leghatalmasabb ellensége, a lithván vezér, Jagelló.

Egykor boszu, most szerelem hozta őt Lengyelországba. Népét és országát, koronáját és szívét hozá ajándékba az ifju királynőnek.

- Meg kell lenni,... mondanak a rendek. Két egymást rontó nemzet egybe forrása kívánja ez áldozatot.

- Meg kell lenni;... monda az egyház. Egy pogány nép milliói térnek ez által az egy igaz Istenhez.

- Meg kell lenni;... monda a rokonság. A királyi család fénye egy új korona sugáiraival növekszik.

Csak a sziv nem szólt semmit. A merész, szilaj, fejedelem ifju, hidegen hagyta azt, míg a várt halvány ifju képe midőn megjelent előtte, szomoruan sohajta fel, talán soha sem látandja őt többet!?

-4-

Végre, szent megnyugvással lelkében, elfogadta a lithván fejedelem koronáját, de midőn fejére tették, mintha ágaival visszafelé fordítva hullott volna az szívére.

Nemes önmegtagadással napot tüzött ki a menyegzőre, mely két ország népét az ő szive árán fogja egyesíteni, midőn a kijelölt nap előtt egy messze földről jött lovas csapat érkezik Krakkó elé, - karcsu szőke ifju volt a vezér.

A zárva talált kapu előtt megálltak a lovagok, a bástyán a várkapitány, Kurozvaki, megjelent: „mit akartok?“ kérdé tőlük.

- Nőmért jöttem, szólt az ifju. Én vagyok Vilmos herczeg, Hedvig királynőnek férje.

- Csalatkozol ifju lovag, viszonza a castellan, - Hedvig királynő férje a lithván fejedelem, Jagelló.

- Hazudsz, ember! kiálta szenvedélyesen az ifju. Enyim volt ő, most is az, s csak az égnek adom vissza.

- Ugy szóltál, mint keresztyénhez illik. Az ég kérte őt vissza tőled milliók földi és égi üdvére. Éljen boldogul s térj el innen.

- Nem lehet, míg velem nem beszéltem, csak egy szót, csak az ő szavát hallhassam, én hallgatni fogok s meghalni szótlanul.

- Kint fogsz okozni magadnak, kint ő neki, de megleend; viszonza Kurozvaki, - holnap reggel jő egyedül, kívánatod teljesülend.

Másnap reggel megjelent a herczeg a várkapu előtt. Az most felnyílt szavára, ott bekötötték szemeit s vezették utczákon, folyosókon keresztül, végre egy márványos házba ért, - a távol viszhangból, mely lépteire felelt, gyanítá, hogy egy nagy teremben kell lennie.

-5-

Itt levették szemeiről a köteléket. Körültekinte. Egy nagy sötét templomban találta magát, melyet gyéren világítottak az oltár viaszgyertyái.

A templom háttéréből egy ünnepies csoportozat közelített hallgatagon felé, nők, férfiak; közepett egy halvány ideál alak, hófehér ruhában, megtört tekintettel.

Vilmos ráismere. Zokogva rogyott térdére. „Elfeleedtél, elfeledtél“ rebegé a közeledőnek. Hedvig oda lépett hozzá: „nyugodjál meg“, mondá neki édes feledhetlen hangon, melynek angyal tisztaságát itt-ott megreszketeteté az indulat küzdő zaja.

- Isten, emberiség, nemzetek kívánják, hogy boldog ne légy, s engemet ne tehess azzá. Szerelmem, mely tied volt, népemé fog lenni ezután; a boldogság, mit neked szántam, közöttük leend felosztva. Neked is vannak népeid, helyettem szeresd azokat, tedd őket oly boldogokká, minővé tettél volna engem.

Az ifju herczeg nem tudott szólni; minden ifju reményeit egy pillanatban el kelle vesztenie. Hallgatva rejté arczatát két kezébe.

A királyné kísérete zokogva állta őket körül. Maguk a vénnemesek is törülgeték szemeiket s bámulva néztek az ifju szűzre, ki egyedül állt ott félig mosolyogva, mint egy megdicsőült szent az oltárképen, mint egy kedves halott, a ki körül sir minden ember, csak ő maga mosolyog.

-6-

Azok közül, kik a herczegnőt ide kísérték, egy ifju pár félig elvonulva látszott a fél homályu templom egyik oszlopzata mellett. Egy magas, lenge szőke lyán, és egy délczeg, karcsu ifju.

Kezeik egymás kezét szoritják, és szemeik a bucsuzó királynét nézik, a ki oly nemes lemondással áll térdelő jegyese előtt, kitől örökre el kell válnia.

- Ah Száva, szól a szép szőke lyán suttogva; én nem tudom, mit sejtek, de úgy érzem, mintha én állnék ott a királyné helyén.

- És én, mintha magam, térdelnék ott előtted, a szomoru herczeg helyén. Épen úgy nem tudnék szólni. Oh, nekem a szívem repedne meg, Cecilia.

A két szerelmes ifju közelebb huzódott egymáshoz, mintha attól tartana, hogy őket is le akarják egymás kebléről szakítani.

Vilmos herczeg reszketve emelte föl arczatát; szép nemes vonásaira visszatért a nyugalom. A nemes elhatározás, a mely nagy lelkek sajátja, olvasható volt homlokán. Odafordult a bájoló menyasszonyhoz: „csak egy csókot, csak egy könyvet“ rebegé megtört lélekkel. Hedvig oda nyújtá a forró ajk elé hófehér kezét, s a könyv ott ragyogott szemében.

Akkor felszökött hirtelen térdéről a herczeg s fulladozva kirohant a templomból. Az ajtónál

megállt még egyszer: „élj boldogul!” suttogá Hedvig felé s azzal eltávozott örökre.

Holta napjáig boldogtalan maradt.

A királyné kísérete visszavonult a sötétlő templomürbe; a lépések hangján kívül semmi sem szólt, csak ama karcu ifju suttogá néha. Cecilia! Cecilia! s ha aztán a leány megállt, nem tudott mit mondani neki. Semmi, semmi, hebegé. Azt akarta megkérdeni tőle: mit érezne ő, ha így el kellene válnia? de nem merte kimondani, hanem egy oltár előtt letérdelt, s ott azon imádta istent, hogy engedje neki ez órát örökre ugy elfeledni, hogy soha eszébe se jusson többet.

-7-

E közben feltárultak a nagy templom ajtai, kívülről, ünneplő népség tolongott be egymásután, gyertyákat gyújtottak meg minden felől, a terem kivilágosult, megelevenült; a hova szem láthatott, mindenütt eleven emberfők s festett mosolygó angyalfők bámultak le karzatokról, boltozatról; a megfakult falak szinehagyott aranyozásával élénk ellentétben látszottak a mindenszinű zászlók, mikkel a mai nap ünnepére a nép fölékesíté szentegyházát.

Künn harsogott a közlegő zene, s az eddig zárva tartott fő ajtó megnyiltával belépett az udvari diszmenet; apródok, seneshallok, főpapok és főnemesek tarka pompás vegyülete, melynek közepén egy magas délczeg férfi jött, kissé szokatlan megilletődéssel arczán, a pogány fejedelem Jagelló, ki először lépett keresztyén egyház boltozata alá s ismeretlen áhitattal tekinté szét az ó templomban az uj vallás titkos hieroglyphain jártatva szemeit.

Hosszu gesztenye barna fürtei ideges vállaira omoltak, a mint hajadon fővel az oltár elé lépett, hol három szent jel várt reá: a keresztvizmedencze, a korona és mátkagyűrű.

Az első uj eget nyitott meg előtte, a második uj országot adott neki; de a mi több volt előtte, mint ország és mennyország, azt a harmadik köté hozzá, a szép az áldott Hedviget.

Háromszor hangzott a nép ajkairól a hosanna; először, midőn Jagelló egyszerű fegyvertelen öltözetben letérdelt a medencze előtt, s göndör fürtös fejét meghajtá a szent viz előtt; másodsor, a midőn homlokát a szent chrysuma nedve érinté s egyenkint adtak reá koronát, bibor-palástot, országkardot és aranyalmát; de lehangosabban szólt harmadszor az üdvkiáltás, midőn a bájoló szüz menyasszony jött felé udvari kíséretével, halványan, magasztosan, mint egy égből leszállt angyal. A krakkói érsek összetette kezeiket, legjobb áldását az égnek imádkozá fejeikre. A történet igazolja: hogy az áldás foganatos volt.

-8-

E perczen örömkönyűt sirt minden arcz, csak azok sirták a fájdalom könyét, kik az előtt egy órával jelen voltak a templomban a királynővel.

Mig a királyi pár az oltár előtt állt, kíséreteik diszkört alakítának körülök; a magyar és lengyel hölgyek, a magyar, lengyel és lithván nemesek tarka élénk csoportozatot képezének az esküvő pár mögött.

Legközelebb állt a királynő háta mögött a szép szóke hajadon, a Szentgyörgyi Templin gróf leánya, Cecilia az akkori nemes hölgyek között a legszebb a legnemesebb. Élénk, lelkes arcza bájoló volt azon szűzi tulajdonával, hogy minden rátekintő szempillantása előtt elpirult, szinte égni látszék, s ilyenkor nagy kék szemeiben valami oly rejtett tűz sugárza elő, mintha a nappali égen jelennének meg futócsillagok.

Pedig most is két arcz volt feléje fordulva, elválhatatlanul; két ifju nem birta róla szemeit levenni, mintha egyiket sem érdekelné az egész keresztelés, koronázás és menyegző.

-9-

Egyik ifju a leánynyal szemben állt. Ez volt Cserni Száva, egy fiatal lengyel nemes, még alig több mint gyermek s már is halálosan szerelmes. A másik egy magas, daliás magyar levante, komoly, életpiros arczczal, kinek szép nemes vonalmai már fölverték a férfi jellemet, s ki oly benső meglegegedéssel pillanta az épen mellette álló hajadon arczába. Ez ifju volt Rozgonyi István.

A lyán nem merte szemeit felvetni, s még is érzé, még is tudta, hogy két oly égető tekintet éri arczát, mintha sugaraikat érzéné rajta.

A nászeskü végeztével Rozgonyi udvariasan nyujtá karját Cecilianak, mit az reszketve fogadott el, mig háta mögött Száva lépteinek dobbanását vélte hallani. A szentelt viz előtt találkoznak. Rozgonyi megkínálta vele a hajadont. Midőn az egy kezével belenyult a hideg vízbe, másik kezén egy forró kéz heves szoritását érzé. Száva volt az, ki odahajolva hozzá, halkan suttogá fülébe:

- Mintha én térdeltem volna ott előtted.

Néhány nap mulva Rozgonyi visszatért Magyarországra, - Cserni Száva a király oldalán az orosz hadba távozott.

II.

Sok, igen sok év folyt le e nap után; folyt a harcz minden országban, hulott az ember, mint az őszi levél; kit meg sirattak, kit elfelejtettek.

Sirban volt már s csillagok között lakott az ifju királyné is, holta után szentnek tarták s sirjához jártak imádkozni.

-10-

A lengyel nép sokat küzdött jobbra balra szomszédaival, néha önmagával is; s küzdésben néha ugy megfogyott, hogy egy-egy faluban nem maradt egyébe, mint az özvegy és az árva.

Egy késő őszi éjszakán egy magányos lovagüget a templini kastély felé; zug, dörömböl a zivatar, a magas karcsu jegenyék hajladoznak a szél alatt, a távol fasorok végén sötétlik az ősi kastély. Valamennyi ablakai közül csak egy földszinti szobácskáé van kivilágítva.

A lovag, mintha belől fáznék, összehuzza vállain zsinoros köpenyegét s elmerengve poroszkál a begyepesedett uton, midőn gondolatai közül egy szembejövő öreg pár üdvözlése kizavarja.

A lovag megállítá paripáját s beszédbe elegyedett a földművessel.

- Itthon van-e most Templin gróf?

- Otthon van ő már rég ideje, jó uram; viszonya a pár. Sok esztendeje már annak, hogy őt eltemették.

- Ki lakik most a kastélyban?

- Mind elköltöztek belőle, ki az égbe, ki más hazába, csak az öreg Marina lakik még ott. Itt vénült meg, itt akar meghalni. Ott világít szobájának ablaka.

A lovag sarkantyuba kapta paripáját s pillanatok mulva a kastély udvarán állott. „Nyiss ajtót, Marina!” szólt, a kis földszinti szoba ajtaján zörgetve.

A vén cseléd köhécselve tárta fel az ajtót; a jövevény hangja ismeretes volt előtte, de a mint meglátta a magas fegyveres férfit maga előtt állani, ijedten döbrent vissza az ismeretlen alak elől s szinte kiejtő kezéből a mécsset.

- Nem ismersz rám, jó Marina; - szólt nyájas hangon a jövevény; mire a vén cseléd ránczos arcán valami örvendetes emlék mosolygása látszott végig futni, még csodálatosabbakká kuszálva annak barázdáit; de az megint elmúlt a mint a szóló arcába nézett, s némán rázta meg fejét.

- Annyira meg kelle hát változnom? sóhajtja a lovag. Én vagyok Cserni Száva.

- Te, te! sikolta a vén nő kitörő örömmel, megragadva a lovag karját, s csókjaival boritva annak kezét. Tehát te élsz Sztanisa, kit megholtak hittem, kit gyászoltam mind e mai napig.

- Méltán támadt holthirem. A vladiméri csatában négy seb leránta lovamról, ott elfogtak, elvittek Kiovbá; a fogságból csak most szabadultam ki, midőn a foglyokat kölcsönösen kicserélték. De szóljunk most egyébről. Te tudod, hogy mi volt nekem legkedvesebb e világon. Hol van Cecilia.

- Oh, csak hogy élsz, csak hogy visszatértél; szólt a vén dajka szeméit törölve; nem képzeled, mennyit sirtam miattad; bár egyszer álmomban tudtomra adta volna valami angyal, vagy valami védszent, hogy nem haltál meg, pedig annyit imádkoztam hozzájuk, hogy mondják meg.

- Köszönöm, jó Marina. De most szólj arról, a miről én gondolkozom.

- Igaz, igaz. Tudod, hogy a jó királyné meghalt; milyen áldott teremtés volt; hogy szerette Ceciliát, akár csak az édes anyja. Szegényt, hogy elválasztották kedvesétől, azért, hogy Jagellóhoz menjen nőül, - Cecilia annyiszor elbeszélte nekem azt a jelenetet és én mindig sirtam rajta. De megáldotta az Isten, - Jagellóval is boldog lett, s most már idvezült az égben.

- De szólj Ceciliáról.

- Hiszen azt cselekszem. Hedvig királyné nagyon szerette őt, mindig ohajtá, hogy őt boldoggá tehesse. Mert hiszen nem csak egy helyen terem boldogság a földön. Ime a királyné is, midőn elhagyá örömeit, azok helyett üdvöt talált.

- De te megölsz engem félretéréseiddel. Szólj, mit tett Cecilia, midőn azt hallá, hogy elestem?

- Ne mondasd azt el velem. Sirt, kétségbe volt esve, megakart ő is halni, ne kényszeríts e napokra emlékezni. Évekig gyászruhát viselt miattad és zárdába akart menni.

- És hol van most?

- A királyné sajnálkozva látta a szép gyermek hervadását s mindent elkövetett érte, hogy őt újra felvidítsa; elhordta magával utazni, a fényes lovagjátékokba, miket sógora Zsigmond király adott: egy ily leventés játék alkalmával egy délczeg ifju magyar lovag választá magának Cecilia színét, a violaszínű gyászt, s e szín mellett teteté a győztes fejére a pályakoszorút. A lovag szép volt és merész. A királyné sokat suttogott a leány fülébe. Az ifju nem sokára megkérte Cecilia kezét. Templin gróf épen akkor haldokolt - a haldokló kívánsága volt, hogy Cecilia menjen hozzá. S ki tagadhatná meg egy haldokló utósó kérését?

- Tehát csak ugyan jobb lett volna halva maradnom.

- Ne szólj így Sztanisa; látod, Vilmos herczeg is meg tudott válni a királynétól.

- Emlékezem rá, most még jobban, mint valaha. - Szólj Marina: kinek hívják azon embert, a ki elrablá őt tőlem?

- Rozgonyi István.

- Emlékszem rá. Egyszer láttam, de még egyszer fogom látni.

- Mit akarsz Sztanisa?

- Fel akarom őt keresni. Ha boldoggá tudta tenni, a kit én azzá tettem volna, úgy áldja meg őt az ég, áldásomat hagyom nála; de ha általa boldogtalan lett az, a kit én oly forrón szerettem, - ha ő durva, bántó kezekkel nyul ahhoz, a kihez én csak imádkozva mertem járulni: akkor Isten irgalmazzon neki. Ha egy könyvet fogok e nő szemeiben látni, csak egyetlen panasztevő könyvet, - megölöm azt az embert, Marina, - megölöm.

A vén cseléd zokogva borult a jövevény kezére.

- Most áldjon meg az Isten, én megyek egy országgal odább; szólt, köpenyét vállára vetve a lovag s távozni készült.

- Hová mennél késő téli éjszakán? maradj itt bár reggelig pihenni.

Inkább pihenhetnék egy ostromlott várban, mint e házban itt, a hol minden tárgy, minden ablak ő rá emlékeztet. - De mégis jer, vezess végig a termeken. Szeretném még egyszer látni a tárgyakat, a mikhez ő közel volt, bár köztük nem maradnék ezért a világért. Hadd lássam még egyszer arczképét, a milyen volt akkor a midőn még az enyim volt.

-14-

A vén cseléd vevé lámpáját és a kulcsokat s körülvezette Szávát a kastélyban.

A szomorú ifju itt-ott elmerengve megállt. - Emez ablakból szokott ő kinézni, innen várta őt, mikor messziről jött. - Amott áll a szék, melyen himzeni szokott, a himzóráma a falnak támasztva. - A por belepett minden butort, a hárfa hurjai leszakadoztak, s réz kalitkából eltűntek az énekes madarak, a virágcserepek asszú kóroit beszötte a pók. A lég maga is oly fülledt, oly nyomasztó. Semmi sem él itt. Még az ősök képei is megfeketültek, mintha még a képek is jobb szeretnének már meghalni, ha semmi sem él körül.

Végre a kerti szobácskához értek; Száva keble nyugtalanul dobogott. Annyi boldog óra kedves emléke éledt fel egyszerre fájdalmas szívében, miket e kisdud szobában töltött. Felnyitották, belépett. Eltakarta szemeit, annyi emlék rohanta meg egyszerre keblét. S csak egyenkint kezdte azután sorba nézni a tárgyakat. Mindenüve odaképzélé őt magát, azon arczczal, melynek még csak az ő számára volt mosolya. Végre meglátta arczképét, azt a nyájas szelid arczot, épen úgy, a hogy a szívében meg volt tartva, azon szelid kék szemekkel; azzal a rózsapirulással, azon ábrándos kifejezésű ajakkal. Még egyet lépett s ott ijedten visszarezzent. A hely, mi ez arczkép után következék, üres volt, egy levett ráma foltja látszék ott csupán. Ott az ő saját arczképe állt egykor, kedvese mellé akasztva, s az most le volt véve onnan.

Keserű elfogódással rogyott a lovag a karszékbe. „Hát még innen is száműztek!” Annyira el van vetve emlékem, hogy még arczképem sem lehet az övéhez közel többé. - Isten veled jó Marina, te is elfelejtettél már félig, felejts el most már egészen.

-15-

A vén nő sirva kulcsolta magát az elsiető lovag kezére; „nézd mint zug, mint dörömböl a zivatar” kiálta a lovára pattanó után.

- Hadd zugjon, dörömböljön.

III.

Az ember szereti magának vetélytársát úgy képzelni, mint egy gyáva haszontalan embert, kivált a szerencsés vetélytársat.

Ki lehet ez a Rozgonyi? kérdé magában Sztanisa. Bizonyosan valami durva dölyfös olygarcha, egy szeszélyes bitang kényur, a ki rablovára fészkiből ijesztgeti a kényére hagyott jobbágy-népet; egy gyáva kéjencz, a kinek orgiáit zsoldos sereg őrzi, kinek arcza csak a bortul tud pirulni s elsápad, ha csatáról van a szó.

Ilyen képet feste ő magában vetélytársa felől.

Egy napon a lengyel király magához hivatta Sztanisát, legjobb bajnokát harcosainak, most már lubló kapitányt, kit azon időben szokásosan diákra fordított néven Zavissius Nigernek neveztek.

- Jösz, hogy elmenj; monda Jagelló a belépő ifjunak. A magyar és lengyel trón kibékült egymással. Magyarországot veszélyes ellenség fenyegeti, az ozman; segitenünk kell rajta, hogy megmaradjon.

-16-

Száva leütötte fejét, arra gondolt: hogy ha Magyarország elveszne, vetélytársa is ott veszne benne, és hallgatott.

- A harcz már megkezdett, folytatá a király, s szégyen lenne ránk nézve, ha ott nem lennénk benne. A nikápolyi mezőn, hol tizenhárom év előtt a frank és magyar sereg csatát vesztett, most újra megütközének a magyarok, és a nap diadala lemosta a gyalázatot a nikápolyi csataterőről; az ozman hadvezér nyolczvanezer emberéből csak a testőreivel menekült meg.

A kard nyugtalanul zörrent meg Száva kezében.

- A győzelem hősei: Losonczi László, a vajda; Marót, a magói bán, s az ifju Rozgonyi István, mindnyája közt a legvitézebb.

Száva arcza hirtelen lánggra gyuladt e szavakra. Vetélytársának hire villámként futott át lelkén s új vágynak teremté abban.

- Én e nevekhez még egyet akarok adni, szívt tovább Jagelló, - e név a tiéd, s arcod színéből látom, hogy te e dicsőséget óhajtod és meg fogod érdemelni.

És valóban le lehet olvasni a bajnok arczáról azt az élő vágyat, mely lelkében támadt: vetélytársával versenyt futni a vész és diadal ösvényén. Nem várhatta, míg a vezérletére bizott dandárok elkészülnek, rábizta azokat alvezére, Odrovánszky Petőre, s maga előre elment Magyarországra.

Egy szép nyári alkonyon egy fekete mentés lovag, egyszerű sastollal kalpagán, ügetett Dédesvár felé, mely mintegy fél mérföldnyire látszott az erdők között fényes bádögfödélű tornyaival s zászlós szélvitorláival egy kerek volkán alaku halom tetején.

-17-

Egy keresztut összejövetelénél egy másik lovag akadt hozzá, egyszerű gombos dolmányban, lengő fehér kócsagtollal, néhány csatlóstól kísérvé.

- Áldjon a szent szűz, nemes lovag; szólítá meg a sastollas a vele találkozó. Nemde, ez itt Rozgonyi vára? Rég volt, hogy Magyarhonban jártam, nem ismerem ki magamat.

- Fogadj Isten, bajtárs; viszonzza a kócsagos. Melyik Rozgonyit keresed? Lőrincz és János még a nikápolyi mezőn elestek.

- Azt a Rozgonyit, a ki értök boszut állt, Istvánt.

- Ugy légy üdvöz, az én vagyok. Szívesen fogadott vendége leendsz házamnak.

- Én lengyel vagyok. Győzelmeid hire hozott ide hazámból. Királyom engedelmével zászlóid alatt akarok küzdeni.

- Örömmel fogadlak. Nehány nap mulva ugy is indulunk Szerviába. Egy jó vitézzel többen leszünk.

- Te oly sűrűn jársz csatába, pedig nőd van itthon, oly szép, oly bájoló.

Tedd hozzá: és olyan jó.

- Boldog is vagy?

- Két fiam van.

A lengyel felsóhajtott.

- S még is elhagyod őket, hogy a harczba menj?

- Őket védelmezem ott is. Az ellenséget jobb nem várni, míg a kapuig jó, hanem elébe menni. Nem a dicsőségért harczolunk mi, hanem azokért, a kiket szeretünk.

E beszéd-közben kiértek a lovagok az erdőből, mely a vár előtt terült, s a tisztáson, mely zöld pázsitjával vevé körül a sánczokat, egy csoport gyermeket pillantának meg, kik részint a közellátzó helység praedialis nemeseinek, részint a várórség csatlósainak fiai, ott a téren háborut játszottak.

- Nézd, az ott köztük az én nagyobbik fiam; monda Rozgonyi az idegennek. A fiuk korán szoknak a háboruhoz. Nem csoda. Ily időben, mikor a pap is oldalára kötött karddal megy misét szolgáltatni, s a földműves kaszával majd füvet vág, majd hadakozik, lám a gyermekek is csatát játszanak. Nézd kétfelé osztják egymást, az egyik lesz a magyar, a másik a török. Emezeknek turbánt kötnek. Ah, de hiszen ez nagyon egyenlőtlen harcz lesz; a magyar félen csak nyolczan vannak, míg amott tizenhatan. - Az én fiam vezeti a magyarokat. Nos fiu, meglásd, mire még. Álljunk meg és nézzük el, mit tudnak.

A két lovag megállt az erdőszélben, a gyermekektől észre nem vétetve, a csatlósok előre; Rozgonyi mosolygó örömmel nézte a kis csapat gyermek háboruját.

A magyar csapatnak három színű selyem zászlója volt, a törököknek félholdas lófark. A ki a másik lobogóját elveszi, az a győztes; ez volt a kölcsönös hadijog.

A török félholdat formált, a magyar egy négyszögöt. Jó hajlós fiatal pálczák valának a fegyverek, vadalmával voltak tömve a vitézek zsebei; ez vala a munitió.

-19-

A bodzafa-tülkök rivallására felkiáltott a két sereg, a török Allaht orditva, a magyar István királyt, s azzal elkezdének repülni a vadalmák. Mint az igazi csatában, lövöldözés volt itt is az első, itt-ott koppant a vadalma, de senki el nem esett még.

Mikor a töltés elfogyott, riadó harczkiáltással rohantak a törökök a magyar hadra, ez mintegy ötven lépésnyire bevárta őket, akkor megfordult s el kezdte futni.

- Ne hagyd magad fiu, monda Rozgonyi mérgesen.

De nem kellett azt féltetni. A téren négy almafa állt, allja terítve savanyu gyümölcscsel, a magyar had azok mögé vonta magát s akkor hirtelen neki fordulva a rohanó ellennek, kemény tüzeléssel visszaverte a támadókat.

Azok visszavonultak lőtávolságnyira; ott haditanácsot tartottak, hadseregüket kétfelé eloszták, az egyik ott maradt a lófarkkal az ostromlottakkal szemben, a másik a hátuk mögé került s onnan támadt rájuk.

- No most mindjárt bekeritnek; kiálta Rozgonyi István, mintegy önkénytelenül segítni akarva játékában.

Ez azonban hirtelen hármat vitézei közül ott hagyva a vaczkor posztó közepett, kik irtózatossággal tarták vissza a hátul kerülőket, addig ő ötérdővel kirozott hősies elszántsággal a zászló körül maradt figyelő hadtestre, s daczára az ellene intézett vadkörte-zápornak, közé tört a zászlóöröknek, egyet kettőt a földre terite közülök, a többi bajtársai foglalák el, míg ő maga a zászlótartóval eredett birkozásba, s a lófarkat kitekerte a nálánál egy fővel magasabb síheder kezéből.

Ezzel vége lett a harcnak.

- Helyes fiam, helyesen! kiálta Rozgonyi előnyargalva az erdőből. A fiu meglátta apját s azzal hirtelen ratificálva a békekötést, örömpresve futott apja elé, a ki fölvette őt lovára s ölébe ültetve, össze-vissza csókolá.

- Legyőztük a törököt, - szóla kipirult arczczal a fiu.

- De nagyon kevesen voltatok ti.

- Hisz azért voltunk magyarok; viszonzza a fiu büszkén. Mindig kevesebb a magyar, mint az ellensége.

Rozgonyi meg akarta simogatni fia kiizzadt homlokát, a gyermek azonban mindig úgy fordítá fejét, hogy kucsmáját jól szemére huzhassa; végre kisült, hogy a homlokán egy jókora ütést kapott, melytől egy fél ujjnyi vonás dagadt fel rajta.

- Egy kis sebet kaptam, monda a fiu vidoran, midőn apja a rejtegetett daganatot fölfedezé. Anyám úgy is azt mondja mindig: hogy hozzád legyek hasonló. Aztán neked is van egy sebhely a homlokodon, már most nekem is van, épen ott azon a helyen; most már anyám egészen hasonlóan fog hozzád találni.

A lengyel önkénytelen sohaja fájdalmasan hangza e vidám csevegés közée.

- Nézd apám, szólt a fiu suttogva, ez az idegen, a ki veled jó, könyezik.

Rozgonyi oda fordult hozzá.

- Tán neked is vannak gyermekeid, kiket otthon hagytl? kérdé tőle résztvevő hangon.

- Senkim, senkim a világon. A szél homokot futt szemembe.

Ez alatt a várhegy alá jutottak a lovagok; a magas hegy tetejére tekervényes csiga-ut vezetett; az akkori idők izletes pompájával épült várnak mind a négy oldalán kiálló gömbölyű tornyocskák voltak, mulató helyekül emelve. E tornyocskák egyikében a lovagok egy fehér hölgyalakot pillantának meg messziről, a mint egy helyen a sűrű bükkerdőből kiértek. A hölgy fehér kendőjével látszék arra integetni.

Rozgonyi sarkantyuba kapta lovát, a lengyel visszarántá a magáét.

- Az ott talán a te nőd? kérdé elfogódott hangon Rozgonyitól.

Rozgonyi fejével inte, míg fia kis kalpagját forgatva kezében, üdvözlé vissza anyját.

Az ut második kanyarodásánál ismét a másik tornyocskában láttatá magát a nő, és így sorban mind a négyet végigjárta, a honnan az érkezők elébe lelete nézni, s mikor azok a felvonó hid elé érkeztek, már a nő ott állt a kapuban s szende örömmel borult férje keblére, míg kisebb fia, kit kezén vezetett, gagyogva ölelte át apja térdeit.

- Nézd anyám, a törökre voltam! kiálta a nagyobbik fiu gyermekes dicsekedéssel, az elrabolt lófarkat mutatva.

- Én pedig most fogok menni; monda kedélyesen Rozgonyi. A király kinevezett fővezérnek, megengedte, hogy seregeket gyűjtsen. A hadriadó mindenütt viszhangra talált az országban; a legjobb vitézek utban vannak a tábor felé; még más hazákból is érkeznek bajnokok; de im hol maradt utitársam? - szólt széttéekintve, midőn a lengyelt nevének be akarta mutatni.

A lengyel valahol elmaradt az utat rejtő bokrok mögött, ott megállt az ölelkező férjet és nő nézve és általuk nem láttatva.

Az évek előtt karcsu halvány hajadon most délczeg amazoni alakká virult fel; a rejtett tűz szemeiben meleg napsugárrá nyilt ki; arczán a szűzi epedést a boldog nő szelid szenvedélye váltotta fel; a gyermeki, hajadoni szépségek helyét a még kedvesebb női és anyai bájak foglalták el.

A lengyel lehajtá fejét s azon gondolkozott, hogy ne forduljon-e vissza?

- Lovag! lovag! kiáltozá a kis fiu, vesszőparipáján elébe nyargalva. Apám vár reád, azt hiszi elvesztél.

A lengyel leszállt lováról, megveregette a gyermek arcát.

- Apád lovának szárnyai vannak, monda neki könyező tréfával, az enyim csak gyalog jár. - Azzal átadta lovát az odaérkező csatlósoknak, s dobogó szívvvel és égő arczczal hagyá magát a kis fiu által szülőihez vezetetni, százszor elmondva magában az álnevet, melyet fölvelt, hogy el ne felejtse.

Hanem arra nem volt szükség; Rozgonyi nem kérdezé vendége nevét s neje szives üdvözlettel fogadá az ismeretlent.

- Nem ismert rám, monda a lengyel magában keserűen, pedig én minden vonásában most is látom hajdani menyasszonyomat. Ugyanazon szép szemek, ugyan az a mosolygás, még tán szebb, mint akkor volt, virággá nyilván mind az, a mit én csak bimbózni láttam. És ő boldog - s még csak nem is gyűlölködtem érte. Hisz rá nézve meg vagyok halva.

-23-

A szép amazon férjével nyájasan beszélgetve, fölvezeté kedves vendégeit a vár termeibe; ott kiültek az erkélyre, honnan az egész Sajó-völgyön végig lehete látni, mely a méla holdvilágnál azt a tündéries csillogást kezdé fölvenni, mely szint ad az éjszakának.

Cecilia férje vállára támaszkodva, félig kihajolt karcsu termetével az erkély korlátján; hosszú szőke hajfürtjeivel játszott az esti szellő; a lengyel ott állt a boldog pár mellett összefont karokkal, s mélán tekintte maga elé. Minő kietlen táj monda magában; köröskörül pusztá erdők, a hegytetők nagy kopasz kövekkel koronázva, a szük sötét völgyben semmi sem szól, csak egy fehér folyam bujdosik rajta nagy csendesesen keresztül; a távol Kárpátok aczél határt vonnak a látkörön; minő szomorú vidék.

- Nemde, lovag, - szólta a nő a lengyelhez, észrevéve annak hallgatását s beszédre akarva hozni, - ön vidékünket csodálja; nemde gyönyörű táj ez a mienk?

E zöld illatos erdő itt a Bükk; ama sziklaóriás ott fehér homlokával az Örvényköve, őseink áldozóhelye; e bujdosó ezüst patak itt alant a Szinyva; s azok az ősz sziklakirályok ott messze, kik ezüst trónjaikban sorban látszanak ülni, az Lengyelország határa, nemde gyönyörű táj?

- Gyönyörű viszonzá a lengyel s kedve lett volna magát az erkélyről száz öles mélységbe levetni.

Annak, a ki boldog, gyönyörű minden vidék, a boldogtalannak zordon mindenik.

-24-

Ujabb vendégek érkezése hangosabbá tette a termeket. A környék főnemesei megtudva Rozgonyi haza érkezését, siettek őt, mint a magyarországi hadak összes fővezérét üdvözölni, néhány óra alatt számos társaság szaporodott össze Dédesen, mind az ország akkori legjobb, legbátrabb vitézei, köztük néhány bajnok hirű praelatus is, kiket a vár ura és urnője együtt fogadott el, s mint az akkori családi életrend hozta magával, az urnő is részt vett a következő áldomásban, bárha a vendégek között kivüle egy nő sem volt jelen.

Lakoma fölött nemes illedelem vezérlé a vendégek mulatozását; beszédek tárgya eleinte merőben országos és vallási ügyek körül forgott, s midőn egyszer megindult a kalandmesélés, s a kedvre derült férfiak, mint tarka röppentyüket, eregeték anecdotáikat, ezeknek egyik sem adott arra okot, hogy bármely szemérmes arcz elpiruljon hallásukra.

A lengyel csendes volt és gondolkozó. Ott ült Cecilia mellett balról, míg Rozgonyi jobbját foglalta el. A jó magyar urak azt hitték, hogy nem tud magyarul, s a mit keveset tudtak lengyelül, elővették, hogy őt beszédre hozzák, de egyes szavaknál nem bírtak belőle többet kicsikarni. Nem így akarta ez őket látni, őt bántotta, hogy oly nyájas hozzá minden ember, hogy Ceciliát mindenki oly tiszteletben tartja. Szerette volna, ha durvák lettek volna hozzá, ha kötekedtek volna vele, hogy beléjök veszhett volna; leste, hogy mikor fog valaki egy illetlen szót kiejteni, mely által Cecilia legtávolabbról is bántva legyen, hogy akkor annak keztyűjét vethesse s bemutathassa, hogy egy szó miatt meg tud halni érte. Mind hasztalan; a magyar urak figyelme az idegen vendég iránt nem volt kisebb, mint tiszteletük az urnőhöz.

-25-

Végre hozták a billikomokat. Most, most, gondolá magában a lengyel, a bor elfogja oldani szenvedélyeiket, s megfedekeznek magukról.

De a bor is csak növelte lelkületükben, a mi szép volt és nemes. Áldomásaik hazáért, dicsőségért hangzottak; győzelem és Magyarország örök élte szentesíté a fölemelt billikomot, s ha egy-egy pohár az urnőnek szállott, annyi gyöngédség, annyi hizelgéstelen nemes magasztalás volt a köszöntésben.

Végre Rozgonyiné maga töltetett magának egy billikomot s azt fölemelve oda fordult a mellette ülő lengyelhez, ki egészen elveszve gondolatában, alig vette előbb észre, mint mikor a legcsengőbb hangon e szavakat hallá magához intéztetni.

- E pohár a lengyel barátság tartósságáért.

S azzal Rozgonyiné koczcantásra tartá serlegét a lovag elé.

Ez, mintha az ég szakadt volna rá, összerezent; a vitézek körüle mind fölugráltak székeikről, zajos pohárcsengés közt harsogtatva az urnő áldomását, míg a lengyel a kábitó hangzavarban ámolmogva kelt fölhelyéről s fölveve serlegét, reszkető kézzel nyujtá azt koczcantásra Cecilia felé.

Rozgonyiné mosolyogva huzta vissza serlegét, kikerülve a koczcantást, mire a lovag még

nagyobb zavarba jött.

- Üres pohárból akar ön velem áldomást inni? szólt kedélyesen mosolyogva a hölgy, s inte egy apródnak, hogy töltsen meg a lovag serlegét.

A lengyel arcza égett, mintha fejében volna szive, s megtöltött serlegét oly resignatioval ürité ki, mintha bürökkel lett volna az tele.

Ez áldomás után Cecilia bucsut vón vendégeitől s eltávozott körükből.

A lengyel égve várta e pillanatot, hogy a férfiakkal egyedül maradhatott. Látta őket mosolyogni, midőn Cecilia azt mondá „ön üres pohárból akar inni?“ s lelkében égett a keserű láng, őrvöngő vágy, egyedül maradhatni azokkal, kik nevettek, midőn azon nő, ki őt egykor imádtá, most annyira sem ismerte meg, hogy pohárral és tréfás enyelgéssel fordult felé. A nő eltávozott; most már kezdődni fognak a bacchanaliák, gondolá magában romboló gyönyörrel. A férfiak leiszszak magukat, kötekedni fognak, elménczkedéseket teendnek Ceciliáról, Rozgonyi el fogja azokat hallgatni, tán épen nevetni fog fölöttük, s mint fogja ő akkor egész dühét keserű lelkének az egész társaság arczába vágni s kiomló vérével adandja tudtára a feledékeny nőnek, hogy volt egy ember, ki egykor érte élt, s ki most érte meghal.

De újra csalódott. Rozgonyiné távoztával a vendégek is mind fölkeltek helyeikről, s a szokásos egészség-kívánás után eltávoztak az apródok által kimutatott háló teremekbe. Őt maga a házigazda fogta karon s kitüntető szivességgel vezeté háló szobájába.

A lengyel magneticus iszonyattal érzé azon ember érintését karján, kit ő egyszerre gyűlölni és becsülni kénytelen.

Háló szobájába lépve, Rozgonyi inte a követő apródnak, hogy a hozott karos gyertyatartókat tegye az asztra s távozzék, - azzal megmutatva kész fekhelyét vendégének, szivesen megrázta kezét, boldog éjt kívánt neki s távozni készült.

A lengyel széttekinte a szobában; nyoszolyája fölött kardok, csákányok függtek, átellenben vele három arczkép, melyeknek láttára a lovag elkiáltá magát s hátra tántorodott, hogy a nyoszolya-mennyezet oszlopába kellett kapaszkodnia.

A távozó Rozgonyi, vendége kiáltását hallva, visszatért az ajtóból s aggódva kérdé tőle: mi baja?

Az folyvást elámultan tekintve a képek felé, reszkető kézzel oda mutatott s alig érthetően hebegé: „e kép!“

- Ez arczkép itt szélről az enyim; szólt Rozgonyi magyarázó hangon. Az ott középelt nőmé, mint menyasszonyé.

- De amaz ott! vágott közbe a lengyel, a legcsodálatosabb érzelmehévüléssel mutatva a harmadikra, mely a nő arczképe mellett bal felül volt, s egy ifju lovagot ábrázolt, mosolygó gyöngéd arczczal, lengyel apród öltözetben.

- Ez arczkép, szólt Rozgonyi komoly ihlettséggel, nőm egykori jegyesének képe, kinek szerelmére örökké büszke lehet, s nem kell soha szégyelnie a könyeket, miket halálának emlékére hullat. Hiszen hallhattad Cserni Száva nevét; nemzeted évkönyveiben örök helyet foglaland az el; kit szeretett a nő, irigyelt a férfi, rettegett az ellen, - kit lelke erényei s harci vitézsége kortársai közt legelsővé tőnek.

- Megállj! kiálta közbe a lengyel kigyuladt arczczal, magánkívül ragadva meg Rozgonyi kezét. Ne tovább! Ez arczkép enyim. - Én vagyok Cserni Száva.

Rozgonyi csodálat, öröm és meglepetés által elfogultan tekinté szótlanul a lovag arczába, melyen azon örömteljes megszágyenyülés pirja lobogott, melyet nemes lélek érez magához hasonlók által legyőzve.

- Hiba volt tőlem nevémet kimondanom, szólt Száva reszkető hangon; de nem türhettem, hogy nevémet dicsőíteni halljam az által, ki nálamnál nagyobb és nemesebb.

Rozgonyi még mindig elfogódva szoritá vendége kezét.

- Miért sirattatod magadat, hogy ha élsz?

- Nem élek senkire nézve. Hadd legyen holt hirem ezután is. Elestem becsületes harczmezőn, hadd nyugodjék ott emlékem; jól esik tudnom, hogy azok, kik szerettek, megsirattak s nem felejtettek el. A feltámadás, mely börtönömből újra előhitt, új alakot adott arczomnak; a világ nem ismert rám s én sem a világra többé. Hogy még nevem se legyen ismerős, azt is elváltoztattam latinra; most Zavissius Nigernek neveznek, Cserni Száva meg van halva. Csak azért jött vissza a sirból, hogy meglássa azt a hölgyet, kiről annyit gondolkodott, és ha boldogtalannak fogja találni, boszut álljon érte, ha pedig boldognak látandja, megáldhassa azt, ki őt azzá tevé. - A lengyel szavai mindig tompábban hangzottak. - Rozgonyi, fogadd el ez áldást; egy halott áldása az, kinek üdvét vetted el - s ki téged ezért szivéből megáld.

A két férfi nem tarthatta magát tovább; zokogva borultak egymás nyakába s hevesen, forrón ölelkeztek össze, könyeik sebesen folytak és e köny oly jól esett mindkettőnek.

- Most egy komoly szót hozzád Rozgonyi; szólt Száva indulat-kitörése elcsendesültével. E

szavaknak, e titoknak örökké rejtve kell maradniok a világ előtt; de kivált egy lényre nézve. Te tudod, hogy kit értettem. Soha se tudja meg ő, ne is sejtthesse soha, hogy én még most is élek. Én büszke vagyok azon becsülésre, mely engem mint holtat illet, s az élet nem oly kedves előttem, hogy az emléket elveszítsem érte. Igérd meg hogy soha sem fogod előtte e titkot elárulni.

- Fogadom, lovag, de csak kölcsönben. Viszont te is igérd meg, hogy megteended azt, a mire kérni foglak.

- Egy van csupán, a mit nem tennék meg; ha azt nem kívánod tőlem, mást mindent teljesítek.

- Halld. Én holnap elutazom a csatába, mely úgy látszik, hogy általunk megkezdve nem általunk fog véget érni. A harcz, melyet viselünk, annyi bajnoknak került már életébe, kik nálamnál jobbak, vitézbbek voltak, - ki tudja, nem maradok-e én ottan? Valahányszor ellenség elé készülök, egy gondolat szokta lelkemet háborítani: mi lesz nőmből, két apró gyermekemből, ha én elveszek? kire maradnak itt? rokonaim kiforgatják őket javaikból vagy gyűlöletes mostohájuk akad s elpusztulnak. Érzem, ha e gondolat nem bántana, vitézbb volnék. Szegény nő! Isten két férfit mutatott számára, kiknek mind egyike oly hős, oly igazán tudta őt szeretni. Minő csapás lenne rá nézve, ha egyszerre elveszitené mind a kettőt.

- Attól tartok, szólt közbe Száva komolyan, hogy épen azt fogod kérni, a mit nem teljesítendek.

- Lovag te szeretted őt, szereted most is, mert őt elfeledni nem lehet. Igérd meg, hogy míg én a csatából vissza nem térek, nem hagyod őt el, és ha ott veszek, nem hagyod el soha.

Száva hallgatva tekintte maga elé.

- Egyikünk érdeke sem forog itt kérdésben, hanem az ővé, monda Rozgonyi. Az ő sorsa ne legyen koczkára téve. Midőn érted viselte a gyászt, én boldoggá tettem őt. Lehet, hogy én értem fogja majd viselni, de én nyugodtan fogok alhatni a sirban, ha azt tudom, hogy te élsz.

Száva elérzékenyülten szorítá meg Rozgonyi kezét, elfordítva arcát, mintha a lelkében támadó gondolatot akarná előle elrejteni, rebegé, nem fogom őt elhagyni.

Rozgonyi még egyszer megölelte nemes vetélytársát s azzal magára hagyta őt.

Száva lehajtott fővel térdelt le Cecilia arczképe elé s megcsókolá a mosolygó kép kezét, s egész éjjel ott ült a három arczképen merengve s valami nagy nehéz gondolattal küzködve magában, melynek még nem birt határozott alakot adui.

A színes ablakokon betörő hajnalfény még mindig ébren tűnődve találta őt s nem sokára hallá a távozó csapatok kúrtrivallását, hallá, mint dobognak a lovak a leeresztett hidon keresztül. Nem mert utánok nézni. Érzé, hogy akkor nem lehetne elég erős, határozatát megtartani.

IV.

A sors úgy akarta, hogy e két rokonfaj, a magyar és török, mely külön mindenik képes lett volna a félvilágot meghódítani, úgy találkozzék egymással, hogy a kölcsönös küzdésben örökké egymás erejét fogyasztsza.

Folyt már a harcz a magyar és ozman között; Európa népei nézték messziről; a kik távul estek, imádkoztak, hogy meg ne hallják a vad pogány szavát; míg azok, a két harcos nemzet közé jutottak, majd az egyiknek, majd a másiknak hódoltak meg, a melyik épen győztes maradt. Utolsó vonaglásaiban volt már Szerbország is; egyik vára a másik után esett el; pártoskodás, hűtlenség megbénítá erejét.

Galambócz várában Lazarevics volt a szerb parancsnok; s mikor már e váron kívül alig volt valamije a veszendő országnak, Lazarevics látva, hogy azt úgy sem bírja megvédeni, fölajánlá Zsigmond királynak tizenkétezer aranyért.

Zsigmondnál, mint a krónika mondja, mindig nagy szűke volt a pénznek; így történt, hogy a dobra ütött vár a pénzesebb árverő, az ozman kezébe jutott, s mit a király tizenkétezer aranyon megvehetett volna, azt később ugyanannyi ember életen sem vásárolhatta vissza.

Galambócz a Duna mellett egy emeltebb parton épült bástyafészek, melyet erőssé tesz az a helyzet, hogy hozzá közel sehol emelkedettebb pont nincs. Azon időben, mikor még az ágyuk hatalma nem volt annyira ismeretes, magas párkányos tornyai voltak a várnak, s az előtte elkanyarodó Duna öblében egy természetes kikötő, a hol a gályák a vár tornyaitól minden oldalról megvédehettek.

A hogy a vár a félhold uralma alá jutott, Zsigmond átlátva, hogy innen mindig nyílt ajtaja lesz a töröknek Magyarországra ronthatni, - az átelleni parton egy másik erősséget emeltetett, melyet később Lászlóvárnak neveztek.

A mint az ellenvár elkészült, Zsigmond összegyűjté hadait, s megindult Galambócz ellen; az összes sereg vezérletét Rozgonyi Istvánra bízva, mint kinek nevéhez akkor a hadsereg legjobban ragaszkodott.

Lászlóvárra érkezve, haditanácsot tartatott a király, melyben a főurak, - akkor mindegyik saját banderiumainak vezére, - személyesen megjelentek. A sok aranytól csillogó ur között lehete látni egyszerű szőrmezben egy pár püspököt is, az ércz mellvas keresztül csillogott a fekete öltöny nyílásain.

A fővezér, kit egyszerű ércz öltözetében alig lehet a többi közlovagoktól egyébről megismerni, mint vezéri tollas botjáról, valahol a többiek közé elegyedve foglalt helyet, szüntelen értekezve kémeivel, nyargonczaival s alvezéreivel, míg a király udvaroncjai folyvást Zsigmond körül sűrögtek, tréfálózva, nevetgélve, köztük a kegyelt vajda Stiborice, kit mindenütt meg lehet ismerni nagy hasáról, mindig kaczagó képéről, félig franczia, félig cseh, imitt-amott magyar, de tarka öltözetéről s híres udvari bolondjáról, a kit mindenüve magával vitt, még a haditanácsba is.

A körülmények rövid összevetése után Rozgonyi a király elé lépett s leterítve előtte a hely térképét, haditervét tanácskozás alá bocsátá.

Az egész hadsereg a lászlóvári ágyuk fődözete s az éj sötéte alatt átkelendett a tulsó partra, ott a derék sereg körülveendé a várat, s míg a közel halmokra fölállított ágyuk annak bástyáit lerontják, addig a csapatok felváltva csatázandnak a vár segélyére érkező ozman-csapatokkal. A vár kelet felől levő bástyái a leggyöngébbek, az ott törendő résen a láncsások rögtön ostromolni fognak, míg a nyugoti oldalon a tömötten álló házakat szurok-kanóczokkal felgyujtandják és kényszerítendik a várórséget gályáikra menekülni. A további győzelem az Istené.

- A terv minden oldalról helyeselve lón, csupán Beczko, Stibor bolondja szólalt föl ellene.

- Azt, hogy miként menjetez át, szépen elvégeztétek urak, már most határozátok azt, hogy hogyan jöttök vissza.

A vitézek felkaczagtak a bohóc ötletére.

- De tréfán kívül, vezér, szólalt közbe egy udvaronc - arra nem gondoltál, hogy ha az ellenség tulnyomó erővel talál ránk támadni, a galambóczi gályák elzárhatják előlünk a visszatérést a Dunán.

- Ha mi magyarok ellenségeinket akarnók számlálgatni, viszonzá Rozgonyi nyugodtan, ugy jobb lenne visszamennünk Ázsiába, mert a magyar a mióta itt van, mindig ugy állt és áll ellenségeihez, mint egy a tizhez. Ha Amurát maga fog jönni, itt is király álland vele szemben. Máskor is beszéltünk már vele, Isten segélyével most is elébe állunk: Zsigmond király ugy is tartozik neki valamivel, a mit még nem fizetett vissza.

A király találva érezte magát s hevesen kapott kardjához.

- Jól mondad vezér, ugy monda, bár ugy lenne, hogy vele találkozzunk. A szent szűzre! kedvem volna elébe menni, hogy ha magától nem jó. Holnap ilyenkor ágyuink dörgése viendi neki hirül, hogy itt vagyunk. Te szállítsd át ma este a hadat, a legelső hajó engem visz át, s meglátandjuk ki marad el királya oldala mellől.

A király szavaira nagy lett a lelkesülés; a férfiak siettek magukra adadni fegyverzeteiket; csupán Stiborzice csinált józan képet az egészhez; ugy látszék, hogy mikor tanácsra volt szüksége, bolondját szokta meghallgatni, mert ezuttal épen nem sietett a király oldala mellé furakodni, a hogy azt egyébkor soha el nem mulasztá.

Alig szállt le az éj, midőn a szokatlan dübörgés, mit a hajókra szállított ostromágyuk okoztak, gyanitni engedé, hogy a magyar seregek megkezdték a Dunán-átkelést; Galambóc bástyáiról néha egy-egy világító tűzgolyó lövetett fel a magasra, mely néhány perczre kétes tűzvilágot vetett a környékre; a vörös ragyogványnál kitüntek a Duna fekete tükrén egyik parttól a másikig evező nehézkes dereglyék, megrakva fegyveres néppel, lovakkal, ágyukkal: de a várórség nem akadályozható meg az átkelést, mert a mint gályái a lászlóvári lövegek határába értek, rögtön jöttek ellenük nagysüvöltve a lánczos golyók, mik megtilták az előbbre haladást. Reggelre az egész sereg a tul parton volt, a csapatok a vár körül elhelyezve, az ágyuk sánczkosaraik közé kiszégezve, a halmokon köröskörül lobogtak a nemzeti lobogók, szűz Mária képével, a török ijedelmére.

Alig jött fel a nap, midőn azonnal megkezdték az ágyuzást, míg a seregek csatarendben telepedtek le körül a mezőn, leczövekelte paripák mellett.

A király sátora a Dunaparton egy zöld halomra volt kifeszítve, honnan végignézhett az egész táboron. Ott ült Zsigmond udvaronczaival vigan reggelizve, apródjai, fegyvereit s paripáját készen tartva, álltak közelében.

Alig tartott az ágyuzás néhány óráig, midőn a láthatáron köröskörül egyes porfellegek kezdetek támadni, mikből lassankint fegyveres csoportok tömegei lőnek kivehetők, a mik az ostromlott vár felé közeledtek.

„Jön a török!” hangzék kívül.

A király hirtelen föltevé ezüst sisakját, s kardját felövedzve harczlovára szökött.

Midőn sátorából kilépett, már ott állt Rozgonyi.

- Három dandár jó ellenünk, monda a királynak, itt oldalt a Kiuperli aga, szemben a thessaloniai basa, tul rajta a szultán Begler Bégje. Az első csapat szedett-vedett csöcseléket hoz magával merő ijesztésül, a középsőt én vállalom magamra, s ha végeztem vele, fölségeddel együtt az utolsót fogjuk két tűz közé szorítani.

A király helybehagyólag inte s maga a vezér által kimutatott helyre indult, míg Rozgonyi továbbátatott.

A dob pörgött, a trombita harsogott mindenfelől, a lovagok felugráltak paripáikra, a vezér végignyargalt a felállított sorok előtt, s egy nyargonczt azon parancscsal küldte az útegekhez, hogy az ostromágyuzást folytassák a vár ellen s a gyalogság állja el az alatt a kapukat, míg a csata foly; - azzal neki indult a szemközt jövő thessaloniai basának. A megtámadott török magához akarva venni az oldalt jövő Kiuperli által vezetett aga seregeit, meghátrált a magyarság rohama előtt, mit a Kiuperli által vezetett rendezetlen csapatok veretésnek gondolva, mielőtt rájuk kerülhete a sor, hanyatt-homlok elrohantak, s ez által a basa seregeit is rendetlenségbe hozták, úgy hogy az kénytelen volt gyalogságát cserben hagyva, a megüzött spahikkal a távolban keresni menedéket.

-36-

Ekkor Rozgonyi hirtelen ellenkező oldalra fordulva, a honnan a Begler Bég sietett elé válogatott csapataival, midőn az épen szembe csapott a király seregeivel, oldalt támadt a törökre s a Bég főzászlótartóját saját kezével vágta le.

- Rozgonyi! Rozgonyi! hangzott mindenfelől. A vérlepte mező futó, vagy elesett törökkel volt tele s néhány óra múlva a mily sietve látszottak közeledni a porfellegek a láthatáron, most oly sietve távoztak.

A vezér takarodót fuvatott a harcolóknak, s azzal nyargalt vissza az ostromló sereghez. Az egész csata alatt bömböltek a faltörő ágyuk, a megütött sáncz után reszketett a körüllevő föld, a mázsányi kövek, miket a szélüstök hánytak, mennydörgöve hullottak le a várba.

- Nem jól megy így! kiálta Rozgonyi odaérkezve a lövegekhez, mik a keleti oldal tornyait tördelték. Nem értitek a munkát, mind csak a bástyák tetejét tördelitek, a helyett hogy az alját lődöznétek. Ide azzal a kanócczal! s azzal leugrott lováról maga állt a legnagyobb sugárágyu mellé, s azt a legnagyobb toronynak irányozva elsüté. - Nézzétek, minő rést ütött a falon! küldjete egy lánczos golyópárt a kapuőrök közé. Száz arany annak, ki a mecset tornyát eltalálja! - Ekkor újra mennydörgött a sugárágyu második lövése. A toronyőrök mind lefutottak az ingadozó tetőről s a harmadik és negyedik lövésre összedült az, omló köveivel betemetve a mély árkot, mely a vár körül volt ásva.

-37-

- Most rohamra! kiálta Rozgonyi, kezébe ragadva egy szűz Máriás lobogót s a kopjások élén a tört rés felé futott, mindenütt elől rohanva, s már elfoglalta a ledölt elősánczot, midőn hirtelen lelkendezve fut elé egy nyargonc, kipirult arczczal jelentve: hogy Firuz Bég, a szultán sógora, új erővel közeleg a várhoz, a három szétvert dandárt is magához gyűjtve, már látszanak zászlói a távolban.

Rozgonyi boszusan tekintte szét. Ez esemény ismét félbeszakítandá az ostromot.

- A király már a sikon áll, szólta egy másik segéde, ki akkor érkezett.

- Ugy nekünk is vissza kell fordulnunk, szólta Rozgonyi szomoruan, nem ügyelve a szakállos tekékre, miket a várból reá lövöldöztek, s nehezen látszott megválni a már elfoglalt bástyától; de a közelgő törökhad zászlóit a környező füst közül is ki leheté már venni.

E pillanatban rettenetes kiáltás harsogott fel a Duna felől „Jézus!“ és „Allah!“ hangzék irtózatoss vegyületben. Ostromlók és ostromlottak meglepetve tekintének oda.

A Dunán felülről egy nemzeti lobogós hajóhad uszott alá fegyveres vitézekkel megrakva, mely egyenesen a galambóczi kikötőnek tartott, a hol a török gályák álltak.

Mindenki bámulva tekinté oda, senki sem tudta, hogy hol veszi magát e hajóhad és ki vezérli?

„Jézus, Jézus!“ hangzék újra s az érkező gályák közül kibontakozott egy, melynek minden vitórlája nemzeti színű volt, árboczon villogtak a kis szalaglobogók. A hajó parancsnoka egy nő volt, hófehér ruhában, keblén ezüst pikkelypánczél, mely karcsu amazoni termetét csipőig fődözte, sisakrostélyá le volt eresztve, fehér kócsag lengett rajta.

-38-

- Előre! Isten nevében! kiálta csengő hangon a nő, s a török-gályák közé rohanva, a legelsőt, mely ellene állt, oldalt ütve, elsülyeszté, s a mint a többi rárohant, azokat egy pillanatban oly irtózatoss ágyutüzzel fogadta, hogy a következő perczben az egész Duna holtakkal és romokkal lön boritva.

„Jézus!“ „Jézus!“ hangzott diadalhangon.

A fehér nő inte kormánybotjával s azzal a kíséző hajók rárohantak a zavart török hajóhadra; tüzesóként hullott a pusztító görögtüz reájok s a hulló szikrazápor közepett, mint egy tul világi bálványkép, állt a magasztas női alak, vést, pusztulást hozva a haza ellenségeire.

Hajója mindenütt ott járt, hol legvadabb volt a viadal; tagjai heves mozdulatáról leheté látni, hogy valami fanaticus tűz lelkesíti, dolgokat cselekedni, mikre férfiak is büszkék lehetnének; fehér ruhája úgy lobogott a szélben, csengő hangja kihallatszott a harcziáltásból.

Ki ezen asszony? Kérdezé mindenki bámulva. Még Rozgonyi is elfeledé mindent ez új tünemény fölött.

Nem sokára az egész törökhad lángokban állt, vagy el volt sülyesztve; ekkor a rejtélyes nő horgonyt vetetett a Duna közepén, épen Galambóczvárral szemben, s elkezdé azt ágyuival a Duna felől lövetni, a hol az épen legkevésbbé volt védve.

-39-

- Akárki légy, kiálta Rozgonyi, többet érsz nálamnál.

A hajókon jött sereg ez alatt kiszállott a partra, s az ostromlók örömujjongva ismerék meg bennök a lengyel király segédcapatait, miket egy fekete pánczélos lovag vezetett hosszú sastollal sisakján, melynek arcvasa le volt zárva.

Az ujon-érkezettek rögtön otthon találták magukat a csatatéren; vezérük meglátva Rozgonyit, oda izent hozzá, hogy csak ostromolja tovább a várat, ő az alatt majd foglalatoskodtatja az ellenséget.

- Bizonyomra az ajánlat becsületes, szolt Rozgonyi, - elfogadom. S azzal újra felkapva a zászlót, kopjásaival megmászta a falakat, maga mindenütt elől a hágsókon, s midőn zászlóját a legelső toronyba feltűzte, bámulva látta, mint küzd egy felől a fekete lovag az ellenség tulnyomó erejével, egyenkint támadva meg annak dandárait s egyenkint legyőzve, mig másfelől a Dunán álló hajóról mint rontatja le a fehér nő az ostromlott vár bástyáit.

Kik lehetnek ők? kérdé a körülállóktól. Nem ismerte őket senki, még csak gyanitni sem tudta.

Egy óra alatt el volt úzve Firuz Bég a sikról, a Dunán el volt égetve a török hajóhad s a külvár el volt foglalva Rozgonyi által.

A várórség a szűk belvárba szorult, hova a rejtélyes asszony hajójáról folyvást szurokkanóczos lángtekék repültek, s a víztől el levén szoritva, ostrom nélkül is kénytelen leendett magát feladni.

A magyarság diadaléneket harsogtatott már, a lengyelek összeöllekeztek bajtársaikkal, Rozgonyi is sietett a fekete lovagot fölkeresni, ki oly jókor érkezett a csatába.

-40-

A fekete lovag épen akkor vált meg a királytól; Zsigmond a saját nyakában függő sárkányrend érdem-lánczát akasztá a hős nyakába, ki még akkor is vérrel és porral volt fődve.

- Légy üdvöz, lovag! szolt Rozgonyi, barátilag nyujtva jobbját a vitéz elé; a harcz dicsósége, akárkik legyetek, a tied s azé az asszonyé. Engedd, hogy barátaim közé számláljalak.

- Az vagyok: mondá a lovag, sisakrostélyát fölemelve, - s Rozgonyi bámulva kiálta fel: „Cserni Száva!”

Száva arcán valami rejtett öröm látszott derengeni, mig Rozgonyié elkomorult.

- Elfeleddetted ígéretedet, hogy Ceciliát nem hagyod el, mig vissza nem térek.

Nem feleddtem; tekints oda! szolt Száva a Dunán álló hajóra mutatva.

- Ki ez az asszony? kérdé Rozgonyi szivdobogva.

- Ez asszony Rozgonyi Cecilia!

Rozgonyit az öröm magán kívül ragadta, nem tudott szólni, az indulat rohama elfojtá keblét.

- Megfogadtatád velem, hogy nem hagyom őt el, monda Száva mosolyogva; de azt nem, hogy csatába nem jövök; én tehát magammal hoztam őt.

Rozgonyi nyakába borult a lovagnak. Jer, jer, szolt, hadd lássam őt közelebből; minő délczeg, minő bátor! Istenem nem csodálom, ha a győzelem mellé pártol. S ezzel a két lovag a part felé nyargalt, honnét a hős amazont közelebből leheté látni; de mielőtt odaértek volna, szemközt jött rájuk Péterfi Endre, a király segéde, s az örömtől mosolygó Rozgonyihoz hajolva, fülébe sugta mogorva hangon:

-41-

- Amurat maga jön ellenünk nyolczvanezer emberrel.

- Jöjjön ugyanannyi ördöggel! Kiálta Rozgonyi büszke bizalommal; - állunk elébe.

- Magam is aztmondó vagyok, viszonza Péterfi; hanem a király hivat mind kettőtöket sátorába.

Rozgonyi kezével inte a távolból nevének, ki őt megismerve, csókot vetett utána diadalmas kormánypálczájával; azzal siettek a lovagok a király sátorába.

Oly mosolygó, oly elégiült arczczal lépett be mind a kettő, hogy szinte megbotránkoztak rajtuk a már jelenlevők, kiknek arczain nagyon is józan magábatérés látszott helyt foglalni.

- Uram király! szolt Rozgonyi, miután látta, hogy más nem fogja a beszédet kezdeni; - Isten irgalma ugy akarja, hogy diadalunk tökéletes legyen s egy napon semmivé tehessük hitünk és hazánk ellenségét. Most maga Amurat jó fegyvereink elé, még egyszer csatába hozva azon seregeket, miket mi néhány óra előtt futni tanítottunk. Áldassék az Isten neve, s teljesüljön akarata. Mi elfogadjuk a szent harczot, s ha ma leszál, nem fog többé a félhold feljöni Európa egére.

Rozgonyi lelkesült szavai után halotti csend lön a sátorban. Az emberek összenéztek s könyökkel taszigálták egymást, hogy szóljon már valaki; senki sem akart.

A király zavarodva nézett szét, hogy valaki feleljen Rozgonyinak, s midőn mindenki leüté fejét és a hallgatás hosszúra kezdé nyulni, mintha zavarát büszkeségével akarná palástolni, lecsapta hirtelen süvegét az asztalra s daczos határozottsággal mondá.

-42-

- Vezér, mi elhatároztuk, hogy rögtön visszavonulunk a Dunán. Tekintsd határozatunkat parancs gyanánt és teljesítsd.

Rozgonyit mintha a villám sujtotta volna le egéből, nem tudott mit szólni e váratlan parancsra.

Szótlansága feloldá a többi urak nyelvét: „Minek kockáztatni oly harcra a hadsereget, melyben mindenestül oda veszhet?” morgának itt is amott is. „Az idő roszul volt választva Galambócz ostromára.” – „A király életét nem szabad szerencsétetni.”

És valóban Zsigmond próbálta már egy párszor, hogy mit tesz az, ha egy megvert sereg a folyóviznek szorul, s nem volt kedve még egyszer tört buzával élni, minővel Cserey Balázs táplálta őt futása közben, vagy hetekig bujdosni a tengeren egy rosz lélekvesztőn, mint a nikápolyi csata után: s rögtön, mi előtt Rozgonyi szóhoz jöhetett volna, átküldé Péterfit a szomszéd halmokról alájövő Amuráthoz fegyverszünet-kötés végett.

Részéről Galambócz ostromának abba hagyása volt ígérve, miért viszont a magyar seregeknek háborítatlan visszakelése a Dunán köttetett ki.

Amurát két kézzel kapott az ajánlaton, ő több napokig nem lett volna képes seregeit összegyűjteni, s Galambócz, a Duna vizétől megfosztva, a jövő reggelen kénytelen leendett magát föltétlenül feladni.

Péterfi erősen felkaftározva tért vissza az elfogadott fegyverszünet-kötéssel, noha nyilván ő is jobb szerette volna azt a kaftánt adójával együtt megütögetni, mint magára venni.

-43-

Rozgonyi komoly hallgatással engedelmeskedett a parancsnak, leszedette a sok áldozattal elfoglalt bástyákról a kitűzött zászlókat, a nehéz ágyukat hengereikre tétetve s a parthoz rendelt dereglyéken elkezdé a sereget visszaszállítani Lászlóvár alá.

Busan, mogorván keltek hajóra a csapatok, a félig romba dőlt vár üszkei még füstölögtek, s a Dunán csendesen usztak alá az elpusztult török hajóhad egyes égő gályái.

A lovasság már egészen át volt szállítva, a gyalogságnak is egy része, csupán a lengyel csapat, a király testőrsége, s Rozgonyi lándzsásai voltak még tulnan. A király, Rozgonyi és Cserni Száva, mint illetet vezérekhez, leghátul maradtak a visszavonulásnál.

E perczben, mikor már ők is hajóra akartak kelni, irtózatot ordítás támadt köröskörül, a thessaloniai basa és Feruz Bég, boszutól ingerelve, a kötött fegyverszünet hűtlen megtörésével rohantak a tulnan maradt kisdéd csapatra. Amurát, ki soha adott szavát meg nem szegé, dühös izenettel futtatá nyargonczeit a hűtlen támadókhoz, halállal fenyegetve mindenkit, a ki vissza nem tér. De már akkor nem volt erő, mely a rohanó árt visszatartsa többé. A durva csöcselék, melynek harci becsületről fogalma nem volt, veszett vadállati dühvel támadt a tulszorultakra.

A király testőrei egy pillanat alatt el voltak vágva a dunaparttól s maga Zsigmond körül lön véve e dühös félmeztelen alakoktól, kik a viadal hevében lehánytak magukról paizst és pánczél, s földön csuszva furakodtak lova alá, annak térdeihez vagdalva handzsáikkal. A király férfiasan védte magát, a rálőtt nyilak lepattogtak pánczéljáról, s ágaskodó paripája tiporva gázolta a felé közeledőket. E perczben érkezett oda Rozgonyi.

-44-

Paizsát elvetette a vezér s bal kezébe dárdát, jobbába kardot fogva, utat tört magának a királyig, ott dárdájával jobbra balra öklelve széthányta a támadókat; s egy tágitó pillanatban kiugratott vele a harczoló tömeg közül, s azzal hirtelen a Duna hajjai közé szöktetve a gyorsan oda érkező csónakok egyikére fölsegíté a királyt, s a mint ekkor ismét vissza akart fordulni a harczolókhöz, a paripa felágaskodott vele s lovagjával együtt a folyam árjai közé zuhant. A hab összezapott fölötte.

E pillanatban az oda siető Cecilia hajója alig volt már tőle néhány evezőnyomnyira. A nő kiálta férje nevét, látta, mint merült el az a vízben, s sikoltva rohant a hajó szélére, utána akarva magát vetni. A vele levők visszatarták, s néhányan a jobb uszók közül leugráltak a folyamba, Rozgonyit kiszabadítandók.

Néhány percz mulva ismét felbukott az elmerült paripa, s a magyarok örömsikoltva látták: hogy Rozgonyi is előtűnik a ló serényébe kapaszkodva.

Néhány török arnauta ez alatt észreuvé a vezér veszélyét, szintén a Dunába szökött szájába fogott késekkel, a menekülő után uszva. Itt a magyar és török buvárok közt véres tusa keletkezett a víz között, a víz alatt, összeölelkeztek, s le-lebuktak a víz alá, egymást késdöfésekkel gyilkolva, s száz lépéssel odább bukott fel ismét az egyik, míg a másikat holtan vitte odább a víz.

E küzdés alatt Rozgonyi, neje hajójához ért, a kéz, mely fölsegíté őt a földözetre, Ceciliié volt, a legimádottabb, a legbátrabb nőé; Rozgonyi elfulladtan rogyott hölgye keblére, mindenki azt hitte, hogy elájult.

-45-

E közben nőttön nőtt a zavar; a túl maradt magyar és lengyel csapatok körül voltak özönölve az ozman hadaktól, egyes bajnok küzdött egész vérszomju csapatok közepett. Csupán egy helyütt állt meg egy csomóban néhány száz férfi, élükön a fekete lovaggal, kiket nem birt helyükből kiverni az egész dühös had.

Rozgonyi feleszmélt a csatakiáltásra. Szétteltekintte. Meglátta a küzdő fekete lovagot az ellenség csapatjai közepett. „Niger, Niger!” hangzék a harczolók jelkiáltása.

- Kardomat! Lovamat! kiálta Rozgonyi, talpra szökve. Utánam!

- Mit akarsz? kérdé tőle ijedten Cecilia, ki ápoló kézzel segíté őt magához téríteni.

- Nem látod ott azt a lovagot. Mindjárt ott vesz.

- Isten legyen irgalmas lelkének. Derék vitéz volt. Ő vezetett utánad; de te nem fogod őt megmenthetni többé. Haláloed itt a hazának nem használ, s élted az enyim is.

- Az ő élte is a tied. E lovag Cserni Sztanisa. Paripámat elő! kiálta Rozgonyi, s míg neje a fölfedezett név hallattára térdre rogyott, Rozgonyi megsejdité paripáját a hajóhoz kötött dereglyében s leugorva a fődözetről, felszökött rá s parancsolta a legényeknek, hogy evezzenek a parthoz. Ott kikapva egy csatlós kezéből a harczbárdot, fődetlen fővel, pánczéltalanul a mint volt, közibe tört a küzködő csapatnak.

-46-

Rozgonyi! Rozgonyi! hangzék az újra éledő magyarok harczkiáltása, míg a hajón maradt nő, reszkető kezeit az égre emelve, térden állva imádkozott a csataordítás halálhangjai közepett.

Mint a neki vadult him oroszlán, rontott az ozman had közé Rozgonyi, hullott a ki elébe akadt; a kit sulyos harczbárdja megütött, nem maradt ideje lelkét Istennek ajánlani többé. Soha sem látták őt így harczolni, mintha nem is látná azokat, a kik előtte állanak, nyargalva vágatott keresztül a legsűrűbb tömegeken. Mint a gondolat, oly sebesen jutott el odáig, a hol Száva küzdött.

Gyalog volt már a fekete lovag, lovát leszurták alatta, paizsa össze volt horpasztva, de bástya volt körülötte holttestekből s egyenes kardjával nyugodtan viaskodva oszta jobbra balra halálcsapásokat.

- Firuz! Firuz! orditá a törökség, s egy roppant óriás jelent meg nehéz harczparipán, emberfő nagyságu buzogányát forgatva kezében.

- Én vagyok Firuz Bég! orditá rekedt hangon a török, Száva ellen törve. Tudd megmondani a más világon kutya, hogy ki volt az, a ki megölt.

- Ide fordulj! ordita e pillanatban egy közbetörő lovag, hajadon fővel, szétszórt hajakkal; véres harczbárdját csapásra emelve. A török paizsát tartotta ellene; a lezuhanó csapás kétfelé szelte azt, s az óriást válltól nyeregkapáig hasítva, lovastól együtt halomra döntötte. „Én vagyok Rozgonyi!” kiálta a lovag a lehulló törökre s használva a rémulés pillanatát, mely a török sereget az óriás összeestével elfogta, oda szökött Száva mellé, azt karjánál fogva óriási erővel felkapta lovára, s magához szoritva nyargalt vele vissza a part felé, lehuzva fejét az utána repülő nyíl és kopja zápor elől.

-47-

- Ide, ide kiáltozák a parthoz érkező csónakokból; a király saját hajóját is elküldé a vitézek megmentésére. De első volt mindannyi közt Cecilia, ki csónakával a parthoz evedzve, oda várta dobogó kebellet az érkezőket.

Szerencsésen eljutottak a parthoz. Rozgonyi leszökött lováról s beugrott a készen álló

csónakba. Cecilia megölelte őt és megcsókolá, s akkor Száva felé fordult, s kezét felé nyújtva édes vigasztaló hangon mondá neki: „Légy üdvöz szegény Száva!”

A lengyel megdöbbenve lépett vissza a csónaktól e szavakra, szomoru szemrehányással fordult Rozgonyihoz: „Te megcsaltál, elárultad előtte nevemet, most én is megcsallak téged,” s azzal hirtelen, mielőtt valaki meggátolhatta volna, felszökött Rozgonyi paripájára, s visszaroht az ellenség közé.

- Megállj Száva, kiálta utána Rozgonyi, ki gyalog maradt a csónakban. Hasztalan. Néhány pillanatig hallatszott még a harckiallás. „Niger! Niger!” azután mindig csendesebb lett s tovább hömpölygött a zaj. Az utósó kard villogott még néhány perczig az utósó bajnok kezében, végre az is lefeküdt az ellenségei holttestéből vetett ágyra.

Cecilia el akarta rejteni könyeit. - Hadd folyni őket, - mondá Rozgonyi, - látod, hogy mindenki sir, pedig senkit nem szeretett ugy, mint téged.

SOLIMAN ALMA.

-48-

I.

A zultánnak örömnépe volt.

Egyik diadalhir a másikat érte. Szárazról és tengerekről, a világnak mind a négy része felől győztesen tértek vissza az ozman hadseregek.

A föld leghatalmasabb királyai hajoltak meg a félhold hatalmától s követeik meghódoló ajándékkal várokoztak a magas kapu előtt.

Egész Sztambul viszhangozott a diadalkiallástól, a muezzim szava helyett uj még uj örömhír kiáltotta meg az órákat. A nép betöltötte az utcákat, a nők tarka csoportokban ültek ki a házak tetőire, a gyermekek felmásztak a házak mellé ültetett platánokra s riadozva zúgták szakadatlanul Solimán nevét.

Az Aja-Sofia templomától egész a Solimanje-mecsetig, hosszú kettős sort képezének a felállított janicsárok ezüsttől csillogó rendei; a közbeeső ut hosszan be volt vonva a legdrágább perza szőnyegekkel.

A két mecset között állt Mahmud siremléke, zöld és fehér corynthi márványoszlopokból emelve, melynek aranyozott rácsozatán keresztül a thúja és cziprus sötétzöld bokrai s a rózsza és jázmin eleven virági kandikáltak elő.

-49-

Átellenben e ragyogó keleties siremlékkal állt egy szomorubb épület; elevenek sirja, a statusbörtön, melynek szűk ablakhasadékain halavány holteleven arcok sáppadoztak ki a napvilágra.

Minden ember ujjongott, örült, remélt, a pór nép pénzszórásra gondolt, a katona sokszorozott zsoldra, a papok uj templomokra, a hivatalnokok előléptetésre, és a foglyok szabadulásra.

Az idő gyönyörű volt. Kelő nap, keleti égen; egy elmúlt éjszakai eső után a cziprusok illata ülte el a levegőt, az arany félholdak sűrűen ragyogtak a hattyunyaku minarettak tetején.

Egyszerre megdördültek a serail ágyui, hirdetve: hogy a zultán megindult a diadalmenetre, a bömbölő hangokat sokszorosán adták vissza a távol hegyormok és a közel nép ajkai. A harsogó tábori zene mindig közelebb, közelebb jött, kísérve egy szakadatlan üdvözlő orditástól, mely nyomrul nyomra támadt, a hol a zultán végig haladt.

Az egész roppant város élni látszék, a régi omladozott palotákon, mik a görög császárok idejéből maradtak meg s a körülök halmozott apró faépületek tetőin tarka néptömeg lebegtette hosszú kendőit, a sötétkék Bosporus árboczerdeje, a csonka szobrok mik a házak körül fölmeredeztek, a három összefont kigyó szobra a Hebdomon palota mellett, a sirkertek s a legtávolabb hegyek is ujjongó, tolongó néppel voltak megrakva, csak az Aja-Sofia mutatott sötét élettelen képet óriási kúptetejével, és a még sötétebb börtön.

-50-

A zaj, az üdvkiáltás, a tábori zene mindig közelebről hangzott, - egy pillanatra elcsendesült, midőn a zultán a Sofia templomhoz érve, ott lováról leszállt s ájtatoskodni betért a mecsetbe. Azután ismét ujra kezdődék a zaj és tolongás. Jött a végeláthatlan menet; elől a csatákból megtért katonaság, mindennemű phantasticus fegyverzeteikkel; itt fényesre csiszolt paizsok, középen kiálló törhegygyel, gömbölyű sisakok, szeges buzogányok, amott turbános nép, lengő kócsagtollal, gyöngyökkel rakott forgók, bogláros övek, görbe kardok; majd czirkasz lovasság pikkely-pánczélokban, tegezzel, puzdrával, hosszú, villogó hegyű dárdákkal s tekenős paizszsal, arany-szegekkel kiverve; ismét puskás hadak, nehéz ezüsttel vert hosszú lőfegyverekkel, fejükön vörös fesz, hosszú kék czafranggal; majd a testőr spahik, selyemmel himzett keleties öltönyükben, arab ménekeik, fegyvereik markolatja smaragd- és rubinttól ragyog; utánok, a tábori zenészek, csodás alakzatu réz-kürtjeikkel, dobjaikkal, csengetyüikkel s mind e tarka csoport között a felül lengő koszoruzott lófarkak, félholdak és szines lobogók.

A katonaság után jöttek a hadi zsákmánnyal megrakott tevék csoportjai, szerecsen fiuktól

vezetve. A felhalmozott drága edények, ragyogó boglárók és fegyverek egymásra hányt tömegében három kirabolt ország kincseit lehetne szemlélni.

A nép még kísérte szemeivel a feltollazott és csöngetyűzött dromedárok sorait, midőn ismét új jelenet vonta magára figyelmét.

Két roppant elefánt közelgett, ormányaikban pálmaágot tartva, s a hátukon vitt biborral és keleti shavlokkal beaggatott tornyocskákból két csausz hányt arany és ezüst pénzt tele marokkal a tolongó nép közé.

A pénzdarabokon czivódókat majdan a diadalszekerek dörgése választá szét, mik négy fehér ló túl vonatva a harczban elfoglalt zászlókat hozták; utánuk jöttek a Bayadérek, karcsu tánczosnők, piros rózsával koszoruzva, eszményi öltözetekben, miknek habkönnyű kelmeje oly átlátszó, mintha ködből volna szöve; szökdelő lábaik alig látszanak a földet érinteni, míg a csengetyűs dobok, miket fejük fölött összeütnek, úgy összehangzanak szemeik vad villanásával.

Utánuk jött az imámok és dervishek hosszú bus csoportozata, vezetve a fő Ulemától, csodás tagjáratásokkal s még csodásabb énekléssel.

Végre jött maga a zultán, vezéreitől környezve.

Fejedelmi öltönye himezetén Persia kimerítette művészetét, ragyogott turbánján és fegyverzetén rubin és gyémánt, de semmi sem volt rajta oly fejedelmi, mint hosszú hófehér szakállá és semmi sem ragyogott úgy rajta, mint villogó tűzszelei. Előtte vitte egy főcsausz hófehér paripán a próféta zászlóját.

A körüle lovagló basák kelet minden pompájában ragyogtak, csupán egy volt mindannyi közt egyszerű vas fegyveröltözetben, semmi gyémánt, semmi kashmir rajta; egy délczeg dalias férfi, ki a zultán jobbján lovagolt, - Ibrahim, a nagy vezér.

A zultánt riadó örömkialtással fogadta a mozlem nép, mindenütt a merre járt, s a „Solimán!“ kiáltás közt sűrűn lehet hallani e nevet is: „Ibrahim!“

A zultánt követték háreme kedvencz hölgyei a Kislar Agától vezetve, a ki utálatos fekete vén ember volt s valamivel kevesebb mint férfi.

A hölgyek mind aranyozott palankinban vitettek, legelől egymás mellett a Sultana-Valideh, a zultán anyja, s a Sultána-Aseki, Solimán kedvencz neje, utánuk a többi hölgyek, a zultán nejei és leányai, mind valami fényes ragyogó fátyollal leterítve, mely úgy tűnt fel arczaikon, mintha félig átlátszó arannyal volnának fedezve.

A menet után újra az elébbi sorozat ismétlé magát, dervishek, almék, diadalszekerek, pénzszórók és tarka fegyveres nép.

A mint Solimán Mahmud siremlékéhez ért, ott megállt, feltáratá annak aranyozott rácskapuit. Intésére nyolcz fekete rabszolga félrehárítá a czipruslombokat, mik a szőnyegekkal terített mausoleumot elfedék, másik nyolcz egy nagy márványlapot emelt fel egy rejtett mélység nyílásáról s ekkor egy aranycsapot megfordítva, a mely üregből roppant vizoszlop lövelt föl, szivárványszíneket vetve körül a rásütő naptól. Egy szökőkút volt az, melylyel Solimán népeit meglepé; a legnagyobb jótékonyság kelet forró éghajlata alatt.

A meglepett nép kitörő üdvkialtással fogadá a zultán kegyét, ki ekkor balra fordulva, hol a sötét épület állott, inte a tömlöcztartóknak, azok föltárták a csikorgó kapukat s a börtön szomorú lakóit megszabadítva lánczaiktól, kibocsáták mind a tomboló tömeg közé, az élő napvilágra.

Az üdvkialtás még egyszer oly magos lőn. Solimán tovább lovagolt, szemei még jobban ragyogtak, mint egyébkor. Egy köny ragyogását lehet bennök látni.

A Solimánje mecsethez érkeve a zultán, leszállott lováról, leterítetté szőnyegét, leborult imádkozni, melyet buzgóan végezve, megtörle kezével arcját, meghajtá magát jobbra és balra a két láthatlan angyalt üdvözölve, kik török hit szerint az imádkozó mellett két felül állanak, s azzal átadta Ulemának és imámoknak az új templomot, melyet akkor építettett, márvánnyal és mozaikkal kirakva s arabeskekkel kifestve.

Minél tovább ment, az örömkialtás annál jobban nőtt. A nép, mely az elszórt pénzt fölszedé, s az új szökőkút kristályvizét izlelte, a foglyok, kik börtönükből kiszabadultak, s a papok, kik új templomot kaptak, mely pompában s a Korán mondatai nagyszerűségében, mik fekete márványra aranybetűkkel voltak vésvé, még az Aja-Sofiát is fölülmulta, és a katonák, önmaguk látásától ittasak, nem szüntek meg Solimán nevét viszhangoztatni. Az erkélyekről hullókoszorúk zápora borítá utját s a hölgyek illatos víz harmatát hinték le rá.

Itt jutott vissza a serailba, melynek ajtai bezáródtak a tömeg előtt, csupán a zultán kíséretét, papjait és hárem hölgyeit bocsátva keresztül, míg a nép a kapun kívül maradt, új örömhirt várva az erkélyen megjelenendő kikiáltótól.

A diván gyöngyházzal kirakott teremében trónja párnájára ülve maga elé szólítá Solimán országa legfőbb embereit, s egyenkint mindeniket külön megajándékozá s magasabb hivatalra emelte. A hírnök minden új kinevezést trombita-harsogás mellett adott tudtul a népnek, s a nép harsogó kiáltásban adá tudtul öröme nagyságát.

Mindenki beteljesülve látta vágyait. E nap örömnapp volt mindenkinek, mely a legmerészebb reményeket gyümölcsözökké tette.

Csupán egy volt még hátra, ki jutalmát el nem vevé: Ibrahim.

Őt hagyta legutoljára Solimán.

Mindenki feszülten leste, mi tisztelet várhat arra, a ki már legnagyobbat elérte, a mit a zultáni koronán alul birni lehet s midőn a zultán maga elé szólítá Ibrahimot, mindenünnen irigy szemek tekintének felé, ohajtva, hogy hulljon le az, a mi már magasabbra nem mehet.

A zultán szeretetteljes arcczal tekintte Ibrahimra.

Országom nagyjai közt legnagyobb vagy Ibrahim, szólt a nagyvezérhez, im én téged még nagyobbá teszek. – Ime összegyűlt agák, bégek, basák, padishahk és imámok, hajoljatok meg Ibrahim előtt; én őt fiammá fogadom, ki divánom vánkosan jobb felől fog mellettem ülni. Hirnök kiáltsd ki a népnek, hogy Solimán Ibrahimot fiává nevezte ki.

A nép örjögő örömkialtása megreszketteté a palotát, s a divánba gyűlt országnagyok mellükön keresztbevetett karokkal hajoltak meg Ibrahim előtt, ki szomoruan sohajta fel s szemeit a földre szegzé.

– És hogy ne csupán név szerint légy fiammá fogadva Ibrahim, ime lépj e rostélyzathoz és nyisd fel azt.

Az agák szöktek Ibrahimot megelőzni a szolgálattételben. Solimán intésével visszatéríté őket: „egyedül Ibrahimot illeti annak felnyitása” monda.

-55-

Ibrahim oda lépett a rostélyhoz, felnyitá azt, a rostélyon tuli nehéz selyem függöny kétfelé vált s a rejtekből egy csodaszép hölgy lépett elő, egy karcsu eszményi alak, rózsaszínű kaftánkában, oly lenge, oly aetheri, hogy az ember szinte fél, hogy eltörik az öleléstől.

Ibrahim a fátyolon keresztül is megismeré a kedves szép gyermeket; gyakran látta őt meleg nyári estéken asszonyaival a Hellesponton hajókázni s nem egy szerelmes szót váltott már vele titokban.

– Ahidalla! rebegé, reszketve szerelem- és meglepetéstől.

– Ő leányom, ki által fiam leendsz. Monda a zultán gyöngéden, s a divánjához járuló gyermek arczáról föllebbenté a könnyű fátyolt.

Ah, minő szépséget takart föl akkor! Ez arcz az ezeregyéjszakai tündérek egyikére emlékeztetett, kik hivatva voltak az embereket örültekké tenni a gyönyör által Ibrahim térdére rogyott, úgy fogadta keblére az imádott hajadont, s a körülállók egy gondolat volt olvasható; e gondolat: hogy Ibrahimnak meg kell halni.

Ennyi gyönyör, ennyi dicsőítés több volt, mint elég arra, hogy életével bünhödjék érte, a ki azt elfogadta.

Solimán nem látott örömkönyeitől, Ibrahimot szerelme tette vakká, de a nő szemei mindig ébren vannak, midőn szerelme tárgyát veszély fenyegeti.

A zultán összecsókolá kedvencz gyermekét s ölébe ültetve, hizelgő hangon monda neki: „kérj tőlem a mit tudsz, e perczen ha országom felét kérended is, megadom.”

-56-

Ahidalla apja térdeihez borult s reszkető hangon szólt.

– Atyám, hatalmas zultán, mindent adtál nekem, a mi e földön boldoggá tehet, nincs mit kívánnom egyéb, mint hogy e boldogságom tartós legyen. Azért igérd meg nekem azt, és esküdjél meg reá, hogy férjemet Ibrahimot, akárki és akármit mondjon is egykor felőle, soha megöletni nem fogod.

– Mi jut eszedbe ez órában leány?! kiálta fel Solimán elszörnyedő arcczal.

– Ne légy irántom haragos oh atyám. Én tudom: hogy a nap, miután delet ért, aláfelé megy. Sokszor láttam palotádban ismerős boldog arczokat, mik jó kedved napvilágában ragyogtak; hallottam másik éjjel bevarrott zsákokat nehéz terheikkel a tengerbe hullani s a boldog kegyenczeket nem láttam azontul körüled. Néném egyikét nem rég Ajasz basának adtad nőül, a ki első volt kegyenczeid között, nem rég Ajasz basa a magyarok által megveretett, s azóta néném sűrke gyászruhát visel, s ha férjét kérdik tőle, könyez. Oh atyám veszélyes ott lakni, hol a villámok teremnek. Te nekem kérni hagytál országaidból, én nem kérek tőled egyebet, mint hogy ne öld meg azt az embert, kit most fiadnak fogadtál s kit legjobban szeretsz.

Solimán elkomorult; tekintete az alatt mig leánya beszélt, néma szemrehányással járt végig udvarnokain, kiknek örök cselszövényük egymás közül a legnagyobbakat megbuktatni, annyi áldozatot juttatott eszébe. Ahidalla leborult atyja ruhájának szegélyét csókolni, Solimán pedig inte az Ulemának, hogy hozza elő az Alkoránt.

-57-

Az Ulema lassu léptekkel közeledék a zultánhoz, a nehéz zöldboritékú szent könyvet hozva két kezében, hosszú sovány arczán semmi vonás sem változott, úgy nyújtá a Koránt Solimán elé.

A zultán fölkel, jobb kezét a Koránra tevé, baljával leánya kezét fogta meg. Az udvarnagyok leborultak a földre, homlokaikkal a padozatot érintve, s azon helyzetben maradván, mig a zultán esküvék; hogy Ibrahimot, hogy mig ő élni fog, bármi következzék az idők folytán, soha meg nem fogja öletni és megöletni nem engedi, azután Ibrahimhoz lépett, megölelte, megcsókolá, s maga mellé ülteté jobb felől, mig Ahidalla lábainál foglalt helyet.

Az udvaroncok még egyszer lehajták magukat a földre, után mormogva.

„Lu illah, il Allah!”

Künn a tomboló néptömeg „Solimán és Ibrahim” neveit üvölté kicsapongó örömeiben.

II.

A zultánnak rossz napja volt.

Egyik gyászír a másikat érte. Kisded várak, apró hadseregek álltak ellent roppant hadainak, összetörték vezéreit, megsemmisíték terveit. A Zrinyiek maroknyi hada egy egész országot védett óriási hadereje ellen, a tengeren Dória János verte szét hajóhadait, majd itt, majd amott lettek vezérei árulókká, szövetségesei vazalljai pártot ütöttek ellene.

-58-

A zultán haragra volt gerjedve, s haragját népein tölté, egy nap alatt kiüríté minden börtönt s más nap újra megtölteté azokat, a halál minden nemei segítének pusztító haragjának.

Az emberek elbujtak házaikba, a Besestán bezáratott, az ápoló házakból kiűzettek a koldusok, helyt adandók a sebesülteknek, jaj volt annak, ki a zultán szeme elé került, sohasem volt bizonyos, hogy egy visszatetsző mocczanáért nem fog-e megöletni?

Nagy kemény bőjt volt kihirdetve az egész országra, a templomok előtt a dervishek szakállukkal söprék a földet, orditva: Allah, allah, Illeha Mahomed, rasul allah usár!! Stambul utcáin járt a bucsujáró gyászmenet, zsákba öltözött papok, megtépett szakállal mentek legelől, egy óriási ravatalt emelve vállaikon, mely eltört kardokkal és kézivekkel volt tetézve, nyomukban jött a hadsereg vérrel fecskendett ruhákban, sirva és Allaht orditva, s korbácscsal verve hátukat, utánuk a harczban elesettek üres lovait vezették halálra ítélt keresztyén rabok, kik közül minden száz lépésnyire egyet megöltek. Jöttek azután a janicsárok, övig mezetlenül, derekaik tövissel körülövezve, vállaikon a harczban elesett vezérek koporsóit hozták kiáltozva: „Allah, Jeri, Muffa, Ai!” Tovább hangzott a szomorú ijesztő gyászzené, a posztóval bevont dobok, s a sikoltó tilinkók, miknek hangja a gyermeksírúhoz hasonlít: itt egyszerre arcra borult az egész nép; oly látvány következék, melyet nem volt szabad látni a pór nép szemének, két felől kivont karddal mentek a csaszok, a ki föltekint, annak fejét rögtön elütendők; közepén ment harmincz basa, mezitláb; összekötött kezeikben egy-egy tevéfarkat hordva, fejeik vérbemártott kendővel körütekergette és a basák között jött a nagyvezér egy sánta öszvéren, feje vérbe mártott kék kendővel becsavarva, szakálla hamuval hintve, egyik kezében hozta a „veszély zászlóját” a másik kezében egy nádszál volt, melylyel saját fejét verve kiáltoza: „Offát millei Zaffái!” Körül ordított, sirt a nép s a port csókolta fel a földről. Végre jött két elefánt, sűrke lepellel bevonva, melynek hátárol apró réz asperetek szórtak a nép közé; - befejezte az iszonyu jelenetet az őrjöngő dervishek csoportja, kik székítő keringéssel ordíták: „Allah Buffaj! Allah Mitrei Chrestinnai! Oh!” s mezetlen testüket éles késekkel szurdalák, hogy a vér köröskörül fecskendett róluk. Így járt a gyászmenet templomról templomra¹⁾.

-59-

Végre rettenetes átkot esküdött a zultán, hogy azt, ki még egy gonosz hirt tudtára merészlend adni, a város legmagosabb hegyén huzatja karóba.

Az udvaroncok reszkettek és hallgatának.

Ekkor jött a hire: hogy Gritti, a zultán legkedvesebb megbízottja, ki alkudozás végett küldetett a portától, Erdélyben a magyarok által fiastul együtt lenyakasztatott.

Az eseményt lehetetlen volt elhallgatni, s ki legyen oly merész, hogy megmondja azt a haragjában beteg zultánnak?

-60-

A sápadt, sovány Ulema volt az, ki elébe lépett. Solimán megölő tekintettel pillanta rá fekhelyéről.

- Mi baj megint? Rosz hirt ne mondj, ha élni szeretsz. A hallgatás arany.

- Meghajtom fejemet előtted kegyelmes ur, tiéd az. Semmi sem jó, semmi rossz a nap alatt. Allah előre végze el mindent s tőle rossz nem jöhet. Most hozott híru, hogy küldötted és megbízottad Gritti - a magyarok által megöletett.

A zultán felorditva szökött fel fekhelyéről, szemei vérben és tűzben forogtak.

- Ulema! te tréfálsz a halállal, hogy e hirt szemembe mered mondani!

- Nem uram! te a rossz hír mondójára ítéltél halált, az enyim nem az. Grittinek jó volt meghalni, mert áruló volt ellened.

- Nem hiszem.

- Magának akarta ő Erdélyt és Magyarországot s szövetkezett, hogy téged trónodról letaszítson.

- Holtat rágalmazol Ulema! - Kivel szövetkezhetett volna? - Kinek van a világ fejedelmei közt elég hatalma engemet trónomon csak meg is ingatni?

- Annak, kit magad tettél ily hatalmassá.

- Nem értelek, - nevezd meg. Allahra! Holtakat akarok ma csinálni.

- Nevét ki nem mondom kegyelmes ur, mert lehet, hogy azt rossz hírek vennéd, hanem íme olvasd e leveleket, mik Gritti irományai közt találtattak, s magad add tudtul a gonosz hirt magadnak.

-61-

A zultán kezébe vette a leveleket, s végig futott rajtok tekintetével. Arcza elhalaványult, az iratok kihullottak reszkető kezéből.

- Ibrahim! rebegé, kezét forró homlokára csapva; „Ibrahim!“ hörgé újra s arczát divánja vánkosai közé rejté.

- Ő volt az, - ő az. Viszonza az Ulema, ezért tért vissza a persa hadból parancsod ellenére.

Solimán hörgöve takarta el könyes arczát, mintha egy halálra sebzett oroszlán sírna.

Azután fölemelé fejét s egyszerre hideggé vált arczczal fordula az Ulemához.

- Megesküvém, ugymonda, hogy éltemben nem fogom és nem engedem őt megöletni.

- Ugy volt kegyelmes ur, az Alkoránra esküvel.

- S az Alkorán szent könyv.

- Valóban az. E szent könyvre esküvel, hogy a mig élsz, nem öleted meg őt; de e szent könyvben írva van e mondat: „a ki aluszik, az nem él.“ Tehát ölesd meg őt mikor alszol. Így nem életedben öleted meg őt, mert a Korán azt mondja: „a ki aluszik nem él.“

- Te mondad. Szólt a zultán s elbocsátá az Ulemát.

Este eljött hozzá leánya Ahidalla, gyöngéd mandolin zenével űzve az ősz apa gondját. Solimán sokáig mulatott vele, kérdezősködött gyermekeiről, megcsókolta homlokát s jó éjt kívánva neki, elbocsátá őt férjéhez.

Azután kioltottak minden mécset a serailban, bezárták a kapukat, jeléül: hogy a zultán lefeküdt.

-62-

Az Ulema ott őrködött hálóterme ajtajában; s mikor a muezzim az éjfél énekelte, belépett a szobába, megtudandó, ha alszik-e a zultán.

- Ébren vagyok, szólt Solimán meglátva a belépőt. Az Ulema ismét csendesen visszahúzódott.

Mikor a muezzim a második órát énekelte éjfél után, ismét belépett az Ulema. A zultán mégis ébren volt.

Az éj vége felé fordult már, a kakasok el kezdtek szólani, az Ulema beüté fejét a szőnyegen. „Nem alszom!“ hangzék elébe.

Már a hajnal látszott derülni. Az Ulema fáradtan ült le a küszöbön és elaludt; nem sokára valaki felrázta álmából, felrezzent. A zultán állt előtte egészen felöltözködve.

- Te aludtál el nem én.

Solimán egész éjjel le nem hunyta szemeit.

Másnap a sors úgy hozta magával, hogy az egész napot családja körében töltse. Ahidalla, ki még most is kedvence volt, oda ült apja ölébe s ősz szakálát czirógatva játszadozott vele. Ibrahim még most is legdélcegebb, legderekkabb volt mindazok között, a kik ott körüle jártak. Solimán úgy szeretett volna nekik valamit megmondani, csak egy intő suttogást, hogy távozzanak e helyről, menjenek, hol rájuk nem lehet találni, de az Ulema ott állt mindig háta mögött s őrzé minden szavát, minden arczvonását.

És ismét eljött az est. Az Ulema ott virrasztott a zultán hálósobája küszöbén. És ismét hiába. Solimán egész éjjel nem tudott elaludni.

A harmadik éj első felét ismét ébren látta lefolyni a zultán, még hallotta a muezzim dudolásának első szavait, de már az utolsókat nem, akkora elnyomta az álmom.

-63-

És álmódott.

Leánya Ahidalla rohant oda fekhelyéhez kétségbeesett tekintettel, tépett ruhával, szétszórt hajfürtökkel.

Mit akarsz? kérdé az álomlátási képtől.

- Ibrahimot meggyilkolják a te parancsodra! És te nekem megesküvél, hogy nem fogod őt megöletni.

- Bolond vagy, Ibrahim itt ül jobbon ül ölébe, csókold meg. Látod hogy él.

A zultán álmódott s künn hálósobája előtt a testőrök egy halovány nőt tartóztattak fel, ki oda akart hozzá rohanni. - „A nagy ur aluszik,“ mondának neki.

S a zultán újra álmódott.

Ismét ott volt előtte Ahidalla, összekulcsolt kezekkel veté magát lábaihoz sikoltva: „Ibrahim ártatlan, hazugul rágalmaztatott, ne gyilkoltsd meg őt.“

- Nem hal meg, monda a zultán, nem hittem, a mit mondtak ellene; - ha igaz volt, megbocsátom neki, eredj haza és légy nyugodt.

S másodszer is elüzték a testőrök az alvó zultán ajtajától rimánkodó leányát, legkedvesebb kegyenczét, a szerencsétlen Ahidallát.

És újra álmodott a zultán.

Holthalaványan jött elébe Ahidalla, hozta az Alkoránt, fehér ujjával rámutatott: „megesküvél“ rebegé alig hallhatóan.

A zultán borusan felelt.

- Jól tudom, távozzál előlem. Férfjed bűnös, de megesküvém, hogy nem öletem meg. Hagyjátok el sietve országomat. Menjetek Palesztinába. Rejtsétek el magatokat; te pedig légy boldog, gondolj reám és szeress.

És látta azután, mint ültek lovaikra Ibrahim és Ahidalla. Siessetek! siessetek! kiálta utánuk, a porfelleg elnyelte alakjaikat, lovaik dobogása elhangzott, hajóra ültek, a hajó elvált a parttól, a szél kifeszíté vitorláit, a távol elnyelte alakját.

- Allah nauy! sóhajta a zultán megkönnyebbült lélekkel, ők meg vannak szabaditva.

E perczben harmadszor úzték el az örök Ahidallát, ki szétszórt hajjal, tépett öltönyben kétségbeesve erőszakolta a bemenetelt atyja hálóteremébe. „A nagyur alszik“ mondának neki.

- Allah nagy! Én megmentettem őket, monda az álmodó zultán.

E perczben lépett hálóteremébe az Ulema, egy szőnyeggel letakart ezüst tálat hozva kezében.

A zultán felébredt. „Mi az!“ kérdé felriadva fekhelyéről.

Az Ulema feltakarta a szőnyeget; az ezüst tálról egy véres halavány fő bámult holt szemekkel a zultánra.

- Ibrahim! hörgé eliszonyodva Solimán s visszarogyott fekhelyére²⁾.

KORONÁT SZERELEMÉRT.

VIZKERESZT ÜNNEPE.

Még akkoriban nagy ritkaság volt Erdélyben az orgona, kivált a kálvinista templomok csaknem mindenütt nélkülözték ez Isten dicséretére rendeltetett hangszert, csupán Majosfalván volt egy, melyet Bethlen Gergely uram készítettett Németországban, e kis mezőváros temploma számára. Bernard mester az akkori leghiresebb orgonakészítő, megértve, hogy a megrendelt munka fejedelmi ivadék számára készült, nem restelé a fáradságot annak kiállításában, megcsinálván annak öreg sipját alabástromból, a pedal brugókat aranyozott vastag papirosból, s az előtéren álló fuvolasipokat valóságos öntött ezüsből, s felkészítvén azokat aranyozott rácsokkal és arabeszkekkel, a mint az akkoriban kegyes divat vala.

Bethlen Gergely uramnak ugyan volt Küküllő-várban saját családi temploma, melyben a pompás orgona szépen elért volna; hanem ő azt monda, miszerint ő azt nem a maga, hanem az Isten dicsőségére szerzé, s ekként került a pompás hangműszer aranyozott és ezüstözött alkatrészeivel a kisdud kálvinista szentegyházba, nem kis munkába kerülvén a helybeli lelkész, nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram ellenszegülésének legyőzése, ki is - saját szavaiként - átalotta a dudát behozni a templomba, s még nagyobb gondot adván az orgonának felállítására, melynek legnagyobb sipja tizenhat láb magas vala, úgy hogy a tetejéről mind le kellett szedni az aranyozott czirádákat, ha azt akarta, hogy elférjen az alacsony imaházban.

Bethlen Gergely uram azonban már most az orgonája kedvéért minden vasárnap eljárt a templomba, két szép hajadon leányával együtt; a két szép leány kedvéért pedig ugyancsak a környék fiatalsága választá az imaházat buzgólkodása helyéül, úgy hogy rövid idő alatt nem volt látogatottabb szentegyház Küküllő vármegyében a majosfalvinál, a holott is nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram vasárnaponkint az egybesereglett gyülekezetet együtt és egyenkint, kor, nem s rang különbség nélkül úgy megmosta, úgy megfeddé, úgy megdorgálá, hogy Ezsaiás próféta sem tette jobban a maga idejében.

Ezer hatszáz kilenczven után irtak ötben, a midőn ez történt a majosfalvi szentegyházban, vizkeresztnek ünnepében.

Bethlen Gergely uram tudnillik ekkor is szokása szerint alájövéen Küküllő-várból kisebbik leányával Ilonkával, - a másikat Katalint az ifju Kendefi Gáspár vitte az előtt két héttel Bodonba férjhez, - hátrahagyá szánkóját a jó ur a templom kerítése mellett, s betérvén a paphoz, a ki rendesen meg szokta őt várni, vele együtt mene a templomba, előre bocsátván a papot, s kezénél fogva vezetvén leányát, s akképen foglalva helyet a fényesre festett padon.

A pap bejöttével megzendült az orgona, a hivek felálltak, felálva elénekeltek egy hosszú verset, azután leültek, hozzáfogtak a XXXVIII. zsoltárhoz, azt végeslen végig elénekeltek, maga is pedig

Bethlen Gergely uram oly buzgón, oly lelkesen énekelt a hivekkel együtt, hogy avagy csak egy sort is el nem mulasztotta a zsoltárból, csupán csak az orgonista által minden vers után elkerített kacskaringós kikezdő czikornyák alatt akadván ideje, mellette ülő leányával zsörtölődni, ki előtt a kinyitott könyv most is a kezdő lapon volt. „Hát te mért nem énekelsz?” – „Jaj így is meg vagyok fagyva, hát ha az a kis meleg is kimegy belőlem!”

Bethlen Gergely uram oldalt vetette magát e szóra, Ilonka szokott neki olyan feleleteket adni, hogy övé maradt az utolsó szó, s mégis ő volt Gergely ur legkedvesebb leánya, mint ki a jó ötleteket – még saját rovására is – különösen szerette.

Gergely ur mintegy negyvenöt éves lehetett ez idő szerint, kisdéd, zömök, kurtanyaku férfi vala, a fején levő sűrű haj egészen meg volt őszülve s rövid üstökre kanyarítva, homloka mindig le volt a szemére huzva, mintha mindig haragudnék, pedig nagyon is ritkán haragudott; szokása volt kurta bajuszát rángatni, ha valami nem volt inye szerint, s ha valamit roszt, annak legvilágosabb jele volt az, hogy orrát megduzva egyet mordult a torka fenekéből, a dolmánya zsinorjait egyik oldalról a másikra gombolá, a harag kitörése pedig csak egy perczig tartott nála, ugy hogy ha akkor ült a mikor megharagudott, mire fölkelte már megszégyenlé magát.

Az ének elmúlt, következett a predikáció, nagytiszteletü

-68-

Gernyeszegi Menyhért uram felment a kathedrába, a hivek sok köhögés után helyreverték magukat, s várták csendben a hirdetendő igét.

Mint már tudjuk, a nagytiszteletü ur kemény dolgokat szokott a gyülekezet épületére felhordani, a mai textus ilyen formán hangzott Ezsaiásból:

„Ordits kapu, kiálts város! mert eljön az Urnak rettenetes napja!”

Az emberek elkékültek, elhalaványultak, Bethlen Gergely uram nyuszt-prémes dókájában burkolózva, hátravetette magát székében, mintegy előre érezve a zivatart; csupán Ilonka arcza volt nyugodt és ábrándozó, nagy sötétkék szemei nem keresték a szónok élő márványarczát, az ablakon az esti nap búcsu alkonyugára sütött be, keblét egy önkénytelen sohaj emelé, lelke tul volt a templomon, tul az égen, még annál is közelebb az Istenhez, – ő szeretett.

A pap ekként kezdé hiveit megszólítani:

„Gyilkosok, tettetők, csalók, hitszegők, istentagadók, hazaárulók! Miért jöttetek e szent helyre?”

„Üm,” dörmögé magában Bethlen ur, még mélyebben huzva magát dókájába.

„Hogy mertek Isten szine előtt bűneitek sokaságával megjelenni? Nem félték-e annak haragjától, kinek nevét szájakatok kimondja? Szétekintek rajtatok és nem látom közöttetek azt az öt igaz embert, a kikért megtartandja az ur Zsodomát és Gomorát. Mindenütt bűn, iszonyat, veszedelem. Látom a fiut, ki apja halála után sohajt; látom az asszonyt, ki férjének szemben hizeleg, s szemével másra tekint; látom az árvák megrontóit, kik testvéreik megnyomorításával szereznek maguknak veszendő kincseket.”

-69-

„Jól van, nagyon jól van,” mormogá magában Gergely ur, szokás szerint nem állhatva, hogy bele ne szóljon a predikációba.

„Meg van vesztegetve a nép, a konkoly kikelt mindenütt s bevette magát a várakba, ugy mint a kalyibákba; mig a közönséges gonosztevő dénárokat rabol, addig ti főurak az országot fosztogatjátok; veszekedtek a hivatalokon, s a közinségből gazdagultok; ime Sándor Ádám uram milyen bogláros mentében mutatja magát, pedig Isten ember tudja: hogy két kesely paripával jött be az országba. Ti magatok mentek roszt példával elő, megbüntetitek a gyilkost, a ki egyet megölt, s ti magatok háborut csináltok az országnak, mely nélkül ellehetett volna; jaj ti reátok! az özvegyek és árvák siralma az egekre száll föl ellenetek.”

„Üm üm” dörmögé Gergely ur, bajuszát rángatva s fejét csóválva. „Jól, jól van pap uram. Jól van.”

„Behoztok törököt, tatárt, kuruczot, labánczot az országba, s mig az szerte pusztit, rontja a népet, égeti a falvakat, ti felveszitek magatokat váraitokba s onnan nézitek a romlást.”

„Üm. Ez rám szolt” mormogá Bethlen Gergely uram, üstökét borzalva.

„Pedig hiába építettetek erős váraitokat, por és hamu minden erősség, melyet az Ur lehelete megillett és menten leomlanak, de kősziklára épített ház az Istenben való bizodalom, az igaz hit! és ti e hitet is megvetitek, elhanyagoljátok, kicsúfoljátok. A hajdani buzgóság, az ősi önfeláldozás, nem találtatik sehol. Cserélik, berélik a hitet, mint az uj ruhát, ma rácz, holnap unitarius, holnapután török, ki mint hasznát látja. – Ime Pünkösti László uram, mily áhíatosan hallgatja az Isten szavait, pedig csak a mult héten ígérte meg Apor István uramnak, hogy pápistává leszen, majd akkor ő is kap valami részt a testamentomban; ime László Mihályné asszonyom kiadta kezéből mind a két fiát Kolozsvárra, mintha itthon nem lenne már nekik mit tanulni, s most ott a tisztelendő jesoviták olvasóval és képes könyvekkel dugdossák a gyermekek zsebeit. Ime Mihács Mihók uram bolond fővel azt beszéli: hogy ő minden vallásból hisz valamit, a zsidóból a szombatot, a törökből a sok feleségtartást, pedig lészen ő neki egyformán része a poklokból minden vallás szerint; sőt még Hentner Jónás uramat is itt kell látnom, a ki már két héttel ezelőtt convertált, hogy valami hivatalba promoveálódjék, s most is csak azért jelent meg az Isten házában, hogy itt Bethlen Gergely uram hajadon leányára báméskodjék, pedig bizony mondom

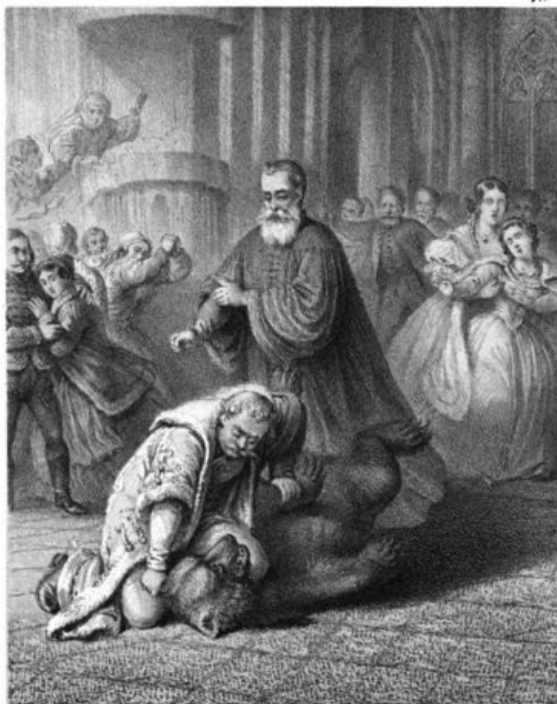
-70-

neki, hogy azt oltárhoz vezetni nem fogja.”

„Üm!” mordula Gergely ur, oldalt vetve magát. „Azt magam is ohajtom.”

A pap mennykövei ekképen hullottak jobbra balra, a hivek megilletődve huzzták le fejeiket, s ha valamelyiknek szólt a leczke, alig lelte helyét. Egyedül Ilonka nem látszott érdekelve lenni a dorgáló szavak által; szemei, lelke, gondolatai messze-messze tétováztak, túl a szűk falakon, túl a hóval fedett mezőn, ott hol az Isten közelében örök tavasza van a világnak, a szerelem reményében. Arcza angyali nyugalma nem zavarták meg Gernyeszegi uram intései, sem Hentner Jónás uram báméskodása.

-71-

„Jaj tinéktek, jaj Erdélyországnak!” folytatá a pap; „eljön az Ur a maga ostorával és megostoroz benneteket; eljön a látogatás napja, és el nem mulik. Avagy a bérczek nem a ti bűneitekért rendülnek-e meg álló helyeikben? a viharos mennydörgés és villámverés nagy karácsony reggelén nem az Isten intő szava volt-e hozzátok? A rettenetes áradások, mik falvakat söpörnek el helyeikről, a sáskajárás, mely minden zöldet letarol, nem azt jósolja-e, hogy el fogtok töröltetni e földnek színéről, és nevetek sem maradand ez országban? Jaj nektek, jaj tinéktek, kiket az unokák meg fognak átkozni, de százszorta jaj az unokáknak, kiket apáik rontanak meg! Én láttalak benneteket az utolsó fejedelem temetésén. Nem sirt közületek senki; az nem a megholt lelkeért történt, hálaímdáság volt az az Istenhez, hogy őt magához vette.”

„Üm, ez nekem, ez nekem szól” dörmögé magában izzadva és dókáját jobban balra gombolva s üstökét sebesen körülkapargálva Bethlen Gergely uram.

„Igaz hogy gyöngé ember volt a megboldogult, könnyelmű, részeges, és ittas fővel sok bolondot mivelt; de a miénk volt, a miénk! és azért kár volt örvideni az ő temetésén, mert bizony mondom néktek, hogy ez volt az utolsó fejedelemtemetés Erdélyországban és több fejedelmet nem fog Erdély eltemetni!”

„De már azt tagadom!” kiálta fel elförmedve Bethlen Gergely uram, s lecsapta süvegét maga elé. „Ahhoz kend nem ért, Gernyeszegi Menyhért uram!”

-72-

A pap magasra emelt fővel tekintte le a botránykozatóra, s három ujját fölemelve az ég felé, mennydörgő szózáttal kiálta le rá: „Itt Isten beszél!”

Bethlen Gergely uram már ekkor egészen magához tért, átlátva magaviselete helytelen voltát s lesimitva üstökét s mentéjét helyre rángatva, visszaült helyére: „nagyon jól van, csak folytassa kegyelmed.”

A pap tehát még egyszer általánosan megdorgálva a gyülekezetet, végezetre jobbulást ajánlvá neki, megvigasztalá a megilletődött népet a mennyei bocsánat ígéréttel.

„Tartsátok meg a hitet, és az bizony meg fog benneteket tartani; szeressétek a hazát és az bizonyára élni fog; tegyetek szent fogadást: hogy Isten és a hon előbbvaló lesz nálatok minden világi jónál, s e fogadással járuljatok az Urnak asztalához, mert a ki e nélkül veszi el a szent jeleket, halált eszik és kárhozáatot iszik magának!”

A pap mennydörgő szavai után ujra megzendültek az orgona sipjai, az igazság után a költészet; s a hivek szép rendben járultak a szent kenyérral és borral terített asztalhoz, melyre Bethlen uram leányai saját kezükkel himzettek pompás vörös bársony takarót. Előbb a férfiak kerültek sorba, kardjaikat mind lerakva a templom-ajtóban; Gernyeszegi Menyhért uram olykor fejcsóválva huzta vissza a nyujtott serleget, midőn valaki balkézszel nyult hozzá, s velőkiig ható mondatokat dörgött mindegyik fülébe; ugy látszék, mintha személy szerint mindenkinek legtitkosabb bűneit ismerné, s nem egy gonosztevő tért az igaz utra, átható szemeinek rettenetes

-73-

tekintetétől.

Midőn a férfiak közül a legutolsó is elhaladt, jöttek sorban a nők. Legelőször egy pár éltebb matróna, a helybeli nemes családokból, becsületes tornyos főköztűben s panyókán lógó prémes mentéikkel nagy ezüst kapcsokra; kezeikben aranyos metszésű énekes könyveik, azokba csipetve egyegy szál rozmaring. – Most egy karcsu hajadon lépett az Ur asztala elé, kin az egész gyülekezet szemei függöttek, Bethlen uram legszebbik leánya Ilona. Mennyi áhitattal, mely nemes ihlettséggel fogadta el az isteni vér jelképét! az Ur lelke lebegett arczatán.

„Az Ur hallgassa meg szived fohászait“ monda nyájasan a leánynak a lelkész, s egy pillanatra elolvadt arcának szigorúsága.

Ilonka hosszan, mélyen fölfohászokodék a szent asztal előtt; sohajában annyi névtelen érzelem vágya látszott kifejezve; de rengő sejtelmek, mik még gondolattá nem voltak érlelve s melyekből olvasni csak azon lélek képes, ki a csecsemő sirását is érti.

Azon pillanatban, midőn Ilonka letevé a serleget, irtózatossá zivaj támadt a templomajtó előtt, rémült gyermekek és leányok rohantak be a templomba a rögtöni ijedség érthetlen ordítóásával, s a padokon keresztül ugrálva, a karzat oszlopaire s az ablakrámákra kezdtek felkapaszkodni.

„Mi történik ott?“ kiálta a pap a lármát tulharsogó hangon, míg a templomajtónál levő leány- és gyermekcsoport mindig nagyobb zavarba kezdte gomolyodni, s egyszer az egymás hegyén hátán hentergő tömeg közül egy roppant nagy medve szökött elő, idomtalan hánykodó ugrással futva egyenesen az Ur asztalához.

„Jézus segíts!“ sikolta Ilonka összeijedve, s a rémülettől nem birt megmozdulni.

A fenevad már csak néhány nyomnyira volt a leánytól, a csodajelenettől megrémült nép egészen megfélemezett róla, midőn Bethlen Gergely uram hirtelenebben a kimondott szónál átugrott karospadján s a vadállatot ököllel fültövön ütve, a mint ez két lábra állt, megfogta két kézzel két fülét s azzal hanyatt vágta az állatot, birkózásba eredt vele.

Ilonka, a mint apját a medvével viadalt kezdeni látta, elsárgult, szemei elfordultak s azzal összeroskadva féltetéssel az ott álló padra hanyatlott.

„Ne féljen kisasszonyom!“ rikácsoló ekkor háta mögött valami erőteljes női hang, s a megriadt néptömeg közül egy izmos székely leány vált ki, két könyökkel törve magának utat kisasszonyáig, s azzal oda rohant Ilonához, felkapta karjai közé mint egy ölbéli gyermeket s az orgonához rohant vele, melynek záros rekesze volt.

„Egy kést adjatok!“ ordita Bethlen Gergely, még folyvást egyedül küzdve a fenevaddal, s egyik térdével a földhöz nyomva annak torkát, míg kezei veszett erővel feszíték annak füleit. „Szaladjatok a kardomért a templomajtóban maradt.“

„De az Isten házában nem fogunk vérengzeni!“ kiálta Gernyeszegi Menyhért uram, s azzal öltönyujjait felgyűrve, oda futott Bethlen Gergely mellé. „Ki kell dobni innen ezt az állatot s odakünn végezni vele.“

Ezzel ketten beleczipeszkedtek a hivatlan vendég bundájába, füleibe, s elől huzva, hátul ütlegekkel nógatva kiczibálták azt a templomból, ott künn azután a magához tért népség végkép agyonverte.

Ily csodaesett többször adta magát elő Erdélyben: hogy a medvék, miket télen különben sem ritkaság látni, fényes nappal befutottak a templomokba, ott meghunyászkodva bebujtak valami szögletbe, s minden ellentállás nélkül hagyták magukat agyonverni, a melyből azután a nép babonás hite csoda dolgokat jövendölt, s a sors úgy akarta: hogy e jövendölések mind beteljesüljenek.

A pap és Bethlen Gergely visszatértek a templomba. Gernyeszegi Menyhért azon módon, a mint volt, felgyürt ujjakkal, hasogatott ruhában, megállt a gyülekezet között, magas termeténél fogva egy fővel kilátszott valamennyi közül.

„Ime a fenevadak maguk is megjuhászodnak az Urnak zsámolya előtt,“ szólt mennydörgő hangon, „igy adandja az Ur kezeikbe az igazaknak minden ő ellenségeiket!“

A pap izmos karjait az égnek emelve, mint egy próféta állt az elámuló gyülekezet előtt, s a megzendülő orgona zugása mellett egetverő hangon harsogott föl az ének:

„Az erős Isten uraknak ura!“

Soha nagyobb buzgósággal nem énekelték e verset.

KÉSŐ LÁTOGATÓK.

A nap már leáldozóban volt, a fehér hóval fedett vidékre hideg barna ködök kezdtek leszállani. Küküllő-vár négy saroktornyának bádog födelein még ragyogott az alkony aranyvörös színe, s köröskörül a láthatár mintha egy hamvas lilaszín árnyéktól lenne már körítve, melynek szürke homályából ezüstös berkekként tüntek elő a távoli erdők zuzmarázos fáai. A hajlongó fákat egész

csoport hollók foglalták el, rekedt kározással szállongva a légben, a hófúvatokban egyegy ordas farkas ügetett szaglászva s meg-megállt üvöltöni, vagy beléhentergett a hóba, mintha melege volna a hidegtől, a szürke levegőben a megfagyott köd pilléi libegtek.

Az est télködében a távolból szán csörgése hallik, melyet el-elkap a hófúvatokat torlasztó hideg szél, s a Küküllő jegén egy szánt látunk tova sikamlani, három gyors havasalföldi paripától röpitve. A három paripa füstől az izzadástól, a szánban két férfi ül, meleg farkasbundákba burkolózva, bajuszaikra jégcsapokat ragasztott a ráfagyott lehelet, minden hajszáluk fehér a dértől. Hátul a bakon egy csatlós pattogott hosszú karikás-ostorral, minden durranásra neki kapaszkodnak a lángvérű paripák, a szánka repülni látszik, a szilaj mének serénye és csójtárja lobog, a szánka orrán reszket a kifaragott szerecsenfő. A szánban ülők beszélnek valamit egymással, a csörgés robogás közt elhangzik minden szó.

A mint a Küküllő a kápolnánál félre kanyarodik, a megtorlott jég miatt kénytelen a szánka a magasabb partra kikapaszkodni s parthosszant folytatni útját. Azon pillanatban, hogy a lovak csörtetve vágattak föl a partra, a szán háta mögött alig kétszáz lépésnyire két lovag jött poroszkálva, kiknek egyike, a mint a szán véletlenül felbukant előtte, hirtelen hátrarántotta paripája száját s vissza látszott hőkölni.

„Álljunk meg egy pillanatra Tamás, senkivel sem akarnék itt találkozni,” szólt társához a lovag, s leugrott lováról, mintha nyergén igazitana valamit.

A lovag nagyon ifjunak látszott, arczán nyoma sem volt még a férfiszőrnek, de tekintetében volt valami korát megelőzőt szomorú komolyság, melyet nem birt meghazudtolni élettelen arca, most még a hidegtől is vérpirosra csipve. Karcu de izmos természetét sötétkék posztó-dolmány fedé, egyszerűen sujtásozva, félvállára lompos medve-kaczagány volt vetve, szijas rézcsattokkal fűzve nyaka körül, fején egyszerű asztrakán-kalap, két kerecsen tollal, oldalán aczélkard, minden ékszer nélkül, csupán a büszke arab mén, melyen lovagolt, látszott némi uraságot árulni el nála.

Kísérője egy vén szolga őszbe csavarodott csimbókos hajával, szigorú mentéjén csillog a sok évi viselés, s a kifordított bárányszőr subávali érintkezés nyoma. Oldalán nagy rezestoku kard lóg, lova erdélyi telivér.

„Nem is jó volna ezekkel találkozunk,” felele a vén szolga, ura szavaira. „Ez Bánfi Mihály uram, a lovairól ismerek rá, kinek urabátyját a megboldogult fejedelem egy cigány hóhérral nyakaztatá le.”

Az ifju búsan fölsóhajtott.

„Ott voltál azon esetenél?”

„Bár ott lehettem volna. Most tán nem állna így a világ. Mikor a fejedelem aláírta a halálítéletet, Csáky László uram rögtön lóra ugrott s futtatott Bethlenbe, a hol Bánfi fogva volt a feleségével; a fejedelemasszony megtudta a dolgot s fölrohant a fejedelemhez, sikoltozva borult lábaihoz; „te átkozott ember, te átkozott ember, ne ontasd ki annak az ártatlannak a véré!” kiáltozó magán kívül s el nem bocsátá a fejedelem térdeit, míg az a kegyelmet ki nem adta az elítélt számára; mi rögtön lóra ültünk az étekfogóval, ez a kegyelmet hozta, én egy vég bársonyt vittem, arra az esetre ha már későn érnénk, halotti takarónak; két ló dült ki alólunk Bethlen-várig, de bizony csak a halotti takaróra volt ottan szükség; azóta kétszer ütött bele a mennykő a bethleni várba, az egyik tornyán ide is látszik hogy kisebb mint a másik, s a hova Bánfi uram van eltemetve, minden tavasszal megindul a vér a földből.”

„Kegyetlen ember volt a fejedelem úgy-e?” kérdé bánatos hallgatás után az ifju.

„Nem volt biz az. Én ismertem, mert gyermekkorától szolgáltam mellette; míg ifju volt épen ily szelid, áldott lélek volt szegény, miként maga kegyelmed, szerette a tudományokat, vitéz volt, jószívű, jobbjai úgy szerették mint édes apjokat, s felesége a jó Anna asszony, – Isten nyugtassa meg – oly boldog volt vele, mint az angyalok az égben. Csak a hogy egyszer fejedelemmé lett, körülvették a rossz tanácsadók, belekeverték az ivásba, ittas fővel mindenre rávették; ha gazdag emberre volt foguk, az ellen ligát csináltak s vagyonait maguk foglalták le, utoljára a fejedelemasszony elvette pecsétgyűrűjét, s valahányszor Mihály ur jó fővel öt hat emberre halált mondott, ő meg rögtön kegyelmet irt nekik. Reggel aztán a szegény fejedelem meg is köszönte neki, hogy nem engedte az ártatlan vért kiontani.”

„Órangyala volt, mégis elkárhozott.”

„Hát még azután, hogy a jó asszonyt magához vette az Isten, be nagy csapás volt rajtunk a jó ur. A sok jöttment sehonnai ember azt tette vele a mit akart. Kifosztották az ő nevében a szegény köznépet, s kifosztották őt magát is utoljára úgy; hogy vénségére megtérbolyodott azon való aggódtában, hogy nem leszen neki mit enni. De mit beszélek én kegyelmednek erről, a mit százsorta jobban tud nálam.”

„Örömet hallom. Azok a kik én körülem vannak, csak hazudni hizelegni tudnak, mikor igazat akarok hallani, teveled beszélek.”

„Szegény Apafi Mihály uram!” szólt a szolga felsóhajtva, „míg élt, be sokan siratták, mikor meghalt, bizony nem siratta ott senki.”

„Ez hát a fejedelmek sorsa.”

„Nem mennék odább nagyságos uram,” szólt Tamás, másfelé térítve a beszédet, „a szánka

már jól elhaladt.”

„Ne nagyságolj engem,” szólott szomorúan az ifju.

„Hiszen most senki sem hallja.”

„Magam sem akarom hallani. – Meg kell előznünk a szánban ülőket, ők a Küküllő parthosszát követik; ha mi neki vágtatunk torony irányában a várnak, előbb ott lehetünk mint ők. Értesítette leányod a kisasszonyt arról hogy jövök?”

-80-

„Igenis, hanem a jó kisasszony sokáig nem akart beléegyezni, hogy egyedül szóljon kegyelmeddel, s utoljára is csak abban állapotodott meg, hogy a nyugati toronyszobában kész lesz szólni kegyelmeddel, de csak igen rövid ideig.”

„Csupán három szót s aztán visszatérek.”

„Még az éjjel? ebben a hidegben?”

„Nem fázik az a ki szeret, jó öregem, te addig majd térj be a csapszékbe és melegülj.”

* * *

Bethlen Gergely uram a templomban történetek után rendkívül jó kedvre kapott. Haza menvén, magával vitte a papot is, a ki a templomon kívül igen barátságos vig ember volt, s otthon nagy tüzet rakatott a kandallóban, s alig fért bőrében a jó kedvnek miatta.

„Olyan szemet vetett kend rám onnan a szószékről, nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram, mintha a fejemhez akarta volna vágni a bibliát,” szólott az öreg, kötekedve a paphoz.

„Akkor igazán csóstűl kapta volna kegyelmed a tanítást,” válaszolt a pap vidáman.

A vig mulatozás között belépett a terembe Ilonka, meglátszott rajta az előbbi ijedelem okozta sápadtság; kezében egy üvegcsét hozott, valami csodatevő balzsam félével, melylyel egy könnyű karczolatást jött bekenni, a mit atyja a medvével küzdelemben a jobb kezén kapott. Gergely ur föl sem vett egy olyan kis sebecskét, vadászaton különbet is szokott az ember kapni, hát még ütközetben, hanem azért édes mosolygással nézte, mint kötözgeti be sérült kezét az aggó leány, ki zsámolyára térdelve megcsókolá a sebesült kezét, azután betekerte balzsammal, bekötözé s ismét megcsókolá.

-81-

„Látod, látod,” monda az öreg ur gyöngéd enyelgéssel, „ezt se kellett volna kapnom, ha szeretőd volna. Ilyenkor annak kellett volna előállni védelmedre vén apád helyett. De hisz való is valamire ez a mai fiatalság, biz elnézték mint vesződünk mi ketten pap urammal a nagy birkozásban.”

„Milyen különös” szólott Ilonka elboruló arczczal, „már másodszor akart a medve széttépni.”

„Másodszor?” szólott Gergely megütődve, „te erről nekem nem is szóltál, hol? mikor?”

Ilonka zavarba látszott jőni. Ugy tetszék, mintha megbánta volna a már kimondott szót, s örömet nem felelt volna atyja kérdésére, mely okvetlenül újabb kérdésekre adandott alkalmat.

„Nos? miért hallgatsz?” kérdé Gergely ur, maga felé fordítva leánya arczát, ki lángvörössé pirult s szemeit lesüté.

„A mult őszzsel” szólott akadozó hangon a leány, „hogy Almakeréken voltam a nagynénémnél, Magdussal eltévedtünk az erdőben. Már esteledett az idő s mi mindig jobban belekeveredtünk a sűrűségbe, midőn egyszerre a távolból vadászkiáltás hangja üt meg füleinket; félelmünkben arra kezdtünk tartani, midőn egyszer szemközt ránk a bokrok közül egy rut gubanczos vadállat tört elő, én meg azt hittem hogy ördög, mert soha sem láttam ilyet elevenen s elkezdék ijedtemben sikoltozni. A fenevad észrevéve bennünket, felénk kezdte csörtetni. „Fusson kisasszonyom! kiálta Magdus, én addig lefekszem, s míg velem bajlódik, kegyed megmenekül.” Azzal ő leveté magát a földre, én azonban egy lépést sem tudtam odább tenni, hanem egy nagy odvas fa mellé huztam magamat s onnan néztem, mint ment oda a medve Magdushoz, tenyerével összetapogatta, arczát megszaglászta, s a mint látta hogy nem mozdul, ott hagyta fekünni s széttéknített morogva, mintha engemet keresne. A halál félelmei közt voltam. E pillanatban újra hallatszott a kürtzó s a berek sűrűjéből egy ifju lovag robogott elő fekete paripán; én nem állhattam tovább, felsikolték, mire a lovag a neki ágaskodó medvét torkon ütve kelevézével, hanyatt dönté a sűrűbe, s azzal leszökve lováról, oda futott hozzám, ki szinte magamon kívül hevertem a fűvön, s az odafutott Magdussal együtt felkarolva, egy közel patakhoz vitt, hol arczomat vízzel meglocsolva, magamhoz térítének. Soha sem mertem ezt neked megmondani.”

-82-

„Űm; majd máskor is így bizlak én téged magadra. De hát tovább. Mi lett aztán belőle?”

Ilonka még jobban elpirult.

„Hát miért nem mered megmondani? Tán biz egy csókot adtál a loagnak, a miért életedet megmenté s azt szégyenled.”

„Oh nem atyám.”

„Pedig bizony megérdemlette volna. Tán nem volt valami szép?”

„Oh igen. Arcza, magatartása délczeg és nemes, szemei oly bátrak és mégis oly szelidek.”

„S te ráértél mind ezt észrevenni? De folytasd, hogy jöttél azután haza? No mért hallgatsz el. Gyere no, ülj ide mellém, nem mondom meg senkinek, a pap már aluszik, nekem elmondhatod, nos?”

Ilonka suttogva, meg-megakadva, beszéde közepén folytató:

„Alig birtam magamat lábaimon, a lovag paripáját ajánlá, fáradt voltam, kénytelenítettém rá fölülni, a lovag kantárnál fogva vezette a paripát. Hanem a paripa nagyon kemény száju volt, és az ut nagyon bokros, a nyereg sem volt nő számára való, majd leestem róla.”

„Nos? nos? nos?”

„Hát a lovag utóljára kénytelen volt maga is felülni s engemet ölébe venni s ugy hozni hazáig.”

Ezt mondva, Ilonka apja keblére rejté égő arcát, a ki erre jovialis kaczagásban tört ki.

„Hahaha! hiszen te valóságosan szerelmes lettél bele. Hogy hívják a lovagot?”

„Nem tudom.”

„Lehetetlen. Nem kérdezted meg tőle?”

„Mertem is! hanem Magdus megtudta az apjától hogy az ifju fejedelem udvaránál van.”

„Ahá. Tehát tudakozódtunk utána?”

„Azt is hogy keresztnevén Mihálynak hívják.”

„No ugyan erről ráismerünk, hisz annyi a Mihály Erdélyben mint a vadalma. De annyit legalább tudsz felőle, hogy magyar és nemes?”

„Nemes de szegény.”

„No bizony. Hát hisz Kendefi Gáspár uram sem gazdag még is elvitte Katiczát; nem adom én a leányomat pénzért meg tevéért, mint a cserkesz, hanem szeretetért. Mai világban ugy sincs egyéb bizonyos birtoka az erdélyi magyar embernek a kardjánál.”

Ilonka szótlan örömmel csókolta össze atyját, elárulva öröme által; mennyire szeret! s azzal jó éjt kívánva az öregnek, látható felindulással hálószobájába távozott.

Az öreg ur még nem volt álmos. „Hej pap uram!” kiálta a kandalló mellett bólingató lelkészre, „zabban a lovak!”

„Nem alszom” viszonzá a lelkész, „csak nem akartam kegyelmeteket háborítani Istennek tetsző beszélgetésükben. Kend Bethlen Gergely uram valójában nem oly bolond ember mint sok apa, ki rangot és gazdagságot keres leányai számára, boldog élet helyett.”

A pap még egy igen szép hosszú és épületes beszédet szándékozott e thema fölött tartani, melybe azonban bele sem foghatott, mert a várkapun ejtett döngetés vendégek érkezését jelenté, s e zajra Bethlen uram számtalan kutyái mind előrohantak a pitvarból, akolból és konyhából, rettentő ugatást mivelve, a külső lármára a szobában alvó kedvencz agarak is elkezdtek csaholni, egy az ajtónak futott, farkát csóválva, másik első lábait az ablakba téve kezdett el üvöltöni, a többi is, - volt legalább tizenkettő, minden szegletben megszólalt, Gernyeszegi Menyhért uram nem győzte őket a sok „czoki”val csitítani, s ha kettőt hármat elhallgattatott, a negyedik akkor mordult el a zsölyeszék alatt.

Végre hallatszott a kapu csikorgó kurrogása, a kutyák ismerő nyihogással futottak mind az ajtóhoz, az udvaron egy bevágató szán csörgése hallék s azután férfias lépések a tornáczon, valaki a ház ura után kérdezősködött.

„Ez Bethlen Miklós öcsém!” kiálta fel Gergely ur, „ismerem a hangjáról. Ezek már aztán Isten hozta vendégek, a kik ilyen időben jönnek látogatni.”

Az érkezők benyitottak a terembe, bundáikat oda künn lerakva, az egyik egy fiatal harmincz éves férfi lehetett, szembetünő családi hasonlattal Gergely urhoz, a másik: Bánfi Mihály, valamivel idősebbnek látszék korai kopaszsága miatt, bár ő sem volt hajlottabb koru.

Gergely ur összeölelé, csókola vendégeit, Menyhért ur is kezét rázott velük, és az agarak is mind fölugráltak a nyakukba, s rájuk ágaskodtak nyomot hagyó cirógatással.

„Hej bort ide legények!” kiálta ki Gergely ur cselédjeinek, „több tüzet a kandallóba, nem aluszik itt az éjjel senki!”

A csatlósok rögtön megjelentek boros vedreikkel, előkészíték a nehéz ezüst billikomokat, a vendégeknek nem kelle sok kínálás.

Akkor nem oly homoeopathikus adagokban itták a bort, mint most; meszelykével, vizecskével, hanem veder számra, s azért ha itt ott jó kedve lett is az embernek, de még sem volt azért részeg.

A borozás közben kisült, hogy Gernyeszegi Menyhért uram ott is megfelel magáért, de még Gergely ur sem hívott segítséget a maga veder borához, s a mi Bethlen Miklós uramat illeti, ő még Bánfi Mihály uram helyett is jónak látta inni, mint a ki bornemissza lévén, csak ugy hallgatott és mélézött a lármás társaságnak.

„Szóljon már kend is vagy egyet Bánfi uram,” szólt Gergely ur, bele kapczáskodva a józan

emberbe, „mert biz azt hiszem hogy nem tud magyarul.“

„Hát miről beszéljek?“ válaszolt az egykedvűen.

„Miről? Hát mondja el, hogy tetszik Küküllővára?“

„Bolond volt a ki építette, mind a négy tornyához külön kijárás van, ha nem vigyáz az ember, tolvaj és ellenség könnyen hozzá férhet.“

„Sohse aggódjék kend, az én életemben egy ajtó sem volt azokból nyitva.“

„Kend, lehet hogy nem járt be rajtok. De ki tudja korhely cselédek nem szökdösnek-e rajtok ki-be, mikor éjjel a főkapu zárva van.“

„Legalább mi hogy jöttünk, a délkeleti torony ajtaját nyitva láttuk.“

„Az ördögbe! Hisz az a leányom szobáiba vezet.“

„Tán nem jól értette kegyelmed? A délkeleti tornyot mondtam. Mert a holdvilágnál a hogy jöttünk, mi azon az ajtón egy férfi alakot láttunk belopózni, én még figyelmeztettem Miklós öcsémet rá, de ő azt felelte: valami kósza cseléd lehet.“

Bethlen Gergely arcza e szavak alatt elsáppadt, elsötétült, a kupát letette kezéből, székét eltolta az asztal mellől, s a nélkül hogy egy szót szólna, a falra függesztett kardjához lépett s azt kihuzva megindult azon ajtó felé, melyen Ilonka eltávozott.

„Mit akar kegyelmed?“ kiálta fel a pap, felrugva székét s eléje ugorva a baljóslatu arczu embernek. „Mit szándékozik mivelni?“

„Legyen kendnek esze Gernyeszegi Menyhért uram“ szólt nyugalmát hirtelen visszanyerve Bethlen Gergely, „s engem se tartson bolondnak. Meglehet zsványnyal lesz dolgom, s csak nem mehetek az ellen zsoldárral.“

„Jó, de hátha többen lennének, én is elmegyek kegyelmeddel, hogy segélyére lehessenek.“

„Igen, de az is meglehet“ folytatá Gergely tompa hangon, mintha nem is akarná hogy hallják a mit mond; „hogy a kit ott kapok, nem pénzemet, hanem becsületemet jött elrabolni, s akkor jobb ha rajtam kívül más nem tudja. Azt eliheti kend, hogy leányomat meg nem ölöm, egyért azért mert asszonyt ölni nem szokásom, más meg az, hogy szeretem, ha szégyenemre válik is; de ha férfit kapok ottan, akkor!... akkor esküszöm a szent háromság egy Istenre, Gernyeszegi Menyhért uram, hogy ha hétszáz pap imádkozik is érte, és hétezer ördög őrzi is minden haja szálát, kétfelé hasitom!“

Ezt mondva a jó ur félre tolt a utból a becsületes lelkészt, s a nehéz tölgyfa-ajtót olyan dühvel vágta be maga után, hogy minden asztal tánczolt bele.

„Igyunk tovább nagytiszteletü uram,“ szólt Bethlen Miklós hidegen, ki az egész jelenet alatt meg sem mozdult a helyéről „majd elvégzi azt Gergely bátya, s ha szüksége lesz ránk, meghalljuk. Isten éltesse ifju Apafi Mihály uramat a fejedelmet!“

A pap ivott a kimondott egészségért, a két ur keserűen mosolygott egymás szeme közé.

* * *

Az éji lovagok ezalatt kikerülve az előttük haladó szánt, mély hófuvatos árkokon s zúzmarázos berkeken keresztül elvergődtek Küküllővár alá. A vár déloldalai ablak ki volt világítva, a délkeleti torony ablakában két gyertya égett.

„Künn a jel!“ szólt András gazda urához.

„Szálljunk le lovainkról“ monda az ifju könnyeden leszökve paripájáról s a kantár szárát szolgáljának vetve. „Te keresd föl a legközelebbi csapszéket. Ott melegedj föl. Egy óra mulva ismét itt légy.“

Az ifju lovag azzal a torony felé sietett. A várárok be volt fagyva, könnyen átmehetett rajta, ott egy palánkon kellett magát keresztülvetnie s néhány pillanat mulva a toronyajtó előtt állt, miután annak kőlépcsői szét voltak hanyva, a kiálló kőpárkányokon kapaszkodva föl annak erkélyeig.

A távolból a szán csörgése hallatszott.

„Hozta Isten ifju uram.“ Szólt egy suttogó hang a belopózóhoz, s egy izmos néember, kiben Magdusra ismerünk, kézenfogva a lovagot, fölvezette őt azon szobáig, melyben a két gyertya égett.

A szobában vigan pattogó kandallótűz vete élénk világot, kitüntetve azt a sok apró, kedves, semmi haszonra nem levő tárgyat, mikkel hölgyek fel szokták szobáikat ékesgetni, s mi azoknak olyan jól illik.

„Jaj lovag ur“ kezdé Magdus, „már csak vegye el kisasszonyunkat, mert még a templomban sincs bátorságban kegyelmed nélkül.“

„Jót mondasz jó Magdus,“ felelt a lovag mosolyogva, „hanem kettőn áll a vásár.“

„De lovag ur, a hol az eladó is oly kész mint a vevő, hamar készen van ott az alku.“

A lovag jó kedvében egy aranyat nyomott a cseléd markába, az boszusan adta vissza.

„Mit gondol kegyelmed? nekem egy aranyat? kegyelmed szegény ember, nem így kell vesztegetni a pénzt. Kelleni fog bizony menyegzőre, akkor is csak márjást a cselédnek nem aranyat.“

„Ugy, igaz,“ dörmögé magában a lovag, „hisz én szegény vagyok.“

E perczen fordult a kilincs, a lovag oda szökött az ajtóhoz s felrántva azt, Ilonkát látta maga előtt örömtől és boldogságtul üdvezült arczzal.

A két szerelmes napok óta tanulgatá magában a szavakat, miket e találkozáson egymásnak mondani fog; épen azért egy szó sem jött ajkaikra, némán megölelték egymást, egy csók volt mind az, a mit egymásnak mondani tudtak.

„Haragom van rád,“ szólt Ilonka, ki akarva fejteni Mihály karjaiból, – tudta hogy nem fogja bocsátani – „te úgy jössz hozzám mint a tolvaj az ablakon keresztül, mikor az ajtó is nyitva áll előtted, titokban, midőn nyiltan is jöhetnél.“

„Nem jöhetnék Ilonka. Atyád bizonyosan megtiltaná.“

„Lásd“ szólt Ilonka mondhatlan hamiskás mosolygással, „én bátrabb vagyok tenálad. Te nem merted kezemet megkérni atyámtól; én megtettem helyetted, és nem kaptam tagadó választ.“

-90-

A lovag egyszerre elkomorult.

„Te elmondál neki mindent?“

„Találkozásunkat. A többit ő maga kitalálta, én mondom neki, hogy te szegény vagy, ő felkaczagott, megveregette arczomat, megcsókolt s azt mondta, hogy Kendefi is szegény, mégis neki adta nénémet.“

„Lásd azt nagyon rosszul tevéd, hogy titkunkat előtte felfedezted. A mit mondok, nem fogod érteni, de hinni fogod hogy igaz. Sem atyád, sem rokonaid nem fognak tégedet nekem nőül adni, ha engem megismernek; okaik vannak rá, mikről sem ők nem tehetnek, sem én.“

„Nem értem, mi okaik lehetnek? Hogy szegény vagy, azt tudják már, ha családjaink ellenségek, én kibékítek benneteket, ha más hiten vagy, majd megtérítek én. Oh az én családom nem terem oly képtelen embereket, mint te gondolod. A Bethlenek jó szive mindenütt ismeretes, családi körükben s az ország ügyeiben egyaránt.“

„Jól tudom. De van egy körülmény, melyet te nem ismersz, s mely korlátot emel szerelmem és szived között. A Bethlenek az utolsó férfiig ellenezni fogják, hogy én férjed lehessenek, míg ha már az volnék, örömmel szoritanának karjaik közé.“

„Nem értelek. Nem értelek.“

„Ne is érts, csak higgy. Boldogságunk egyedül attól függ, hogy tudsz-e bennem eléggé bizni s tenni azt a mire kérlek? A legközelebbi faluban értekeztem a lelkszszel, ki bennünket azon perczen összeadand, melyben előtte megjelenünk. Akarsz-e velem jöni?“

-91-

„Én szökve, atyám tudta nélkül?“

„De velem. Az én lovagbecsületem védpaizsa alatt. Esküdni nem szokásom, de szavamra mondom, hogy míg nőmmé leendsz, megőrzelek, s ha az lettél, megszerzem számodra mindenki becsülését és atyád áldását.“

Ilonka tétovázni, ingadozni kezdett, e pillanatban erőszakosan felszakasztaték az oldalajtó s a szerelmesek előtt Bethlen Gergely uram állott, meztelen karddal kezében.

Ilonka nagyot sikoltva veté magát apja keblére s onnan lassan alácsuzva annak lábaihoz omlott.

Bethlen Gergely sok szóba kezdett, míg egyet ki tudott mondani. A lovag háttal állt a kandallónak s fél kezével eltakarta arczát.

„Suhancz!“ ordita rá Gergely, kardja reszketett izmos kezében. „Látom a te oldaladon is kard van. Huzd ki ilyen amolyan lélek fia, mert négy felé váglak.“

A lovag erre levette kezét arczáról s azt a tűz felé fordítva, méltóságteljes tekintettel nézett Bethlen szeméibe.

Az öreg e pillanatra egyszerre átváltozott. A düh és meglepetés egy pillanatig küzdöttek arczán, egészen elkomorult, zemeit lesütötte, kardját a falnak támasztá s hüvelykujjait övébe dugva nagyokat mordult: „Üm – igen – hm –“ Azután mérgesen fordult Magdus felé. „Vidd kisasszonyodat szobájába.“

-92-

Ilonka még jobban megrettenve atyja elkomorulásától mint előbbi haragjától, átkarolta annak térdeit s reszketve könyörgött neki:

„Hiszen te azt mondad: hogy nem fogsz arra haragudni a kit szeretek, bárha szegény is.“

„Szegény?“ szólt az öreg ur metsző sarcasticus hangon. „Az igaz hogy elég szegény, nincs egyebe ennél a kis Erdélyországnál. Ő nagysága Apafi Mihály uram a fejedelem.“

„Igen az vagyok” szolt az ifju elöllepve, „s haugy akarod leányod férje, kit fogadom, hogy boldoggá fogok tenni.”

„Oh atyám!” szolt Ilonka örömpesve csokolva atya kezét.

„Menj szobádba” viszonzá Gergely szigorú hangon. „Itt nem rólad van szó többé, hanem Erdélyországról” s azzal karon fogva leányát kivezette a teremből, s azzal magukra zárta az ajtót.

„Nagyságos uram” szolt Gergely visszatérve a fejedelemhez „sokat szeretnék kegyelmednek mondani, ha czudarság nem volna a magam házánál összeszidni a vendéget, bárha az ablakon jött is be! hanem annyit mégis megmondok kegyelmednek, hogy inkább hagyta volna kegyelmed leányomat összetépni a medvének, mint hogy maga tépte össze. Mert hogy kegyelmed az én leányomat elvenni nem fogja, arra már aztán esküszöm.”

„Mi kifogásod van ellenem?”

„Ne méltóztassék tréfálni ez órában nagyságos uram. Én vén ember vagyok, az eszem sem szállt még a lábam szárába. Vajmi jól tudja azt kegyelmed, hogy a kegyelmed fejedelemsége leendő házaságától függ. Néhány hónap múlva letelt a kegyelmed kiskorúságának ideje, s a számára kijelölt mátká, a Brandenburgi Markio leánya azóta szintén felnőtt. Boldog lesz-e kegyelmed általa? az nem kérdés, de fejedelemmé lesz. Ha pedig egy ilyen magamforma nemes ember leányát veszi el kegyelmed, engem ugye az ágy alá vágta akkor kegyelmed a fejedelemsüveget.”

„Mit bánom én.”

„De bánom én és bánja az ország! Kegyelmed csak egy ember, én is csak egy vagyok, mi élhetünk, halhatunk, a hogy Istennek tetszik, de most Erdély jövődjéről van szó, s mi nem fogjuk túrni, hogy a kegyelmed szerelmessége miatt elveszzen az ország. Ha kegyelmed most elveszti a fejedelemséget, soha sem lesz itt többet ur a magyar. Menjen innen kegyelmed Isten szent hírével s teljesítse azt a mit az ország rendei határoztak. Ilonka kegyelmed neje nem leend. Leányom szive megszakadhat, az enyém vele szakadhat meg, de kegyelmed még sem fogja őt birni, mert Erdélyország sorsa előbbvaló. Kegyelmed meggyalázta házamat; - ellenségeim meg fogják tudni; - leányom hírneve oda lesz; de azért kegyelmed nem fogja őt nőül venni, mert Erdélyország sorsa több mint az én becsületem... Kegyelmed apja sok jó magyar nemest lenyagakztatott, kegyelmed örökölte apja nevét, öröklendi apja vérszomját is; én tudom hogy magam leszek az első, kinek fejét kegyelmed ha fejedelemmé lesz leütteti, és azért mégis kényszeríteni fogom kegyelmedet hogy fejedelme legyen Erdélynek, mert az én fejem semmi ott, hol Erdélyország sorsáról van a szó. Most Isten áldja meg nagyságodat.”

Ezt mondva Gergely ur, fejébe rántotta elülről hátulról kis veres sipkáját, s keserű elkomorodással fordult el az ifju fejedelemtől, ki némán, leverten, összefont karokkal bámult a kandalló hamvadó tűzébe, s egy szót sem birt viszonzni az ősz honfi feddő szavaira.

„Még egyet uram.” Szolt Gergely visszafordulva az ajtóban. „A mit mondtam mind komoly, megmásolhatlan szó volt, s én rajta leszek, hogy szavamat megtartsam, azért ha kegyelmed mint igaz nemes ember azt nem akarja, hogy leányomat ezentul elzárva tartsam mint egy apácát, lovagi kötelességének ismerje hozzá többet soha nem közelíteni.”

A fejedelem szomorúan távozott el a toronyból. Gergely magához vette az ajtók kulcsát s visszatért vendégeihez.

„Csak igyanak kentek, semmi baj sem volt, semmi” szolt közójök lépve, jó kedvet erőltetve arczára, hogy szinte csikorgott bele minden vonása. „Egy kis izé - aztán semmi egyéb; bolond tréfa, majd halálra nevettem magamat. Haha! Egy csatlósom furcsán járt Magdussal, hahaha az ördögbe.”

Hanem e nevetés közben úgy megszorítá az ezüst kupát melyet kezébe fogott, hogy a két oldala összehorpadt s a bor mind kiömlött belőle. A vér elfutotta szemeit.

„Ejh milliomm istennyila!” kiálta falhoz vágva a serleget, „nem megy már nekem a tettetés, hisz leolvashatják kendtek az arczomról, akármit beszélek, hogy meg vagyok gyalázva.”

„Mit? mi történt?” kérdezek a vendégek.

„Hát egy suhancz, valami siheder, még leányommal barátságot mert kötni” beszélt Gergely ur, ellobbant haragja után ismét magához térve, hogy új mesét mondjon vendégeinek. „De kiadtam a ficzkónak az utat, jól járt hogy ott nem vettem le, hol feljött, az ablakon.”

„De hát inkább kényszeríteni kellett volna” szolt közbe a pap „hogyha hirbe hozta a leányt, tegye nejevé.”

„Majd én egy sehonnainak adom a leányomat, egy koldusnak” szolt tettetes pattogással Gergely ur, „soha bizony.”

„Hisz az elébb egészen másképp beszélt kegyelmed ezen a helyen” feddőzék a pap, „igen okosan mondá, hogy nem tekint vagonra, születésre, csak leánya szeresse a kit választott.”

Gergely ur feje főtt a lelkész beszéde alatt, szemei karikát hánytak, szerencsére a serleget már eldobta, mert különben baj lett volna; még beszélt volna a lelkész, de Gergely ur egyszerre olyat csapott öklével az asztalra, mint a mennydörgő mennykő, s felordított a hogy kifért a torkán:

„Az akkor volt! Én tudom mit beszélek! Hagyjon kend nekem békét!”

Erre fölkel Bethlen Miklós, s Gergely urat átölelve visszaülteté székére, fülébe sugva: „Legyen kegyelmed nyugodt, mi mindent tudunk, a látogató a fejedelem volt.”

Gergely ur lankadtan esett székébe vissza, mint ki félelmes álomból ébredett föl.

„De kiadtam neki az utat” dörmögé az őt értőknek.

„Kegyelmed igaz hazafi” szóló Bánfi megrázva kezét az öregnek.

„Ezt nem hagyjuk megtörténni soha” monda szilárdul Bethlen Miklós, s a három férfi könnyes szemekkel nézett össze, míg a pap sehogy sem tudta magának kimagyarázni: hogy micsoda nagy hazafiuság lehet abban, ha az ember nem adja a leányát annak, a kit szeret?

-96-

A TATÁROK.

Még néhány napig mulatának Bethlen vendégei Küküllő-várban, ezalatt a családi tanácsban elhatározzák, hogy minden kisértet elkerülése végett legjobb lesz Ilonkát, addig, míg a fejedelmet elfelejti, Nagyváradra küldeni egyik rokonához; a minthogy egy reggelen meg is indult vele az egész atyafiság szánkákra rakodva. Maga Gergely ur Gernyeszezi Menyhért urammal egy szánon, másikon Ilonka Magdussal, harmadikon Bethlen Miklós és Bánfi Mihály. Egész Bethlenig semmi bajuk sem történt, hanem ott már annyira behordta a szél az utakat hóval, hogy a legnagyobb erőködés mellett sem hatolhattak tovább Szászvölgyénél, ott pedig teljes lehetetlenség volt a szoroson keresztül törniök, mielőtt a falusi népség lapáttal utat hányandott a hótörlatokon s e miatt kénytelenek voltak ott éjszakázni a kis faluban.

Szerencsére Magdus apja, András gazda ott azon faluban lakott, s épen otthon tartózkodott, elkéredzve a fejedelemtől, a kinek a házában az uri vendégek legalább tűrhető éji tanyára találtak.

Ott elrendezték magukat, a ki hogy fért. A kocsisok az akolban, András és Magdus a konyhában, míg az urak a nagy lakó szobát foglalták el, Ilonkának egyedül engedve a kis benyílt mennyezetes nyoszolyájával.

-97-

Már jól behaladt az éjszakában az idő, az alvók különféle hangokon horkoltak, midőn egyszerre irtózatossá hangzik szét a faluban, nyargaló paripák verik fel a csendet s az egyszerre kigyuladt tűz rémes világánál száz rémalak tűnik elő, ordítva, gyors paripákon, idegen öltözetben.

„A tatárok! a tatárok” hangzék a vészkiáltás a felriadt lakosság házaiból. A fekete, szegletesfejű, szélesszájú alakok, mintegy lovaikhoz nőve, benyargalnak az udvarokba, kanócot vetnek a háztetőkre, kötélre fűzik a kirohanókat s lemészárolják az ellenállót. Az asszony sírás, halálhörgés, káromkodás nőttön növő zajba vegyül, melyből kihallik olykor a félre vert harang vészkondulása.

Bethlenék hirtelen talpra ugráltak; mire széttekintének, már a tatárok elfoglalták az ablakokat, a künn kapott cselédséget leverve lábairól, s a tornácajtót kezdték döngetni.

„Ehen van ni” kiálta fel a pap. „Az Isten büntetése, a miért nem akarta kegyelmed leányát ahhoz adni a kit szeret, hanem megszőktetni előle, most már a pogány veszi el.”

„Ne papoljon kend most nagytisztelű Gernyeszezi Menyhért uram, hanem lásson egy fokos után s álljon velünk együtt az ajtóra, vagy menjen Ilonkát biztatni.”

A pap úgy tett a hogy mondva volt: bement Ilonka szobájába, ki ijedtében fél-ájultan hevert ágyán; egy vigyorgó tatár féltetével már bemászott az ablakon, de a kihez Menyhért uram úgy vágott egy karos széket, hogy menten visszaesett a honnan jött.

-98-

Más felől ez alatt három tatár már betörte a tornácajtót, az egyik lovas bement a konyhába. Azt ugyan András gazda fokosával úgy főbe kollintá, hogy a lova alá esett, de a másik kettő pányvát vetett az öreg legény nyakába s lerántva a földre, elkezdé annál fogva kifelé hurcolni.

Magdus csak nézte ez ideig, mintha sóbálványnya vált volna, a viadalt, de a mint látta, hogy az apját huzzák vonják a földön, felsikoltott s egy fejszét kapva a szegeletből elő, neki rohant az egyik tatárnak, s egy kegyetlen elbúsult csapással ketté hasította annak fejét. Az utolsó tatár aztán nem volt rest, hanem elszaladt a hős leány elől, ki visítva hajította utána a véres fejszét. András gazda erre kivetette a pányvát nyakából, s fejére rántva hirtelen a levágott tatár csalmáját, s felkapva annak lovára, bekiálta az urakhoz: „Csak védjék magukat kegyelmetek, én addig elfutok segítségért.”

„Eredj fiam Küküllőre,” kiálta utána Gergely, „vagy menj Bethlen várba, vagy a hol legközelebb találd az atyafiak banderiumát, és mondd meg a kit ott találsz, hogy a ki leányomat megszabadítja, legyen bár akárki fia, kezével jutalmazom meg.”

András hallotta a biztatást, s erre a helyett, hogy Küküllőnek tartott volna, Balázsfalva felé fordítá a ló száját, s a tatárok között szerencsésen keresztül nyargalva, kik csalmájáról társuknak tekinték, tova iramlott a faluból.

Az urak ezalatt hirtelen elkészültek a védelemre; három lőfegyvernél nem volt több velük, de

-99-

mindnyájának volt legalább kardja. A benyiló ablakát eltorlasztották szekrényekkel s oda állíták a papot és Magdust, maguk ezalatt a lakszoba ajtaját és ablakait foglalva el. Néha tettek egyegy lövést, midőn valamelyik tatár kanóczot készült vetni a födéltre; a lövés után szétfutottak az ostromlók s ismét ujak jöttek helyettük.

Végre a tatárok az átelleni házakat gyújtották meg, hogy a láng átcsapjon a szomszéd födéltre, a ház elé ültetett terebélyes hárs- és diófák egy ideig elfogták a zsarátnakot, de végre a házra lövöldözött égő nyilaktól csakugyan belekapott a tűz a háztetőbe s egy percz alatt lángban állt az egész épület. A tatárok ujjongtak. A bent levők Istenre bízták lelküket. Történt azonban, hogy András gazda teheneket tartván, az előtti napon tengeri-kórókat vett meg egy oláhtól, melyeket azon havasan kiterítgetve a padláson, az égő háztető tüze nem birt a nedves kévéken keresztül a gerendákig terjedni, s ekként leégett az egész tető, a nélkül hogy a házban levőknek csak egy hajszáluk is meggőrbült volna. Ekkor a tűz világa mellett egy nagyképű tatármurza lovagolt elő, macska bajuszával, piszkos, de aranyos öltözete mutatta rajta a vezért; ez mérgesen ordított az ostromlókra, kik már sok holtat vesztek s még közel sem juthattak az ostromlottakhoz. A murza fogott egy nagy vas buzogányt, s azzal ütögetve az ostromlók hátát, ekkint buzditá őket nagyobb vitészségre, mire a tatárok közelebb kezdtek nyomulni a házhoz, s csákányokkal kezdték annak falait bontogatni, már egy jókora nyilást törtek a benyiló falán, s miután az már közel volt a beomláshoz, Gernyeszegi uram kénytelenül Magdussal és Ilonkával a lakszobába vonulni.

-100-

Ide szorultak össze mindnyájan. Bánfi Mihály egy kőütéstől eszméletlenül hevert a földön, Bethlen Miklós vállában egy nyíl volt betörve, a fegyverek mind ki voltak lövöldözve, Gergely puskájában volt az utolsó töltés.

„Ajánljuk lelkünket Istennek atyafiak“ monda Gernyeszegi Menyhért s aztán védjük magunkat férfiak módjára, s ezzel egy rövid imádságot mondva el, melyet a többiek utána rebegtek, fölkapta Bánfi kardját s a másik két férfiúval kiállt a végharczra, középre fogva az elalélt Ilonkát s várva elhatározottan az ostromlókat, kiknek ütései sűrűen hangzottak ajtón és ablakon.

Egyszerre a két ablak közötti fal leomlott, tág kilátást nyitva az ostromló csoportra: „Isten velünk“ kiáltának a védő férfiak, kardjaikat kimeresztve, a midőn e pillanatban egyszerre ismerős trombitaszó harsogott fel az ostromlók háta mögött, s füst és láng közlő egy háromszinű, kék, sárga, veres zászló lobogója látszott közeledni.

„Istené a dicsőség! jön a szabadulás!“ kiálta feléledt buzgalommal a pap, s a megriadt tatárok hirtelen visszafordulva, az ujan érkezők elé tolultak.

A csata rövid volt, néhány percz alatt keresztül törte magát a rendetlen csordán a kis segédcsapat, alig volt negyven ötven ember, de mind jól felfegyverezve, s villogó kardjaik csapása alatt hullott a tatár mint a tők.

Elől egy délczeg lovag, leeresztett aczélsisakján két sastoll meredt föl; oly sebesen tört magának utat az ostromlott ház felé, hogy társai alig birtak nyomában maradni. Néha körülfojták, de ő jobbra balra vágott s ismét tisztában volt.

-101-

„Derék fiu vagy, akárki légy. Engem úgy segéljen megérdemled leányomat“ kiálta Gergely ur.

„Ni - hogy villámlik a kard kezében! a hova vág, nem kell annak másik csapás. Nézz oda Ilonka ha meglátod, lehetetlen hogy belé ne szeress.“

Ilonka fölveté szemeit, s a mint meglátta a küzdő lovagot, mintha valami megdöböntő sejtelen kapta volna meg szivét, két kezét keblére tette, s térdenállva fölemelé szemeit az égre és sohajtott, és az ég meghallgatá a mit kívánt.

A szabadító ezalatt egészen a ház elé jutott, s már szinte megmenté Bethlenéket, midőn az utcza tulsó feléről uj csapattal jött rá a murza.

A nagyképű macskabajuszu ember, szegletes fejével, villogó szemével és fogaival, vörös csalmájával, pokoli jelenetkint száguldott elő fekete paripáján, az égő házak között. A lovag megállt előtte, s rövidre szedve a kantárszárát, hátrahuzta paripája nyakát s fölágoskodott a kengyelben, kardját szeme elé tartva. Azon pillanatban, midőn a murza oda ért s görbe sarló alakú kardját az ifju fejének mérte, egyszerre lebukott ez lova nyakára s egy gömbölyű, alulról fölfelé intézett csapással oly mesterien vágott a murzához, hogy annak ugyanazon pillanatban a kardja jobbra, a feje balra repült.

Az oda érkezett tatárság ez eseten elrémülve hirtelen megforditá a kantárszárát s ott hagyva a győzteseknek rabjait és martalékát elfutott az éjszakában.

-102-

„Jókor jöttünk-e?“ kiálta András gazda, nem gondolva leégett s szétrombolt házával, csak vendégeivel.

„Erős várunk nekünk az Isten.“ Szólt ünnepélyesen Gernyeszegi, letéve kezéből a kardot.

A mentő lovag leszállt lováról s oda jött a megmentett csoporthoz.

„Légy üdvöz derék lovag“ szólt kezét nyujtva eléje Bethlen Gergely. „Én Isten előtt ez órában szent fogadást tevék: hogy a ki meg fogja menteni leányomat, nem keresem családját, hitét, vagyonát, neki adom nőül. Azért akárki légy, ha még nőtelen vagy, s magad is úgy akarod, fogadd őt kebledre, s légy szeretve általa, úgy a hogy megérdemled.“

„Köszönöm“ szólt a lovag elfojtódott hangon „és elfogadom,“ s avval megfogva a gyöngéd

hajadon kezét, oda vonta őt keblére. Ilonka, a mint a lovag keze az övét érinté, megtört erővel hanyatlott alá, ha a lovag karjaival át nem öleli, alélt termete a földre rogyott volna, alig eszmélt magáról többé. Nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram áhitattal rebegé, karjait kiterjesztve, fölöttük: „az ég áldása legyen rajtatok.“

„Ámen!“ monda a lovag, és sisakját leemelte fejéről.

Mindenki ráismert egyszerre.

A férfiak hátrarezenve, Ilonka felsikoltva s karjait convulsiv erővel kulcsolva az ifju nyaka körül, kiálták egyszerre:

„Apafi Mihály!“

* * *

Néhány hónap mulva Balázsfalván tartotta a fejedelem menyegzőjét Bethlen Ilonkával. Jelen volt az ország színe, java, s annyi ember között egy sem volt, a ki szomorú ne lett volna, csupán az ifju pár volt boldog és vidám. A legközelebbi rokonok úgy jártak alá s fel, mint temetéskor a megszorodott felek. A menyegzői pompából kirítt az arcok bújja.

-103-

Mikor a fejedelem szép menyasszonyával, megkezdte a tánczot, a vendégek egy része fölállt tiszteletből, más része ülve maradt és duzzogott.

„Miért nem tisztelik meg kegyelmetek a fejedelmet, hogy felállnának“, szolt Apor István uram, akkori főkincstárnoka Erdélynek az ülve maradtakhoz; mire egy közölök Sárosi János uram, daczosan visszaszólott:

„Elugratta biz ő kegyelme a fejedelemséget!“

* * *

Apafi boldogul élt sokáig szép nejével, - hanem Erdély csakugyan nem látott több fejedelemtemetést.

BACSO TAMÁS.

-104-

MAGYAR HISTORIAI NOVELLA.

I.

Murányvár, az annyi regényes kalandról hires omladék, Ferdinánd király idejében a Tornai Tornallyay családnak volt birtokában.

1536-ban meghalt az öreg Tornallyay János, s maradt utána egy fia László, kit még élteben eljegyezte egy szintén a Tornallyay családból való hajadonnal Máriával.

Ezt a Tornallyay Máriát azonkívül a fiscus által fiusittatá, hogy ha netalán saját édes gyermeke meghalálnék, vagyoni ne származzanak idegen kézre, hanem maradjanak a leánynál, s ha az később máshoz találna férjhez menni, viselje a férj az ő nevét is, s a születendő gyermekek, mint Tornallyayak birják a család javadalmaikat.

Mint hogy azonban kora halálával hátrahagyott fiacskája menyasszonyostul együtt még mindkettőn gyermekek valának, gondviselőül rendelé számukra eddigi várnagyát Bacsó Tamást, még két testvérével együtt, kiknek egyikét hitták Bernátnak, másikat pedig Sámsonnak.

-105-

Az öreg Tornallyay sohasem vélte gyermekei jövődjét jobb kezekre bizhatni, mint e három férfiera. Ezek közül Tamás volt a legidősebb, kegyes, imádkozó ember, kinek sohasem volt egyéb gondja, mint bucsujárásra és alamizsna-osztogatásra; utána következett Bernát, ez egy kissé rütarczu volt, fertelmes képére alig lehetett ránézni, de annál jobban értett a gazdálkodáshoz, s pénz és számvetés dolgában senki őt meg nem csalhatta; a legifjabbik, Sámson, pedig vitéz hadakozó ember levén, már természetnél fogva is erős és izmos termetű; úgy gondolá a jó öreg, hogy a míg fiának lelki neveltetése nem szenvedend hiányt Tamás ápolása alatt, addig Bernát a vagyombeli gazdálkodásban leendő tudós, végre Sámson hathatós védelmezője leendő annak minden erőszakos megtámadások ellenében.

Az öreg János eként elhagyván a mulandóságot, ime mi történék vala? Már az első esztendőben hire futamodék, hogy Murányvár egy rablófészekké lett, honnan vitéz Sámson gazda tűzzel vassal látogatja a felvidéket, gyilkol, rabol és gyujtogat, a jó Tamás feltöri a templomokat, leszedi harangjaikat, s a bölcs Bernát benn a várban pénzt kovácsol az elrabolt harangokból, s annyira elárasztá már hamis pénzzel a tájéket, hogy a szomszéd városokban félnek az emberek pénzen vásárolni, hanem inkább csereberélnek.

Hasztalan emeltek panaszt a szomszéd falvak és földesurak! a hatalmas gonosztevőket nem volt mód megfenyíteni, ha Ferdinándhoz folyamodtak segítségért, ezek azzal fenyegetőztek, hogy áttérnek János Zsigmondhoz, s megfordítva. A megye kétséges föld volt, ma az egyik fél birta, holnap a másik, s mikor a háborura is alig volt elég a fegyver, honnan jutott volna még a rablók ellen?

-106-

Az országgyűlés egynehányszor csitálta őket, de ők sohasem jelentek meg, daczolva a törvényekkel.

Minő sors várhatott ily állapotban a rossz kezekre bizott árvákra, kiknek ügye a zürzavaros időben egyedül a gondviselő ur Isten őriző kezére volt bízva?

A mellékrokonok gyakori kérdezősködéseire mindig kitérő feleleteket adtak a gondnokok, s nem engedék őket a gyermekekhez férni; majd, hogy László felserdült, elhiresztelék, hogy elment Lengyelországba hadakozni, egyszer csak aztán kitűzték a fekete zászlót a várromra: - hogy, hogy nem? - hazaérkezett ismét, és rögtön meghalt; a ki nem félt Murányvár alatt járni, megjelenhetett a torára. Ez volt a hír.

II. A TOR.

... A terem be van huzva fekete posztóval, középett áll a ravatal, ezüst szegekkel kiverve; két oldalán megfordítva függnek a családi czimerek, egy fehér angyal, csillagos kék mezőben, jobbájában lángpallóval tartva. Fejtől zászlók és lobogós kopják, kétfelől tizenkét viaszfáklya lobog; a ravatalon egy fiatal férfi fekszik, sápadt, kiaszott arcz, kemény szigorú vonások, beesett szemei csukvák, viaszszárga kezei mellén össze vannak téve, nagy sima homloka száraz és fényes, mint szokott lenni a halottaké.

-107-

Lábtul kis kerek asztal mellett négy virrasztó diák ül énekelve, az asztal alatt nagy zöld órros kancsó fülel, a diákok bele vannak már fáradva az éneklésbe, de még az ivásba nem.

A szomszéd-teremben ez alatt vigan folyik a tor, ott a csatlósok és pinczerek iszszak le sziveikről a bút, s ha elhallgat olykor a virrasztók éneke, a de profundis szomorú melodiája után keresztül hangzik a nyitogatott ajtókon a vad rikácsoló bordana: „ej haj, igyunk rája, ugy is elnyél a sir szája!”

A virrasztók unni kezdék magukat a halott mellett, a zsolozsmák végig vannak énekelve, a fáklyák leégtek, és a kancsó kiürült. Egyet elküldenek maguk közül, hogy hozza tele. A másik utána megy, hogy meglesse, ha nem csalja-e meg társait? Mindketten oda maradnak. A harmadik értük indul, visszahivandó őket, s a negyedik aztán nem bolond, hogy egyedül maradjon, ő is utánok megy. A szomszéd-teremben pedig igen vig társaság van, onnan nem jön ki más, mint a kit kilöknék. A halott egyedül marad.

Éjfélkor le fogják tenni majd a családi sirboltba, s a czimer megfordítva marad a sirbolt-ajtó felett, mely a Tornallyay család utolsó férfi ivadéka, László után bezáródik.

Éjfélig van ideje mindenkinek meglátogatni a halottat, ki élteben annyi emberrel jól tett, védte az ártatlant, segítette a szükölködőt, gyámolítá rokonait, megbecsülte a jó szolgát, és harczolt a hazáért.

Nem igen jut eszébe senkinek.

-108-

Egyszerre nyílik az ajtó, s a részeg tivornya ordításból kitántorog Ivó, a csatlósok hadnagya, kit László váltott meg török rabságból. Részeg az ember, mint a csap, kezében kancsót hoz, s a halott előtt kaczagva megáll, a hogy állhat.

- Igyál atyafi! szól urát kínálva, s vadul röhög durva ötletén. Ugy is nagy státió lesz innen a más világig, s ki tudja: ültettek-e ott is szőlőt? Igyál no.

Az ember tántorogtában felrug egy álló gyertyatartót, s a viaszfáklya forró olvadéka László arczára cseppen. Az hideg marad és mozdulatlan.

- No - se baj, mond a hadnagy felállitva a fáklyát nagy ügygyel bajjal, s ez alatt más kettőt taszítva el. Ha a más világra jutsz, ott még majd forróbbal is leöntenek.

A hadnagy eltántorgott részegen, kiment a folyosóra, valamelyik szegletben eldült és elaludt. Az utána nyitva hagyott ajtón besüvöltött a szél, s ugy lobogtatta a fáklyákat a ravatal körül!

A szomszédteremben hangzott a lakomai zaj, a halott szobája csendesen maradt.

De im ki az, ki őt ismét látogatni jó? Magas, halavány női alak, ha szemei ugy nem égnének, léleknek is beillenék. Ez a menyasszony. A halott menyasszonya Mária, ki jegyesét már három év óta nem látta, s most tudtára adák, hogy vőlegénye megérkezett, s ott fekszik a koporsóban.

A leány megáll a ravatal előtt. Szép vonásai mintha kővé volnának fagyva mozdulatlanok, szemeit le nem veszi mátkája arczáról, egy köny sem nedvesíti azokat. Iszonyu érzelm! midőn az élet legkínosabb órája jelen van, nem akar fájni a szív, nem akar sirni a szem, nem akar vesztésére gondolni az ész, és e borzasztó ür a lélekben, köny, fájdalom, és gondolat nélkül a legiszonyubb szenvedés. Ezentul még csak egy lépés van, - az örűltés kaczaja.

-109-

Annyit szeretne pedig mondani a halottnak; szeretne szemrehányásokat tenni, hogy hát ily hidegnek kell-e a vőlegénynek lenni? szeretne elmondani neki, hogy ő is szenvedett sokat, szeretné megkérdeni tőle, melyik ut vezet a tulvilágra, hogy utána mehessen? Mert hiszen oly nagyon szerette őt! De az ajk nem ad hangokat.

Odalép a halott mellé, s gyöngéd fehér kezével megfogja annak viaszsárga kezét.

Mi volt ez?

A megérintett hideg csontkéz megszorítá a leány kezét.

Mária ijedten tekintte kedvese arczára, s annak felnyílt szemeivel találkozók.

- Csendesen... suttogá a ravatalon fekvő. Ne félj és ne örülj, mert elárulsz.

A leány reszketett, a férfi nem.

- Vártalak, suttogá László a leánynak, végy le egy kést a falra akasztott fegyverek közül, s vagdald el vele kötelékeimet, mik kezeimet és lábaimat fogva tartják, s aztán tedd mellém a kést.

A leány csak bámult, a nélkül, hogy a mondottakat teljesitené.

Mária! nem természetörő csoda, a mit látsz, én élek, de csak egy óráam van még hátra, éjfélkor el fognak temetni, ezt az órát használni kell. Hajolj reám, tégy úgy, mintha siratnál; - ne félj hideg alakomtól, csak egy szikra ég még abban, s az is szerelem te érted. A mióta nem láttál, az alatt itt voltam bezárva a bástyák legalsó börtönében. Bacsó Tamás tarta ottan. Midőn bűneit megtudva, meg akarám őt büntetni, rabló zsoldosaival megkötöztetett, s elzárt a világ elől, s az utánom kérdezősködőknek mesét mondott hollétemről. E sirból, jól tudám, hogy csak a másik sirba van kijárás, s vártam sokáig, vártam iszonyu ideig; a napokat nem számíthattam, mert a föld alatt nincs idő, csak azt tudom, hogy az hosszabb volt az örökkévalóságnál. Végre egy gondolatom jött: visszatarték magamtól ételt és italt hosszú ideig, testem kiszáradt, arczom összeesett, szivem verése alig lön észrevehető, s tagjaim elhidegültek. Egy órában porkolábjaim, midőn lánczaimat vizsgálni jöttek, megmervülten találtak börtönöm fenekén fekvő. Ez meghalt! mondának nevetve, s a lánczokat levéve rólam, felvettek vállaikra, felöltöztettek halotti ruhába, s kiterítettek e ravatalra; hallottam, mint suttogá mellettem egy, hogy még szivem körül melegséget érez, s az ijedtségtől úgy elszorult egyszerre szivem, hogy a mint a másik rátette kezét, nem érzé dobbanását. Majd jobban meghűl a sirboltban, vigasztalá társát. Most, Mária, adj kezembe egy kést.

-110-

- Mit akarsz cselekedni?

- Megvárom, míg Bacsó Tamás ide fog lépni ravatalom mellé, s akkor szívébe ütöm azt.

A leány ráhajolt Lászlóra, s arczát arczára fektetve suttogott:

-111-

- Maradj csendesen és ne háborogj. Én megszabadítalak, ha rám bizod magad. Engedd magadat a sirboltba letétetni, én érted megyek.

- Lehetlen az, szólj reszketve a férfi, s a pusztá gondolatnál elkékülének ajkai. Hátha gátolva léssz, s én ott veszek a lezárt koporsóban? A sirbolt-ajtó zárva leend; s ha odáig juthatnál is, belőle ismét nincs menekülés.

- Van. Atyád koporsója mellett áll egy kőkoporsó; ez üres, nem fekszik benne senki; fedelét leemelve, egy szűk lépcső lejárása tűnik elé, mely a sziklába vágva a vár alatti barlang üregéig vezet, ezen keresztül megszabadulandsz.

- De hogy jöhetsz te odáig?

- Éjfél után, midőn mindnyájan lenyugszanak, Bacsó Tamás hálótermébe lopózom, ki feje alatt szokta őrzni a vár kulcsait. A várnagy babonás: e vár lakóinál hagyományul jár a monda a fehér leányról, ki az éjfél óráiban, a lángpallost kezében tartva, végig szokott járnai a vár termein. Senki nem meri őt megszólítani, mindenki félve áll hátra, s maga Bacsó Tamás takaróját fejére vonva huzódik ágya szegletébe, hogy ne lásson s ne halljon semmit. Nem rém a fehér leány, én magam vagyok az. Alant a hegy tövében lakik egy hű szolgám, az öreg Bertalan, kecskepásztor, ő fedezte fel a sirbolti rejteket, és én használva a várnagyok babonás hitét, itt szoktam vele találkozni, s itt adom át neki panaszleveleimet, miket ő több izben elvitt a nádorhoz, sőt egyszer a királyhoz is. Ma éjfélkor ismét lemegyek, téged megszabadítalak.

- És azután velem jössz?

-112-

- Te fölmegy a királyhoz, föl az országrendeihez, megmutatod nekik kiszenvedett arczodat, s boszut kérsz gyilkosaid fejére. Én pedig közöttük maradok, hogy legyen, ki bűneiket feljegyezze.

E perczben nyílt az ajtó. László lehunyta szemeit, Mária úgy tett, mintha ráborulva sirna. A három Bacsó lépett be a terembe.

Elől egy magas, martialis alak, Bacsó Sámson, a rablólhős; vastag, szénfekete haja serteként áll fején szélyel, és ellepi homlokát, sűrű szemöldei csaknem össze vannak nőve, két bajusza, mint két ökörszarv, öklelőzik jobbra balra, sűrű fekete szakállal van benőve egész arcza, mintha aczélsodronynyal volna beültetve, s a mik szabadon maradtak, azok egyedül a sötét villogó szemek. Alakja ölnél magasabb, vállalai szélesek, karjai vastagok mint egy cserfaág, öltözete piszkos és elhanyagolt, melyet derekán bivalybőr-öv szorit össze, azon lóg egy hosszú, rozsdás, egyenes kard; a kard lapjára van edzve: „jó éjszakát!”

Utána jó Bacsó Bernát, merő ellentéte az elébbi alaknak, egy félre nőtt, nyomorék teremés, feje vállalai közé szorulva, arcza ránczokkal fedett, a szőrt megirtá rajta a himlő, melytől szemei is örökké veresek, hosszú kezei csaknem a földig lógnak. Az egész alak szánalomra indit, de az

ajkak vonásában van valami keserű guny, mely e szánalmat visszautasítja, s daczolni látszik a természettel, mely őt megcufolta, s az emberiséggel, mely őt kineveti.

A harmadik, Bacsó Tamás. Egy tisztességes ősz alak, a milyennek festik a becsületben megőszült embereket: nyílt barátságos homlok, melyet ezüst fürtök fednek, tiszta, józantekintetű szemek, szabályos arc, szelid, nyájas ajkak, komoly magatartás; - öltözete gyász, s e szint arczkifejezése sem hazudtolja meg. Tud szomorú lenni.

-113-

Midőn belépnek, Mária fölemelkedik a ravatalról, s hideg, könytelen arczzal végig nézve a három testvéren, a nélkül, hogy szólna hozzájuk, eltávozik.

Sámson vállat vonítva fordul el tőle, míg Bernát faunusi vigyorgással tekint utána, egyedül Tamás üdvözlöi őt tiszteletteljesen meghajtva fejét.

- Köszönetek kellett volna neki; szól intőleg testvéreihez, ezután ő leend a vár birtokosa.

Bernát felkaczagott.

- Miután eddig vőlegénye volt az, ki most halva fekszik?

- Bizonyára, a végrendelet így hagyományozta azt.

- De azt nem hagyományozá, hogy a vár urát három esztendeig fogságba tartsd, s csak meghalva ereszd ki.

Tamás nyugodt lélekkel viszona:

- Én gondnokul voltam mellé rendelve, hogy vigyázzak reá, a fiun tébolyodás jelei kezdtek mutatkozni, s én elővigyázatból zártam őt el, hogy kárt ne tegyen magában, vagy jószágait el ne prédálja, ez nekem jogom volt és kötelességem.

- Igaz, hiszen te derék becsületes ember vagy. Megbocsáss, hogy későn ismertelek meg; hát a lányt most újra mi oknál fogva teszed el láb alól?

- Épen nem teszem. Ő férhez fog menni, és Murányvár a hozzátartozó uradalmakkal együtt azé leend, ki őt el fogja venni, a mint a végrendeletben van.

-114-

Bernát elsápadva néze bátyja arczára, mintha kétkedne rajta, hogy tréfál-e vagy valót beszél?

- S hová leszünk mi akkor?

- Maradunk a kik voltunk, ha a kegyes vőlegénynek tetszeni fog; viszona Tamás alattomos mosolygással, mely egy perczre elárulá a szelid arc vonásaiban alvó ördögöt.

- S ki volna az? kérde Bernát, értetlen arczzal.

- Kedves öcsénk, Sámson; szólt Tamás, a kalandorra mutatva, ki ezalatt hátat fordítva állt egy ablakban összefont karokkal, s részvétlen arczzal bámult ki az erdős vidékre.

A mint nevét hallá emliteni, visszafordítá nagy, bozontos fejét, s lenézve testvéreit, egyet vonita vállán, s azzal ismét az ablakba könyökölt.

Tamás odalépett hozzá, s nyájasan megveregette vállát.

- Hallottad, miről beszéltünk?

- Hallottam, de semmi közöm hozzá.

- Semmi közöd?

- Mert az nem az én mesterségem. Én rablok, gyilkolok, megölök száz férfit ha kell, de lopni, csalni, örökségeket elhahásznai nem szokásom. Tegyetek a leánynyal a mit akartok, mit bánom én? öljétek meg, de az én kezem által ugyan nem; engem hagyjatok ki játékaitokból.

- Sámson, térj eszedre, ha egyszer elvetted a leányt, többet akár soha se lásd. Mehetsz a világ végire, de nekünk kell, hogy őt nőül vedd.

-115-

Sámson fölegyenesedék, szemei villogtak sötét helyeikből.

- Halljátok. Én láttam férfiakat meghalni a halál mindenféle nemeivel, én láttam ágyukat szegezve melleme, és éreztem álmomban a hóhér pallosát nyakamba metszeni, én láttam kísérteteket utánam jőni az általam meggyilkoltak sirjaiból, s hallottam kongani a felgyújtott falvak harangjait, mikor már a tornyok le voltak égve. Nem reszkettem soha. De asszonyt nem láttam sirni soha, és nem akarok. Keressetek helyettem más vőlegényt. Én a leányt el nem veszem.

- Elveszem én! szólt közbe, kigyuladt arczzal Bernát, s arcza ragyái és szemei még vörösebbek lettek.

A ravatalon fekvő László, kinek e beszédet hallva, a pokol kinjait kelle kiállani, e szóra öntudatlanul felsóhajtott.

Mindhárman ijedten tekintének vissza.

- Valaki sohajtott. Hangot hallék: rebegé Bernát.

- Semmi sem, szólt Tamás széttéekintve. Tán valaki hallgatózott az ajtón.

Bernát szorongva szólt:

- Engem úgy nyugtalanít e halott, úgy félek tőle. Kedvem volna szívébe ütni e kést, nehogy föltámadhasson valaha.

- Azt ne tedd, csitítá őt Tamás. Még azt mondaná valaki, mi öltük őt meg. Meg van ő halva jól.

Sámson gunyosan fordult testvéreihez:

- Hogy féltek, miszerint föltámad az, a kit megöltetek; a kit én megölök, az nem ébred föl soha.

- Beszélj, beszélj kevély rabló. Ha én ébren nem vagyok, te nyakadra hoznád az egész országot, s harcolhatnál vele.

- De ha én pénzt nem szerzek, szólt közbe Bernát, te is hiába vagy ébren.

- Csitt, a virasztók jönnek.

Éjfél elmúlt. A torozók ügygyel bajjal elhagyák az ivótermet, a legjózanabbak felvevék a ravatalt vállaikra, s a mint a sirbolt-ajtót felnyiták, a kijövő hideg szél oly borzadályosan futott végig valamennyin, hogy egyszerre kijózanultak, az arcok halaványak voltak a fáklyafénynél.

A csatlósok megálltak a lépcsőkön, félelmesen nézve fáklyaik füstjére, mintha fekete szellemek lobogtatnák azokat palástjuk szegélyével. Alulról hangzott a halotti ének: Miserere mei Domine!

Az emberek önkénytelen keresztet vetének magukra s örültek, midőn visszajöhettek a sirboltból, s hátuk mögé nem merve tekinteni, siettek alvószobáikba.

Bacsó Tamás maradt leghátul, bezárta a sirbolt-ajtót, megfordítva rajta a czimert, s magában dörmögve monda:

- Ez többet meg nem nyilik - az ítéletnapig.

-116-

III. A FEHÉR LEÁNY.

-117-

Bacsó Tamás reszketve fogá meg Sámson kezét, midőn hálósobájába ért.

- Maradj nálam, szólt rebegő hangon, ez éjjel nem merek egyedül alunni. Egy kísértettel megsaporodott a pokol.

- Még is oly gyáva vagy, vén gyermek? szólt az megvetően.

- Nappal nem nevezhetnél annak, de az éjszaka nem az emberi hatalmaké. Kérlek, ülj mellém, ülj közelebb, gyujtsunk tüzet a kandallóban, zárd be az ajtókat, s az ablakok tábláit reteszeld be. Engem Isten csodái kísértének éjjelenként.

- Álmodban látod azokat, sokat vacsorálsz.

- Épen semmit.

- Tehát azért látod, mert sokat böjtölsz.

- Oh ne mondd. Az Istennek oka van engemet látogatni. Én sokat vétettem nagyon. De vezekleni fogok, vezekleni bűneimhez méltón; ha ez utolsó tervem bevégezém, akkor templomot építtetek, oly pompást, hogy hasonlóban nem imádkoztak még soha.

- Csak hozzám közel ne építsd; mert ki találom rabolni.

- Csendesen Sámson; ne szólj így. Oh itt a falak is beszélnek, körüllem minden butor él, és engem üldöz; ha nagy csendesség van, nevemet suttogják, csendesén, alig hallhatólag, és éjszaka, midőn a nagy viharra olykor felébredek, mely a szélvitorláit csikorgatja, egyszerre megnémul minden, s fejem fölött elkezd zugni a hatvannégy mázsás öreg harang, melyet a rimaszombati szentegyházból elraboltam, s hamis pénzt verettem belőle, s úgy kong, úgy zug a mélységes éjszakán keresztül, hogy a bástyák rengnek bele alapzataikban. Máskor halálos vakság fog el, érzem a fáklyák melegét, és lángjaikat nem látom, mélységes sötétség ül körülöttem. Számtalanszor, midőn ágyamba le akarok fekünni, saját alakomat, a hogy vagyok és létezek, már ott fekvé találom, s hasztalan költöm onnan, nem bírom fölébresztetni, s ott virradok meg székemben ülve, míg a nap feljő, s a kísértet eloszlik.

-118-

- Rémséges dolgokat beszélsz, szólt Sámson, közelebb huzva kardját.

- Nézz hátam mögé, nem áll-e valaki mögöttem? gyakran, midőn olvasni akarok valami szent könyvből, érzem, hogy valaki hátam mögött leskelődik, s vállamon keresztül azon könyvből olvas, míg az én szemeim előtt annak minden betűje megelevenedik, hogy mennek egymásután sorban, mint a lándzsás hadsereg, s ha kés van kezemben, úgy biztat, úgy erőt, hogy vágjam vele torkomat keresztül!

- Te meg vagy rontva Tamás. Eszed nincs helyén.

- Van e várnak egy ősi réme, mely itt lakik alattunk vagy fölöttünk, elrejtve a falak üregeiben, és örökké ébren. Ez a fehér leány. Egy Tornallyai leány hajdan a keresztes hadba távozott el, s ott elesett a csatában: de szelleme visszajött e várba lakni, s oly tiszteletben tartaték a család előtt, hogy ünnepélyes lakomáikon egy széket mindig üresen hagytak a számára, s arczképe alá, mely a csarnokban függ, valahányszor menyegző, tor, vagy keresztelő történt, külön viaszgyertyát szoktak meggyújtani, s míg a többi viaszgyertyák leégtek, ez bár folyvást lángolt, soha nem fogyott el. Ez a rém üldöz legjobban engemet. Hasztalan zárkózom be előle, zárt ajtókon keresztül felkeres, egyik ajtómon bejön, a másikon kimegy, az örök látják őt, és nem merik megszólítani, hallják mint csikorognak az általa felnyitott ajtók, s mint csapódik be a sirbolt-ajtó utána iszonyu dördüléssel...

-119-

E pillanatban iszonyu csattanás hallatszott... A két testvér rémulten ugrott fel székeiről, s az ajtóra tekinté... Az felnyitl csendesén. Bacsó Tamás reszketve fogózott testvére karjába. Szemeit nem birta lezární. Jól tudta, hogy zárt szempilláin keresztül is kénytelen volna látní e tüneményt.

Egy fehér alak suhant végig a termen, egy márványarczu hölgy alakja, vállán arany betükkal kivert lángalaku pallost emelve, s szemeivel merón maga elé tekintve.

Bacsó Tamás homlokán a hideg veriték gyöngyözött. Sámson keze is rá volt fagyva a kardmarkolatra, s izmos termete reszketett.

Már a fehér leány a tulsó ajtóhoz ért, midón Sámson erőszakosan megtörve félelme bilincseit, felkiálta:

- Hát fattyuk vagyunk-e mi, hogy egy rémtől megijedünk? s azzal kirántva kardját, elállta a kísértet utját. Megállj! ordíta rá, felemelve kardját, - s ha a pokolban lakozol, maradj ott örökre, vagy ha nem haltál meg elég jól, megöllek én, ugy, hogy a más világon sem fogsz élni többet.

-120-

A fehér alak egy pillanatra megrettenni látszott, mintha még fehérebb lett volna mint volt, de a másík pillanatban megvillant kezében a lángpallos, s oly gyorsan, mint a villám, csapott le Sámson kardjára.

A kard kihullott a férfi reszkető kezéből, s Sámson térdrebukott a rémullettől, arcját kezeivel eltakarva.

A következő pillanatban lelete hallani a mindig távolabb felnyitott ajtók csukódását; mig egy végső dördület hirül adá, hogy most a sirbolt-ajtó csukódott be.

Minden lélek halálfélelem közt aludt ez éjszaka, s másnap reggel a Tornallyai család sirboltja felett, hol a czimert Bacsó Tamás saját kezével fordítá meg, e czimert ujra helyrefordítva lelete látní.

IV. A KINYUJTOTT KÉZ.

Ezen zavargás időkbén nehéz volt az ország és a fejedelmek figyelmét egyes családok sérelmeire vonni; a népek kiáltásai közül nem hallatszott ki az egyesek jajszava.

Tornallyai László, menyasszonya által a legcsodálatosabb uton megszabadulva, azon kezdé gondolkozni, mint irtsa ki öröksége rablóit Murányvárból?

Ha egyenesen fölme gy Pozsonyba, s magát az országrendeivel megismertette, azokat a törvényszerinti elégtételre felhívja, koczkáztatta volna, hogy Bacsó Tamás megtudva életben maradtát, órgyilkosokat küld utána s megöletí, mig azt az igazságnak megrövidült karjai rablófészkeben el nem érik, s minden törekvésének sem sikerülend egyebet kieszközölní egy erőtlen fulminatoriumnál, melyet Murányvárban csak kaczagni fognak.

-121-

Hanem mást gondolt ki. Máriát nem bocsátá többé vissza a várba, hanem elvivé ő a szent Erzsébetről elnevezett kolostorba, s ott a szent szüzek gondviselésére bizva, elrejté őt a Bacsó család szemei elől, kik amaz ijedelmes éj óta semmit sem tudtak az eltünt leány holléte felől.

Akkor tudósítá László álnevü feljelentésekben az országbiráját, miszerint a Tornallyai család utolsó ivadékainak egyike meghalálozván, másika kolostorba lépven, a megürült Murányi uradalom a koronára szállt vissza; minélfogva a fiscus igyekezzék azt törvényes urának visszafoglalni.

E feljelentés nem is maradt sikertelen; rövid idő múlva parancs érkezett Bacsó Tamáshoz, mely által az felszólíttatott a murányi uradalmat a törvényes határidő alatt a koronának átszolgálatni.

Bacsó Tamás elsápadt, a mint a parancs elejét olvasá, hanem a mint annak végén megérté, hogy Mária a szent-erzsébeti kolostorba tartózkodik, mintha kő esett volna le szívéről, megkönnyebbült kebellet mondá:

- Minden jól van.

Még az nap felkeresteté Sámson, ez összegyűjté rablóbandáit, s éjszaka ráütvé a szent-erzsébeti kolostorra, azt ostrommal elfoglalá, oltárkincseit felprédálta, s Máriát erőszakkal elrablá belőle. Nehány ittás rabló üszköt vetett a szétdult kamarákba, s a kolostor a pusztá falakig leégett.

E kolostort azonban az akkori országprimás építteté, s különös kegyében tartván, midőn e szent hely elrombolását megérté, méltó haragra gerjedve, panaszt tőn személyesen a király előtt, melynek eredménye az lett, hogy mielőtt a zárda üszkei kihamvadtak volna, már a császári tábornok Salm Frigyes ott állt Murány alatt bosszuálló seregeivel.

A Bacsó-családnak csupán egy utja volt a menekülésre: Máriát kényszeríteni, hogy egyhez közülök nőül menjen. E végett a legközelebbi faluból erővel elragadták a lelkészt, s halállal fenyegeték, ha az esketési szertartást rögtön végre nem hajtandja, csak ez által maradhatván törvényes birtokában a várnak, s csak így menthetve a kolostor elleni erőszakoskodást.

A lelkész, egy tisztas hetvenéves agg, csupán arra kérte őket, hogy engedjék őt egyedül beszélhetni Máriával, miszerint őt sorsával megismertesse, és ha kelleni fog, rábeszélje a kívánt lépésre.

Midőn egyedül maradt a leánynyal, megfogá annak kezeit, s homlokát megsimogatva szólt:

- Ne félj leányom. Az Isten nem hágy el téged. Engem halállal fenyegetnek, ha téged össze nem adlak e gonosztevők egyikével, de én nem félem a halált, félem egyedül az Istent, s ha ő neki tetszik, hogy meghaljak, nem első martyrja leszek az igazságnak, de az leszek. Te tartsd meg magadat. Igérd e gyilkosoknak, hogy kész vagy az ajánlott kezet elfogadni: Él az Isten, hogy én össze nem kötöm azt a tiéddel.

A leány megcsókolá a tisztas agg kezét, s midőn kilépett gyilkosai elé, azoknak végtelen meglepetésére kijelenté, hogy kész beléegyezni az ajánlott házasságba.

Nagy lőn az öröm Murányban. Lakomához készült az egész vár; mig künn Salm ágyuit sánczoltatta. Maga a választott vőlegény, a pupos Bernát ugy felciczomázta magát boglárokkal, és klárisokkal, hogy akár egy medve nyakába odaillett volna.

A vár egyik termét kápolnának készíték el, felszerelve innenonnan elrabolt oltárszerekkel, s midőn mind együtt valának, vőlegény, menyasszony, násznagyok és vőfélyek, az istenfélő lelkész ott az oltárhoz lépve, s kezével a feszületet felemelve, nem hogy megáldotta volna az előtte állókat, sőt megátkozá azokat, kimondva rájuk az egyház legsúlyosabb anathemáját, s a kárhozatnak adva őket testestül és lelkestül.

A rablók irtózatoss dühvel rontottak ekkor a lelkésznek, s megesküvének, hogy ha a szertartást végre nem hajtja még azon órában, oly kinzást fognak rajta véghez vinni, hogy óhajítani fogja a gyehennatüzet enyhülésképen. A lelkész nem hajlott szavaikra, megcsókolá a feszületet, s karjait széttárva, odaveté magát gyilkosainak.

Azok megragadták mellénél fogva, s kihurczolák a teremből, végig a folyosókon: de ime Isten könyörüle szolgája sorsán, midőn a kinkamrába értek vele, egy ér hirtelen megpattant az agg férfi fejében, s mire a kintpadra fekteték, már megszűnt élni.

E pillanatban kúrthang rivallt a várkapun kívül, s a toronyőrök rémült arczczal jelenték, hogy királyi hirnök áll a felvonó hid előtt.

- Taszitsátok az árokba! Kiálta Sámson, s a dühödtt nép megcselekszi, ha Tamás utjokat nem állja.

- Csendesesen fiuk; nem kell kihuzni a kardot, mig van más ut a menekülésre. Sok ajtót kinyit a tolvajzár, mit a harczfejsze be nem tört volna. A veszély nagy, s védelmi szereink kevesebbek, mint hogy háromnapi ostromot kiállhatnánk velők.

- Igen bizony! kiálta közbe Sámson haraggal. Mert te mindig többre becsülted az aranyat a vasnál, s a helyett, hogy kardokat szereztél volna, billikomot gyűjtögettél, ágyuk helyett pénznek öntötted a harangokat, s lőpor helyett ezüsttel töltötted a kamarákat, már most csatatér helyett keress magadnak akasztófát a hol meghalj.

- Nem ugy Sámson. Azokkal a kis ezüstgolyókkal jobban czélba lehet találni, és messzebb lőni, mintha mázsás köveket hajigálnál kerek taraczból. Rakjatok meg három szekeret a tárházakból jó vert arany- és ezüstpénzzel. Jól megértsetek: nem olyannal, a mi nálunk készült; - igazival. Te Bernát lemegy e szekerekkel a fővezérhez, s kegyelmébe ajánlasz bennünket.

- Miért épen én? kérdé Bernát elkékedve, miért nem te magad, vagy Sámson?

- Mert te legkevesebb váddal vagy terhelve; neved legkevesebbet forgott az actákban, itthon ültél mindig, mint a pók; nincsenek személyes ellenségeid.

- És mivel legkevesebb kár lesz érted, ha ott marasztanak, szólt közbe Sámson.

- Ha ide benn maradsz, nekünk ugy sem használsz, mert az utolsó hellebárdos agyoncsap a dárdája nyelével, mig ha önkényt megadod magadat, tekintet lesz reád. A többit ékesenszólásodra, s e három szekerre bizon.

Bernát elsápadva ült fel a szekerekre, s megnyitvatva a hirnök előtt a várkaput, kijelenté, hogy testvérei nevében kész a fővezér előtt megjelenni.

Pár óra múlva a szekerekkel együtt Salm sátora előtt állott.

A vezér több magyar főúr társaságában fogadta az érkezőt, ki nagy vigasztalódására tapasztalá, hogy azok előtte mind ismeretlenek.

Annyival nagyobb lön tehát réműlete, midőn Salm elélépve, őt egyenesen nevéen szólítá:

- Te vagy az a Bacsó Bernát, ki rabló testvéreiddel együtt a környéket pusztítod?

- Ne hidd méltóságos uram, a mit rólunk mondanak, cseh rablók kalandoznak a vidéken, azoknak a bűneit fogják mi ránk.

- Hát a harangokat kik rabolják el, hogy hamis pénzt verjenek belőlük?

- Minket rágalmaznak azzal is, kegyelmes uram, jól tudom; mert irigyeink a szomszéd földesurak, hogy jó gazdák levén, pénzben meg nem fogyunk, de im szemléld meg magad, és győződjél meg róla, hogy hát hamis pénzzel szoktunk-e mi fizetni?

E szavaknál feltakarta a szekerek ponyvát, látni engedve a lapáttal felhányt aranyat ezüstöt, s alázatos mosolygással mondva:

- Ezt a csekélységet a katona uraknak áldomásul hoztam.

Salm képét elfutotta a vér.

- Hát török basának néztek ti engem, nyomorultak, kitől pénzen lehet venni békét és háborút? Nem rablott kincseitekért jöttem én ide, hanem fejetekért, miket a törvény elítélt.

- Nem tévedtünk mi, uram, a törvény ellen soha.

- A szent-erzsébeti kolostor falai még füstölögnek.

- A kolostoré a hiba, mert törvényes hitvesemet Tornallyai Máriát erőszakosan tartá vissza tőlem, s ez által vagyonaimtól meg akart fosztani. Én csak védtem magam, midőn támadtam.

- Törvényes hitvesed neked Tornallyai Mária? kérdé szigoruan a vezér.

- Kész vagyok rá hitemet letenni, hogy az.

Salm inte, hogy hívják elő a tábori lelkészt, s felszólítá Bernátot, hogy esküdjék meg arra, a mit mondott.

Bernát vakmerően odalépett a tábori oltár elé, egy kezét az evangeliumra téve, másikat felemelé az égre, s mint e szót ki akará mondani: esküszöm! egy kéz hátulról hirtelen megragadá kinyujtott kezét, s a mint Bernát hátratekintte, egyszerre megnémult, megmerevült. Tornallyai László állt előtte.

Az embernek fél felét rögtön megüté a guta réműletében, úgy hogy nyelve nem birt többé érthető szótagot kiejteni, s kinyujtott karja úgy maradt megszáradva, a hogy azt az ég felé emelve tartá, megmeredt három esküvőujjal.

Salm így küldé őt vissza Murányvárhoz, réműletes jelenetül; félig holt alakot, ki esküre kinyujtott kezét nem bírja többé visszavonni, s megnémult nyelvével nem bírja kimondani a rémgondolatot, mely alatt lelke megőrül.

V. A HÁROM TANU.

A mint Salm Murány alá megérkezék, Tornallyai László ki azalatt mint kecskepásztor bujdoklott a hegyek között, megjelenék előtte, s elmondá előtte élete s hamis halála egész csodás történetét.

Hihetlennék látszék a vezér előtt az egész esemény; előhivata többeket azok közül, a kik Tornallyay Lászlót azelőtt három évvel ismerék, köztük több régi szolgáját, embereket, kikkel hajdan jól tett, katonákat, kiknek vezérük volt; de a három szenvedésteljes év alatt annyira elváltozék az ifju arcza, hogy senki leghűbb szolgálói közül sem ismere rá. Temetése napján egy sem mert azok közül Murányba felmenni, hogy őt megtekintse, s alig birták ők maguk is elhinni, hogy a kit három év előtt, virágzó, teltarczu ifjunak ismertek, azzal most, mint megaggott, szigoru, őszbevegyült haju férfival találkozzanak.

Ekkor azt mondá László:

- Három tanut fogok elétek állítani, a kik rám fognak ismerni bizonynyal, a három tanu a három Bacsó testvér. Én fel fogom őket keresni a harczok közepett, és ha akkor látni fogjátok, mint réműlnek el látásomtól, s a legbátrabbnak közülök mint hull ki a kard kezéből, midőn az enyimmel összeér, elhienditek, hogy én vagyok az, kit ők eltemettek.

A sors úgy hozta, hogy Bernát legyen az első tanu, ki Lászlót meglássa, és ime azt megüté a guta, midőn hamis esküt akarva tenni, szentségtörő kezét a halottnak, az eltemetettnek vélt megragadta.

A mint ily alakban visszaereszték őt a várba, a két testvér elrémült tőle; Bernát sem szólni sem inteni nem tudott, csak nézett rájuk és hebegett, felemelt kezének egyetlen mozgása volt a reszketés, mely úgy látszott, mintha örök fenyegetést intene vele. Senki sem tudta elgondolni, mi történt? mi lelte az embert? éktelen rémület fogott el mindenkit; az örök elhagyták a sánczokat, s szökdösni kezdtek a várból.

Ekkor Sámson egy kétségbeesett merényletre határozá el magát. Este későn összegyűjté embereit, s leittatva őket erős borokkal, felbízta, hogy az éjjel kitörjenek a várból, s míg elleneik a vár körül szétoszolva, soraikat megritkítják, ők egyesült erővel keresztül vágják magukat, s kimenekülnek Lengyelországba.

Tamás ezalatt hirtelen szekerekre rakatá kincseit, s az őrség felét szétosztá a falakra, hogy majd mig testvére a kapunál utat tör, ő addig körül fellármázza az ostromlókat, s elvonva azok figyelmét, midőn a menekülésre ut nyilik, az utócsapatokkal és kincseivel Sámson után fog sietni.

A terv végre is hajtatott. Az ég sötét volt és felleges. Éjfél után a hold is lement, s erős vihar kezdte keletkezni, melynek zajában elhalt a várból jövő nesz.

-129-

- Ez épen rablók harcainak való idő: monda Salm, ki éjszaka személyesen járta körül az őrszemeket, midőn egyszerre ágyuvillanás veri föl a sötétséget, s a bástyákról kilőtt golyó épen feje felett süvölt el.

- Tudtam előre, hogy az éj nem marad harcz nélkül, szolt a vezér, s rögtön elrendezé ostromcsapatait, elállatva velök minden kijárást a várból.

A várfalokról minden álgyu elkezdte bömbölni, ott fenn a rablók dobbal és trombitával oly nagy zajt ütöttek, mintha egyszerre minden oldalról ki akarnának rontani, s ez alatt Sámson csapatjai a legnagyobb csendben lejöttek a vár aljáig, s ott egyszerre szóltanul megrohanák az előttük álló harczosokat.

A rablóvezér vakmerően veté magát ellenei közé, kétélű bárd volt kezében, melyet két ökölre fogva, vágott vele maga körül, a kit talált; a meglepett lándzsások már tágitani kezdék előtte soraikat, szörnyü termete egy fejjel kilátszott a harczolók közül, néha kettővel is, midőn az előtte állók fejait lecsapta. Nehány pillanat alatt szét volt szórva a rablók által megtámadott dandár, az ut nyitva volt előttük a hegyek közé, már leheté hallani a szekerek zörgését, miket Bacsó Tamás hozott öcsce után, s a várban elhallgattak az álgyuk, midőn egy kisdéd csapat, számra alig negyedrésze a rablókénak, jött nagy sietve ellenük: vezérük egy magas pánczélos lovag, ki a mint Sámsont meglátta, messziről kiálta rá:

- Sámson állj meg! egy szóm van hozzád.

-130-

- Akár kettő, kiálta Sámson, ki már ekkor harczy paripán ült s kardot vonva, megtámadója elé nyargalt.

Társai, kik nem értek vele a rohanásban, messziről látták, hogy a kihívó ellenfél, midőn Sámson közel ért hozzá, felvoná sisakrostélyát; a rablóvezér erre kétségbeesetten kiálta föl, hanyatt dült nyergében, s a nélkül, hogy védelmére kardját fölemelné, a megtámadó lovag csapásától ketté hasított fővel hult alá lováról.

A rablók erre lélekvesztve fordultak meg, s rohantak vissza a várba, magukkal ragadva az utánuk jövő Tamást, ki veszni hagyta szekereit, s csak annak köszönheté, hogy a várba visszajuthatott, hogy üldözői a megrakott szekereket elfoglalva, az osztozással időt hagytak neki nyerni a menekülésre.

Sámson elestével azonban a rablók bátorsága odalett. Senki sem gondolt többé a védelemre, csak a szökés módjaira. Tamás átlátta, hogy itt egy hétig sem maradhat többé, s egy kétségbeesett eszközhez folyamodott, hogy magát megmentse.

Le izent a fővezérhez, hogy ha számára kegyelmet biztosít, átadja neki a várat, kiszolgáltatja kincseit, s bántatlanul bocsátja el a kezei közt levő Máriát; ha pedig e kérelme megtagadtatik, Máriát elzárja a vár legmélyebb rejtekébe, a várat pedig magával együtt felvetteti a levegőbe.

Kiküldött hirnöke sokáig nem érkezék vissza a válaszszal; várta estig, várta éjfélig, s hogy még sem jött izenet; elhatározá a pokoli eszmére magát, hogy a leányt is elölje, mielőtt maga elveszne. Odament hozzá és tudtára adta, hogy meg fog halni, készítse el magát, s válaszszon, minő halálnemével akar kimulni.

-131-

A kétségbeesés néha jó gondolatokat ad. Mária azt kérte gyilkosától, hogy engedje őt kedvese koporsója mellett a sirboltban éhen meghalni. Jól tudta, hogy onnan kijöhet a rejtek uton.

Bacsó ráhagyta a kívánatot, s kézen fogva a leányt, levezetette őt a sirbolthoz, s midőn elfordította a nehéz vasajtóban a kulcsot, keserűen mondá neki:

- Üdvözlöm Lászlót, ha elébb megtalálasz halni mint én, mondd meg neki, hogy nemsokára találkozunk a pokolban.

Azzal nyitni akará az ajtót, midőn egyszerre úgy érzé, hogy azt valaki taszítja belülről kifelé.

Hajszálai borzadva álltak ég felé.

Az ajtó magától feltárult, s rajta egy halvány férfi lépett elő, kezében kivont kard, utána fegyveres vitézek.

- Itt az ítélet-napja Bacsó! kiálta az ifju a rablóvezérre.

Az iszonyu orditással veté magát a földre, elájulva a rémület miatt.

- Ez volt harmadik tanum, hogy Tornallyay László én vagyok; monda rámutatva László az utána jövő fegyveresnek, kiket rejtekuton a vár belsejébe vezetett.

- És a negyedik én vagyok, szólt rebegeve Mária, föltámadt kedvese keblére omolva.

Egy óra mulva Murányvár az ország seregei kezében volt, Bacsó a verpadon, Mária vőlegénye keblén.

A NAGYENYEDI KÉT FÜZFÁ.

-132-

BESZÉLY.

Felvincz és Enyed között egy kis bérczi patak vágja keresztül az utat, melyen most tartós kőhid van építve. A hid mellett két felől a patak oldalában emelkedik két roppant fűzfa, és ezen két fűzfának historiai emléke van. Hét emberivadék látta azokat felnőni, s ivadékról ivadékra szállt a történet s maig is úgy emlékeznek arra, mintha csak a mi életünkben történt volna...

... Épen száz és ötven esztendeje annak, hogy a kurucz-laboncz világ legszebb divatjában vala; ma a kurucz, holnap a laboncz osztott törvényeket Enyednek, mikor az egyik kiment az egyik városvégen, a másik bejött a másikon.

A jó enyediék váltig jobb szerették volna, ha e derék emberek, a helyett hogy őket látogatják, inkább egymást keresnék fel; de ezek bölcs urak voltak, és hallottak valamit azon strategiai fogásokról, miszerint az ellenséget az által is meg lehet verni, ha a környéket élelmi szereiből kipusztítjuk. Ők ezt vevék gyakorlatba.

-133-

Mert, míg a fejedelem rendes hadai, a fényes, hatalmas nemesi banderiumok, a szép daliás, farkasbőr-kaczagányos huszárok, a válogatott hajduk, a veres és kék darabantok rendes csatákat harcoltak künn Magyarországon a birodalmi derék hadakkal, mik fényes, pánczélos, tarajos lovasokból, himzett bivalybőröket viselő daragonyosokból s czélbalövő muskétásokból állottak; addig szanaszét az országban ögyelgő kalandornép csavargott alá s fel, szemre főre egymáshoz annyira hasonlatos, hogy maig is fenmaradt róla az adoma, miszerint a jámbor felvidéki tót nem

tudott köztük különbséget tenni: melyik a kurucz, melyik a laboncz?

Nagyobbrészt oly emberek, kiket magukat is elpusztított a háboru, s kétségbeesés, nyomor és boszúvágyból nem hagyott nekik más választást, mint kaszát, csákányt ragadni, s felcsapni kuruczoknak vagy labonczoknak, a szerint a mint egyik vagy másik fél katonái pusztították el.

Ezek azután falkáinkint jártak városról városra, zsarolva, harácsolva, a hol engedékeny népre akadtak, gyujtogatva, a hol megharagudtak, s szétszaladva, a hol megijedtek. Nem is igen nagy szenvedélylyel folytatták a harczot, a vesztés fél rendesen átállt a győzteshez, úgy hogy Cserey Mihály bizonyítása szerint, akadt ember, a ki négyszer ötször volt kurucz, ugyanannyiszor laboncz.

Ezen sűrű változandósága a minéműségnek nagy akadályára lehetett a dicsőség után törekvésnek, mert ha valaki nagy hirt nevet szerzett magának, mindig attól tarthatott, hogy ha holnap véletlenül egész serege áttér az ellenséghez, az valamennyinek megkegyelmez, csupán őtet akasztja fel, mint a kire legjobban feni a fogát.

Ugy segítettek azonban magukon, hogy neveiket rendesen elváltak, a mi legsűrűbben előfordult a labonczoknál, kik iparkodtak maguknak olyan neveket adni, a mit a bolond kurucz ki ne tudjon mondani, ha csak ki nem törí benne a nyelvét, többnyire elrontott német szavakat, a miket ők maguk sem értettek.

A kurucz basák ellenben iparkodtak maguknak oláh neveket adni.

Ez időben tehát legkegyetlenebb veszedelme volt Enyednek és a körülfekvő városoknak egyfelől Balika, a kuruczvezér, a ki lakott a Thorda-hasadék egyik barlangjában, melyet maig is Balika-várnak neveznek, és másfelől a mezőségen tanyázó két labonczfőnök, a kik közül az egyiknek az a furcsa neve volt, hogy: „Trajtzigfritzig!” a másik pedig ily regényesen hangzott: „Bórembukk!”

A milyenek voltak választott neveik, olyanok voltak azoknak viselői is; majd ügyetlen, majd kegyetlen, félig tréfás, félig véres alakok, kikről épen annyi nevetségest tudott regélni a közhir, mint a mennyi irtózatost, s neveikkel egyfelől a dajkák ijesztgették síró gyermekeiket, másfelől az enyedi diákok csufolták egymást pajkosságból.

Ezek a diákok, oh ezek a nagyenyedi diákok sajátosok fiuk voltak.

A mint annyira vitte a kálvinista gyerek, hogy a ludtollból kalamust tudott faragni, telerakott az anyja pogácsával egy tarisznyát, az apja vett neki egy pár fejelés csizmát, azzal elvitte Enyedre, letette a collegium udvarán, pofonüté, megáldotta s ott hagyta, rábizván, hogy legyen belőle pap, professor, királybíró, főkapitány vagy tanácsur. Azontul nem is volt rá gondja többet. A fiu megnőtt, megszakálosodott, megtömték, meghizlalták étellel és tudománnyal, elzárták hermetice minden világi kísértetektől, gondot viseltek testére, lelkére, felnevelték hitben és egészségben, csináltak belőle papot, professort, királybíró, főkapitányt vagy tanácsurat, a mire esze és szerencséje volt, a nélkül, hogy apja-anya törte volna rajta a fejét; a collegium volt nekik édes anyjuk.

Öt-hatszáz fogadott fia volt a tisztos matronának, s több száz ezer forintra menő jövedelme ennyi szép fiu felnevelésére, legtudósabb professorai, kiket a külföld akademiái műveltek, világhírű könyvtára s mindenféle beneficiumai, mik egyfelől a mig szorgalomra ösztönözék az ifjúságot, másfelől jó eleve hozzá szoktaták azon jótékony öntudathoz, miszerint bármi szűken, de saját érdemük után tanultak megélni.

Vala pedig ezen idő szerint a nagyenyedi collegium rector-professora, nagytiszteletű tudos Tordai Szabó Gerzson uram, a tudományoknak nagy mivelője, rendkívül békeszerető férfiu és a jó erkölcsöknek fáradhatlan oltalmazója.

Mert ha bevette magát iszonyu foliántai közé, azokba annyira el tudott veszni, hogy gyakorta kénytelen volt a feleségétől megkérdezni, ha valjon ebédelt-e ő ma már, vagy sem? tanítványai előtt pedig akként szólott, mint egy oraculum. Csak a csendes békesség tudományokat kedvelé, mint a csillagászat és mechanica, nem szereté pedig a históriát, mint a mely, az ő szavaiként, nem tanít egyebet, mint azoknak neveit, a kik emberek agyonverésében tüntették ki magukat, s hősi tetteit énekli bünyös vérengző kegyetlen embereknek és hazudik végzetlen kiterjedésben, a helyett hogy a jámborok, jótékony és bölcs elmék példájával javítanák az utóvilágot.

Annyira vivé pedig az ellenszenvét a derék ur a neki nem tetsző historiai személyek ellen, hogy tanítványai lelki üdvére képes volt a történetet meghamisítani, ráparancsolván a historiae professorra, hogy Cleopatrát, Aspasiát, s más afféle szemtelen asszonyszemélyeket úgy fesse tanítványai előtt, mint rút, utálatos szörnyetegeket, a kikre gondolni is irtózat.

És soha női alakra azoknak szemeiket nem volt szabad vetni, táncz, hegedűszó s más hivásos dolgok örökre száműzve valának e körből, még a templomban is, nehogy a leányokra kacsingathassanak, hátul valamennyi pad mögött volt a nagyobb diákok számára egy hely külön rekesztve, a holott faragott fenyőszálon ültek, hogy így fel ne érhessek fejeikkel az előttük álló padok karzatát. Mert kősziklára épült elve volt a nagytiszteletű urnak, hogy fiatal embernek, addig mig meg nem házasodhatik, tehát a mig iskoláit nem végezte, és a mig nincs mit aprítania a tejbe, nem szükséges fehérszemélyeket ismerni, és minden a mi addig történik, csak hivalkodás és nem vezet jóra.

Persze, hogy ez a legnépszerűtlenebb világnézet, a mit csak a közjó kedvéért kimondani lehet,

s hogy e nézetnek legkevesebb pártolói akadtak maguk az érdekelt felek, a nagyenyedi diákok között, az magától értetődik. Az csak mégis lehetetlen, hogy az ember egyszer másszor női alakot ne lásson, s tizenégy éves korától huszíg az ember minden asszonyt szépnek talál.

Különösen nehezíté pedig Gerzson urnak nevelési maximáját azon körülmény, miszerint ő neki is volt egy leánya, az az egy pedig olyan szép volt, hogy ha az ember félesztendeig válogatott válna a városban, megint csak ő hozzá tért volna vissza.

Valahány diák meglátta a leányt, az mind szerelmes lett bele; de hijába lett szerelmes, mert könnyebb egy elkárhozott léleknek a Styxen visszaszökni, mint volt egy diáknak husz lépésnyire juthatni Klárikához, – a hogy a szép leányt nevezték.

Gerzson urnak emeletes háza levén a collegium tövében, ő maga a földszinten lakott, leánya pedig az emeleten, és a lépcső rácsos ajtóval volt elzárva; tehát még csak az sem történhetett meg, hogy valami ifju ember a professor urat keresve tévedjen Klárika elé; a ki elé különben is hijába tévedt volna, mert a jó leányka oly istenfélő és diákfélő elvekben nevelkedett, hogy bizonyosan elszaladt volna előle.

Nem is volt pedig minden bolond embernek bejárata a tudós professor urhoz, hanem csak megpróbált egyéniségeknek nyitá meg háza ajtaját.

Ilyen két kipróbált egyéniség volt; humanissime Zetelaky József és humanissime Karassiy Áron.

Az első, szép, ártatlan, leányarczu, tizenhét éves ifju, Gerzson ur különös kegyencze, a kiről azt hívé, hogy lelkét sokkal inkább bezárta a tudományok könyvei közé, mint ha tömlöczbe vagy spiritusba volna téve; örökké első eminens volt, mindenféle verseket irt akármely témáról, neki mindegy volt; hexameter, pentameter, sapphicus, alcaicus, alexandrinus: vagy anacreoni: magától értetődik, hogy ezek között szerelmes vers nem találtaték, hanem a térről, tavaszról, aratásról, villámlásról és tengeri zivatarról s más efféle erényes tárgyokról; e mellett görögül, diákul, zsidóul és francziául folyvást beszélt, a csillagokat az égen s a virágokat a földön szemenkint ismerte, chemiai és physikai experimentumoknál ő volt Gerzson ur segédje, s e mellett oly jámbor érzelmű ifju ember vala, hogy mikor a mythologiából azon istenasszonyt érdeklő paragraphust kellett felelnie, a ki kevés öltözetet szokott magán hordani, elpirult és lesütötte a szemeit.

-138-

A másik, humanissime Karassiy, egy kissé nehézfejű ember vala, hat esztendő tógás diák, igen hallgatag és csendesvérű ifju, a kit azért kedvele Gerzson ur, mert soha semmi ivásnál, verekedésnél az ő neve elő nem fordult, a miből nagy baj lett volna, ha előfordul, mert a humanissime oly karokkal és vállakkal volt megáldva a természettől, hogy ha azokat mások vesztére mozgásba akarta volna hozni, azok sokat beszélhettek volna róla. Ő azonban rettentő erejét csupán a furás-faragás békés mesterségeiben fárasztotta, készítve mindenféle physikai eszközöket a tanár ur számára, s csupán olyankor adva tanujelét karjai egyéb mozgásának, midőn a nagy vacatió alatt az ifjuság a nagyteremben mythologiai drámai előadásokat tartott, – természetesen férfi személyzettel, férfi hallgatóság előtt, a midőn Karassiy játszá Herkulest, Zetelaky pedig Dejánirát, a midőn Józsefről senki sem mondta volna, hogy nem valósággal leány, Áront pedig csupa gyönyörűség volt nézni a Centaurusokkali harcban, hogy vert egymaga harmincz pogány félistent a földhöz.

-139-

Épen a közvizsgálatok közelgének, nagytiszteletű Tordai Szabó Gerzson uram rettenetes készülétekkel volt természettani mutatványaihoz, mint lesz a vízből levegő? mint ragad össze a kiszivattyuzott két fél golyó a levegő nyomástól? hogy lehet a levegőt meggyújtani? s a villanygép alatt papiros embereket tánczoltatni? a mik akkor még mind csoda számba mentek. E végett átadá a physicum museum kulcsait kiválasztottjainak, hogy ott működjenek nagy szorgalommal, és tapasztalá is, hogy a két jeles ifju már korán reggel ott van a museumban s csak a késő estve választja el őket onnan. Dicséretes szorgalmatos ifjak, mondá Gerzson ur, vegyetek rólok példát ti többiek, istentelen, hivalkodó, csizmakoptató korhelyek, hogy legyetek olyanok mint ők.

Lássuk tehát, mit mivelnek a mi ifjaink ott a physicum museumban? Ennek a museumnak van egy elsötétíthető ablaka, optikai kísérletek előhozatalára, és ez az ablak épen a nagytiszteletű ur udvarára nyilik; a mi két szorgalmas ifjunk nagy figyelemmel áll az ablak előtt, s épen egy roppant kerek látcsövet alkalmazva az ablak gömbölyű nyílásába, azon keresztül látszik valamit nézni. Tán csillagot vizsgálnak? Igen, de akkor ne irányoznák lefelé a látcsövet... Most épen József néz bele nagy áhítatosan... „Oh Istenem, milyen gyönyörű!” sohajt nem birva magával... Talán mégis csillag?... „Most épen rózsát szakít le, be szeretnék én az a rózsza lenni!” De ez már még sem csillag.

-140-

A mi derék ifjaink azon ürügy alatt, hogy csillagokat vizsgáljanak, naphosszant azzal foglalatoskodnak, hogy a szép Klárikát nézik távcsöveken keresztül, a mig Gerzson ur azt hiszi, hogy szemeiket az ég csodáin fárasztják, ők azzal mulatták magukat, hogy a kedves leánykát mindenüvé távcsövel kísérik, kertbe, szobába, konyhába és benne gyönyörködnek.

A jó Áronra nézve csak tréfa volt ez a mulatság, de József egészen oda lett belé; nem birt megválni a látcsőtől, s ha sokáig nem láthatá a leányt, nem evett, nem aludt, nem volt kedve semmihez, csak sóhajtozott és mindent elfelejtett a mit olvasott, sőt Gerzson ur nagy megütközésére még az ő felolvasásaira sem figyelt, akkor is a kis rózsasalugasos kerten járt az esze, és a szép leánykán, a ki a nyilt rózsaleveleket kicsi kötényébe szedi piczi fehér kezeivel.

Az experimentumoknál is egyik ügyetlenséget a másikkal tetézte, tört, zuzott a mi a kezébe

akadt, a phosphorrali kísérletekhez oxygen helyett hydrogent adott: majd meglőtte vele az egész classist.

Gerzson ur el nem tudta gondolni, mi lelhetette a fiut? kutatott, fürkészett; nem talált semmit; mire ő a hosszú folyosón végig kopogott, akkorra a muzeumban minden ismét a maga helyén volt, a telescopiumok égfelé fordítva, s munkában a göredek és légszivattyuk.

-141-

József pedig folyvást növekedni érte szive fájdalmait, a csalóka távcső oly közel hozta olykor az imádott leánykát, hogy ámulatában kezeit nyujtá ki utána, s csak akkor ijedt meg, mikor körmeit az ablakba megüté, a min Áron két akkorát nevetett.

E kinjai közepett annyira vivé a gonosz kísértő a jámbor ifjut, hogy egy délután leüle az asztalhoz, s ijedség kimondani, - szerelmes verset irt! A vers sapphicusokból állott és tele volt minden széppel, a mi a nap alatt terem. Midőn felolvasta Áronnak, ez megesküvék, hogy soha életében szebb versnek még csak hírét sem hallotta.

Egy estve a holdvilágban elbámulva könyökölt a két ifju a muzeum ablakában s beszélgetett egymás között:

- Ha Klárka ezt a verset olvashatná: monda Áron.

- Hm! Felele rá József. (Nem volt ez akkor olyan könnyű, mert nem volt még hét divatlap, a hol az ember kinyomathatta volna.)

- Már ha én neked volnék, csak a kezébe juttatnám.

- De hogyan?

- Ledobnám innen a kertbe.

- Le ám, de hátha a szél félreviszi s az udvarra esik s a nagytiszteletű ur kapja meg.

Most Áronon volt a sor azt mondani, hogy „hm“.

- Ugy kellene azt, szólt sóhajtvá József, szépen összehajtogatva elrejtteni a nyiló rózsák közé, hogy a mint korán reggel kijő a rózsaleveleket megszede, egyedül ő lelje meg és olvassa el.

-142-

- Hát hiszen az könnyű, felelt Áron. Innen az ablakból le lehet ereszkedni egy kötélén a kert faláig, onnan könnyű beugrani az ásott földbe, visszafelé meg aztán fel lehet kapaszkodni a bodzafán s a kötélén megint feljöhetni.

- Mit gondolsz? szörnyedt el József, - én bocsátkozzam le kötélén a collegium ablakából? én mászszam át idegen kerítésen éjszaka?...

Áron maga is megijedt e szóra.

- Hisz én nem mondtam, hogy te cselekedd azt, én csak azt mondtam, hogy könnyű volna megtenni...

József elhallgatott egy ideig.

Egyszer csak megszólalt.

- Nem tudsz itt valahol egy hosszú kötelet?

- Tudok biz én, a régi csengetyűkötél itt van a padláson.

- Hozd elő.

Áron elment a kötéért, egy gerundiumból nyerges csinált a végén, melybe Józsefet beleültette s a kötelet az ablak keresztfája körül csavaritva, izmos tenyereivel belekapaszkodva, szép csendesen lobocsátá Józsefet a kőfalig, ki egy perczig sem látszott azon aggódni, hogy ha társa kezéből kicsuszik a köté, ő rögtön nyakát szegheti; ha volt a mitől rettegett, ez azon egy dolog leheté, hogy ha meg találja valaki látni.

Senki sem látta meg. Átmászhatott a falon, elrejtthette a verset a rózsák közé, s Áron markában ujra felemelkedék a kötélén a muzeum ablakáig szerencsésen; a két ifju csak akkor bámult el egymáson, hogy milyen bolondot cselekvének?

Más nap nem is mertek egymásra nézni, annál kevésbbé a látcsőbe. Mint a ki valamely nagy gonosz gyilkos dolgot követett el, még a bűnös helyet is félve kerülték, s dobogó szívvél hallák reggel a nagytiszteletű ur csizmáit a folyosón végig kopogni.

-143-

Belépett. Sem József, sem Áron nem mert rá felpillantani, azt hívé mindegyik, hogy az orrukról le fogja olvasni az éjszakai merényletet.

- Jőjjön egy szóra félre humanissime.

Zetelaky inkább halott volt, mint élő. A világért rá nem nézett volna a tanárra, ki kegyetlen hallgatással tekinté rajta hosszasan végig.

- Csak azt akartam mondani humanissime, - szólt végre száraz hangon, - hogy ha máskor verset akar hozni, ne a kerítésen jőjjön be vele, hanem az ajtón, mert mind összegázolta a tulipán-ágyakat. - Különbén nem rossz vers a mit irt, csakhogy egy helyen az adonicus sántit.

S ezzel markába nyomta a kérdéses verset, József nem bánta volna, ha e perczen a collegium vele együtt elsülyed.

Kláríka megtalálta ugyan a kérdéses helyen a verset, de mint afféle jól nevelt leány, első kötelességének tartá az apjának denunciálni, egyuttal az elgázolt tulipánagyakért is panaszt téve. Az öreg ur rögtön ráismert az írásra, s vége volt előtte József turpisságának. Többé sem experimentumokat nem bizott rá, sem a physicum muzeumba nem küldé dolgozni.

Ezen közben hol egyszer, hol másszor megtörtént, hogy a tanuló ifjuság nem csupán azon dolgokról hallott, a mik könyvekben vannak megírva, hanem hirt vett gyakorta az országban szertesét történő eseményekről is, s épen nem iparkodék elrejtegetni rokon és ellenszenveit, miket a kurucz-laboncz világban vagy egy, vagy más irányában érzett, sőt néha leczkék kezdete előtt, mikor két háromszáz tanuló össze volt egy teremben gyülekezve, lehete oly forma hajlandóságokat is tapasztalni, mintha e tisztes testület, ha birokra kerülne a dolog, aligha lenne tétlen nézője a mulatságnak.

-144-

Erre ugyan nemsokára kivánt alkalom is kínálkozék; egy napon Trajtzigfritzig és Bórembukk uraim ó kegyelmességeik beizenének a városba, hogy nekik száz darab vágómarhát, ötven mázsa szalonnát, ezer kenyeret és tizenkét bendő turót azonnal helybe küldjenek, borrul sem feledkezvén meg, a mely ne legyen több, mint kétszáz akó.

A jó nagyenyediek már ekkor annyira meg voltak fogyatkozva élelmi szerekben, hogy csak végső megszorítás mellett birták összerakni a kivánt mennyiséget, s midőn mindazt szekerekre raknák, megtudja a dolgot Balika, előjön a maga lyukából s elveszi tőlük az egész szállítmányt és elviszi a Torda hasadékába.

A jó enyediek mit csináljanak most? Mondhatták őt Trajtzigfritzignek, hogy Balika elvitte az enni-inni valót, menjen utána és vegye el tőle, a labonczvezér haragra gerjedetten felülteté a maga hadait s megesküvék, hogy porrá égeti Enyedet s bor helyett a vérét iszsa meg az egész lakosságnak.

A szegény nép nagyon megijedt a kegyetlen fenyegetőzésre: elegettenni a legjobb akarat mellett sem lehetett, Trajtzigfritzig és csordája pedig már Marosujvár körül járt, s a hogy a közbeeső falukkal bánt, abból Enyed is elgondolhatta, mi vár reá?

-145-

Ilyen inséges eset megszokott állapot vala már Enyeden, a lakosság a labonczok jöttének hírére hirtelen elhagyá házait, a mi féltője volt, azt elásta a pinczékbe, asztagok alá a földbe, az asszonyokat, gyermekeket, öregeket felküldték a hegyekbe az erdők közé, a hajadon leányokat begyűjték a reformatum templomba, maguk a fegyverfogható férfiak pedig helyet foglalának ugyanott a templom udvarán, mely, a mint most is látszik, erős, magas kőfallal volt bekerítve, s több rendbeli bástyatoronnyal ellátva, mely tornyokat a helybeli czéhek építették: egyet a becsületes csizmadia czéh, mást a becsületes takács czéh, külön egyet a szürszabó czéh, együtt a timár és varga czéh egy negyediket, ötödiket a gombkötők és aranyművesek, hatodik volt a kovácsok és lakatosoké. Itt tartattak a czéhládák s nagy veszedelem idején ide gyűltek a czéhbéli mesterek legényeikkel együtt s ők képezék az Isten várának őrségét.

Átellenben állt a collegium, roppant három emeletes négyszárnyu épület, melyben hétszáz diák tanyázott, egy egész hadsereg, ha arra került a sor.

A mint a városon szétfutó hir eljutott a collegiumba is, lángot vetett a diákok szívében az ifjui vér: „nem hagyjuk magunkat, nem hagyjuk a várost!” szóltak lelkesülten, s másnap reggel a chemiai leczkén azt vette észre nagytiszteletü Szabó Gerzson uram, hogy tanítványai kardokkal és kopjákkal felfegyverkezve jelennek meg a hallgató teremben, s hallani sem akarnak egyébről, mint hogy őket professoraik a labonczok ellen vezessék.

-146-

No ez szép kivánság volt nagytiszteletü Szabó Gerzson urtól, hogy ő valakit a háboruba vezessen!

- Megbódultatok-e dilectissimi? szólt elszörnyedve a jó ur, - menjetek, igyatok „purgantes pectora succos.” Hát Ajáj vagyok-e én, avagy a megveszett Achilles, hogy engem harczba akarjatok vinni? avagy myrmidonokat neveltem-e én bennetek, hogy ily vérengző gondolatokat tápláltok magatokban? kinek kezeiben könyv forgott, most kezeitekben dárda forog, kik csak énekelni tanultak, im harczy ordításra ferdititek ajkaitokat. Azért ruháztam én reátok annyi bölcseséget és tudományt, hogy bitangul elhulljatok barbar ellenség csapásai alatt, mint bármely tudatlan katona, a ki azért született, hogy meghaljon?

E beszéd közben észrevevé Gerzson ur, hogy még Zetelaky is valami fringiát takargat a togája alá, s iszonyuan ráförmedt:

- Még kend is fegyvert visel, kend? (Mikor valakit per „kend” nevezett, már akkor nagyon haragudott.) Felbomlott a világ tisztes rende! Hát volt rá eset valaha, hogy poéták, a muzsák választottai, a szent berkek lakói, a Pieridák barátai fegyvert emelgettek volna kezeikben? - No, szóljon kend! kend nagy historicus, mondjon nekem erre esetet ha tud.

A faggatott diák végre megszólalt:

- Igen is volt rá eset: mikor Pán tanítványai botra kaptak a Helicont pusztító Gallusok ellen s agyon verték őket.

Gerzson ur hátra kapta a fejét e szóra, mert meg volt neki felelve. Ez még dühösebbé tevé.

-147-

- És ha én megtiltom ti nektek, hogy fegyvert merjeteztek fogni, midőn a nemes város békés alkudozásokkal törekszik a veszedelmet elhárítani magáról! Kendnek pedig humanissime Zetelaky annyit mondok, hogy nem szükség minden kérdésre felelni. - Most pedig parancsolom ti nektek, hogy e perczben lerakjatok minden fegyvert kezeitekből, és a ki ellenkezőleg cselekszik, az e pillanatban kitiltatik a collegium küszöbéről, és soha annak az életben tagja többé nem leend!... Clarissimi domini jurátusok, huzassák meg a repedt harangot!

Ezt a repedt harangot olyankor volt szokás meghuzatni, midőn valaki a collegiumból ünnepélyesen kitiltatott.

A rector szavait mély csend követé, melyet csak a repedt harang recsegő kongása szakgatott félbe. Az ifjak, kik képesek lettek volna náluknál hatszorta nagyobb sereggel megküzdeni, professoruk szavára megjuhászodva rakták le fegyvereiket mind, a repedt harang elhallgatott, a diákok helyeikre ültek, elővették könyveiket, a nagytiszteletű ur pedig vevé kézi könyvét és praelegált, mintha semmi sem történt volna, míg az órát nem csengették, akkor elbocsátá tanítványait, az elszedett kardokat és dárdákat pedig szekérre rakatá s elzaratá a templom alatti boltozatba, hogy még csak hozzájuk se lehessen férni.

Éjszaka azonban a diákok magukhoz térve az ijedtségből, melyet a rector szavai okoztak bennük, újra összebeszélének, s miután fegyvereik elszedettek, másnap korán reggel, a mint a kapuk megnyittattak, kimentek a Maros partjára, ott jó friss fűzfákat találván, azokról vágott magának kiki egy husángot s azokat a toga alá rejtve, észrevétlenül beszállíták a collegiumba és elrejték a faraktárba szépen. Gondolák, hogy ez is jó fegyver, ha jó ember fogja a végét.

-148-

Még az nap délben megjelent a város alatt Trajtzigfritzig háromezer főre menő laboncz népével: a nemes város a főbirót, a collegiumi testület a nagytiszteletű rector professort választá ki, hogy deputatioba menjenek eléje.

Trajtzigfritzig lóháton ülve fogadta a küldöttséget; a többi sereg mind gyalog járt, kivéve három faágyut, melyeket bivalok vontak. Nagyon gyanus kérdés volt azonban, ha valjon el lehet-e ezen ágyukat sütni, a nélkül, hogy az ember a körülállók életét veszélyeztesse? még egy negyedik ágyujok is volt rézből, melyet valamely csata alkalmával valamelyik fél beszegezett és ott hagyott, ők pedig kifurták a szeget onnan, úgy hogy most ha elsütötték az ágyut, a gyujtólyukon jött ki mind a töltés, a golyó pedig benn maradt.

Maga a had gyönyörű népség volt; igazán ráillett a válogatott czim, mert az ország minden népeiből volt az összeválogatva, magyar, oláh, belga, marodeur, rác és oláh-czigány egy csoportban, egyik meztláb és sisak a fején, másik a szürin át kötötte derekára a kardot, némelyik nagy puskát czipelt, melynek nem volt már sem kulcsa, sem kereke, s mind valamennyi nyírott bajusszal volt, hogy összekeveredés esetén mégis csak megkülönböztethessék egymást a hasonló elemekből szerkezett kuruczoktól, kik hosszú haját s fülig kent bajuszt viseltek. A legnagyobb rész bocskorban járt, csupán azoknak jutott saru, a kik valamely tisztségben voltak, azokra sarkantyú is volt ütve jobbára, de minthogy lovuk nem volt, az a sarkantyú nem szolgált egyéb, mint hogy legyen nekik miben elesni, ha futni akarnak.

-149-

Ily armadának volt vezére Trajtzigfritzig; de nagyon csalatkoznék, a ki azt hinné, hogy ő is hasonló volt rongyos seregéhez; lova legszebb angol mén volt, ő maga ezüst csillagos láncszemből font pánczélinget viselt aransujtásos megyszin bársony dolmány felett, homlokát kecsgehátú réz sisak borítá s pánczélpikkelyes keztyűkbe dugott kezeit széles egyenes kardja markolatán nyugtatá.

Széles tunya képéből s nemtelen vonásaiból ugyan kirítt, hogy e pompához sem születése, sem érdemei nem juttaták s a hány csoport, a hány darab öltöny volt rajta, azon mind más név kezdő betűi voltak himezve, de ő azért elég méltóságot tulajdonita magának, ha lovon ült, azokhoz a kik gyalog járnak lenézőleg beszélhetni.

Alvezére, Bórembukk, egy nagy trabalis mérsáros legény volt, szőretlen csontos pofával; ki egész ellenkezőleg különösen nagy gondot látszott arra fordítani, hogy mentül piszkosabb lehessen. Bőrködmene csillogott a szennytól, s orczája bátran dicsekedhetett vele, hogy záporosón kívül más vizet soha sem érzett.

Minden fegyvere egy hatalmas taglóból állott, melylyel egy csapásra le birta félkézzel ütni a tulkot.

Ez érdemes férfiak elé járula a két tagból álló küldöttség, nagytisztelettel és kalaplevéve, s nagyobb megtisztelés okáért Gerzson ur egy igen szép diák peroratiót tartott a két vezér előtt.

-150-

Trajtzigfritzig Bórembukkra nézett, ez viszont ő reá; egyikök sem tudott egy szót is diákul, hanem azért még is úgy tettek, mintha mindent értenének.

- Értettem jól, a mit kend mondott, - szólta a vezér, - a mint észrevette, hogy Gerzson nem fog már többet beszélni, s leereszkedőleg vállára veregetett. Kinek híják kendet?

- Én vagyok Tordai Szabó Gerzson, a nagytiszteletű collegium rector professora, társam ő kegyelme pedig nemzeti Tóth Jónás uram, a nemes város főbirája.

- Hát a csizmadia czéhmester hol maradt?

- Az nem látta célirányosnak közénk elegyedni.

- No pedig annak is itt kellene lenni, mert háromezer csizmára van szüksége a seregnek, a

minek három nap alatt elő kell teremődni, különben esküszöm ősi kardomra, (valahol lopta azt a kardot) hogy minden csizmadiát eltörlök a föld színéről!

Ennél merészebb fogadást, úgy hiszem, senki sem tett még.

Gerzson ur meghajtá fejét, s most a főbíró szólalt meg magyarul.

- Majd tudtára adandjuk a becsületes czéhmasternek akaratomat méltóságos ur, és ő minden lehetségest el fog követni; kérünk azonban az egész város nevében, hogy érdemes hadaiddal légy kegyes a városon kívül maradni, mert mi ámbátor a legjobb véleménynyel vagyunk is felőled, a buta népség annyira fél a fegyveres néptől, hogy közeledéstek hírére mind szétszaladának az erdőkbe, részint elzárkóztak a templomokba; úgy, hogy ha bejőnétek, sem találnátok egyebet üres házaknál, nekünk pedig lehetlenné tennétek, hogy kívánságaitoknak megfelelhessünk, nem lévén senki a kitől azokat behajtsuk.

-151-

Trajtzigfritzig Bórebukk fülébe sugott valamit, s azzal roszul rejtve ravasz mosolygását, így szóla:

- Becsületes szolgák. Minthogy félvén és minthogy bolondok lévén, mink sem kívánván, hogy házaitokat üresen hagyván, abban senkit sem találván; tehát hazamenvén és megmondjátok a népnek, hogy mi eltakarodjunk, ha ők hazajőjenek, és azután pediglen kiváltképen csakhogy épenséggel azonnal mingyárt itt a város mellett ezer lépésnyire sátorot üssünk; ti pedig minden háznál gyertyát gyujtsatok, hogy lássuk, hogy mindnyájan otthon vagynak, különben pedig ha egy vagy más, így vagy amugy talál lenni, hát majd meglátjátok azt az egyet, hogy!

Ilyen ékesen szólással tudtára adván a vezér a maga ultimatumát a küldöttségnek, visszabocsátá őket a városba, ő pedig a maga seregével mintegy ezer lépésnyire letelepedett a mezőn, buzakévékből csinálván kiki magának sátorokat.

A visszatért küldöttség pedig tudtul adá a lakosságnak, hogy kiki menjen haza a maga lakásába, s éjszakára tegyen gyertyát az ablakába, s a mi szegénységéből kitelik, hordja össze, hogy a laboncz urakat kielégithessék vele.

Ugy is történt, a czéhek szépen haza oszladoztak, az erdőre kimenekült asszonyok és vének visszahivattak, s késő estig nem szűnt meg az egész város sütni főzni az érdemes labonczok számára. Csupán a templomban elhelyezett ifju hajadonok nevében könyörgött azon kegyért a szép Kláríka, hogy őket hagyják meg azon éjjel az Isten házában oltalma alatt, s e kérelmet a többi szüzek is támogatván, a nemes tanács és a professori kar végre beleegyezett.

-152-

Szép holdvilágos éjszaka következék, csendes volt az egész vidék, a város előljárói nyugodtan aludtak mennyezetes nyoszolyáikban, elgondolva, hogy mily bölcsen elháríták városuk felől a nagy veszélyt; háromszáz ötven szüz nyugodott Isten szent árnyéka alatt a templomban, a midőn Kláríkanak úgy tetszék álmában, mintha valami alak felköltené őt, hogy ne alügyék, hanem menjen fel a toronyba.

Ő azon félálmosan felment a lépcsőkön, hol a szent ekklezsia ötvenkét mázsás harangja állott, s a mint kitekinte a torony magas ablakán a holdvilágos éjbe, úgy tetszék neki, mintha valami nagy sötét foltot látna lassan a város felé hömpölygeni, s nem sokára kivehetővé lőn előtte, hogy az egy nagy ember csoport, melynek sötét, tömegéből kaszák és kopják vasai villognak elő a holdvilágban.

Egyszerre világos lőn előtte minden: a labonczok csak azt várták, hogy a népség házaiban szétozolva lefeküdjék, hogy orozva rajta üssenek... Kláríka egy perczet sem akart veszteni, nem ment vissza a templomba, hogy társnéit felköltsse, hanem hirtelen áthatva a mentő gondolattól, belekapaszkodék az ötvenkét mázsás harang kötelébe, hogy azt meghuzva, jelt adjon az egész városnak.

Gyöngé volt a leány karja, de erőt adott neki a vész, fehér kezeivel a durva kötélbe fogózva meglóbálta a nehéz harangot, melyet máskor alig birt meghuzni két férfi, s mielőtt a csoport a várost elérhette volna, egyszerre megkondukt a vészharang a város felett, s azon pillanatban talpon volt minden ember, s mint egy összebeszélésre az asszonyok és öregek ismét futottak ki az erdőkre a férfiak a templom bástyái közé, úgy hogy mire a labonczok a városba értek, ismét üresen találtak minden házat.

-153-

Trajtzigfritzig nagy dühbe jött e kijátszatasra, s parancsot adott, hogy rögtön tizenkét helyen fel kell gyujtani a várost.

De alig fogtak emberei e kárhozatos munkához, midőn olyan zápor kerekedett, hogy rögtön eloltott minden égést: a labonczvezér káromolt Istent és ördögöt e bosszuságért.

Reggelre viradva ismét kijöttek eléje a nagytiszteletü rector és a városbíró. A vezér szólni sem engedte őket. Rájuk fogta, hogy mindnyájan csalárd hazug kutyák, a kik rászedik a becsületes embereket, és erősen esküvék, hogy négy ágyujával porrá lövi az egész várost, a templomot és collegiumot, kardélre hányatja a lakosokat s a hajadonokat kiosztja katonái közt, hacsak ő neki azt az egyet ki nem adják, a ki a harangot meghuzta.

- Azon egy épen az én leányom, kegyelmes ur, felelt leverten Gerzson ur, de ha az ő élete árán megvásárolhatom városunk szabadulását, bizonyára átadom őt neked, csupán azon kegyelemért kérlek, hogy üttesd el az én fejemet előbb, mintsem szemeim az ő balsorsát meglátnák.

- Azt megkapod! vigasztalá őt Trajtzigfritzig s e biztatással egyszerre elrendelé, hogy a

-154-

csapatok minden oldalról tóduljanak a városba. Ő maga nagy büszkén lován ülve, kötőfékjét a főbíró kezébe adá s úgy vezetteté magát az utcán végig, míg Bórembukk a professor nyakába ült fel s neveltséges iszonyattal viteté magát a piaczig, sarkantyúival illetve a tisztességes ősz férfiú oldalait.

A diákok ezt mind látták a collegiumból, mert a menet épen előttük állapotodott meg; de be voltak zárva, a kapukulcsot maga Gerzson ur tette a zsebébe.

Később azt is látniok kellett, mint adják ki a templom ajtaján a félholt leányzót, a rector leányát, Klárikát, s mint emeli azt nyergébe Trajtzigfritzig.

De már ez mégis csak több volt, mint a mennyit diák szívvél el lehet viselni.

- Megölöm az egész világot! orditá Zetelaky magán kívül, megölöm egy magam valamennyit s hanyatt-homlok rohant le a lépcsőkön; utána Áron és utána a többiek mind; - egy percz alatt ki volt sarkából vetve a bezárt kapu s a másik perczben mint a bolygatott méhköpü raja, ömlött ki a diákság a templom körét elfoglalt labonczokra.

Nem volt kezökben egyéb, mint fűzfadorongok, de a mig a labonczok kanóczos puskáit haszonvehetlenné tette a sűrű zápor, az ő kezeikben sulyossá tette a fustélyt a fellázadt harag. Egy percz alatt a falnak lett szorítva a labonczsereg, s az első ordításra vérszemet kapott csizmadiák köveket kezdtek fejeikre hajigálni.

A megszorult két vezér nem vevé tréfára a dolgot, a mint meglátták, hogy labonczaik ugyancsak dülöngnek a diákok alatt, hátat fordítanak a csataternek s iparkodtak a városból kifelé. Trajtzigfritzig átkarolta az ölébe tett leánykát s vitte magával, szemeivel majd felfalva annak martalékul esett bájait, Bórembukk pedig galléron ragadá Gerzson urat s úgy hurcolta őt magával, roppant lábait futásnak eresztve.

Az elmondott szónál rövidebb idő alatt szét volt verve a világ minden részei felé a laboncz sereg, alig harminczad magával futott Felvincz felé a két csapatvezér, nyomukban mindenütt egy csoport diák, felgyürt ökleikben nyers fűzfadorongok, hosszú fekete tógáik öveikbe akasztva, - nagy dorongjaikon akkorát szöktek, mint egy angol paripa.

Mindig fogyott, mindig kevesebb lett az üldöző és üldözött csapat, egy-egy párjára talált a futásban s elmaradt magára tülekedni, végre ketten maradtak egymásnak, elől Trajtzigfritzig és Bórembukk, sarkukban József és Áron. Az elsőbbek egyike lovon járt, másik hosszú lábáiban bizott, de a kettős teher alatt kifáradt a ló s amint az említett kis patakhöz értek, akkor látták, hogy ott nem lehet átmenni, mert a fellegszakadás árja elhordta a hidat, s a víz tulömlik a parton.

- No laboncz! kiálta Áron utolérve az egyiket, itt a világ vége.

Bórembukk látva, hogy itt csakugyan meg kell állni, elereszté Gerzson ur gallérját s tenyerébe kapva a taglót, úgy odavágott Áronhoz, hogy ha félre nem ugrik, derekában vágja ketté; de visszavágott a diák a doronggal s úgy talált a laboncz körmére ütni, hogy rögtön kiesett a kezéből a tagló; erre a laboncz vadállati dühvel ugrott neki pusztakézzel az ifjunak, s bár az olyat vágott a husággal a fején keresztül, hogy meghajlott bele a bot, s a laboncz feje egyszerre czipóvá dagadt; mintha nem is neki szólt volna az, megkapá Áron kezében a fütyköst s ki akarta azt abból csavarni; de Áron is jól megfogá azt kézzel s ilyenformán nagyokat rántva egymáson, elhuzakodtak egy ideig, mig mind a kettő kifáradt s akkor farkaszemet kezdtek nézni.

- No diák, szólt fogcsikorgatva a laboncz, most akadtál emberedre: tudod-e hogy most ki fogott meg: az én nevem Bó-rem-bukk!

- De annál még az én nevem is czifrább, felelt Áron, az én nevem pedig Ka-ras-siay!

- Ka-ras-siay! kiálta fel elszörnyűködve a laboncz; no iszen hát akkor jaj neked is, nekem is; s azzal egyet rántott ellenfelén, mire mind a ketten úgy estek bele a magas partról a megáradt patakba, hogy mindkettőjük felett összecsapott a víz.

Ez alatt József is utólérte Klárika rablóját; a lovag átlátva, hogy nincs menekülés, leszálla lováról s kihuzva a kardját, neki fordult Józsefnek, ki szótlan dühvel közeledett feléje.

- Mégy haza anyádhoz szopni, te fattyu! kiálta a pelyhetlen állu ifjonczra, vagy kezéd lábad vagdaljam el?

Zetelaky nem felelt, csak megnyálazta tenyerét s középen fogva a botot, merészen odalépett a vasba öltözött ijesztő arczu vezér elé.

- Ejnye! nem mégy el innen? ordita az magán kívül, s kardjával hozzá vágott szörnyen. De József kezében megpördült a husáng, s az egyik végével úgy csapta félre a kardot, hogy csak úgy pendült, a másikkal pedig olyat ütött a sisakra, hogy csak úgy kondult!

Meglódult az agya Trajtzigfritzignek ez ütésre, csakugy bámult szanaszét, mintha keresné, hogy honnan ütötték meg? Pedig nem kellett azt keresni, mert József most két kézre fogta a botot, s úgy vágta derékon ellenét, hogy az csak végig nyult a földön, a kard kiesett kezéből; meredt szemmel iparkodott még lováig vánszorogni, mire Zetelaky azt gondolva, hogy tán aléltan a lóhoz kötözött kedvesét akarja meggyilkolni, reárohant s lábával reá gázolva, egy végcsapással leüté.

Csak ekkor tekinté szét társai után. Azok mind szét maradoztak, csak egy a bokrokon fennakadt tóga szárnya mutatá, hogy oda alatt is van valaki. Hirtelen oda futott, s a tógánál

fogva kihuzá a vízbe esett Karassiyt. Még akkor is fogták egymást Bórembukkal, csak hogy a diák még élt, de a laboncz meg volt halva.

Ekkor Gerzson ur segélyével felocsolván Klárikát, magához téríték szép szavakkal ájultából, s akkor mind a négyen térden állva hálákat adának az Urnak a megszabadulásért.

Azon két fűzfadorongot pedig, melylyel a két ellenséget leverték, az esetnek emlékére letüzék a patak medrébe és Gerzson ur áldást monda azokra, mint szintén József szerelmére is, kinek nem kellett többé perspektíván keresztül néznie Klárikát, ha látni akarta.

-158-

És ezen történetnek száz és ötven eszendeje immár, s a két fűzfa folyvást zöldül a víz medrében. Hajdan a collegium kényelmes mulató lakot épített e fűzfákhoz, hová kijártak szép nyári napokban a tanulók; elmondva egymásnak a regét a két fűzfáról s elénekelve, hogy: „Erős várunk nekünk az Isten!”

A KHÁMOK UTÓDA.

-159-

I. TATÁR PHILOSOPHIA.

Megásnak egy gödröt négy lábnyi mélyre, két ölnyi szélesre s tetszés szerinti hosszúságra; az elejére és végére állitanak egy-egy izmos ágast, azokra végigfektetnek keresztbe egy szálas gerendát, a gerendához kétfelől támasztanak egyenes ágakat, azokat beterítik bivaly és ökörbőrrel: ebből áll az építészet. Egyszerű és szép.

Több rendbeli előnyei közül okvetlenül első helyen áll az, hogy igen hamar el lehet vele készülni, azonkívül tekintetbe veendő az egész építkezés olcsósága, nemes egyszerűsége; e mellett a tűzkármentesítés egészen nélkülözhetővé válik, s lehetőségek esetére az ablak-adótóli félelem is fölöslegessé van téve. A regényes oldalakat, mint a melyek nem ide tartoznak, egészen mellőzöm.

Semmi sem könnyebb, mint ez építkezési rendszer mellett az évszakok különböző viszontagságaival dacolni. A téli zivatarok ellen illatos gyeppel és zöld pázsittal terítik be a pyramid alakú tetőt, ugyanazt nyáron ékes földi tökkel s más diszes növényekkel futtatják be; mint az édes aranykorban, melyet a pogány poéták olyan szépen megénekeltek, a midőn minden ember házi ur volt.

-160-

Ez a ház, a mi épen előttünk fekszik, valamivel nagyobb a szokottnál, mert ez csárda; a mit félig meddig gyanítani enged a madzagra kötött eltört üveg nyaka, mely az első ágason himbálózik. Az egyébiránt az első és utolsó üveg nyaka, a mit ezen a környéken láttak, mert itt még most is tömlőben és kobakban hordják az italt.

A csárda belsejébe úgy kell szépen leugrani, félkézzel az ágasba fogózva, s egy kis idő kell hozzá, a mig az ember megismeri egymást, abban a sötétségben, mit a szögletben égő tűz szaporit; szokni kell a szemnek a félhomályos tárgykeverékhez, s ovatosan kell mozogni, nehogy valami élő állatra üljön le az ember, ez ismeretlen alakok között; mekkora tekenős békák a szögletben! amott apró sajtok egy rakáson, ez a fekete itt valószínűleg komondor; az a fehér pedig amott ürü:... biz az nem ürü, mert az bunda, oda terítették száradni a tűz mellé. De még sem száradni terítették oda, mert az alatt aluszik valaki, csak a pipája látszik ki a szájából, melyet álmában sem enged fogai közül kiesni. Lassanként rájövünk, hogy azok a nagy tekenősbékák amott pálinkás tömlők s ez a sok apró sajt – olaj-tőzeg, a mit a tűzre raknak. Két férfi, a kit csak most kezdünk látni, oda hátul a sötétben bográcsba aprított hust és hagymát (be jó szemeik lehetnek), most azt jól megszóva, paprikázva s feltöltve rizksásával felteszik a tűzre, ama genialis háromlábú állványra, mely egyike az Archimedes előtt feltalált legczélszerűbb mechanikai eszközöknek.

-161-

Egy óra vártatva három négy vendég érkezik; ismeretes gavallérok, bojtárok a szomszéd ménesekről, szurtos, zsiros bőrkabátokban, hegyes fekete báránysüvegekkel, bokáikon bekötött bő lábravalóval; a legfeketebb szemé van valamennyinek, a milyenre európai költő szótárában nem akad hasonlat.

Oda telepesznek a tűz mellé, felköltik a báránybunda alatt alvó gazdát, a kinek első dolga pipáját kivenni s újra megtölteni. Azután szó nélkül körülguggolják a tüzet s néznek a bográcsba: kiki egyet-egyet kavart rajta, sorba belekóstolnak s megégetik a szájukat. Mikor már jól megfőtt, leveszik a tűzről, a gazda megfordítja subáját, melyen eddig hevert s szőrtelen oldalára kiborítja a bogrács tartalmát, a kések előkerülnek az övek mellől, kiki hozzálát a közrebocsátott eledelhez, a kutyák, miket gazdáik magukkal hoztak, elősomfordálnak a sutból, odaállva családfeik háta mögé s békésen megosztognak a zsenge konczokon, egyik sem nyulván ahoz, a mit a másik gazdája hajtott.

Lassanként eltűnik a holmi a bunda hátáról, az utolsó konczig, a végső szem riskásáig, az ott maradt zsírömléket végigkeni a gazda tenyérrel subáján, a mitől az még fényesebb lesz, azután lekerül a gerendáról egy mosolygó kobak, a mely kézről kézre adatik, csorogván belőle kemény természetű pálinkafele; ettől lassanként kiderülnek az arcok, s midőn az utolsó ivó nyakának minden erejével sem bir többet kiszívni a szűktorku kobakból, visszaadja azt a gazdának s ekkor

- Mikor lesz már háboru, gazda?

- Sokáig nem halad már, felel a kérdezett, jó négyszegletű képét még szabályszerűbbé alakítva az által, hogy gyérszálás bajuszát egyenesre söpörte kétfelül s üstökét homlokban két csimbókra fonta, mintha két szarvacskát segítene nőni s kettős állán szintén két osztályba rendezte szakállát.

- Valaminek kell történni előbb utóbb, ha ma nem, holnap, ha az idén nem, jövő esztendőre.

- Hány esztendeje már annak, hogy te bennünket így vigasztalsz! szól egy öreg tatár, kinek kopasz sima fején, mikor a süvegét leveszi, egész völgyek horpadásai látszanak meg; régi, elmulni nem tudó sebhelyek. Tavaly is ezt mondtad, meg az idén is ezt mondd. Nem hiszek már semmit. Én azt mondom, hogy megállt a világ s nem történik többet semmi.

- Mi történik, mi nem történik? azt én sem tudom, senki sem tudja, mert erre a körülkerített földre semmi élő állat be nem jön a harminczadosok tudta nélkül; olyan balgatag sem vagyok, hogy az üstökös csillagoknak higgyek, annyi gondjuk sincs azoknak mi ránk, mint mi nekünk a legyekre; hanem csak úgy gondolom, hogy már ennek ez a rendje: hosszú békesség, hosszú háboru. Nagyon elszaporodtak már az emberek a világon. Egyik a másiktól nem élhet, valami kell, a mi megritkítsa őket. Két ember csak nem ülhet egy lovon. Az előtt négyen öten laktunk egy kunyhóban, most három négy annyian; az emberek mindig többen lesznek, pedig a föld soha sem lesz nagyobb. Már pedig azt látjátok, hogy egyik állatnak nem szabad a másik fölött elhatalmazni. Harmadéve elszaporodtak a sáskák a vidéken, tavaly verebek jöttek a sáskák ellen, a mik azokat felették, az idén ismét a sólymok sokasodtak el, a mik a verebeket pusztították, jövő esztendőre bizonyosan mi fogjuk pusztítani a sólymokat, hogy szárnyaikból forgókat készítsünk süvegeink mellé.

-163-

- Adná a próféta! sohajta az öreg tatár; miután a sólyomszárnyat a süveg mellett csak a hadakozó férfiak viselik. De én még sem tudom azt hinni. Ki viselne háborut minálunk? ki viselne háborut a moszkóval Krimiában! Tőlünk elszedték a fegyvert. Mire is mennénk magunkban? Hajdan magunk urai voltunk; ágyuink, váraink voltak, lovas hadseregeink, híres vitézeink; csak egy keskeny földszoros volt, a mit védelmeznünk kellett: mégis mindent elvesztettünk; most pedig sem vezéreink, sem fegyverünk s nyakunkon az erős ellenség, mely mindenütt megkötözte kezünket, lábunkat. Ugyan ki bántaná ötet?

- Csak ti legyetek nyugodtak. Ki látta elébb azt a számtalan verebet, mely a sáskát ölni eljött, ki sejtette a sólymokat, mik a verebeket ölték. Elég azt tudni, hogy az idő itt van, és a minek meg kell történni, az megtörténik; a kérdésre nem mi felelünk. Az emberek nagyon nehezen tudnak halni, tehát a háboru szükséges, hogy megkönnyítse azt nekik. Ez az én okoskodásom, s a mit én mondok, az rendesen bekövetkezik, ha ma nem, holnap.

- Már az igaz erősíté egy fiatal tatár, ki két tenyerébe fektetett pofával hallgatá a csárdás jósszavait. Te bölcsebb ember vagy, mint mi, de idegen emberek nyelvén is értesz, még tán a madarak nyelvét is érted.

-164-

- Nem bajom nekem az, a mit a madarak beszélnek, hanem a mit az emberek beszélnek. A mióta a moszkó elfoglalta országunkat, mindig fegyverkezik, egyre építi a várakat, sánczokat hány, ágyukat önt. De minden sáncz kifelé van fordítva, minden ágyu a tengerre ásit, benn az országban egy vár sem épül. Ez arra mutat, hogy valakitől fél, a ki nálunknál hatalmasabb s a ki túl van a tengeren, s a kivel elébb-utóbb baja fog lenni. Az idén számtalan szekérral hordtak végig Bakcsi-Szerájon eleséget, lőszereket Akhtiárba; ez arra mutat, hogy a baj már közeledik. Az orosz tisztviselők megint kezdenek igen nyájasan bánni a köznéppel, szigoruan az urakkal; ez arra mutat, hogy a baj nagyon komoly.

- Vajha ugy lenne, sohajta fel a legvénebb tatár. Talán azért nőtt ki vénségemre négy uj fogam, hogy ujra lesz kit harapni velök.

- Hát a lovak mit csinálnak? kérdé a csapláros az öregtől.

- Értik a szót. Felelt ez röviden.

- Szaporodnak-e szépen?

- Nem is fogynak ám.

Az ifjabb tatár elmosolyodott e szóra.

- Nem vesz tőlünk lovat a görög. A minap volt itt egy gazdag kupecz tizenkét kozákkal, vásárolni akart a hadsereg számára remondákat. Kiválasztott vagy kétszázat ügygyel, bajjal. Ott menten meg is akarta bélyegeztetni, de a legelső kirugta két kozáknak egynehány fogát, a többit aztán csak úgy terelték el magukkal, elől három kozák, hátul három, oldalt a többi; mikor a Karabelnája mocsarához értek, eléjük kerültem, tüzet raktam nádkévékből az utfélen, a tűzre egy pár avas lóbőr darabot vetettem; a mint a büzt megérezte a ménes messziről, szétrugott egyszerre, a hány annyifelé, s nyargalt el a pusztán; a tizenkét kozák százfelé is futott, de egyet sem fogott el. A görög tán maig is keresi lovait. Otthon volt az másnap valamennyi.

-165-

- Hát ugy félnek a lovaidd a tűztől meg a füsttől.

A legény fejébe nyomta nagy büszkén süvegét:

- Ha én ülök rajtok, még a villámtól sem.

Odakünn egyszerre kutyaugatás kezdett hallatszani; három négy komondor őrtálni maradt künn az utfélen, a míg gazdáik odabenn mulattak; e szóra az odabenn levők is rugtattak kifelé, heves csaholással, míg a fekete házi kuvasz megállt az ajtóban s elkezdett utálatosan, kísértetesen vonítani.

- Be csúful dúdol az a kutya, mintha kozákat érezne: szólt a fiatalabb tatár. A gazda felvette bundáját, kinézett a házhéj alól, s egy éleset füttyentett a kutyaáknak, a mik már akkor messze előrerohantak; azzal visszabujt odujába.

- Feküdjetek le és tegyetek úgy, mintha alunnátok. Nagy csomó dárdát látok mozogni az uton felfelé. Minden ember itt maradjon, ki tudja, mire lesz szükség?

Az étel, ital maradványait hirtelen félretakarították; a férfiak lefeküdtek a veremfal mentében; a csapláros egy csomó nedves tőzeget vetett a tűzre, melytől azonnal olyan orrtekerő illat támadt, hogy még az alvó macska is lemászott a sutról s belebujt a szalmaágyalásba; az emberevő füst a háztető minden nyílásain csendesen szűrődött keresztül.

-166-

Az ugatás mindig közelebb-közelebb hangzott, az ebek állhatatosan kísérték egész a csárdáig a jövevényeket.

Ötven kozák jött egy tiszt vezetése mellett.

Nem nagy mesterség volt nekik a sötét éjszakában a csárdára akadniok, melynek világa a nyitott ajtón át messzire ellátszott.

Odaérve, mintegy tizen leugráltak lovaikról, a többi fegyverben maradt, s körülfogta a csárdát.

Az első tiz, a tiszttel együtt lelépett a csárda üregébe.

Ej, huj, teringettét! Hiszen egy kozák gyomra is csak megbirja, a mit meglehet, de ez az atmosphaera nem embernek való.

- Héj, kocsmáros! ördög! vagy ki lakol itten! rikácsolt az új vendég, a hogy a köhögés időközei engedék. Paprikát sütsz-e, vagy méheket ölsz itt!

Szinte keresztülbukott a megszólítottban, a kit nem birt meglátni a sűrű füst között.

- Parancsolj méltóságos uram, szólt alázatos hangon; ha tudtam volna, hogy jössz, rozmarinnal fütök és levendulaszárral; de magam számára, csak a miből telik. Kicsi tőzegecske. Én már hozzászóktam az illatához.

- No hát vesznél is meg tőle. Gyujts gyertyát, mert nem látok.

- Mi légyen az, méltóságos uram?

A vendég azután elmagyarázta bőven, hogy ez egy hosszú valami, a mi faggyuból van, a közepén gyapotmadzag, az egyik végét meggyújtják, s az addig ég, a míg a másikhöz nem ér; de a csapláros nem birt azért fogalmat szerezni emez ismeretlen állat felől. - Ilyen nem természetdik ezen a vidéken.

-167-

- Szép ország. Hát ennivaló van-e?

- Parancsold méltóságos uram, hogy egy ürüt levágják?

- Ugy? Most vágnád le? Holnapra lenne készen. Azt nem várhatom meg; adj innom és tégy valamit alám, hadd ülök le.

A csapláros odagyürte a jövevény számára egyik szögletbe a gubáját, s kezébe nyomta a kiválasztott kobak lótej-pálinkát, melynek a legkisebb hibája volt az, hogy halzsiros bagaria szagu volt. Az érdemes vendégnek kedve lett volna, az egészet a fejéhez vágni, ha utasításul nem lett volna neki adva, hogy a parasztokkal szépen bánják.

E helyett tehát beérte azzal, hogy nem ivott belőle többet, hanem szétnézett a hosszú kunyhóban.

- Hát azok mik ott a földön?

- Elkésett utazók, uram, a kik lefeküdtek alunni.

- Fel kell őket költeni. Én a szeme közé szeretek az embereknek nézni.

A csapláros megindult a parancsot teljesíteni, a mi nagy munkájába került, mert vendégei mind igen mély-alvók. Nagy nehezen feltápaszkodtak még is.

Egy érdemes kozáknak ez alatt az a jó ötlete támadt, hogy kihuzott a ház oldalából egy pár karót, s azokat tette a tűzre, a mik ismét barátságos lángot kezdének vetni odabenn, hogy kiki megnézhetze szomszédját.

-168-

A muszka tiszt délczeg magas férfi volt, szabályszerűen nevelt vonásokkal, nagy, parancsoló álla félelmet birt gerjeszteni a gyöngébb szivüekben, világos szemeinek volt valami hirtelen mozdulata, a mivel zavarba tudta hozni az embert, arca piros volt és egészséges, a fényes egyenruha olyan jól illett hozzá. Nem csoda, hogy oly görbén álltak meg előtte azok a jámbor tatárok, a kiket álmaikból felköltött, hogy a szemeikbe nézzen.

Miután eléggé megijeszté őket tekintetével, odakinálta nekik a kulacsot, melynek nedvét még a kozák gyomra sem veheti be. Azok köszönték alázatosan. Nagy böjtjük van, nem szabad szeszes italhoz nyulniok.

„Semmirekellők!” mormogá magában a tiszt. „Mindig nagy böjtjük van nekik, valahányszor az orosz kinálja baráti pohárral.”

- Jöjjetek közelebb!

Azok elejbe álltak nagy jámborul.

- Melyitek járatos ezen a vidéken?

- Mind egytől egyig.

- Mondjátok meg nekem, merre fekszik és messze van-e még ide Marzia város?

A kocsmáros vendégeire nézett, azok meg ő reá, azután fejüket rázták.

- Marzia vagy Mazria, vagy Mariza... magyarázá találgatva az igazi hangot. Nem ismeritek ezt a nevet.

Azok egymást taszigálták könyökkel:

- Ismered te? Én nem ismerem. Én sem.

A tiszt boszusan keresett elő iszákjából egy összehajtott térképet s azt kiterjeszté a tűz előtt.

- Hiszen itt van ni; mutatá ujjával, még vár is van mellé festve, s aláírva világosan M. a. r. z. i. a. Marzia.

A tatárok belebámultak a kékre zöldre festett földabroszba, s legalább is azt gondolták, hogy a mi ott zöldre van festve, ott ugyan jó széna teremhet, a piros és kék táblákon pedig be sok lent és mákot vetettek. A várost egyik sem akarta benne észrevenni. Tornyot kellett volna oda festeni.

- Vagy hát más név alatt ismeritek? sürgölé őket a tiszt. Talán ezen név alatt: „Mirobieloszláv?”

- Azt ki sem tudjuk mondani. Biztosítá őt a csapláros.

- Ezt a nevet mi adtuk neki. Értesíté őt az orosz. Mi neveztük így el.

- Akkor hát bizonyosan azért nem tudjuk merre van! felelt a csapláros.

A hatalmas vendég szeme közé nézett, de olyan együgyű pofa volt az, lehetetlen, hogy gunyolódni tudjon.

- Vigyen a manó benneteket ostoba filkók. Hiszen hallottam én ennek a tatár nevét is, de nem jut eszembe. Pedig a nyelvem hegyén ül. No segítsetek kimondanom.

Azok olyan szívesen segítettek volna. Látszott ábrázatjukon.

- Valami nagy tatár ur lakik benne; valami utódja a hajdani khámoknak...

Az emberek most is csak a fejüket rázták.

- Hogy ne ismernétek, hisz az egész város az övé, kastélya van benne, a legtöbb ménese neki van.

Mindenki vállait vonogatta rá.

- No hát kié ez a ménes, a mi ott legközelebb legel?

- Ez? Ez? Ez a ménes itten? Hát ez a ménes Mirza Kobulé.

- No az, az! hát ez a Mirza Kobul az, a kit én keresek, hát hogy nem jutott ez eszetekbe?

- Mi valami nagy urat gondoltunk; ez pedig csak olyan ur, a ki maga füt be, ha melegedni akar, s maga főz, ha enni szándékozik.

- A gutát! Hisz ezt valami gazdag főurnak mondják, a ki az uralkodó fejedelmek családjából eredt, s a legnagyobb pompával él.

- Régen volt az uram. Hire hamva annak az életnek. Koplal biz az a mennyi csak beléje fér. Semmi sincs már abból a pompából, a miről neked beszéltek; a mult őszszel még a palotája üvegablakait is eladta zsiradékért az örménynek.

Ez a tudósítás igen kellemetlen hatást látszott a kérdezőgőre tenni.

- Azt mondják, hogy igen szép unokája van. Kérdezőgőte tovább kíváncsian.

A csapláros meg nem állhatá, hogy erre a szóra a markába ne nevesse.

- Kivált, mikor nem kormos. Magyarázá nevetése okát. Széle, hossza egy annak, alig van képén emberi ábrázat. Pedig szegény leányzó a mellett úgy szereti a férfiakat, majd megbódul értük. Azok meg futnak előle.

- Hát mért futnak?

A csaplár sugva felelt.

- Mert nyavalyatörős szegény.

- Mennyköt... mormogá a tiszt, a kit ezek a tudósítások nagyon rossz kedvre hangoltak. Pedig azt mondják, hogy Mirza Kobul leánya, kitől ez az unokája van, bámulatos szép volt.

- Talán az atyja volt valami ocsmány; veté közbe a csaplár ártatlan együgyű képpel; a miért a tiszt nagyon végig nézte.

- Erről jobb lesz, ha nem beszélünk. Hát hogy hívják azt a várost, a hol Mirza Kobul lakik?

- Mezre várnak, uram.

- Ugy, ugy, Mezre vár. Ördög a nyelvetekre! Hogy úgy elforgattok minden szót. Hát messze van-e ide az a Mezrevár?

- Oh, kegyelmes uram, majd egy napi járat.

- Pedig a földabroszon alig látszik félóra járásnak.

A tatár megméregette a földabrosz térségét. Ő biz elhitte, hogy ott nem több a távolság félóránál. Milyen jó volna, ha a földabroszon kellene utazni.

- Mindegy, akármennyire van. Nekem még az éjjel oda kell jutnom. Melyitek ajánlkozik vezetőnek?

- Akár én uram, szolgálatodra állok. Nagyon jól tudom az utat.

A főtiszt megveregette kegyesen a mindenre engedelmes tatár vállait, s biztosítá, hogy a mi szolgálatot most tesz neki, annak a díját be fogják tudni a fizetendő adójába; mire az nagy örvendetesen indult ki a mezőre, künn legelő paripáját elfogta, felkantározá a jámbor állatot, mely áhitatosan, lecsüggedt fővel állt gazdája előtt; akkor belekapaszkodott, s mert bundája igen nehéz volt nyakában, felsohajta: Allah segits! azzal felugrott. De mert nagyon neki fohászokodék, a tulsó oldalon lefordult a lóról s ismét újra kellett hozzáfognia a felüléshez, mondván ujjalag: Allah segits, de ne olyan nagyon!

A kozák ur kaczagott hangosan.

- Nincsen nevetségesebb lovas a tatárnál.

A csapat megindult nagy csendesen a hegyek felé; mert sebesebben nem bírt velök menni a kalauz; hol megállt vele a ló, hol meg félre vitte. Látszék, hogy nem mestersége a lovonülés.

A vén tatár, meg a fiatal legény pedig nézték a háztető hasadékein át, mint távoznak el, s mikor az utolsó kozák is elenyészett a hegyszakadék között, akkor kijöttek a csárdából.

- No most te fiam, ülj a legjobbjik lovadra, még a nyeret is itthon hagyj, hogy annál könnyebb légy. Ezek hajnalnál elébb oda nem érnek, te rajta légy, hogy két órával megelőzd őket.

- Ott leszek éjjel előtt, kiálta a fiatal legény s néhány percz mulva hallatszott a sebes robaj a mezőn, s a kinek valami jó szeme volt, kivehetett egy gyorsan vágató alakot, mely szélesebb rohammal nyargalt végig a sik rónán, a szakadékos bércek felé.

-172-

II.

A MEZREI VÁRKASTÉLY.

-173-

A hegyek közé érve, az érdeemes kozák urak vezetője egy nagy bolond kolompot vett elő hegyes süvegéből s azt a lova nyakára csatolta. Okát is adta egyuttal e rendszabálynak. Ide s tova olyan keskeny utra fognak jutni, a hol két lovas el nem fér egymás mellett, azért éjszaka jó kolompot kötni, nehogy valaki szemközt jöjjön a sötétben s egymást letaszgálják.

A keskeny lovas ut eleinte a mély hegyvágásban kanyargott, csunya sáros süppedék között, melyben csűrökig dagasztottak a paripák, azután meg felkerült a sziklaoldalra, s mintha a várbástya párkányzatán lovagolna valaki, oly keskeny nyaktörő rovatkon vitte végig az utazót, melynek alig volt szélesebb foglalata, mint hogy a ló egyik lábát a másik után tehesse, s az oldalfal a lovas térdeit korholá néhol s kényszeríté féloldalra dűlni; alant pedig éktelen mélység meredezett, melynek szédületes fenekét szerencsére nem leheté a sötétben látni, de az alant zugó, csattogó hegyi folyam hangjából mégis leheté sejtteni a mélységet.

Itt valóban egy pár elszánt ficzkó úgy megállithatna egy egész hadsereget, hogy sem előre sem hátra nem tudna menni. Hanem hiszen mi dolguk volna erre a hadseregeknek? A rongyos Mezre vár tulajdonosát, a jámbor Mirza Kobult egy pár kozákkal is ki lehetne kergetni sánczai közül, ha valakinek szüksége volna azokra.

-174-

A hegy gallérjáról megint sűrű rengetegbe vezetett az ut, hol igazán csak a jó tatárparipa ösztöne bírta vezetni a karavánt, mely egymást sem láthatta a sötétben. Csak úgy botorkáltak a vezető tatár után, ki nagy kolompolva ment legelő.

- Te ficzkó, szólítá meg a tatárt a háta mögött lovagló főtiszt, lovagostora gombjával egyet döfve az oldalába kegyelmesen. Te vad ficzkó, tudsz oroszul?

- Nem ragad rám, uram. Felelt az búbanatos hangon. Eleget töröm magamat utána, de nem fog rajtam, annyit tudok, hogy a nagy urat goszpodunak mondják, hogy az iszpravnik nem ereszt be az ajtón s mikor azt mondják, hogy zabiho, az azt teszi, hogy ütnek; akkor tehát tartom a hátamat, vagy szaladok.

A hátrább jövő alsóbb rangu tiszt kaczagott rajta.

- Mind ilyen gyávák és ilyen ostobák valamennyien, monda főtisztjének oroszul.

- Csak azért kérdeztem tőle, szólt ez hátra, hogy tudjam: kell-e előtte titkolóznunk? Te Miriám, nekem ez a ficzkó nem tetszik.

- Miért nem. Tulajdonképen nem is sok tetszeni való van rajta.

- Nagy gyanum van, hogy ez minket ebben a sötét erdőben már két óra óta hordoz alá fel haszontalanul; pedig ha akarná, félóra alatt keresztül vihetett volna rajta: de nem merem megriasztani, mert attól félek, hogy megijed, s elfut tőlünk: reggelig ki nem találunk ebből az ördögös tömkelegből.

- Nem merné ő azt tenni. Mi oka volna rá.

- Ha semmi is. Én ismerem ezt a fajt. Szereti az ilyen goromba tréfákat. Fogadni mernék, hogy a mit az öreg Mirza Kobulról elbeszélte, az sem volt egyéb, mint szemem szedett hazugság, a mivel magát rovásunkra mulattatta; csupa tatár tréfa.

- Honnan gondolod azt Alabin?

- A mit nekem Mezre várról Karvajoff tábornok beszélt, egészen elüt a ficzkó leírásától.

- Karvajoff volt itten?

- Igen, még a foglalás előtti éveiben. Valami vizsgálati ügy miatt. Ez a Mirza Kobul ravasz, nyughatatlan ember, mindig azon törte a fejét, hogy lehetne itt a hegyek között ellenünk valami támadást forralni. Természetesen rajta kapták. Bizonyítványt ugyan nem tudtak ellene találni, mert ez a sok gaz tatár itt köröskörül mind egyetért vele, s egy sem vallott rá: hanem azért a vizsgálat eltartott egy esztendeig, az alatt Mirza Kobul Szebasztopolban ült, Karvajoff pedig Mezre várban. A tatár főurnak volt egy fiatal tizenhét éves leánya; a kinek szépségétől még most is elragadtatással tud beszélni a tábornok. Ő a maga idejében nagy hódító volt, veszedelmes a szép asszonyokra. Itt egyébiránt azzal a különös előnnyel is birt, hogy a szép leány atyjának élete az ő kezében volt; ilyen formán egy év múlva minden további baj nélkül is szabadult a Mirza, hanem a mint haza tért, a családját egy személylyel többnek találta, mint egy év előtt.

- A gutát!

- Egy szép kis hat hetes sivó rivó csecsemővel; a ki egészen az anyához hasonlított, s a kiről most, midőn annak a legszebb tizenhat éves hajadonná kellett kifejlődni, ez a szegletes fejű gazember azt állítja, hogy nincsen rajta emberi ábrázat. Ez szép tréfa lenne tőle, miután én a tábornoktól, mint különös kegyet kértem ki, hogy a Mirza elleni adóbehajtásra engemet küldjön ki.

- Te is elutaznál a Kaf-hegyig egy szép leányért, a kit csak hiréből ismersz; de még abból sem, csak annyit tudsz, hogy szép lehetett, mikor született.

- S a kiről utoljára kisül, hogy tengeri főka.

A két fiatal tiszt hangosan kaczagott e mulatságos észrevételeken, miknél hasznosabb dologgal nem lehetett előlni az időt, a meddig a tatár e végetlen rengetegen át vezette őket.

- A Mirza rossz fizető lehet. Folytatá a fölvetett tárgyat a fiatalabb tiszt, kit társa Miriámnak nevezett. (Valami naturalizált cserkesz név lehet.)

- Három esztendő óta egy kopeket sem tett le a rárótt adóból.

- Hátha valóban ugy elszegényült, a hogy ez a tatár mondja.

- Akkor az ablakon kellett kihányni a pénzét. Mikor a tábornok itt tanyázott nála, még a kastély erkélyének rácsozata is vert ezüsből volt, s a hálószobája, melyet egyébiránt az alatt Karvajoff választá magának, csupa drága achat és karniol kővel volt kirakva, s egyedül a pipagyűjteménye a gyémántos csibukokkal megért ötvenezer rubelt. S midőn kiszabadulásakor ezer tulok birságot róttak rá, a ficzkó dölyfből kétezeret hajtattott be az akhtiári élelmező biztosoknak.

- Talán épen ez a büszkesége juttatá tönkre.

- Vinné a patvar, csak a leánya volna szép.

Véget szakita a beszélgetésnek azon körülmény, hogy az ut az erdőből kijutott s egyszerre a világon találták magukat.

A mig az erdőben bódorogtak, a hold is feljött, fogytán lévő horpadt oldalával, s bevilágította szépen az egész szomorú vidéket.

Egy hegy meredekén álltak, a melyről alátekintve, előttük látták a holdvilágos ködbe burkolt Mezre várost, mely maga sem állt egyébből egy csoport rendetlen, utcákra szedett rongyos kunyhónál, melynek közepén egy hosszú mecset tornya meredezett elő, mint óriási galambducz.

Tul a városon látszott egy kerek, csaknem félgömb alaku hegy sűrű erdővel benőve, annak a lábában lehetett olyas valamit kivenni, a mi hasonlított egy régi török várkastély alakjához, csúcsos kupokkal, hegyesen végződő kuptetőkkel s mentől kevesebb ablakkal kifelé.

A tatár levett süvegével illő alázatosan mutatott arra:

- Ime kegyelmes uraim, amottan van Mezre vára.

S azzal úgy tett, hogy a mig kezével keletre utalt, a lova fejét északnak irányozta.

- Megállj! ordita rá haragosan a főtiszt. Miért nem vezetsz bennünket egyenesen a várnak? Hiszen előttünk a világos járt ut, mely a városon keresztül egyenesen a kastély felé visz.

- Még sem visz ez oda, méltóságos uram.

A főtiszt kihuzott egy pistolyt nyeregkapájából s megmutatta a sötétebb végét a tatárnak.

-178-

- Te szereted a tréfálózást, de én is szeretem. Nekem tetszenek a te tréfáid; nem tudom: majd az enyim fog-e neked tetszeni?

A tatár megfordítá szépen a lova fejét.

- Én vezetlek uram, a merre jobbnak látod.

A főtiszt inte szemével társának: így kell ezekkel a ficzkókkal bánni.

Az ut egyenesen vitt keresztül a városon melynek sárkerítése mindenfelé beomladozott, s kapubálványai közül csak az egyik állt még, kifordult küszöbvel.

A ringyrongy házikók külseje csupa sár, a holdvilág itt ott keresztül villog a hasadékaikon; egyéb világot egyikben sem látni. Nyomoruság panaszkodik mindenünnen.

Nem telik egy óranegyed bele, midőn a városon áthatolva, oly közel látják maguk előtt a kastélyt, hogy a homlokzatra irt alkoráni mondatokat, mikről még nem kopott le az aranyozás, a mint rájok süt a hold, világosan el lehetne olvasni.

Itt azonban félre áll a kalauz lovával:

- Már most uraim, én hadd menjek hátul, mert tovább nem tudom az utat.

Alabin ráhuzott egyet tréfás ostorával s sarkantyuba kapva lovát, maga nyargalt sebesen előre. De mintegy ötven lépés után hogy rántotta vissza egyszerre a zablát! A kastélyt egy éktelen hegyszakadék választotta el a várostól, s a lovagok lábai előtt egy háromszáz lábnyi mély s kétszáz ölnyi széles hegyárok tátongott, alant tajtékozva zuhogó folyammal.

- Hát hogy szoktak itt által járni? kérde Alabin, visszafaroltatva lovát a szédítő örvény párkányáról. Nekem úgy tetszik, mintha itt valaha hid lett volna.

-179-

- Valóban az volt kegyelmes uram; innen a parttól egész a vár kapujáig. Négy száz lépés volt a hosszúsága, két terhes szekér mehetett el rajta egymás mellett, s le nem szakadt egy egész ménes alatt. Már tizenöt esztendeje, hogy valami rossz ember felgyújtotta s a vizsinéig leégett; láthatod most is a csonka fekete hidlábakat ott a víz között. Ez volt a legnagyobb oka Mirza Kobul elszegényedésének, mert hid nélkül nem hajthatja át méneseit, gulyáit, csak a bőreiket viheti vásárra, mindene tul marad a vizen.

Ebből az érdeklé legjobban a kegyelmes urat, hogy hát ők hogy mennek által?

- Nekünk most már vissza kell kerülnünk, a honnan letértünk parancsodra s a város felett körüljárva, egy helyütt majd leszállunk a vízmederbe, s ott keresztül gázolunk rajta, úgy felkaphatunk a tulsó meredekre.

Az érdeemes vezér úgy szeretett volna ezért a mulasztásért valakire haragudni, ha maga nem lett volna annak az oka, s boszusan fordítá ismét vissza lovát; még egyszer gyanusan visszatekintett a várra.

- Mintha azok az ablakok ki volnának világítva?

- A holdvilág az uram; felelt a kalauz. Mirza Kobul alszik ilyenkor már, s nem vesztegeti az olajat.

Azzal koczogtak megint a városon keresztül, vissza az elébb elhagyott hegyi utra, mely hosszadalmas kanyargások után végre egy helyütt a patak medréhez vezette le őket. A víz több helyütt a ló szügyéig ért, és a mellett oly sebesen rohant, hogy képes volt az egész kozákosztályt leverni lábáról. A kalauz ismerte már jól a helyet s a megjegyzett fák és sziklák utmutatása mellett feltalálta a csekély medret, a hol veszély nélkül át lehetne usztatni.

-180-

- Ez a Mirza Kobul valóban úgy lakik itt, mint egy bezárt várban: jegyzé meg Alabin. Csak árulással juthatni be a kastélyába.

Ott a kerek hegy lábánál egy kerülő utra kapaszkodtak fel, mely eléggé jártnak látszék.

A mint többé nem lehetett eltéveszteni az utat, Alabin visszabocsátá a tatárt.

- Haza mehatsz, nem kell tovább jönnöd velünk.

Az megköszönte alázatosan az engedelmet s nagy munkát mivelt, a mig lovát innen is tul is felpofozva, visszafelé tudta fordítani. Sok csíhi-puhi után végre megérté a jámbor pára, hogy hazafelé kell menni s fülét farkát eleresztve, kullogott előrenyujtott nyakkal ügyetlen lovagja alatt; ki ugy ült rajta, mint a számaron, két lábát szinte a szügyére rakta.

A kozák urak kaczagtak rajta, a mig csak láthatták. Nincs több ilyen ostoba lovas.

Mikor azután az ut kanyarulata elfedte a tatárt szemeik elől, akkor leszállt az lováról, egyet szoritott lova hevederén, gyorsan felvetette rá magát, megveregette a paripa nyakát, megsimogatta serényét, valamit szólt hozzá s azzal büszkén fölemelte délczeg nyakát a mén, egyet nyerített nagy örvendő hangon, s azzal szügyébe vágva fejét, repült, mint a vihar, bátor lovasával a nyaktörő hegyi uton fel és alá: a nedves kő is szikrát hányt nyomában. A válasz-utnál azonban nem tért arra felé, a honnan jöttek, hanem azon épületnek tartott, melyet az imént malomnak hallottunk czimeztetni.

-181-

Alabin az alatt a kastély alá érkezett lovas kíséretével. Valóban nem volt tulzás, a mit a tatár beszélt a kastély felől. Olyan állapotban volt az, mintha nem csak az üvegtáblákat az ablakokból adta volna el a tulajdonos, hanem a meszet a falról, és a fát a kapubálványból s a zszindelyt a tetőről; oly rongyos, kopott, nyomorult tekintete volt annak. Oldalairól már leszedte az idő a vakolatot, s még nem volt olyan kegyes, hogy mohot rakott volna helyébe, az utat körül elrontotta már az időjárás, de még nem engedte benőni füvel, hanem kengyelvasig érő sárban kell begázolni a kapu bolthajtásaig, mely még most meg van támasztva egy nagy fenyőfaszoborral, ha ez elkorhad, nem tudni, ki tesz oda másikat.

Egy rom az, melyben még most laknak, mely fölött még vitatkozik a törvényes birtokos és a kísértetes idő.

- Hej! hahó! emberek! ki van ide haza? kiálta Alabin, midőn a szük bejáráson át a tágas ronda udvarra bejutott.

Valami kellemetlen, visszataszító volt az egész látványon.

Nagy tágas ablakok, mik ajtónak is megjárnák, szakadozó rá mákkal, mikből esett marhák bőrei lógnak alá szarvaikkal lefelé; köröskörül embermagasságra megnőtt paréj és laboda, a mit csak a bejárások előtt nem hagytak megteremni, a szögletekben összefüledt széna szalmaboglyák s az udvar közepén egy nagy tócsa, mely világos maradványait viseli annak, hogy nem rég egy szalmásszekér beledülhetett.

-182-

- Ki van idehaza! kiálta Alabin még hangosabban.

E szóra egy hosszú vályógépületből, mely a kastély hátulját keresztben elzárta, előbujt egy szurtos, czirmos alak, valami béres-féle ember, s nagy lomhán oda czammogott az uri vendégek elé. Mondott is valamit; de azt sem hallani, sem érteni nem lehetett, annyira iparkodott a fogai közül beszélni.

- Hol a gazdád? hol van a Mirza! rivalt rá Alabin.

- Odahátul az akolban. Dűnnyögé a béres. Mindjárt elő fog jönni, hanem most dolga van: egy veszett farkas az éjjel rést csinált a falon s tizenkét toklyót szétmarczangolt, azt a rést kell betoldani.

- Hát a kisasszony itthon van-e?

- Az odafenn van a kastélyban.

- No hát mondd meg a Mirzának, hogy majd jöjjön fel utánunk a kastélyba. A lovainkat pedig helyezd el az istállókba. Van-e mindnyája számára hely? A legények ott alusznak lovaik mellett, a lovak nyergelve maradnak. Te Miriám velem jösz fel.

A két főtiszt a kastélyba vezeteté magát, melynek első lépcsőzete még épen állt, de már a másodikat egy hágcsó pótolta, melyet a padlástól vettek el. Azon kellett az emeletbe jutni.

A béres egy tágas terembe vezette őket, melynek három ablaka közül kettő deszkával volt beszegezve s csak a harmadikon volt üveg. Egy pár rongyos bőrvánkos volt a fal mellé téve, azokra le lehet ülni, mondá a béres, s azzal is biztatta az urakat, hogy talán akad a háznál egy mécses, azt majd elhozza maga a kisasszony.

-183-

- Tehát lássuk azt a mécsset és azt a kisasszonyt.

Bizony jobb volna pedig együtt nem látni mind a kettőt, mert ez a látvány felülmulja a leggazdagabb phantasia várakozásait is.

A hágcsó fokai ropogtak közeledő léptek alatt. Alabin előkeresé dolmánya alól félszemüvegét s alig csiptette azt szemöldöke alá, midőn a meggnnyiló ajtón keresztültört a mécssugár s utána a kisasszony, a ki azt kezében hozta.

- Ventrebleu! sohajta fel az ifju tiszt, két lépést téve hátra felé.

Ez meglepő alak.

Alig magasabb négy és fél lábna, mintha valami gonosz kéz a fejére nyomva összelapította volna az egész alakot, feje szélesebb, mint hosszú, szája szélesen elvonul húsos, kemény ábrázatján, s a rövid homloktól a szájig alig marad annyi helye a tompa, pisze orrnak, hogy magát vastag czimpáival elhelyezhesse, bár a sandító szemek egyikének nem látszik egyéb hivatása lenni, mint hogy őrt álljon e nevezetes orr felett, kárpótlásul a másik viszont a háta mögött levő fülre leskelődik.

Nyaka nem látszik lenni e furcsa lénynek: a két válla mindjárt a fejéből nőtt ki s kezdetét képezi két módtalan kurta karnak, melyek széles ujjú tenyerekben végződnek, miknek alsó ízeibe veszélyesen bele van nőve egyegy lószőrből font karika gyűrű, s mely tenyerek, dacára a kivihetetlen rövidségü deréknak, még sem érnek soha csipőn alul.

-184-

A furcsa külsejü alakot még különösebbé teszi az a pézsmakacszerű tipegés, s emeli sajátágait a messzire hallható szuszogás, melyet nem bir magától megtagadni.

- Hihi... nevet a kisasszony, beállítva a mécscel, s megpillantva a két fiatal férfit. Nem szólt nekik, csak nevet, szüntelen feléjük fordítva orcáját. Különösen Alabin látszik tetszését megnyerni, arra legszívesebben mosolyog. Olyan naiv, olyan kecses, szemérmes hunyorgással tekint felé, hogy a fiatal tisztnek kedve volna az ablakon leugorni előle.

A kisasszony felakasztá a mécszet a hosszú rézsodronyra, mely a falból lecsüngött s azután ismerős bizalommal közeledett Alabinhoz.

- Szép katonák; milyen szép katonák: bizony szépek, szólt odalépve hozzá, s vastag tenyerével félig tartózkodva, félig bizalmasan czirógatta végig a fiatal tiszt egyenruhája prémét.

- Ugy-e messziről jönnek? tudakozódék tovább, egyre szemérmesen mosolygva, sokáig fognak itt maradni. Ugy-e sokáig itt lesznek?

Már ennél a kérdésnél a keze Alabin karjába volt fűzve, ki megigézve, elbűvölve érzé magát e csodás alak viszás mosolygása, rémséges enyelgése által.

Az udvariasság tiltá, hogy elutasítsa őt magától, pedig iszonyodott tőle, mint valami ismeretlen vadállattól, s kezeinek érintésére minden hajszála felborzadt.

-185-

A kisasszony jónak látta az ifju embereket mindjárt megismertetni élete történetével s érdekesebb hajlamaival.

- A nagyapám nagyon rossz ember, nem akar engem férhez adni. Pedig már tizennyolcz esztendő vagyok.

És ennél a szónál véghetetlen naivsággal süté le szemérmes szemeit, ismét visszapillantva az egyikkel ártatlan alattomosággal Alabinra, a ki rettegni kezdte tőle.

- És aztán hogy járat engem ide haza? Nézze csak micsoda goromba ruha ez rajtam, tapintsa csak milyen durva; aztán nincsen egyéb alatta semmi.

Alabin ennek a világnak minden szenteiért hozzá nem ért volna a kisasszony öltönyéhez ujjáival, ki igen nagy kitüntetést és bizalmat vélt az által iránta tanusítani, hogy egészen reá dült.

- Oh az én nagyapám igen irigy ember, folytatá a kisasszony. Lássa, minden holdtöltén levágatja a hajamat, hogy meg ne nőjjön, pedig különben igen szép hajam volna, szép puha, mint a selyem, épen olyan puha, mint az öné, szép idegen.

És ennél a szónál megtapintá Alabin hajfūrteit, nagy élvezettel morzsolgatva azokat ujjai között, míg a tiszt olyasmit érzett, mintha pókok szaladgálnának végig egész testén.

- Pedig ha a hajamat meghagynák, bolondulna utánam minden ember, s ezt nagyapám nem akarja, azt kívánja, hogy örökké itthon maradjak, s neki ne kelljen szolgálót tartani. Ugy-e az nem igazságos?

Alabin kénytelen volt neki igazat adni, már csak azért is, mert a csudálatos alak úgy belekapaszkodott a karjába, hogy lehetetlen volt tőle egyik szögletből a másikba mennie.

-186-

A harczos ifju ezer milliom ördögöt utalványozott magában annak a kegyes pártfogójának, ki neki ezt a kellemetes kalandot szerezte. Valljon az anyja nem hasonlított a kisasszonyhoz? Akkor igazán megérdemelné a tábornok, hogy kalandjával dicsekedjék, mert holmi eszményi szépségü néemberrel gyöngéd viszonyt kezdeni akármely gyáva ficzko képes, de liaisonba lépni egy ilyen özönvíz előtti szörnyeteggel, az már igazán kemény természet, s méltán a vitéségi babérok közé számítható.

Nem sokára ki kelle szabadulnia Alabinak e gonosz kelepczéből. A nyikorgó hágcsón ismét nehézkes léptek hallatszottak s a csikorogva felnyitott ajtón belépett a házi gazda.

Valóban maga volt az Mirza Kobul.

Egy agg férfi, sötét, csaknem cserszinü arcczal, melyet rendetlen szürke szakál és bajusz nőtt be, csaknem a szemei alljáig. Szemei olyan sebesen pislognak, mintha vagy nagyon el volnának gyöngülve, vagy a belső félelmet és izgatottságot akarnák kifejezni. Az egyik lába rossz lehet az öreg urnak, mert egy kurta mankóval mindig kénytelen rajta segíteni s azt abból is gyaníthatni, hogy míg a másikra becsületesen csizma van húzva, emez csak bocskorba van tekergetve. Az egyik kezével tehát, a hányat lép, annyit kommant a mankójával, a másik kezében pedig egy

kurta korbácscsal ugyan annyit suhint hátra felé, mintha mindig kutyákat kergetne a lábszáraitól.

Egy nagy hegyes fekete süveg egész a szemöldökéig volt fejébe huzva, a mit ő onnan soha sem szokott letenni, hihetőleg benne is hált; öltözetének többi része nem érdemi a leírást. Annyit látni a ködmenén, hogy valaha sok sujtás lehetett rajta, a mi leszakadozott onnan s most csak a helyeit látni, a hol barnább maradt a posztó.

A kisasszony, a mint meglátta nagyatyját, szemérmetes ijedtséggel bujt az ifju hős keblére, mint a ki teljes okot lát arra, hogy ily helyzetben szégyenkedjék.

Az öreg egyet biczentett a fél lábával, egyet kommantott a mankóval, egyet csattantott az ostorával és pislantott számtalant.

- Takarodol innen, te vizi borju te! kiálta rekedt hangon; jó estét uraim. Pusztulsz innen te dzsínek ivadáka, te medveszülött, pusztulsz innen mindjárt. Oh oh, méltóságos uram, csipj egyet a karján és taszitsd el magadtól.

A kisasszony ordított mint egy vadállat s még jobban bele csimpajkózott a lovagba, vitézi kötelességéül téve annak, hogy már most védelmezze, ha hirbe jött vele.

- Pusztulsz onnan ocsmány bivalytinó, mégy rögtön almodba vissza; ordítá az öreg, kurta korbácsával szörnyen hadonázva. Vagy azt akarod, hogy a kutyákat hozzam elő. No, elereszszem a kutyákat?

Erre a szóra nagyon megrettent a kisasszony s rögtön lefejtett a lovag nyakából.

- Ne, ne, ne a kutyákat. Hebegé. Inkább elmegyek. Megyek a vaczokba. Ne hozd a kutyákat; elbújok a szalmába szépen. A kutyákat el ne ereszd.

Azzal duzzogva, állati félelemmel jobbra balra tekintgetve elhagyta a szobát s végig sikoltozott a sötét lépcsőn, a mig lement; egyik fokán el is botlott s azután úgy gurult le az utolsóig, ott bömbölt még sok ideig, a hogy megütötte magát.

- Hogy bánhatol oly keményen unokáddal? szólt Alabin az öreghez, a hogy végre kezét szoritottak, mely alkalommal a Mirza nem tudta hirtelen, hogy melyikkel szorítsa meg az eléje nyújtott kezét: a mankóval-e vagy a korbácscsal?

- Nincs más mód uram; rebegé az öreg. Elég keserves dolog ez nekem. Nem elég, hogy olyan csodává tette a természet; még azon fölül örült is. Ugy kell vele bännöm, mint egy harapós ebbel. Ha nem ütöm, verem, megmarja az embereket. Mikor rá jön a bolondja, képes szerencsétlenné tenni, a kit megkap. Nem rég egy öszvérhajcsáromat agyonfojtotta ölelésével. Egy másiknak pedig leharapta az orrát.

- Teringettét! mormogá Alabin magában: ő sokat tartott az orrára.

- Ilyenkor irtóztató ereje van. Ihol van ni. Nézzétek uraim a fogai helyét itt a korbácsom nyelén, a hogy dühében beleharapott, pedig kovácsolt vasból van; s minden foga meglátszik rajta. Én nem bírok már vele, mert öreg ember vagyok; s ha megrohanja az örülése, kénytelen vagyok a kutyáimmal fogatni le. Oh ez keserves élet uraim.

Szent Vladimir! sohajta magában Alabin, én ugyan szép családba jutottam, a hol a kisasszony leharapja az ember orrát s a nagyapa kutyákat uszit az unokájára.

A fiatal tiszt annyira meg volt lepve a folytonosan egymásra következő visszás benyomásoktól, hogy szóhoz nem birt jönni. Ilyen kiadásban még nem olvasott kísértetes várak történeteit. Ez gonoszabb volt az éjfélben feljáró lánczos rémeknél, a mik más tisztességes omladékokban ijesztgetik a halandó embert.

Az öreg Mirza Kobul beszélhetett előtte félbeszakítatlanul mindenféle nyomoruságáról, Isten csapásairól, nagy veszteségeiről, a mennyit akart. A két tiszt csak hallgatta, sőt Alabin annyira kijött a sodrából, hogy midőn az öreg elpanaszlá, hogy verte el dohányültetvényeit az idén a jég két izromban, harmadszor hogy rágták ki a peték, megszánta és saját szivarjaiból megkinálta egygyel, a mit az öreg mohó örömmel fogadott, csaknem kezét csókolt érte, mindjárt meg is gyujtotta és ki nem fogyott a magasztalásából, hogy az milyen pompás valami; milyen jó íze, szaga és ereje.

Alabin gondolta magában, hogy a ki így elhálálkodik egy szivarért, kevés kilátás lehet annál néhány ezer rubelnyi adó behajtására.

Véget szakított a beszélgetésnek az érkező juhász, kivel legelőször beszélünk, s ki most egy széles kétfülű fatálat hozot nagy czipelve, mely tele volt párologó pörkölt hussal. Elég lett volna az husz éhes kozáknak.

Azt letette a szoba közepén a földre, ugyanoda rakott görbe késeket is, miket megtörült szépen a szüre ujjában.

- Tessék uraim; kinálkozék az öreg ur. Ülünk vacsorához. Nagyon jó, finom toklyóhus, paprikás lében.

- Tóklyóhus ugy-e? kérdé Alabin.

- Igenis szolgálatodra. Szép kövér falatok. Kilenczet apritattam fel nekünk és a kozák uraknak. Együnk uraim.

- Köszönöm. Monda Alabin, nem vagyok éhes.

Gondolta magában: a veszett farkas összetépte a toklyóidat, nem eszem nálad toklyóhust pörköelve a héten.

Miriám azonban nem jött erre a gondolatra, hanem neki ült a Mirzával együtt a pogányul megpaprikázott eledelnek, s a hascsikaró bornak, melyet kupában állítanak mellé, s részvevő tanuja volt azon pusztításnak, a mit az öreg az ételben elkövetett. Látszott a jámboron, hogy használni akarja a ritka alkalmat, melyben saját házánál kedvére jóllakhatik.

Alabin végig nézte a vacsorát, mert egyéb nem következett s előre elhatározta magában, hogy ha neki Miriám kilenczed napra panaszkodni kezd, hogy irtózik a víztől, minden tanakodás nélkül föbe lövi.

- Már most nyugodjatok békével uraim, szólt a Mirza, felkelve helyéből. Ezuttal mind a két lábára biczegett. Mindjárt küldök be pakróczokat, abból igen jó ágyat csinálhattok magatoknak. Fölséges pakróczok, én magam szövöm. Az egész környéken nincs párjuk jósággra. Egyet majd ajándékba adok mind kettőtöknek, azért a jó szivarért, azért a pompás jó szivarért.

Azzal eltántorgott a Mirza, s nagy dörmögésébe került, a mig a rozzant lépcsőn le tudott mászni. Néha jajgatott, néha káromkodott, utoljára danolt.

Alabin furcsán csóválta fejét.

- Ez az öreg valósággal nem tettet magát, monda Miriámnak. Ez a szegénység, ez a nyomor nem lehet tettetés, hanem valódi megszokott állapot nála; hogy eszik, ha hozzájut, s hogy dicséri a pakróczait! Azt a ködment talán azóta mindig viseli, mióta Krimiából elúzták a khámokat.

-191-

- Ugy hiszem, szólt Miriám kaczagva, hogy ezzel a kalanddal tökéletesen jól vagy lakva.

- Egyébbel úgy sem laktam jól; viszonya Alabin. Szerencsém, hogy Szimferopolban jól ebédeltünk. Megjárom, ha étvágyamat a Mezre vári lakomára tartogatom.

- Csitt! megint jön valaki.

Az elébbeni juhász hozta a pakróczokat.

A minőket nálunk a felvidéki atyafiak készítenek. Volt miért dicsekedni az öregnek.

- Legalább nyugodalmasan fogok aludni, tréfálózék Alabin, megvetve pakróczából az ágyát; mert a gyomromat ugyan nem terheltem meg.

Akkor azonban nagyon csalatkozott, a mikor azt mondta, hogy nyugodtan fog aludni, mert alig hunyta be a szemeit, a midőn az alattuk levő szobában irtózatossá ordítás támad, a mitől ha tetszhalott lett volna is, fel kelle ébrednie. A kisasszonyra rájött a düh órája, s azt verte az öregapja. Hallatszott a korbács csattogása és a bömbölés utána, a minőt csak egy bántalmazott fenevad képes támasztani, az öreg szitkozódott, a kisasszony sikoltozott s verte magát a padlathoz; az öreg nem birt vele, el is rekedt már az ordításban, a leány megfogta a kezében az ostort, s az öreg egyre kiálta: „nem ereszted el? nem ereszted el?”

A vendégek szobája közvetlen fölöttük volt, úgy hogy minden hangját e rémséges jelenetnek meg kelle hallaniok.

-192-

Azt is ki lehetett venni, hogy végre az öreg otthagya a kisasszony kezében korbácsát s kiment a szobából, rázárva az ajtót. A kisasszony ekkor elkezdett dörömbözni az ajtón kézzel, lábbal, s valami széket vagy asztalt vagdalni a falakhoz. Mintha egy legio ördög hányt vetett volna odabenn mindent halomra.

Pillanat mulva tompa kutyaugatás hallatszott kívülről. Az öreg jön vissza, hozza a komondorokat. A leány hallja a közelgő ebek ordítását a szobában, s elkezd vadul sikoltozni, semmi emberi hanghoz nem hasonlító süvöltéssel. A kutyák már az ajtó előtt vannak. A dühödött némbor vad erővel veti vállait az ajtónak, nem engedi azt kinyitni. Az öreg fejszével döngeti az ajtót kívülről; a kutyák csaholnak, vonitanak s dühödten kaparják a küszöböt. Az ajtó recseg, ropog; az örült leány úgy sikoltoz!

- Miriám! ordit végre Alabin, felszökve helyéből. Eredj, nyergeltess rögtön. Egy óráig sem maradok ebben a veszették barlangjában. Hiszen már eddig is meg vagyok dühödve, hogy kedvem volna fejfel rohanni a falnak. Üljön lóra a legénység rögtön; megyünk vissza a városba; inkább azokban a földalatti gunyhókban hálók, a kecskékkal egy szobákban, mint ebben a kastélyban.

Miriám is azon a véleményen volt. A két fiatal tiszt nem várta be, mint rohannak a szelindekek a kisasszonyra s hogy fogják őt majd leküzdeni; hanem sietett ki a szobából nyakra-főre.

-193-

- Inkább bekerített sánczot ostromlok lóháton, monda Alabin siettében, inkább keresztűzben állok két óra hosszat, inkább szolgállok három esztendőt Sibiériában, mint hogy itt várjam be a reggelt.

Egy pillanat mulva lóháton ültek valamennyien s sebtében tudtára adva a juhásznak, hogy holnap korán reggel keresse fel őket maga a Mirza, visszatértek a holdvilágnál az átellenben fekvő városba, s ott késő éjjel felverték a lakosokat, bekvártélyozva magukat, a hogy lehetett. Alabinnak és Miriámnak szerencsájük volt egy örmény szatócsához juthatni, a ki azzal lépé meg

őket, hogy töltött párnákra fekteté, a mik egyébiránt ha lószőr helyett lópatkóval lettek volna is töltve, még is édesdeden aludtak volna azokon a mezrevári éjszaka után.

Másnap korán reggel talpon volt Alabin s maga elé hivatta házigazdáját, egy becsületes diófaszinü, emberségtudó örményt, elmondá előtte mult éjszakai viszontagságait röviden, a mire az örmény csak annyit mondogatott, hogy biz az ugy van: ugy látszott rajta, hogy a halott dolgok épen nem lepik meg.

- Már most édes Hajbakut (mert ez volt neve az örménynek), láss el bennünket minden szükségessel. Nekünk itt kell maradnunk, míg az adót a Mirzától be nem hajtottuk egészen; a költségek mind a kormányzóság rovására mennek, s az ő kedvéért mi nem akarunk kuczorogni. Van-e jó borod?

- Nincs.

- Hát kávéd?

- Kávém? ugy hiszem, hogy az sincs.

- Theád csak van?

- De már az volt, hanem elfogyott.

- Egy szóval semmid sincs. Nem is kérdezem tovább; hanem itt van ötven rubel. Már most lesz ugy-e?

- Hozatok uram Simferopolból. Mert ebben a városban semmi sem kapható egyéb, mint toklyóhus.

- Köszönöm. Azt pedig semmi alakban sem akarom látni. Hanem az iszonyu ideig fog tartani, míg Simferopolból valamit elhoznak.

- Segithetünk rajta uram. Egy tatárt felfogadunk, hogy fél nap alatt oda és vissza lovagoljon. Nem kerül sokkal többbe, csak a lova árát kell megtérítenünk, mert azt oda és vissza agyonnyargalja.

- Ráállok. Nyilt számvetést adok.

(Ez órától fogva minden jónak bővében voltak a derék urak, s ha valamelyiknek elfogytak a szivarai, csak inte a gazdának, hogy nyargaljon egy tatár Simferopolba. Az pedig mindig belekerült egy lóba.)

A házi gazdával rendbe hozva dolgát, parancsot adott Alabin, hogy a Mirzát idézzék elé szaporán.

Az öreget már utban találták az érte küldöttek s siettek vele vissza Alabinhoz.

A főtiszt mindenkit kiküldött Miriámon kívül a szobából, s midőn hármukra maradtak, elkezdé az öregnek.

- Tudod-e azt derék Mirza, hogy miért küldettem én e városba?

- Nem tudom uram. Tán csak nem vétettem valamit?

- Igenis hogy vétettél. Tiz esztendő óta nem fizetted az adót.

- Mitől fizessem azt uram? Házam nyakamba szakad, földeim parlagon hevernek, gulyáim nyakamra vesznek, mert takarmányt nem vihetek át a vizen, hidam leégvén, sem el nem adhatom őket, mert nem tudom átverni a vizen. A mi ingó-bingóm volt, fel-ettem; elfizettem adósságba; jobbagyaim nem nekem fizetik többé a füstpénzt; én vagyok a koldus, nem az, a ki az utfélre kiáll hegedülni, mert ha végig járom az egész kerület valamennyi örményét, egy sem ad annyi zálogot egész jószágomra, a mennyivel a cselédjeimet kifizessem. Azt sem kérdem tőled uram, száz dénárt akarsz-e rajtam megvenni, avagy ezeret, hanem átadom a kulcsaimat, a házam, pinczém és pajtáim kulcsait, keress fel mindent és ha találsz bennök valamit, kérlek adj nekem is belőle.

- De hiszen atyádnak roppant kincsei voltak, hová lettek?

- Én is azt hiszem uram, hogy voltak; bizonyosan elásta valahol. Lesem is minden ujjhold éjszakáján, hogy majd valahol felveti magát a tűz, de még eddig nem akadtam rá.

Alabin boszus kezdett lenni.

- De valamidnek csak kell lenni, hát miből élsz?

- Nincs egyebem, mint méneseim és gulyáim.

- No hát lefoglaljuk a méneseidet és gulyáidat.

Miriám közbeszólt:

- Hová leszünk azokkal? Hogy hajtunk el egy vad ménest azon az uton, a melyen ide jöttünk?

Alabin büszkén nézte végig alárendelt társát.

- Majd tudom én, hogy mit fogok velök csinálni? Miriám vezettesd el magadat Mirza Kobul méneséig. Vidd el magaddal az örményt. Válaszszon ő ki kétszázat a Mirza lovaiból. Ha nincs

egybe, mint lova, el kell hajtani lovait; de a parancsnak teljesítve kell lenni és ha nem volna egybe, mint a vasszegek a háztetőjén, kiszedetném azokat és elvinném annak, a ki ide küldött. A parancs szent, s itt elnézésnek, kegyelmezésnek nincsen helye. Tudatom egy uttal, hogy ha szükséges leend, én erőhatalmat is használhatok.

E kemény parancsszó után nem volt mit beszélni amazoknak. Miriám felkötötte kardját, Mirza megcsinálta a négyes szálámat s Hajbakut gazda is elévezetvén háta öszvérét, mind a hárman megindultak egymás sorjába a többször emlegetett malom felé, odáig egyik sem szólt a másikhoz egy szót is. Ott a Mirza bekopogtatott a zárt kapun ostora nyelvvel. A belül vaspántokkal bélelt kapu nagy nyikorogva tárult fel előttük, s azután ismét összecsucodott. Akkor leszökött a lováról a Mirza még pedig minden sántítás nélkül; utána Miriám, Hajbakut is kirugta maga alul szamarát s a mint szemközt álltak egymással, a kapu belevén zárva hátuk mögött, elkezdett kacagni mind a három férfi olyan édes hahotával, hogy a könyeik csorogtak bele.

És megszorítgaták egymás kezét és újra kezdték a kacagást. Még azután is kitört belőlök, a hogy egy hosszú csigalépcsőn felmentek a malom-épületbe. Még onnan is hangzott alá a nevetésük.

III. SZENDERELI.

-197-

A malom előre hátra keringelő gépezetét néhány pillanatra megállították. Kinek jönne az a gondolat a fejébe, hogy ezeken az egymást kergető küllőkön, korongokon keresztül mászkáljon s a nagy lapátos kerék mellett átbujva annak a tengelye mögött keresse az ajtót, mely a sziklából előrohanó víz járásához vezet?

Egy-egy fáklyát vett kezébe mind a három férfi s a Mirzától vezetve az imént leirt utat követték.

A fáklyafénynél egy hosszú tekervényes ut nyílt előttük, melyen csak egyesével lehetett végig haladni: mindenütt szilárd pallókon jártak, mik alatt a földalatti víz zuhogott.

- Ugy-e bár? szólt a Mirza, ha e pallókat felszednők, nem igen lehetne ezen az uton járni senkinek.

- Aligha, szólt Miriám, így is aggódalmasan lépegetve a deszkákon, miket az alattuk tomboló ár folytonos reszketésben tartott.

- Pedig még hátra van a java, szólt a Mirza. Nem sokára egy nagy tágas amphitheatrum alá értek, melynek roppant boltozatát a fáklyák fénye be nem érte. Az ut itt egy magas sziklai karzatra vitt fel, melynek száz lábnyi magasából letekintve, az egész fenék egy nagy vízmedenczének tűnt fel, mely keskeny zsilipen ereszté alá a vizet a malomra.

- Ha a zsilipeket mind felvonnánk s a tulsó oldalon, a hol a hegyet megkerülő folyam egyik ága a sziklák alá szakad, az egész folyamot elrekesztjük, akkor úgy megtölti a viz az egész utat, hogy még gondolattal sem lehet rajta keresztül jönni. Érted-e Miriám?

-198-

- Hogy ne érteném? Hiszen én adtam rá a legelső eszmét. Hanem jól van keresztül vive, nagyon jól.

Az ut mindig feljebb vitt; végre egy aknakút torkolatához értek, melynek nyílásán át, mint valami négyszegletű hold a sötétben világított le a távoli ég.

- Ez akna már azóta készült, hogy én innen elmentem, szólt Miriám.

- Igen. A kívülről felvezető utat lerontattam egészen, s most ezen járunk fel s alá.

A feljárás maga is méltó volt a megemlítésre. A magasból lefüggő erős vassodronyon bivalybórból készült csónok volt akasztva; a három férfi beleült; a Mirza megrántott egy vékony zsinógot, mely odafenn csengetyűvel adott jelt, s erre gyorsan megindult a csónak velük, tiz perc múlva az akna felső nyílásán értek ki.

Egy nagy szárazmalom gépezete eszközlé e bányaszerű feljárást, melyet lovak hajtottak. A mint annak ajtaján kiléptek a szabadba; a Mirza megragadta a Miriám kezét, büszke mosolygással tekintve annak arcába, mintha azt mondaná neki: állj meg elébb és bámuld ki magadat!

És valóban Miriám oly meglepetést, oly csudálkozást mutatott arczatán, melyet csak az előtte fekvő látvány igazolhat.

Az a hegy, mely alulról tekintve egy nagy félgömbnek látszott, fenn sima rónává volt lemetszve, melynek hat, hét ezer holdnyi területét a legbujább növényzet takarta. Egész nagy táblákban a még le nem aratott kövér búzatermés hullámozott, körül hosszú kazalokban állt már a begyűjtött széna, s gyönyörű gyümölcsös kertek lombozata árulá el magát változatos színeivel. A tér közepén állt a zöld márványból épült kastély, olaszos tetőzetén körüllehetett járni, s mindenütt nagy keleti virágok ékesíték az oszlopokat és a korlátok díszvedreit.

-199-

A kastély előtt széles tó terült, melynek apró csatornáin át egy óra alatt az egész több ezer

holdnyi tért meg lehetett öntözni, hogy a szétárasztott víz a hegy oldalain csurgott alá.

A hegy oldalait fedő roppant bükk erdőség láthatlanná tévé minden oldalról e csodálatos kis paradicsomot, melyben úgy virult, úgy bújálkodott minden növényzet; a hegy talapja köröskörül ezer lábnyi meredek sziklafalon végződik, mely a Jura hegyek felé mindinkább magasabb lesz, s tulsó oldalán közel kétezer lábnyi szédelgős mértéket ér el, s a hol leglejtősebb, ott egy rohanó hegyi folyam által van megvédve, melynek egy része a szikla alatti nyíláson beömlik s keresztülfolyik az egész hegy alatt.

- Nyolcz év óta nem láttam ezt a helyet, szólta Miriám, egész csoda, a mit azóta véghez vittél rajta.

- A természet és a szorgalom csodája, Miriám. Tudod, milyen szürke, természetlen lávaföld ez, a hol most állunk, a fű nem akart megteremni rajta. Egyszer olvastam a guanoról, mely ezredévek előtt madárlakta szigeteken felhalmozódott s mely oly bámulatos erőt tud adni az elgyöngült földnek. Van egy mély barlangja e hegynek, melyben hasonló guánót találni. Mi alkotta azt? Azok a piczi-piczi kis repkedő állatkák, a mik csak éjszaka jönnek elő odvaikból, a kis denevérek. Millió és millió lakik itt alattunk. Nagy hordókban felvonattam a koromfekete anyagot, szétterítettém a hegytetőn, első évben olyan dudva termett utána elvetett gabonából, hogy magam sem látszottam ki belőle. Nem tesz semmit, mondtam. Azon zölden alászántattam a dudvát vetésetől s második évben újra bevettem. Nézd milyen buza terem itt most.

-200-

Az öreg Mirza gyönyörűséggel morzsolt tenyerébe egy kalászt, milyen piros szemek, milyen nehéz, tömött, érczes magok! A három férfi egymás markába töltögette azt bámulva.

- Ez a tó itt alulról kapja vizét, hajtó gépezetén át, minő a tűzi fecskendőké, mikor nincs eső, megnyitom zsilipjeit s meg van öntözve az egész tér. Négy éves fa nálam nagyobb, mint másutt a tizenkét esztendő. Woronzoff herczeg három milliót költött hires kertjére s még nem evett belőle három gyümölcsöt; nálam már a tulkokat hizlalják a fölösleggel, s egész szeszgyárt foglalkodtat a hulladék. Egy szóval édes fiam Miriám, azt látod, hogy ezen a helyen, ha husz esztendeig és tovább is körülkerítve tartana bennünket egy hadsereg, még sem éhezhetne ki soha, s odaállithatná ágyuit és várait, még sem nevezhetne bennünket magáénak.

A három férfi megszorítá egymás kezét s abból látszott, hogy mind a hárman értik egymást.

- Óh igen. Az egész világot elfoglalhatja a moszkó, nyakára hághat minden nemzetnek, de ez a hely az egyik bükkfától a másikkig soha sem lesz az övé. Furcsa gondolat az tőlem, csak egy bolond tatár fejében keletkezhetett, de én nekem tetszik az, hogy ide, a teste közepébe növelhetek neki egy idegen élő tetemet, mely neki örökké fájjon, melyről mindig megérezze, mikor következik rossz idő, és mit soha ki ne váglasson onnan.

-201-

- Óh ez nekünk is kedves eszme, sóhajta fel Miriám; csak egy pont ez, de olyan pont, a minél nekik mindig meg kell állaniok s a honnét mi mindig újra kezdhajjuk.

- Hogy ne esnék az jól, monda az örmény, összeérő szemöldeit még összébb huzva, hogy egy helyet találhatunk, akármilyen kicsikét, a miről elmondhatjuk: ez még a mi régi országunkból való! a hol a régi templomban megtaláljuk a régi oltárt, a muzulmán a maga mecsetjét, és a római hitű a maga evangéliumát, mint a hogy volt Shahin idejében.

Shahin nevére mind a három férfi elkomorult; mintha ketté vágták volna kedvét; hallgatva mentek egymás után; későre szólalt meg a Mirza:

- Igaz-e Miriám, hogy Shahin fiának neje protestáns?

- Való. Angol nőt vett el, s leányát is e hiten neveli, titokban.

- Különös; monda az öreg. A Giráj-család utolsó fejedelmének leánya protestáns.

Azután kis idő múlva egy szabad dombocskánál megállt.

- Jövő évre e helyen csillagos templomot építtetek. Legyen hol imádkozni Giráj leányának.

Ez alatt a kastély kapujához értek a férfiak.

Kivül egyszerű épületnek látszott a kastély, a falaira alkalmazott zöld márvány különösen alkalmas volt arra, hogy annak jelentéktelen külsőt kölcsönözzön. De belépve, ah ott a bámulattól kellett elállni a szemnek! az egész udvar felőli rész fehér márványoszlopoktól volt emelve, miknek karcsu derekait csudaszép virágok ölelték kúszó indáikkal, ragyogó színezetökkel pompás ellentétet képezve az ezüst erkélyrácszatokkal, miknek rostélyzatán pajkosan keresztül-kasul bujkáltak. A természet és a művészet pompája mindenütt, a porcellán virágveder s a benne nyíló keleti növény egymással versenyez gyönyörű színekkel, a lépcsőket fedő nehéz szőnyeg messziről virágos kertnek látszik, a padlat mozaikját a színes ablakok világa eleveníti s a szobák falai gyöngyházzal és lazúros kövekkel vannak kirakva, mik közt eleven cifrázatot képeznek a veres kláris arabeszkék, miket képes a szem a nagy keleti virágok csüngő vérpiros fürteivel összetéveszteni.

-202-

A virágok tereméből cizelirozott arany lapozatu ajtón át nyílik a szökőkút tereme. Közepén alabástrom medenczéből, zománczos tengeri csigák halmaza közül ugrik fel a padlatig a mesterséges víz sugár; a teremben száz meg száz szelid madár repked szabadon, s leleszáll csevegni, énekelni a jázmin bokrok közé.

A mint a három férfi belépett, egy madárka, egy piczi, sárga tollu énekes, nagy örvendve szállt

Miriám vállára, s ott mindenféle kedves bohósággal tanusítá örömét, tollát borzongatá, orczáját csipkedé, mintha fülébe akarna sugdosni.

- Látod, megismert! szólt a Mirza, és úgy örült neki.

- Hát ő rám fog-e ismerni? sóhajta Miriám, kezével a kedves madárkához nyulva, mire az ujjá hegyére repült s úgy ugrált egyik ujjáról a másikra.

A teremben két férfi volt jelen, a kik a Mirzához lépve, annak kezét sziveikhez, ajkaikhoz érteték.

A Mirza Miriámra mutatott, mire őt szintén azon tisztelettel fogadták s azután hátrább vonulva az örménnyel szoritának kezét.

Mindkét férfit ismerjük már; az egyik a csárdai csapláros, a másik a fiatal csikós, kit az öregebb előre küldött. Most mind a kettő délczeg nemzeti öltözetet visel, hosszú, alól hasított virágos selyem kabátot, apró zsinórzattal, azon felül kurta dereku posztó dolmányt, mely szabadon hagyja a mellet és nyakat. Az öregebb hajzata most nincsen elől két csimbókba kötve, hanem le van eresztve szépen két felől a vállaira göndör fürtökben. Olyan tisztas, olyan daliás tekintete van így.

- Szobájában van Szendereli? kérdé az öregebbtől a Mirza.

- Énekelni hallottam az elébb, mielőtt jöttetek.

- Itt van már Dzsula?

- Előttetek egy órával érkezett meg.

A csárdás mosolygott és a többiek is mind osztották jó kedvét, a minek okát egy be nem avatott idegen aligha sejténé.

- Nem beszélt a tegnapi kalandról? kérdé Kobul.

- Csak egy pár szót, de megígérte, hogy halálra fog nevetetni bennünket ebéd felett.

- Hát felőlem nem árulkodott odabenn? tudakozá Miriám.

- Aligha nem, mert az imént, hogy itt keresztül ment, azt mondá, hogy már harmadszor öltözteti kisasszonyát újra, ki ma nagyon szép akar lenni. Ez aligha te érted nincsen.

- Köszönöm, sugá Miriám. Azon perczben jött kívülről az, a kit Dzsulának neveztek.

A mezrevári törpe szörny, a férfiüldöző kisasszony, kit az öregapja, a vén Mirza éjnek idején kutyákkal fogat le: az lépett be.

A fején hozott egy nagy ezüst korsót, mintha az által magasabb lenne, s a mint meglátta a most érkezett férfiakat, letette azt onnan, s odafutva a Mirzához kezét csókolt neki és azután egygyel többen voltak vele, a kik nem tudták magukat a kaczagástól tartóztatni.

Miriám átölelé széles derekát s nevetve kérdezé:

- Hogy vagy te szép kisasszony? te férfiüldöző kisasszony?

- No csak hagyj békét hadnagyocskám. Szabódék a kecses alak, ne ölelgess még. Engedj elébb átváltoznom, nem látod, hogy most viszem a bűvös vizet, a mivel ha megmosdottam, olyan leszek, mint a tündér, mint a hamupepejkéből lett istenasszony. Majd szólok, ha átváltoztam.

Azzal nevetve kapta fel korsóját s olyan furcsa torzképpel ajánlotta magát, hogy az embernek kedve lett volna megcsókolni érte.

- Néha olyan csunya, hogy az ember belészeret, monda a Mirza, és a többiek azt mondták, hogy igaza van.

Néhány percz mulva hallatszott a szörnyeteg szava:

- Jöhettek. Elébb csak te jöjj, Miriám.

Az ifju belépett a nyitott ajtón s nem birt odább menni szive dobogása miatt.

A nehéz virágos függöny félre vonult, s ott állt előtte - Szendereli.

Gyönyörű szép tünemény ebből a világból!

Fekete két nagy szeme olyan két sötét örvény, a mibe az ember lelke beleszedülhet, elveszhet, elhalhat; de édes piros ajkain azután ismét feléledhet, feltámadhat. Orczáját csak úgy nézheted, ha nem mosolyog, mert hogy ha mosolyog, akkor megvakultál, elvesztél, szerelembe estél; ki huz ki belőle! Ha csak az ő fehér kezei nem? Pedig ha e fehér kezét megszorítod, akkor vagy még csak megrontva, akkor szeretnéd azt soha el nem eresztetni, szeretnél örökre foglya maradni, szeretnél meghalni és oda temetkezni pihegő keblére.

- Hol jártál oly régen Miriám? kérdé a legédesebb, a legkedvesebb hangon a szép földi tündér s úgy találta, hogy neki kellett az ifjuhoz közelebb lépni s neki kellett a szót megkezdeni és kezét megfogni.

A fiatal ember az által is üdvezülni hitte magát, ha e szép, gyöngye bársonykezeckét ajkaihoz

szoríthatja. – Ej, mint lehetsz magadhoz oly kegyetlen, hogy csak a kezét csókolod meg, midőn ő ajkait is nyújtja eléd.

A félrevont függöny mellől a jó bohó Dzsula furcsa ábrázatja vigyorog az ifju szeretőkre, s kaczagva szól Miriámhoz:

– Ugy-e szép vagyok én ebben az alakban? Ugy-e most nem szaladtok el éjnek éjszakáján Mirza Kobul kisasszonya elől?

-206-

Szendereli mosolyogva veregeti meg a furcsa leányzó széles vigyorgó pofáját, ki rikácsoló szóval kiabálja be a többi férfiakat is, hogy jöjjenek csak, nézzék, milyen szép ő tegnap óta!

A férfiak elragadtatott gyönyörrel hagyják szemeiket nyugodni a piruló Szendereli tündéri arczán, természetén, ki Miriám kezét nem akarja elbocsátani magáéból s azt szeretné, hogy ha az is úgy tudna örülni, mint ő.

– Hát én reám senki sem néz, zúgolódik a derék Dzsula. Hát ez a hála, a miért én idegenek előtt a kisasszony vagyok, hogy most fel sem vesztek, csak őtet nézitek; pedig ha elébb én reám néznétek, akkor tudátok csak, milyen szép az én másik alakom, a ki amott áll.

– Hagyd azt a beszédet Dzsula; szólt közbe a Mirza. Te magad sem tudod, hogy miben áll a te kedvességed. Én mondhatom, hogy ismerek egy fiatal embert, a ki tégedet bizony szeret, s midőn kisasszonyod férhez megy, te másik kisasszony szintén elmegy ahhoz, a ki téged ohajt.

– Ugyan ki volna az? kaczagott a tréfás szörnyeteg. Tán csak nem te Kuván?

Azzal megtaszítá széles tenyerével azt a fiatal embert, a kit mi csikósnak ismerünk; az restellette magát nagyon, és komoly arcot csinált.

– Akkor olyan csúfnak kellene lenned, mint én vagyok, monda Dzsula. Már én hozzám való férfit nem kapok a tatárok között.

– Az nem igaz; szólt Szendereli közbe; te nem vagy rút; én örömebb látlak, mint száz meg száz embert.

-207-

– Ugy van, úgy, állíták a jelenlevők mind, bizonyítva ki ezt, ki amazt, hogy miért kedves és szeretetreméltó Dzsula, min az kimondhatlan jó ízűen kaczagott.

– De iszen volna csak itt az a tegnap esti orosztiszt, majd megmondaná az, milyen kedves vagyok? hogy huzódott tőlem, hogy kékült, zöldült, mikor így a szemébe mosolyogtam; majd a hideg törte ki, a mint ráborultam a keblére, s felállt minden haja szála a kezem alatt, a hogy a fejét kezdtem simogatni. Ugyan festessétek le arczképemet számára.

– Mást vélt helyetted találni; szólt Miriám. Nekem az egész uton kellett hallanom ábrándjait Mezre-vár csodaszép urnójéről. Ha tudta volna, hogy ilyenkor milyen közel áll egy-egy kérdőféhez!

A csodaszép urnó hálataljesen szorítá meg Miriám kezét s megengedé neki, hogy lábaihoz üljön és fejét térdére nyugtassa.

A három férfi is letelepedett melléjük, a puszta szőnyegre ülve, ősi tamerláni szokás szerint, csak Szendereli ült magas karszékben közöttük, mint egy királyné.

A szolgálak, fényes, paszományos ruhákban ételt és italt hordtak elé, gazdagon aranyozott ezüst edényekben, kövekkel kirakott arany serlegekben; az ember nem tudta, hogy melyiket bámulja inkább? a gyönyörű keleti gyümölcsöket, a taréjos, aranyfarku sült madarakat-e vagy a tálakat, miken azok fel vannak rakva? vagy a szép urnót, a ki azokkal kínálkozik?

-208-

Dzsula pedig egy hegedűt hozott elő s míg a többiek vendégeskedtek, elkezdte azokat a csöndes bús dallamokat hangoztatni, a miktől a keleti faj vére úgy felháborodik, úgy kívánczik vissza a multba; a nagy poharazásban a vén Mirza is neki kezdett keseredni; a lakoma vége felé arra kérte unokáját, hogy kedvencz nemzeti dalát énekelje el neki, melyre az a legkellemesebb tremoloval elkezdé az ismeretes buzdító tatárdalt:

„Alszik a két vitéz künn a zöld mezőben.
Egyik a sír alatt, másik a sír felett.
Egyik azt álmodja: jó volna meghalni;
Másik azt álmodja: jó volna fölkelni.“

A szép leányka el-elmosolyodott, a hol hangja reszketni kezdte, Miriám nem állhatta meg, hogy ne segítsen neki; Szendereli is biztosabban énekelt azután másod magával; az éneklés ragadós, nem sokára az egész társaság énekelte a dalt, a vén csikós előkapott egy tárogatót s olyat fűjt rajta, hogy ajtó, ablak reszketett bele; a vén Mirza tűzbe kezdett jönni: eleinte csak az ökleivel ütögetett fölfelé a légbe s egyik lábával dobantott, majd felugrott, kirántotta kardját s elkezdett táncolni, nagyokat rikkantva s talpához ütögetve tenyerét és kardját. A másik három férfi sem maradhatott hátul, ők is tánczra keltek, a legvadabb tánczra, a mit egy álló helyében jár el a tatár harcos, mikor nagy dühben van, százszor megfordulva s százannyiszor megforgatva kardját feje fölött. Az ő tánczosnéja a kard, az fejezi ki táncza jellemét, az alkotja benne a változatokat, az a mesterséges, csodálatos szemfényvesztés a kardvillogatással. Ez a táncz az örütséggel határos, minden ideg izgásba van hozva általa s a lélek önfeledté lesz, mint valami dühöngő csatában.

-209-

Mikor aztán a kardok kihullottak a lankadt kezekből, mikor az a tárogató a dallam végső accordjaiban, azokat a mély zugó hangokat hallatá, a mik olyan jól illenek egy elvesztett csata végsőhajtásaihoz, akkor egymás nyakába borultak a férfiak és sirtak keservesen.

Ez a vége náluk minden táncznak?

Az örmény volt legjobban kifáradva a tánczban, ő vette észre legelőbb, hogy már este van, haza is kellene menni: Miriám akár reggelig ott maradt volna s kész volt újra kezdeni éneket és tánczot.

Hanem már ekkor a Mirza is sürgeté. Hosszas elmaradása gyanura adna okot. Csak siessenek vissza Alabinhoz, ki hihetőleg unalmában sorba verte már a kozákjait. Mindnyájan felszedték újra rongyos öltözeteiket.

Miriám az alatt százszor elbucsúzott a szép Szenderelitől, meg is kérdezte tőle százszor, ha szereti-e őt és nem fogja-e elfelejteni? a leányka felelt is neki mindig.

Mikor azután sikerült a többieknek Miriámot kinógatni a kastélyból, mikor már elmentek vele vagy ezer lépésnyire, ott visszatekint az ifju s meglátja a leányt a kastély kertajtájában állva.

- Oh én vadlud, elfeledtem elbucsúzni tőle! Kiált fel homlokára ütve, s kiragadva magát társai közől, mint a szélvész rohan vissza árkon bokron keresztül Szendereli felé s odaérve térdre borul előtte s megragadva kezét kérdi:

- Szendereli, szeretsz-e engem?

A leányka mond, hogy „igen“, melyre Miriám hevesen átkarolja, s olyan csókot nyom arczára, hogy a csók nyoma, mint piros rózsalevél látszik meg a halvány lilomon. - Azzal azután nyargal vissza ismét oly sebesen társaihoz. Azok mondogatják magukban: „ez aztán jó vér!“

-210-

IV. MIRIÁM.

A mint a malomhoz újra visszaértek, már akkor össze volt terelve számukra egy csoport hosszú szőrü csikó, négyesével egymáshoz pányvázva, azokat átverték egy ismerős sekélynél a vizen s éjszakára megérkeztek velök szerencsésen a városba.

Alabint az alatt majd az unalom ette meg. Semmiről sem akart tudni, mint hogy Miriám üljön le vele pikétezni. Kártyázás közben azután elmondá neki Miriám: mennyi fáradságába került ezeket a nyomorult csikókat összefogdosni, estig nem csinált egyebet; alig is érnek valamit, pedig a javát válogatta.

Még azután egy hétig mindennap át járt Miriám lovakat válogatni, s a mit ő elhozott, azokat Alabin reggel a mezrei vásártéren dobszó mellett elárverezte. Méreg-keveset adtak értök. A mit pedig reggel kapott, azt költségek fejében este kifizetgeté az örménynek.

Ilyenformán nyolcz nap alatt csakugyan erélyesen behajtá az adót, mely a Mirzára ki volt vetve, hanem az olyan szépen felment a „jöttünk-mentünk ettünk-ittunk“-féle rovásra, hogy levonván a levonandókat, nem maradt több Alabin tárczájában száz rubelnél, a mit haza Szebasztopolba vigyen.

-211-

Képzeltetni annak az orosz számvevő tisztnek kellemes meglepetését, a kinek Alabin ilyen formán beszámolt háromezer rubelről; letévén az asztalára száz rubelt kerek számban, a többit pedig papirosra rajzolva.

Ha ez a számvevő tiszt valami okos ember lett volna, azt mondhatá Alabinnak: adj még hozzá másik százat, hogy legalább adhassak belőle ötvenet a kincstárnak, különben mi marad nekem? De ez oly ostoba becsületes ember volt, hogy ebből a tréfás dologból nagy lármát csinált; hadi törvényszéket, csempészeti vizsgálatot követelt s ilyenkor aztán nem lehetvén a hatóságoknak illedelmesen szemet hunyni a különben stereotyp számadások fölött, kénytelenek voltak Alabint hadi törvényszék elé vonni, tudtára adván, hogy mentse magát okosan, s ne engedje gyakorlatba jönni a tiszt számadások miatti büntetéseket, a miből sok mások számára kellemetlen aggodalmak származhatnának.

Alabin az okosabb emberek közé tartozott, a mentség nagyon hirtelen készen volt nála. Ilyenformát mondhatott a hadi törvényszék előtt:

„Én megtettem kötelességemet; az adót exequáltam, a míg letelt. Hogy a bevétel a költségekre felment, annak nem én vagyok oka, hanem Miriám. Minthogy ő birja a tatárok nyelvét tökéletesen, kénytelen voltam rábízni a lefoglalást. Nem kaptunk egyebet, mint lovat. Miriám lustasága miatt azt sem tudtuk egy nap alatt összetereelni; nyolcz nap kellett hozzá. Az alatt jelenlétünk drágaságot idézett elő a nyomorult városban, minden falat kenyérért Simferopolba kellett küldenem. Ha Miriám nem késedelmeskedik, legalább felét az összegnek megmenthetem; az ő hanyagsága okozta a pénzfogyatkozást stb. stb.“

-212-

Tetszett a főtszt uraknak ez a védelem Alabintól; ilyenformán a bün terhe Miriámra volt szépen áthárítva, a ki naturalizált tatár levén egy Krimiából Circassiába kivándorolt törzs ivadéka, minden gonosztettre képes s ha egy ilyen rajta kaptatik, semmi sem következik belőle

inkább, mint azon meggyőződés, hogy idegen nemzet fiai mennyire méltatlanok azon tisztességre, hogy az orosz hadseregnél tisztí hivatalt viseljenek.

Miriám jelen volt a hadi törvényszék előtt, midőn társa ezen vádat elmondá ellene, s rögtön felszólították, hogy minden fontolgtatás nélkül mentse, tisztogassa magát. Még pedig csak rövideden. A hadi törvényszék elnöke, Karvajoff tábornok ebédre van híva a kormányzóhoz, nem időzhet sokáig.

Miriám büszke mosolylyal állt fel birái előtt, s merész önbizalommal tekintte Alabinra.

- Uraim, szólts összefonva karjait büszkén. Azon kezdem válaszomat kérdéseitekre, hogy én Alabin őrnagyot a legeggyűbb embernek tartom az ég alatt. A méltóságos elnök maga jól tudhatja, hogy Mezrevár tulajdonosa, Mirza Kobul egyike a leggazdagabb embereknek, és ime társam nem tud rajta néhány ezer rubelt behajtani, hanem a helyett hasznavehetlen lovakat foglalt el tőle. Mirza Kobul egyike a legravaszabb embereknek. Az egész környék lakhelye körül négy verstnyi távolra az ő szövetségében áll, úgy hogy ő mindent elébb megtud, hogy sem meglephetné valami. Egy nagy sziklás hegy alatt tart valami rozszant kastélyt, s midőn idegenek jönnek hozzá, abban fogadja el őket. Az a kastély pedig egy nyomorult romladék, a hol még csak ablakok sincsenek. A megelőző állomásokon felfogadott kémjei vannak, csikósok, csárdások minőségében, kik őt előre értesítik érkezésünk felől. A rozszant kastélyban semmi sincsen, csupán piszok, s abban egy éjszakát sem lehet tölteni, mert éjjel a vén Mirza kutyákat uszit unokájára, a ki egy valódi szörnyeteg s azon felül őrült. Nemde így adta ezt elő ti néktek társam, Alabin őrnagy. Mind ebből egy betű sem igaz. Én azt az egész környéket jól ismerem, mert gyermek koromban sokat időztem ott, s Mirza Kobul engem tart legkedvesebb emberének, annyira, hogy unokája kezét nekem ígérte. Az, a ki éjjelenként a vendégeket ijesztgeti, nem az ő unokája, hanem a csárdai csapláros leánya, Dzsula; és az sem nyavalyatörős, hanem csak alakoskodást játszik a jövevények ijedelmére, kik azt hiszik, hogy az éjjeli lárma valódi küzdelem hangja a kastélyban; pedig az csak színjáték gyöngébb szívűek megpróbálására.

-213-

A hadi törvényszék tagjai egymás szeméi közé, majd Miriámra néztek s kezdte őket rendkívül érdekelni a fölfedezés.

Alabin megzavarodva pattant fel e beszédre.

- Miért nem mondta ön ezeket nekem akkor?

- Kérem, őrnagy ur, legyen türelemmel; én nem vágtam az ön szavába. Én nem ismerem nagyobb feladatot, mint magamat a magas czár kegyeibe emelni, s fáradságaimért magam akarom a jutalmat aratni. Különben is titkonnak semmi hasznát sem veendő, mert Mirza Kobulnak legalább ötszáz fegyveres embere van, s ha neki úgy tetszék, minket minden kozákjainkkal együtt szétmorzsolhatott volna. Nekem korábbi ismeretségemnél fogva sikerült magamat beavatnom a Mirza kegyébe, s így minden fortélyait jól ismerem. Ő egy messze elágazó összeesküvés fonalaít tartja kezében, tömérdek fegyver, lőpor és mindenek fölött nagy mennyiségű vert pénz van birtokában s e mellett oly megtámadhatlan helyzetet foglal el a hegyek között, hogy ha csak ravaszsgal nem, erővel őt legyőzni csaknem lehetetlen. Ha a tábornok ur kegyeskedik e felőli felfedezéseimet tekintetbe venni, kérek néhány órai magányos kihallgatást.

-214-

Karvajoff rendkívül érdekelve volt; rögtön elhalasztá más napra a hadi törvényszék folytatását, megizente a kormányzónak, hogy ne várja az ebéddel, s elzárkozott Miriámmal.

- Tehát te azt állítod, hogy a Mirza unokája nem azon rut alak, a kit én előttem Alabin leirt?

Ez volt legelső kérdése Miriámhoz.

- Nem uram. Az csak egy ravasz néember, a ki ijesztgető szerepére be van tanítva. Ah Szendereli szép, nagyon szép.

- Szenderelinek hívják? kérdé a tábornok gyöngéd hangenyhülettal. És szereted te azt a leányt?

- Szeretem uram.

- Tehát miért árulod el akkor a Mirzát?

- Épen azért, mert unokáját szeretem. Az öreg csak akkor akarja őt hozzám nőül adni, ha Krimiát megszabadíthatta az oroszoktól; és akkor nekem száz meg száz esztendeig kellene élnem. Vagy pedig úgy nyerhetném el őt, ha oda mennék hozzá lakni, s ott élnék holtig hegyei között; hanem ily lemondásra nem vagyok képes, midőn fényesebb pálya áll előttem; és ezt a pályát az ő bukásával kezdhetem meg. E vakmerő férfit egyedül én vagyok képes megtörni, mert rejtekhelyét kivülem senki sem ismeri.

-215-

- Hogyan lehet az?

- A legmeredekebb hegy tetején van azon sík rónaság, melyet lakhelyeül elfoglalt. E róna szorgalom által oly gazdaggá van téve, hogy évi termésével a reászoritott néhány ezer embert világ végéig eltáplálhatja, úgy hogy éhséggel onnan őt le nem lehet szorítani. A hegy két szűk hegyfaltól van ismét körülvéve. Az észak felőli oldalon épen nincs mód azt megmászhatni, a déli oldalon pedig egy hegyi folyam keríti el, melynek legszűkebb torkolatán egy tömör ház van építve; a mi meglehetősen malomnak látszik, de pincze ablakai ágyukkal vannak ellátva, s a közeledő hadsereget hosszában leseperhetik az utról. Ez a malom a legelső, a mit el kell foglalni.

Ezen túl van a hegynek egy lejtős oldala, mely felől azt meg lehet támadni, ez lovakkal is járható, gyalog hadnak pedig éppen nem lehetetlen feljutni rajta egész a hegy párkányzatáig. Itt kezdődik azonban a valódi ostrom feladata. Itt a rejtett tűzagnak, a fortélyos csavarulatok, a kiülő sziklák, a farkasvermek, oly veszélyessé teszik az állást, hogy a ki azokkal a legkisebb részletekig nem ismerős, seregének felét ott vesztheti, és még a legjobb siker mellett is fennmarad neki egy ötszáz főből álló elkeserült csapattal, melynek mindegyike valami okból kiszenvédett az oroszok miatt, kétségbeesett tusát vívni, s egyenkint elfoglalni a Mirza sánczait, lóporos tornyait, kincstárait, a legnehezebb ostromágyuk ellenében, miket a Mirza saját maga öntet, míg az ostromlók ágyúikat oda nem vihetik.

-216-

A tábornok annyira ment ez elbeszélés alatt, hogy maga mellé ülteté Miriámot.

- Ez nagyszerű veszély, itt Szimferopol közelében. S mint reményled a Mirzát elfoghatni. Csellet vagy erővel?

- Csellet és erővel. Egy nem elég ellene; mert sok esze és sok ereje van.

- Tanácsoljál!

- Oroszul beszélek uram: egyenesen és oroszul. Én nem azért teszem e felfödözéseket, hogy azokkal valakinek kedveskedjem. Én teszem, hogy kitüntetésben részesüljek, hogy a felséges czártól érdemrendeket, előmozdításokat kapjak, s egy szóval saját magamnak érdemeket szerezzek. Én megismerttettem önnel a veszélyt; többet még nem tevék; de le is győzöm azt, ha ön kieszközli számomra, hogy a Mirza elleni hadjárat egyenesen én reám bizassék. Arra kell ötezer ember; azt csak egy dandárnok vezetheti.

- Az sok neked, Miriám.

- Még az is csak oly módon elég, ha az alkalmas időt kiválasztjuk?

- Mikor van az?

- Ezt nem tudhatja rajtam kívül senki. A Mirza fegyveresei úgy vannak elosztva, hogy egyik héten egy ötöde portyázó őrzőjáratot tart áruhákban a környéken. Más ötöde az alatt otthon őrt áll a sánczokon és kapuknál, harmadik ötöde fegyvergyakorlatokat tart, negyedik és ötödik végre mezei munkát és kézműveket folytat s így megy váltogatva valamennyin végig, úgy hogy a ki az ágyukhoz ért, az ért az ágyuöntéshez is, a szántóvető és a lövész egy ember s minden harcos tud gyalog és lovas szolgálatot tenni.

-217-

- Ez nevezetes belrendezés.

- Történik azonban néha, hogy nevezetes eseteknél az egész fegyveres nép négy ötöde elhagyja a várat s csak az ötödik marad benn a Mirzával. Ezt az alkalmat kell ellesnünk s akkor lesz elég egy ötezer főnyi dandár a hegyi rejtek elfoglalására, nem lévén elég kéz a védeszközök munkába hozatalára.

- S mikor jó ilyen alkalom?

- Azt majd én elő fogom idézni, mihelyt e dandár parancsnoka leszek.

A tábornok megszorítá a merész ifju kezét. Nem állhatta meg, hogy végül ne kérdezze tőle:

- És ha Mirza Kobul legyőzetett, el fogod-e venni akkor unokáját?

Miriám meghajtá magát és okosan felelt.

- Föltéve, hogy a fölséges czár a Mirza birtokaival engemet jutalmazand meg.

És még mélyebben hajtotta meg magát. A tábornok fejére teheté kezét, mintegy áldásképen.

Azzal elbocsátá őt magától, a haditörvényszékkel tudatva, hogy a csempészeti kérdésből sokkal fontosabb ügy fejlődött ki, minél fogva az elébbi kiegyenlítettnek tekintendő.

-218-

A kormányzónál már az ebéd végén voltak, midőn Karvajoff odaérkezett. Senki sem birta megfogni, mi történhetett, hogy az első szavak után, miket a tábornok a kormányzó fülébe súgott, az fölkel az asztaltól, bocsánatot kért, vele együtt szobájába zárkózott, s egész este elő nem jött.

Miriám pedig haza ment, s egy citromlevével e szokat írta egy otrubeles bankjegy szegélyére:

„Mirza Kobulnak. – A mit rám biztál, elvégeztem. Miriám.”

Ezt a bankjegyet a láthatlan betűkkel egy boritékba takarta, melyet Hajbakut örmény szatócsnak címzett, levelet írván mellé, melyben köszönettel téríti meg ezt a kis tartozását s ezt egy tatárnyargoncznak átadta; ki ott a postai közlekedés fenntartója.

Néhány hét múlva Miriám megkapta a Vladimir-rend keresztjét és a dandárparancsnoki kinevezést.

-219-

Azon naptól kezdve Miriám szerencséje meg volt alapítva, felhivatott Szent-Pétervárra ott több hónapot töltött, s mint gróf Miriánoff érkezett vissza Krimiába. Karvajoff legnagyobb bizalmával tisztelé őt meg; csaknem mindennapos volt házában s ezt arra használta Miriám, hogy a tábornok legtitkosabb gondolatjait is, miket négy szem között szokott kibeszélni, közölte szentpétervári pártfogóival. Ez orosz rendszer: „én elárulak téged, hogy te ne árulj el engem”; a főtisztek tudósítást adnak alárendeltjeik felől, és az altisztek előljáróikról: egyik a másiknak kéme. Kém van minden házban, ott ül a családok bizalmas tüzhelyénél, cseléd gazdáját, nő férjét vigyázza, s nem hallatlan eset, hogy az édes anyja elárulja tulajdon gyermekét.

Egy napon Karvajoff nagy bizalmasan azt találta mondani Miriámnak, hogy a valódi trónörökös tulajdonképpen nem K. herceg, hanem S. herceg; mert a törvények szerint a csár első szülötte a trónörökös; már pedig K. herceg akkor született, midőn Miklós még nem volt csár, e szerint a csár elsőszülötte az utána következő testvér, mint a ki már Miklós trónra lépte után született s így ő a valódi trónörökös.

Két hét múlva Karvajoffot a Kaukaszba küldték, a mi első foka a kegyvesztésnek, Miriám pedig ő helyébe neveztetett ki. Ez is rendszer: szeretlek, hogy itt vagy, de még jobban szeretem, ha nem vagy itt, mert akkor én ülhetek a helyedre. Miriám csak a rendszert követte s igen szépen haladt mellette előre.

-220-

Az már köztudomású dolog volt felőle, hogy saját nemzetét, nevelőatyját és jóltevőjét elárulta, s ennél fogva mindenki igen nyájas és alázatos iparkodott iránta lenni, még a nálánál feljebb valók is, mert azt senki sem tudhatta, hogy mi kárt tehet, ha megharagszik.

Egy nagy katonai szemle alkalmával, a mint Miriánoff több főtiszttel együtt egy csoportban lovagolt; egyszerre a szabályszerű sortüzelés után összerogyott Miriámmal a ló s ő a földre esett. A mint odasiettek segélyére; akkor vevék észre, hogy az elbukott paripa vérzik, meg van sebesítve. Mintha a füle mellett golyó hatott volna be. Ha egy ujnnyival odább talál épen Miriám mellén meg keresztül.

A tábori sebészek rögtön kivonták a ló fejéből a belelőtt gyilokszer s akkor látták, hogy az nem golyó, hanem egy puska körömvasa, melybe összehajtogatott papir volt dugva; a papiron ez a két szó: „az áruló Miriámnak.”

A főtisztek rögtön vizsgálatot sürgettek, a kormányzó az ezredek megtizedelésével fenyegetőzött, ha a vakmerő lövészt fel nem fedezik; de Miriám maga közbejárult, s ő kérte, hogy hagyják az egész esetet említetlenül. Ő miatta senki se szenvedjen.

Ez engedékenysége, e vakmerő dacolás a titokban készülő veszéllyel még jobban lefegyverzik elleneit. A babonás oroszok közt az a hit támadt, hogy amulettje van, mely félre fujja a golyót, mint a repülő szúnyogot.

-221-

Annál nagyobb volt a tatárok elkeseredése irányában. A csár kegye szép mezei jószággal ajándékozta meg Miriámot Karaszu Bazár mellett, azt egy évben háromszor felgyújtották a tatárok, még idejük maradt a leégett ház oldalára felírhatni a legyilkolt cselédek vérével:

„Emléklül Miriámnak, az árulónak.”

Másszor lepecsételt ládikót kapott Miriám, tele aszalt gyümölcscsel. Jól járt, hogy maga nem bontotta azt fel; a szekrényében ármányos pokolgép volt rejtve, mely a falhoz mázolta a szegény kozákat, kire annak felnyitása bízott.

Miriám a vizsgálatnál a széttört pisztolycsöveken Mezrevár gyártmányait ismeré fel, s olyan illatos fűgék sem teremnek másutt, Mezrevár paradicsomán kívül, minővel a pokolgépet rejtő szekrényke tömve volt, hogy a lópor szaga keresztül érezhető ne legyen. Mind ezt nem késett a kormányzóval tudatni.

A titkos értekezleten elhatározzák, hogy Mirza Kobul meg van érve arra, hogy fájáról lerázassék.

Miriám bemutatá tervét.

E napokban kell Perekopon keresztül egy nagy pénzállítmánynak jönni Moszkauból. Már több ízben megtörtént, hogy az orosz kormány által küldött összegek a Perekop és Szimferopol közti uton elvesztek. A kíséző csoportokat az ördögtorkolata nevű mély völgyben háromszorta számosabb rablóserég támadta meg s elvette tőlük a pénzt; a mivel azután az ismeretlen hegyszakadékok közé menekülhetett.

E rablókat rendszeren egy magas férfi vezette, a ki arany álarcot viselt. Ez arany álarc senki sem más, mint Mirza Kobul.

-222-

Ő rendszeren szokta tudni, mikor küld a kormány pénzeket Szebastopolba, és azt is, mekkora kíséret mellett? rendszeren sikerül neki azt a legnagyobb vakmerőséggel megrohanni s mielőtt magához térhetne első zavarából a megtámadott csapat, a szekereket kirabolni s odább állni tartalmaikkal.

Kétségtelen, hogy ezt az alkalmat sem fogja kísérletlen elszalasztani.

Azonban ezuttal kelepczébe kell kerülnie.

Jöjjön Perekoptól az ördögtorkolati csárdáig egy zászlóalj gyalogság s két szotnia kozák a küldött pénzt hozó szekerekkel. Ott álljanak meg éjszakára. Ugyanekkor egy más parancsnok

hasonló erővel jöjjön rájuk szemközt Szimferopolból; ennek legyen nyiltparancsa a küldeményt átvehetni; ez alatt Miriám maga két zászlóalj vadászsal megkerülve az ördögtorkolatot; elfoglalja azt az egyetlen szorost, melyen keresztül Mezrevárba juthatni s ilyenformán ezuttal ki nem kerülheti az arany álarcz a törbe-jutást, a miből ezuttal ki nem szabadul.

Mezrevárral azután könnyü lesz boldogulni. Lehet, hogy az első hírre önkényt feladják azt.

Mig Szebasztopolban e tervet készítették, az öreg Mirza Kobul is nagy terveken törte fejét. Ünnepeyhez készült. Várának minden asszonya varrott, hímezett, patyolatot és selyemkelméket; szövőgyára a legpompásabb mintákra készítte pálmás szöveteket, mikén keleti fantazia remekelt. Előre sütteté a sok mézes kalácsot, mandulával hintve s három szakácsnak volt dolga, hogy a töméntelen czukorsüteménnyel elkészüljön.

-223-

A sok gyár s kemencze füstölését messzire lehet látni onnan, de ha valami idegen kérdezte: mi füstöl ott? azt felelték a tatárok: meszet égetnek ott sokat, meg szemet jó uram.

- Mire készülsz atyám olyan nagyon? kérdé megsokalva az ünnepeyos munkát Szendereli a Mirzától; ráfonódva öreg apja vén vállára símuló szép természetével. Ki megy itten férjhez, hogy ugy készültek a lakodalomhoz?

Az öreg Mirza mosolyogva tekinté szép unokájára, kinek arcza olyan halavány lett azóta, mióta azt beszélük, hogy Miriám áruló! meg is csipkedte ez arczát két ujjával, hogy pirosabb legyen, s még tréfásan felelt neki.

- Hát te magad.

A leány búsan megcsóválta fejét és azt susogta: soha; és könyezett bele.

Az öreg pedig kaczagott és egyre süttette a mézes kalácsot halomra, s varratta a nászingeket, mintha hat leányt akarna férjhez adni.

Pedig még azt sem tudta senki, hol van a vőlegény.

VI. AZ ARANY ÁLARCZ.

-224-

Mióta Krimia a czár tartományai közé tartozik, kezdenek a nagyobb városokban vendéglősök megtelepedni; az előtt az volt a szokás, hogy az utazó a legjobb külsejü házhoz tért be s ott ellátták mindennel s még megköszönték neki, hogy hozzájuk szállt.

Szimferopolban egy német vendéglős nyitotta meg türhető hotelét; ide szoktak leginkább a keresztül utazó főtisztek betérni.

Egy estve négy fiatal tiszt ült együtt az „Arany szarvas“ étkező teremében. Vacsora után voltak már és punch előtt; időtöltésből kártyáztak együtt.

Kettő régi ismerősünk köztük: Miriám és Alabin, a másik kettő csak segédei.

Alabin volt kiküldve a nyiltparancscsal, hogy az alatta álló fedezettel átvegye a Perekopból jövő szállitmányt. Az átgondolt terv szerint minden előkészületnek a legnagyobb titokban kelle megtörténni. A csapatok a külvárosban hagyattak, s azoknak éjjel kellett átvonulniok; parancsnokaiknak pedig az „Arany szarvas“-ból korán három órakor reggel utánok menni, hogy még csak sejtelve se legyen senkinek az előkészületről.

A négy tiszt vigan mulatva tölté az időt éjfélig, akkor Miriám figyelmezteté őket, hogy jó lesz feküdni menniök, mert ki tudja, mikor fognak ismét alváshoz juthatni?

-225-

Kiki sietett a punchot kiinni poharából, s egymásnak jó éjszakát kívánva, betértek hálósobáikba.

A lovászoknak meg volt rendelve, hogy a paripákat egész éjjel nyergelve tartsák, s a vendéglősnek meghagyatott, hogy a kapuját be ne zárassa.

Az különben is fölösleges lett volna, miután a kapujárás alatt fegyveres ór volt felállitva, s itt a város közepén mitől lehetne tartani?

A vendéglő ugy volt felosztva, hogy ugyanazon folyosóról nyilt két osztály, mindegyik két szobából álló. Az egyiket elfoglalá Miriám, a másikat Alabin. A külső szobákban segédtiszteik telepedtek le.

Egész napi lovaglás után, a mint ágyára veté magát Alabin, azonnal elaludt, s álmában tatárfejekben játszott Miriámmal, és nyert iszonyatosan, s minden tatárfőn egy-egy arany álarcz volt. Még javában szeretett volna álmodni, midőn felébredt. Valaki végighuzta jéghideg kezét orcáján.

- Ah, már reggel van Nikolaj? ásita félálomban Alabin, azt vélve, hogy segédje költögeti s nagyot akart nyújtózni, a midőn tapasztalá, hogy mind a két keze erősen le van szorítva s a mint ijedten fel akart kiáltani; egyszerre teledugták a száját valami selyemkendővel.

Három alak volt a szobájában. Kettő sietve összekötözé kezeit erős ellentállása daczára, a harmadik az alatt egy tolvajlámpát vont elő palástja alól s egy futó fényvonalat engedett végigvillani a szobán.

Alabin a futó fénynél megpillantá a hivatlan látogató képén az arany álarczot. Magas, erőteljes alak volt az, bő hosszú ujjú burnuszbán, melynek hátravetett csuklyája pompásan fonott gyöngyös turbánt engede láttatni. E turbánhoz volt csatolva az arany álarcz, mely annyiban különbözött szokott bálias álczáinktól, hogy rajta száj, orr és szemek számára nem voltak megfelelő idomok, hanem az egész cifra arabeszkekkel volt kimetélve, azok hasadékain át nézett és lélezett az ismeretlen.

A másik kettő arcza fekete fátyollal volt boritva.

Mikor Alabin a mozdulatlanságig meg volt kötözve, szája betömve; akkor az arany álarczos odaállt eléje, s nyugodt mély hangon, melyet az álarcz is tompított, mondá neki francziául:

- Monsieur Alabin; máskor, ha ön az arany álarczost akarja elfogni, egyik szemét se hunyja le.

Azzal felkereste Alabin felöltönyében annak tárczáját, felnyitá, kivette belőle a Perekopból jövő dandárnok számára irt nyílt parancsot. Egyébhez nem nyult; a mi más egyéb kihullott belőle, azt visszarakta szépen.

- Már most tessék nyugodtan aludni tovább: sугá a tisztnek az arany álarczos; s a vastag takarót fejére vetette. Alabin sem látni, sem hallani nem volt képes, merre távoztak el.

Három óraker Miriám segédjével együtt lement lovászához, paripáit, fegyvereit rendbe hozatta; s kérdezé Alabin lovászeitől, hogy gazdájuk felkelt-e már?

Azok azt felelték, hogy még nem izent le.

- Tehát fel kell a segédet költeni, nehogy elkéssünk: monda Miriám, azzal lovára ült s négy emberből álló kíséretével eltávozott, csapatjait a városon kívül utban találva az ördögszakadéki hegyek felé. Azokat rögtön a mély vizomlásokon keresztül a jól ismert hegyzugokon átvezette. Dél lehetett, midőn az ördögszakadék szorosába kiérkezett, ott vadászeit az alacsony bokrok közé a legnagyobb vigyázattal elhelyezte s ott vártak nagy csendességgel a megkerített tatárookra, kiktől egy lélek sem fog onnan megszabadulhatni.

E közben az a baleset történt Miriámmal, hogy a mint egyik pisztolyát megtöltötte, az véletlenül elsült s a balkeze kisujját egészen elszakította.

Miriám hideg vérrel engedé a sebésznek az elroncsolt ízt levágotni s miután az azt jól, rosszul bekötözte, még csak karját sem engedte felkötni; csak úgy a kabátja alá dugta a kezét; hisz az az egy újj anyyi, mint semmi az embernek.

Ott várt azonban estig, a nélkül, hogy ellenfelei érkeztek volna. Este felé saját maga, segédeit, és egy pár lovaszt magához véve, megindult kémszemlézetre az ördögszakadéki mély úton végig. Ellovagoltak messzire, a nélkül, hogy valahol ellenséget sejtettek volna meg.

- Attól tartok leginkább, monda Miriám segédtszerteinek hogy az öreg róka neszt kapott előkészületeinkről s ezuttal hegyei között maradt.

Már egész odáig lovagoltak a mély sziklatorkolatban, a hol egy kanyarulatnál az országutra le lehet látni, s itt nagy bámulatra szemközt jönni látták Biancoff ezredest Perekop felől, szép rendben a maga huszáraival és granátosaival; - de szekerek nélkül.

Miriám odanyargalt eléjük s az első üdvözlés után azt kérdezé Biancofftól:

- Hát a szekereid hol vannak a küldött pénzzel?

Az ezredes egész biztonsággal felelt.

- Azokat a csardaki állomásnál átvette tőlem e reggel egy főtiszt, kinek nyílt parancsa volt azt tőlem ott átvenni s az általa tudva levő helyre szállítani.

- S te átadtad neki azokat! kiálta Miriám.

- Nyílt parancsot mutatott; négyszáz huszárt hozott fedezetül; azt mondta, hogy a pénzt Szebastopol helyett Kertsbe kell szállítania a kaukazi hadsereg számára; még kért tőlem száz gyalogot a fedezetbe, a mit én nem is tagadhattam meg tőle.

Miriám minden szónál növekedő bámulatot tanusított arczán; az ezredes által előmutatott nyílt parancs elismerhetlenül ugyan az volt, a mit Alabin vett át. Semmi kétség sem lehetett felőle.

- S hogy nevezte magát ez a tiszt? kérdé Biancofftól.

- Neve ismeretlen előttem: Marziavnak nevezte magát.

- Csókolom a kezeidet! kiálta fel Miriám. Akkor te magának Mirza Kobulnak adta át a küldeményt, mert az ő titkos neve Marziav; a mivel czinkosaihoz szokott levelezni. Magad adta át neki a pénzt, s még ráadásba száz granátost.

Még a ló is megijedt Biancoff alatt e szavakra, a főtiszt elsápadt, mint a fal.

- Való ez? kérdé Miriámtól.

- Csalhatlanul. Mert tőled Alabinnak kellett volna átvenni a pénzt, kinek rég itt kellene lenni egy zászlóalj gyalogsággal, vele huszárság nem is volt; s neki Szimferopolba kellett menni, a hogy az én napi parancsom szól.

Bianoff egy szót sem mondott erre, csak a nyeregkápájába nyúlt s hallani lehetett, mint húzza fel egyik pisztolyát. Arcza olyan fehér volt, mint csak lehet valakié, ki arra gondol, hogy magát rögtön főbe fogja lőni.

Miriám megfogta az ezredes kezét.

- Ne csinálj semmi bolondot pajtás. Jobb lesz, ha vágatsz vissza s iparkodol utolérni a vakmerőket; különben is te nem vagy hibás; hanem Alabinnal majd számolunk. Ez a nyiltparancs eltévedése megfoghatatlan. Egyébiránt légy eszeden, semmi baj sincs, annyit csakugyan nyertünk, hogy Mirza Kobul fegyveresei nagy részével várán kívül szorult; a félszigetről ki nem menekülhet, a mezrei uttól pedig el van vágva. Most siess utána gyorsan.

Bianoff elkésesült lélekkel sietett vissza; természetesen az éjszakai üldözés oly kevés sikerével gazdagítva küldetését, a milyen keveset csak várni lehet olyan helyen, a hol százfelé visz az ut s minden megkérdezett jövevény természetes szövetségese annak, a kit üldöznek; sem egy kereket, sem egy sisakot soha meg nem találtak ők az elvitt szekerekből és granátosokból.

Miriám pedig azonnal nyargalt Szimferopolba, csupán egy lovásza kíséretében. Segédét és a többieket visszaküldé csapatjához, azon parancscsal, hogy visszatérteig azon helyt maradjanak.

A város alá érve, künn találta az őrtűz mellett Alabin csapatjait. Kérdésére azt felelték, hogy reggel óta várják az indulási parancsot, de még nem kapták meg.

Az „Arany szarvas“ elé érve, még akkor is ott látta a hátra hagyott őrt, s az udvaron felkantározva álló lovak mellett ácsorgó lovásztól azt tudá meg, hogy Alabin segédjével együtt még most is alszik, s ajtaja be van zárva.

- Be kell törni! kiálta Miriám, s maga segíté befeszíteni az ajtót, mely kettős zárral volt belül ellátva.

Az előszobában feküdt Alabin segéde, a belsőben pedig maga, mindkettő megkötözve s félig megfulladva a szájaikba tömött selyem kendővel.

Többet, mint félnapot kellett tölteniök e kínos helyzetben.

Alabinnak idő kellett hozzá, míg kötelékeitől megszabadítva magához birt térni, s csak néhány óra múlva volt képes, hogy a vizsgálatra összegyűlt haditörvényszék előtt megjeljen.

Az adott vallomások még rejtélyesebbé tették ez esetet. Alabin ajtaja be volt zárva kétszeresen; a kapun belől állt egy ór, künn az utcán járt egy másik. Senki sem látott a vendéglőbe egész éjszaka valakit bemenni, vagy onnan kijönni.

Miriám maga egész éjszaka fenn volt és semmi zajt nem hallott. Egy izben ki is ment, megvizsgálni, ha ébren vannak-e az örök s mindkettővel öt perczig beszélgetett a rendszabályos kérdésekre választ adatva. Ha valaki Alabint meg akarta rohanni, egyenesen Miriám szobáján kellett volna neki a háztetőn keresztül menni, az alatt míg ő odalenn járt; de öt percz alatt bemenni, két embert megkötözni, iratokat kikeresni s ismét eltávozni, tiszta lehetetlenség. Azon felül Miriám ablakai nem is voltak nyitva.

- Itt valakinek árulónak kell lenni! kiálta fel végre türelmetlenségre fakadva a haditörvényszék elnöke.

Alabin és Miriám egyszerre, mintegy önkénytelenül egymásra tekintettek, mintha mondanák: „az kettőnk közül az egyik.“

- Én tudok egy ismertető jelt, szólt Alabin sötét arczkifejezéssel; midőn az arany álarczos a selyemkendőt fogaim közé dugta, jobb keze kisujját erősen megharaptam; úgy hiszem, ezt a jelt sokáig fogja viselni.

Miriám keserűn mosolygott.

- Nagy kár, hogy nem bal kezét harapta meg; így nem jönnék azon kellemetlen helyzetbe, hogy ujjamat vizsgálat alá ne bocsáthassam, miután épen azt ma reggel ízig ellőttem.

- Ha való: veté közbe szárazon Alabin.

Miriám e sértő észrevételre, hirtelen letépte sebzett ujjáról a kötőléket s újra vértől csurgó kezét megmutatá a törvényszék előtt, melynek tagjai elszörnyedve kérték, hogy köttesse be azt újra, hiszen semmi kétségük felőle, hogy igazat mondott.

Miriám dühtől reszketve fordult Alabinhoz, mig balját bekötözék.

- A másik kezem szolgálatjára áll önnek.

- Elfogadom, suttogá Alabin, ajkait összeszíva.

A két fiatal tiszt másnap párbajt akart víni; azonban közbejött a kormányzó parancsa, mely megtiltá nekik a vívást; mindkét tisztet felmenté a vizsgálat alól, megerősíté elébbi rangjaikban s feladatául tüzé, hogy rögtön Mezrevár alá sietve, majd ott bizonyítsák be, melyikük hűsége és

bátorsága nagyobb? A haditörvényszék egyuttal oda utasított, hogy az egész balesetet tulajdonítsa a két alárendelt örnek, azoknak adasson egy adag botot, s több lármát ne csináljon belőle.

VII. A MENYASSZONY ÁLMAI.

- Mit álmodtál szép leánykám? mit álmodtál te gyöngye szívecske?

Igy kérdezte reggelenként szép unokáját Mirza Kobul; és a menyegző napja már közel volt.

Mirza Kobul hiába keresik Kercstől Eupatoriáig, föld alatt eltűnik ő üldözői elől, mint a tündér; délibábot kergetnek azok! midőn utána futnak, hátuk mögött van rég. Midőn az orosz portyázók szanaszét futnak az egész országban, kérdezősködve utána, akkor ő már otthon ül és kényelmesen szürcsölgeti rózsavizes malozsa nedvét s kérdezőgeti unokájától: „mit álmodtál szép gyermekem?”

- Álmodtam is, és úgy tetszik, mintha most is igazán látnám. Tele volt szobám piros virággal, minden bimbó, minden virág olyan szép piros volt és eleven; csak egy volt közöttük fehér és lankadt, és az a virág én voltam. Ott feküdtem a ravatalon és az is tele volt virággal. A ravatal lábánál pedig fel volt állítva a virágember; a minőt csak menyegzők alkalmával szokás a lakodalmas házban felállítani: öltözete tiszta rózsza, a két keze liliomokból, lábai folyondárokkal befuttatva, turbánja szép császárszakál, a haja árva-lyán kalász, szemei csillagvirágok, orczái halaványpiros mályvarózsákból, és ajka egy sor százsorszép. Körülöttem énekeltek és daloltak, azt sem tudom már kicsodák? és énnékem úgy fáj a szívem bele; a midőn egyszerre lehullott minden rózsza és liliom az előttem álló virágemberről, és helyette ott állt - Miriám. És nem tudtam magamat tartóztatni, hogy ne sirjak, a midőn őt magam előtt állni láttam.

-233-

Az öreg jobbra balra simítja leánykája hajfürteit s elkezd az álmat magyarázgatni.

- Virágot látni álomban sokat, az nagy örömet jelent; leány, a ki magát halottnak látja, nem sokára menyasszony lesz; a ki eltávozott kedvesét siratja álmában, annak kedvese nem soká vissza fog térni.

- Nem térhet ide Miriám vissza soha; sóhajta búsan e leány, s úgy elfelejtkezett magáról, hogy még azt a habkönnyű piskótát is, melynél egyebet napjában nem evett; a kis arany halaknak szórta, mik szobája szökőkutas medenczében uszkáltak vígan alá s fel, s enyelegtek egy piczi kis fakó halacskával, mely még ikraképen vetődött vizükbe s nem gondoltak vele, hogy ez a kis fakó halacska idő jártával majd egy nagy orosz csuka lesz, mely őket mind elnyelheti.

A szép leány nem láthatta atyja mosolygását, a midőn az eltávozott; de magában elgondolá, hogy az még is lehetetlen, a mit az emberek beszélnek. Miriámnak nem lehet, nem szabad árulónak lenni.

-234-

A kinek nemzete annyit szenvedett, olyan szerencsétlen, az nem árulhatja el ezt a szenvedő hazáját egy gyűlölt idegen kegyéért; a kire annyi dicsőség várt mint honfira, az nem árulhatja el halhatatlan hírnevét egy szolga dicsvágyért, mely megpirít, midőn kielégített; és a kit úgy szeretett a nő, oly híven, oly igazán; nem lehet az árulója a mennybeli szerelemnek.

Ha az egész világ elítéli is őt, ám a szerető hölgy talál mentséget számára, az ő szívéből csak az étellel együtt lehet kitépni emlékét.

És ha minden élő jel ellene tesz tanubizonyságot, akkor álmodik felőle, és ébren is felőle álmodik, és jól tudja, hogy az csak álom, még is ragaszkodik hozzá.

VIII. TATÁR HARCZ.

Miriám két egész ezredet egyesítve Marzia városban; lovasait, gyalogságát úgy be tudta hozni a szoroson, hogy a meglepett lakosság egy szót sem tudott meg előbb jöveteléről. Minden elől-utol találkozót összefogdostak előőrsei s Hajbakut örmény a legőszintébb csodálkozással látta a fényes tábornok urakat leszállani kapuja előtt s azt sem tudta, melyiknek csókoljon kezét a sok közül elébb, midőn méltóztattak házába benyitni.

-235-

Miriámnak első szava az volt hozzá, hogy kipanancsolta saját házából.

- Fiam! monda e tisztos ősz embernek, ki neki apja lehetne; fiam, keress magadnak más szállást, mert ezentul én fogok itt időzni. Ismerlek, ki vagy: jó pénzért számomra kikémlelted a Mirzát; de még jobb pénzért kéme lennél a Mirzának én ellenem. Használtalak, már most nem kellesz, s félni sem akarok tőled. Rajta légy, hogy jó messze válaszs lakást ettől a várostól. Ha eltávozunk, a házadat ismét itt találod. Ha valami károd lesz, majd becsültesd meg s folyamodjál érte Szentpétervárra.

A jámbor örmény jónak látta ezzel a vigasztalással beérni. Hisz a moszkók csak a lakását

vették el; még gonoszabb lehetne pedig a dolog, ha azok adnának neki lakást, ott, a hol neki nem tetszik.

Miriám azonnal elrendezé csapatjait, a legnagyobb ovatossággal, hogy az átelleni sziklatetőkről hadi tervét ki ne kémelhessék. Tiszteinek meg volt parancsolva, hogy szüntelen közkatonai köpenyt viseljenek egyenruháik felett s osztályát senki el ne hagyja.

Midőn az előőrsök vizsgálatából az örménytől elfoglalt házhoz visszatért, nagy meglepetés várt reá; a vitéz Karvajoff tábornok érkezett oda Jekaterinoszlávból, az a derék ember, kinek ő mostani rangját köszönheti, s ki viszont ő neki köszönheti, hogy most ott időzhet a világ háta mögött, Jekaterinoszlávban, a Kaukazuson túl.

-236-

Mind a ketten azt mondták, hogy nagyon örülnek, a midőn egymás kezét megszoríthatták.

A tábornok egy zárt levelet adott át Miriámnak, melybe az volt írva a kormányzó által, hogy Karvajoff tábornok és Alabin ezredes előtt adja elő azon hadi tervét a legrészletesebben, melylyel Mirza Kobult megtámadni szándékozik.

Miriámnak engedelmeskedés volt a dolga. Elővette térképeit, mikben a mezrei rejtek legtitkosabb erősségei, védhető és hozzájárulható helyiségei pontosan fel voltak jegyezve. Akárki készítette azokat, bizony jártasnak kellett lennie azon a vidéken, s nem csak szemével, de eszével is meglehetősen birni.

- Itt három feladat van, monda Miriám, miután a helyzetet lerajzoló. Az első minden esetre a malomnak nevezett erőd elfoglalása. Ez pusztán leleményesség dolga, egyedül találékony ész feltételez végrehajtójától, a miért én azt Alabin ezredesre kívánom bízni; mint kinek hasonló esetekben hirtelen önfeltalálása nevezetes. Második műtétel az elősáncok elfoglalása a hegy-magaslaton; ezt rábízhatom bár melyik vitézebb dandárvezetőnkre, mert ehez semmi egyéb nem kívántatik, mint személyes vitézség, a lerajzolt védművek között egy gyermek is eligazodhatik, s a munka forrója csak a sáncoknál kezdődik, azon pedig behuny szemmel s kivont karddal öt perc alatt át lehet esni. Ismétlem, hogy ez az örmesterek dolga. A harmadik feladat a legnehezebb. Míg a gyalogság a mezrei magaslatokat ostromolja, a lovassággal a hegyszakadék bejáratát kell elfoglalni, hogy a Mirza czinkosai segélyül ne mehessenek neki. A ki e feladatot pontosan teljesíté, az meglehet, legkevesebb dicsőséget fog haza vinni a hadjáratból, mert azon esetben tán munkája sem akad, de ha elhanyagolja azon állást, az egész eredményt kockáztathatja. A Mirzának most nincs több száz emberénél odafenn, de ha sikerül a kóborló tatárok közül még néhány százat magához vonhatni, soha sem birunk vele. Azért a Csardak előtti álláspont a legfontosabb s ezt megőrzni egyenesen magamra vállalom. Én ismerem a tatárok ezernyi fortélyait, ravasz, rendkívüli hadakozás módját, s hiszem; hogy ha megtudják, miszerint velem állnak szemközt, meghuzzák magukat mocsáraik között, s nem lesz bátorságuk a síkra szállani.

-237-

Karvajoff feszes komolysággal hallgatta végig Miriám beszédét, azután egy másik zárt levelet vont elő kebléből.

- Ez is önnek szól; monda, átnyujtva azt Miriámnak.

Miriám feltörte és azt olvasá belőle, hogy a kormányzó rendeletéből az ő hadműködései egyenesen alárendeltetnek Karvajoff tábornoknak! minélfogva annak mindenekben engedelmeskedjék.

Ily megaláztatás után más országban a tiszték le szokták tenni kardrojtjaikat; de Oroszországban ilyesmi nem divat és nem szabad. A mit a czár és az ő kormányzói rendelnek, az nem szégyen, még ha megaláztatás is.

Miriám nyugodtan hajtá meg magát Karvajoff előtt, s tudatá vele, hogy parancsát várja.

- Hadi terved jó, monda a tábornok összegöngyölgetve a térképeket. Semmi kifogásom ellene. Csupán a végrehajtás személyeit hiszem jónak megcserélni. A malomnak címzett erőd elvételével téged bízlak meg: a Csardak felőli álláspont felügyeletét pedig Alabinra hagyom. Én magam itt a középpontból intézem a megszállást.

-238-

Miriám arcza legkisebb változást nem mutatott.

- Én e feladatban is nagy megtiszteltetést találok; de ujlag figyelmeztetem Alabin ezredes urat; hogy a tatárok ravaszágától jobban lehet félni, mint görbe kardjaiktól, s a ki eléggé ovatos lenni nem tud, nagyobb veszélyben lehet miattuk Szimferopol közepén, őreitől körülvéve, mint egy magában a Jura szakadékai között.

Alabin fülig vörösödött el e szóra, mely őt az arany álarczossali estére figyelmezteté; de vigasztalhatta magát azzal, hogy hiszen Miriám annál halaványabb.

Szegény Miriám, neki ugyan elég oka van arra, hogy halavány legyen. Mint okos ember, ugy számította ki magának a dolgot, hogy majd nagy áldozatokkal oly győzelmet vív ki, mely őt a czár kegyében megerősíti; és íme most látja, hogy ő maga van legelső áldozatul szánva, hogy elhatározott, miszerint ő veszzen legelébb is kárba; hogy ő legyen, a kit elhasználnak, és nem az, a ki a hasznot aratja.

A legközelebbi éjszakán kellett a malom elleni támadást végrehajtania.

E vakmerő fegyvertényre egy saját zászlóalj rendeltetett parancsnoksága alá.

Saját kiváló öltözékeikről megismeré a katonákat Miriám.

A szibériai zászlóaljok egyike volt az; a mik úgy erednek, hogy a hol nagy bűnösöket találnak a hadsereg között, kik a tizezer vesszőt ki birták állani s nem haltak meg bele; kik tilos eszméket mertek társaik előtt kibeszélni, kik tán itt amott katonai forradalmak részesei voltak, vagy engedetlenek előljáróik iránt, sőt talán lengyelek, vagy titkos jacobinusok, veszélyes társulatok czinkosai; az ilyenekből saját ezredeket alkottak, s ezen kiválasztott ezredek számára szokott fentartatni azon ritka megbecsültetés, hogy ostromlott várak réseit ők rohanják meg legelől, ők temessék be hulláikkal a sánczárkokat, s azt a kettős szolgálatot tegyék birodalmuknak, hogy megmentsek azt az ellenségtől és saját maguktól.

Midőn egy ily ezred bizatott Miriám kezére, jól tudhatá, hogy mi vár reá?

Az ilyen tisztelet felér a halálítélettel, a mi Oroszországban el van töröltetve.

Miriám ha különben nem tudta volna is ezt, eléggé sejtheté abból, hogy tisztársai oly szívesen búcsuztak el tőle ez este, mint a kit nem fognak többé látni; maga Karvajoff is részesíté annyi kegyelemben, hogy titokban megsúgta neki, miszerint jól teendi, ha ő is közkatona köpenyt fog ölteni s kalapja mellől elhagyja a tollbokrétát.

Miriám azért is legpompásabb öltönyét vevé magára, felkötötte aranyos övét, felrakta rendjeleit; gömbölyü prémes cserkesz süvege mellé akkora kócsagot tűzött, hogy ágyuval is rá lehetett czélozni, s még az egész tetejébe felkerékíté lángpiros tatár-köpenyegét, hogy a ki csak hírét hallotta is, rá ismerjen róla.

A mint ily öltözetben katonái elé lépett, bámulva szólítá meg minden ember: ez még is vakmerőség, ez Isten-kisértés; hisz így mindenki ő reá fog czélozni.

- Hadd czélozzanak: felelt ő büszkén. Azt hitték, hogy félek, midőn e rohammal megbíztak; pedig még nincs az a golyó megöntve, a mely elől Miriám eltagadja magát.

És úgy ment fényes lobogó köntösben arany boglárokkal, gyémántos rendjelekkel, abba a csatába, melyből senkit sem várnak társai vissza. Oly büszkén hordta mellén azokat a rendjeleket, mintha czélnek tartaná ott, hogy oda lőjjenek.

Egy két fegyveres társa tán meg is sajnálta, a kinek tán épen utjában nem volt, de hogy azok közé sem Karvajoff, sem Alabin nem tartozott, az több mint valószínű.

E született orosz főnemeselek előtt a tatár Mirianoff mind végig gyanus jellem maradt; az emberi szív jobb érzelmei közé tartozik az, hogy az árulónak, a szökevénynek soha sem hisznek egészen s ez a gyanus göcs legjobban meg lesz oldva így: ha hú volt Miriám, akkor elesik Oroszorszáért, de dicsően esik el; ha pedig hűtlen volt, akkor dicsően vész el, de még is csak elvész.

A syllogismus mind a két oldalról erős s becsületére válik annak, a ki feltalálta.

A mint szürkülni kezdett az alkony, Miriám megkerülte csapatjaival a várost, hogy azon ismert utra forduljon, mely a malom tájára vezet.

A hegyi folyamhoz érve, egy csapat dzsidást talált ott, kik lovaikat itatták a vízben s panaszkodtak, hogy a folyam megfoghatlan okok miatt úgy kiapadt, hogy alig találnak benne elég ivó vizet.

Miriám jól tudta, hogy mi e gyors apály oka, némely helyütt alig ért bokáig a kövek között csergedező víz, s egy-egy külön szakadt gödörben kalappal lehetett fogni az ott rekedt pisztrángokat; a heverő orosz katonák bográcsokban főzték a parton az összefogott halat és rákot, némelyik itt-ott skorpiót is fogott a rák helyett; megfőzte azt is, semmi baja sem lett tőle.

Az utolsó előőrsöt elhagyva, leszállt egész csapatjával Miriám a kiapadt folyam medrébe, s annak két sziklás fala közt haladt sebesen mindig a folyam mentében.

Két felül a part oly magas volt, hogy a haladó sereg szuronyhegyei sem látszottak ki belőle. Semmi sem árulhatá el közeledésüket.

A völgyön mély köd feküdt, melyen alig birt keresztülderengeni az ujhold sápatag félképe. Kedvező idő a titkos rohamra. Csupán azt kell még bevárni, míg a hold is lemegy, azután a köd és sötétség két jó barát lesz.

Addig ott kell időzniök a vizmederben; ha egy hang elárulja ott létüket, végök van, két perc elég arra, hogy együtt mindenestől örökre megszünjenek Oroszország terhei lenni. Ha Miriám társai tudnák, a mit ő tud, hogy fagyna meg szívékben a vér! Ha sejtenék azt, hogy e hegyi folyam azért apadt el oly egyszerre, mert a hegyen tul óriási gátokat zártak eléje s csak egy zsilipet kell felrántani, hogy egy egész tenger zúduljon rájuk alá, mely ha az egész mély meder mind fegyveres vitézzel volna is tele, úgy elseperné őket, hogy az ítéletnap sem szedné szétszórt csontjaikat össze.

Az igazi ut, mely a malomhoz vezet, épen a part felett visz el. Egy perczben úgy tetszik nekik, mintha lovak dobogását hallanák fejük fölött. Mindenki lehuzza magát a víz alá, hogy sisakjaik hegyei sem látszanak ki. A tatár őrző halad végig a parton. Ha valamelyiknek eszébe jutna megtekinteni, micsoda kövek azok ott a mederben, miken a víz itt amott apró zuhatagokat képez?... Nem vettek észre semmit, elhaladtak tova; Miriám csapatja most emeli ki fejeit a vízből lélekzetet venni... A hold már a hegyek között van, sietni kell, mert ha a hegytetőkön is sötét lesz, akkor a tatárok egész szál fenyőfákat gyujtanak meg, s kivilágítják az egész vidéket.

Most gyorsan előre! Kiki hajigálja el, a mi terhére van: a lópor úgy is átnedvesedett, a töltényekre semmi szükség, csak a szurony ad még vigasztalást.

Már hallik a malom kelepelése; csak egy kereke forog, kevés vize van, itt vigyázni kell, mert egy mély gödör van a kerekek előtt; a kik úszni tudnak, előre! A víz alatt hegyes sánczkarók merednek, vigyázzon mindenki, hogy beléjük ne akadjon, a ki megsebesíti magát bennök, el ne jajduljon, hanem haljon meg békével. Maga Miriám úszik legelől, kardja fogai között. Jó, hogy ez a malomkerék kelepel, nem hallani tőle az úszók lubiczkolását. A malomkerék még egyébre is jó. Meg lehet fogózni egyik lapátjába, a forduló kerékkel fel lehet emelkedni egész a malomsáncz párkányzatáig s onnan egy merész ugrással át lehet szökni a párkányra.

-243-

Miriám volt az első. A mint a malompárkányra ugrott, kardját kezébe kapta, s felszakítva a már ismeretes őrszoba ajtaját, berohant egyedül s a mint a szoba közepén négy tatár ült egy felfordított hombár előtt, kockázva, odaütött közéjük öklével a hombár fenekére, rájuk kiáltva:

- Adjátok meg magatokat!

A tatárok ijedten ugrottak szét s mintha elfeledték volna fegyvereik használatát, rohantak a tulsó ajtó felé. Miriám egyet megragadott közülük, de a tatár kiszakítá magát kezei közül s mielőtt Miriám társai rárohantak volna, ő is eltűnt a tulsó ajtón, melyet üldözőik előtt rögtön lebecsátott csapda rekeszte el.

Az oroszok betörték fejszékkel a csapdát, s azon benyomulva a malomgép teremében találták magukat; azonban sehol sem akadtak egy ellenfélre. Az első pillanatban nagy lárma volt a malom minden termeiben, mintha negyvenen is volnának ott, és most senki sem található a pinczéktől a padlásig sehol.

- Jól tudom, hová lettek, szólt Miriám, s egy fáklyát kezébe ragadva, a malom gépezetén keresztül a vízroham üregébe indult.

Helyesen gondolá, a mint a fáklyával az üreg nyilásához lépett, rögtön tiz lövés jött egyszerre az üregből s jobbra balra, a kik mellette álltak, holtan hullottak le.

- Uram! szólt ekkor egy jámbor közvitéz Miriám elé lépve; kiméld életedet, maradj hátul, ez öltözetről mindenki rád ismer, vagy add legalább nekem a fáklyát, hogy téged ne lássanak.

- Nem félek, biztosítá Miriám a vitézt. Ereklým van: s azzal elővonta kebléből szent Sebestyén aranyozott képét, ki íme nyilaktól volt átlövöldözve Diocletian császár parancsára.

-244-

Az orosz áhitattal csókolta meg az ereklýt, s oly bizton érezte magát azontul Miriám mellett, mintha őriző angyalok járnának előtte, ködnek és tűznek oszlopában.

Miriám sebesen nyomult előre a szűk alaguton; gyorsaságtól függött minden siker, egy golyó sem érte, pedig egyre lövöldöztek reá; csakugyan talizmánjának kell lenni.

Midőn néhány száz lépésnyire hatoltak már az üregbe, egyszerre irtóztató csattanás hallatszott kívülről, melynek dörgése, mint valami óriás harang siketítő bűgása tölti el a földalatti boltozatot: az egész hegy összeomlani készül, a szikla reszket, mint a megkondított ércz; s a rettentő robaj, mintha száz meg száz enyészetes halálkiáltás kardalával végződne.

- Mi volt ez? kérdi egymástól a rémület.

A válasz borzasztó.

Künn a malomerőd a levegőbe röpítettett; Isten tudja hányan voltak benne? ki bírná megszámolni a győztes oroszokat ott a szétvetett kődarabok alatt, az égő gerendák között? Egy-egy fekete tömeg még most is vonaglik itt amott. Alig ismerni rá, hogy ember volt valaha.

Az üldözést nem lehetete folytatni tovább, a zavar sokkal nagyobb volt az oroszok között. Miriámnak vissza kellett vonulnia az üregből. A közvitézek most már igazán hitték, hogy az amulet menté meg a haláltól, mert ha hátul marad, ő is ott vesz a robbanásban.

A csattanást jól hallották Marzia városban is s a főtisztek a tábornoknál éppen vacsoránál ülven, találgatták, mi lehet az? Vacsora után majd utána járnak. A válasz azonban még vacsora előtt megérkezett; mert a mint Karvajoff számára, ki bornemisza volt, friss vizet hoztak a folyamból, s ő azt a fakupából üveg pohárba tölté; boszonzkodva szólt, hát veres bort adtok nekem?

-245-

Nem veres bor volt az, hanem piros vér; háromszáz szétmorzsolts hősnek vére, azon frissen merítve a folyam medréből, melyben áradást idézett elő. Azt tették fel a tábornok asztalára, nem látva színét a faedényben.

A tiszték egymásra néztek és hallgattak. Gyaníták, mi történt. Szegény Miriám. Hamar bevégezte. Egy öreg pópa volt jelen; az elkezdett énekelni a megholtak lelkeiért; a tiszték ezüst pénzeket adtak neki viaszgyertyákra s Karvajoff ünnepélyes fogadást tett, hogy a derék Mirianoff emlékére márvány oszlopot fog emeltetni Marzia közepén s azt a piacot az ő nevééről hivatja.

Ez ájtatos foglalkozás közepett érkezett meg Miriám követje. Tiszteletét hozta urának a fővezérhez, és a vállalat eredményéről tudósítást.

A malomerőd elfoglaltatott, hanem a hegyi alaguton menekült tatárok a győztesekkel együtt felvették az egész épületet! maga Miriám csak az által menekült meg néhány század magával, hogy a robbanás alatt a tatárokat üldözé az alaguton. Megbízását végrehajtá, s most kér

segítségét, hogy az elfoglalt álláspontot megtarthassa.

E hír nagyon megzavart mindenkit; hogy Miriám egy óra alatt vakmerő rohammal elfoglalja az erődöt s egy légberöpített sáncz ostromlói közül néhányad magával megmeneküljön, ez hasonlított a csodákhoz.

-246-

A tiszt urak sajnálni kezdék a pópának adott ezüst pénzeiket.

Karvajoff hideg vérrel piszkálta fogait, végre azt mondta Miriám hirnökének, hogy csak menjen vissza, reggel felé majd küldenek számára erősítést.

Azzal a tisztek széteszlottak tanyáikra, Alabin még a késő éjszakai órában átlovagolt a csardaki állomásra, mely reá volt bízva.

A végzetes tatár csárdától a Mezre várig vezető uton Miriám azon javítást teteté, hogy a meredek hegyszakadék fölött állóhidat veretett, ez által a keskeny hegyoldal helyett a szélesebb tulpartra volt az ut áttéve, melyet a tatárok úgy látszik készakarva hanyagoltak el.

Ez ösvényen haladva Alabin két óra alatt tette meg azt az egész utat, melyen legelső alkalommal fél éjszakán át elhordozta a ravasz tatár. Hiszen csak azt kaphatná meg még egyszer.

A tatár csárda most egészen Alabin számára van elfoglalva, a csárdás régen megszökött belőle s ott hagyta azt üresen a vendég urak számára.

Egy tábori ágy, egy medvebőr az egész kényelem, a mi Alabinra várakozik; ha legkényelmesebb ágya volna, sem igen tudna saját gondolataitól aludni.

Néhány nap alatt annyi vizás dolog történt vele, hogy nem bir kiigazodni saját eszméi közül. Nagyravágyását uj diadallal kecsegteti a mezrei ostrom, kíváncsisága fel van ingerelve látni azt a csodálatos rejtekhelyet s annak legcsodálatosabb urnójét s talán jutalmul nyerni az egész tündéri tanyát, tündéri urnójével együtt. Boszut állni gyűlölt vetélytársán, a ki mindig szerencsésebb volt, mint ő; feláldozhatni őt saját szerencséjének, az ő küzdelmei árán juthatni épen azon dijhoz, a mit amaz elveszít. Hanem itt azután valami lehűtő gondolat tévedt forró képzeletei közé: - az, hogy ez a Miriám milyen ördögös szerencsével bir, mennyire nem esik bele semmi verembe, a mit alá ásnak, hogy meg tud állni két éles fegyver között és egyiktől sem fél; gyűlöli a tatár is, az orosz is, és egyik sem bírja elveszteni. Erről azután eszébe jutottak e rendkívüli ember figyelmeztetései azon veszély felől, mely reá a csárda állomásán várhat, s ha még hozzá az aranyálarcczali mesés kalandjára talált gondolni; tökéletesen indokolva lehetett azon aggodalma, mely nem engedte jó tábori ágyán aludni, hanem kényszeríté háromszor is felkelni s kivont karddal körül jární szellős hajlékát, mely minden oldalán örökkel volt körülvéve.

-247-

Midőn harmadszor kiment a csárdából, őrei figyelmeztették valami világosságra, mely néhány percz előtt keletkezett, azóta hirtelen kezd terjedni s mindinkább közeledik.

- A nádat gyújtották meg valahol vigyázatlan pásztorok s annak a tüzét hajtja felénk a szél: vigasztalá magát Alabin.

A szél azonban épen ellenkező irányban fútt s a tűzvilág még is egyre közeledett.

Egy csapat kozáknak rögtön parancsot adott Alabin, hogy vág tassanak előre, s szerezzenek róla tudomást, mi az?

Az alatt mindenki nyeregbe veté magát; az ágyukat elhelyezték, s az egész lovassági dandár csatakészen várta az ismeretlen veszélyt, akármí alakban jöjjön is az.

-248-

Néhány pillanat mulva rémülten száguldottak vissza az előre küldött kozákok.

„Az ördögök jönnek!” kiálták már messziről s megrémült hetmanjok akadozó nyelvvel bírta elhebegni Alabin előtt, hogy egy roppant sereg tüzet okádó szarvas szörnyeteg jó nagy bömböléssel a tábor ellen; soha sem látott ilyen ellenséget senki.

Minő örült lárma ez!

Ezer meg ezer vad, idegen hang iszonyító keveréke: bőszült fenevadak bömbölése, kutyák ugatása, ostorcsattogás, emberi üvöltés, és az a tomboló robaj, mely alatt megreszket a föld, és az a tétova láng, mely vészsebesen közeledik és senki sem tudja, mi robaj, mi láng, mi veszély az, a mi közeledik? Az ördögök szabadultak el a poklokról.

Gyorsan az ágyukhoz, gyorsan a lovakra jó moszka vitézek! késő volna sánczokat hányni most, késő volna csatatervet készíteni: ez tatár harcz leend.

Rémes, rendkívüli csata, a minőről nincs említés téve a hadtudomány könyveiben, hogy a bölcs vezérek ovakodhassanak tőle, a hol nem segít sem az ágyu, sem a vitézi kar, sem a jó szurony, sem a jó kard a kezében; csak egy segítene, a futás; de az kinek jutna eszébe?

Csak négyszázan vannak a tatár lovasok, kik az ördögös harczra vállalkoztak, de maguk előtt kétezer szilaj bikát hajtának, a legvadabb embergyűlölő állatokat, mik Tauria rónáin legelnek s megkergetik az ismeretlen lovas.

-249-

Kétezeret összefogtak Mirza Kobul gulyáiból, párjával összelánczolták őket szarvaiknál fogva, szarvaik közé pedig fenyőgallyakból vastag kévét kötöztek, azokat azután meggyújtották.

Azzal hajrá!

A horogvégű ostor csattogása, az uszított ebek üvöltése, a ropogó láng neki vadítá a szilaj állatokat; vak, veszett dühvel rohannak előre, égő szarvaikkal a pázsitot szaggatva fel futásukban, rá az egész tömeg az orosz dandárra.

Alabin négy ágyuja mögött állt, a mik kartácsra voltak töltve, s a fölvert por miatt, mit a szél előre vert, nem ismerheté meg elleneit.

Mikor néhány száz lépésnyire voltak, akkor egyszerre mind a négy ágyuval közéjük lövetett. A lövések után egy-egy hosszú folt támadt a közlő lángtengerben, mint mikor az égő parázs közé csapnak, azután ismét összefolyt az s jött robogva és üvöltve.

Még egy lövés, és ismét egy; ekkor a szél félrekapja a porfelleget s az oroszok megismerik elleneiket. Nem emberek azok, hanem ördögök.

Az égő, izzó homlokú fenevadak, hosszan csüggő véres nyelveikkel, fekete alakjaikkal, vértől és tajtéktól csorgó szügyeikkel, orrlyukaikon a tűzben sziporkázó forró gőzt fuvallva, valóban méltán képviselheték a pokol szörnyeit, melyek csordástól jöttek elő e sápadt emberi alakok szívbeli bátorságát megpróbálni.

Valóban sápadtak voltak.

-250-

A veszett tömeg alig volt már tőlük száz lépésnyire. Még csak egy ima elmondására sem volt többé idő.

Elől, valamennyi fenevad előtt nyargalt egy vén, koromfekete bika; ez volt talán a többiek vezére. Két fiatalabb tinót kötöttek két felül hozzá, mind a kettőt ellőtték az ágyugolyók, egyik még sántikálva rohant mellette három lábon, a másik élettelen hevert a földön s a vad bősziült állat úgy hurcolta magával mind a kettőt izzó lánczainál fogva, mintha nem is érezné, hogy vele vannak.

- A lándzsákat előre! kiálta Alabin, s egyszerre az egész kozák hadsor előreszegzett lándzsái meredtek a fenevadak elé.

Mintha csak búzakalászkok lettek volna!

A futó láva rohama nem erőszakosabb, mint volt e fenevadaké; nem láttak semmit maguk előtt, nem éreztek semmi sebet, egy pillanat alatt a kozákok lovaik alatt voltak, s jó esett nekik, hogy égő homlokaikat valami enyhítő nedv érthette; a legázolt lovak és lovagok vére.

Az emberek még küzdöttek volna, de az állatok megtagadták a szolgálatot. A megrémült paripák lehányták lovagjaikat a nyeregből, vagy erőszakosan futottak szét velük az ismeretlen éjszakába; a hadsorok át voltak törve, a ki közbeszorult, ott gázolták el a nyargaló tömegek, lovat és lovat egymás vérebe taposva.

Két ledöfött paripa közé bukott le Alabin; úgy bukott le, hogy meg nem birt mozdulni onnan. Az egész bőszi csorda keresztül vágatott rajta, a két paripa hullája őrizte, hogy agyon nem taposták; látta őket egyenkint átugrálni feje fölött némelyik nagyot döfött szarvaival a holt paripába, melyben leszegzett fejével megbotlott; egy ott esett el épen mellette, a fáradságtól megszakadva s ott bögött sokáig, míg a többiek agyon nem taposták, fel-felemelve tűztől elundokított fejét. A véredek, a feluszított szelindekek, szeges öreveikkel keresztül-kasul nyargaltak a csorda között, a futó állatok lábaiba harapdálva s fojtogatva a földre hult vitézeket, kik még életjelt adtak.

-251-

Alabin emlékezett rá, hogy pisztolya kezében volt, midőn legázoltatott, s nem tudott magának számot adni róla, hogy miért nem veszi most annak hasznát? Későbbre tartogatta.

Egyik rémalak a másik után futott rajta keresztül; a dühödt fenevadak után jöttek vágatva a tatár lovasok, csattogó ostoraikkal, lánczos kopjáikkal, miket az üldözött bikák után hajigáltak. Alabin egyet kettőt felismerni látszott e vad marczona alakok közül. A vén csárdai csapláros, ki őt legelőbb Mezevárig vezette, ki oly ügyetlenül ült a lovon, most a legszilajabb ménen nyargalva vágatott társai élén, feje fölött porgetve hosszú dárdáját, mint egy könnyű pácát.

Alig néhány lépésnyi távolban tőle nyargalt fekete tatár lovon a mezzevári vad kisasszony, az emberijesztgető Dzsula; féloldalt ült hosszú serényű paripáján, egyik kezében hat póráz kötőfékjét tartotta, melyre dühödten ugató szelindekek voltak kötve, másokban hosszú karikás ostorral kongatott a futó csordák után; különben is vad és embertelen arcza most furiakéhoz volt hasonló, rövid göndör haja szerteszélyel szabadulva, mint vonagló kigyófészek, tekergőzött sokszegletű feje körül, irtóztató arczatát egy oly mosoly világítá, melytől az élő vér fagyott meg.

-252-

E gyűlöletes alak láttára, mint a galvanizált halott, rándult össze az orosz főnök. Az utálatos szörny vérrel fecskendezett arcza ott rebtent el szemei előtt, mint egy kísértetes álom. Valamit akart neki kiáltani, talán valami átkot, de ez a kiáltás nem bírta elhagyni ajkát. A pisztoly talán szerencsésebb lesz, könnyebben meg tud szólalni.

- Halál read!

A halavány vitéz aléltan, mozdulatlanul feküdt holt társai között, s csak képzelte ő, hogy halált kiáltott a rémalakra, hogy pisztolyát rásütötte. Szája zárva volt, és karja ketté törve, a látás még az ébrenlét, de a küzdelem már az álom volt.

A vad lárma, a dúló tömegek keresztül rohantak felette, az üvöltés mindig messzebb távozott el tőle, a tomboló moraj lassúbb kezdé lenni, a föld megszűnt reszketni, a táj elsötétült újra s egy

óra mulva ismét néma és csendes lett a környék.

Alabin arról gondolkozott, vagy talán csak álmolta ott fekve, hogy annak a Miriámnak még is csak igaza volt, midőn ezt a helyet akarta magának választani. Milyen szép volna tőle, ha mostan ő feküdnék itt helyette, ezen a dicstelen csatatéren, hol annyi jó lovag átkozza a földet, mely véretől nedves ki nem hősoktól leverve, hanem barmoktól letiporva leheli ki lelkét.

Marziában az egész eseményről semmit sem tudtak meg; az ágyuzás hangjai nem törhettek ideig; s az őrt álló vadászok kik a város véghelyein voltak felállítva, egész nyugodt lélekkel nézték el, mint halad a hegyi folyam partján végig egy hosszú csapat lovasság: hosszú dárdáikról könnyen kozákoknak nézhették őket, s csak félóra mulva hallottak valami rögtöni csatazajt a malomerőd táján, s siettek Karvajoffot tudósítani, hogy Miriám veszélyben van, tán segítségére kellene menni.

Karvajoff azt mondta, hogy „majd reggel!”

Reggel azután, midőn Karvajoff felkelt a malomerőd helyét megszemlélni, ott találta a maga kiküldött zászlóalját mind a rendelt helyeken. A kiket a robbanás el nem temetett, ott álltak sorban a sziklafal mellett; csupán az az egy hiba esett bennük, hogy fej nélkül álltak ottan. Legeslegelő a vezér maga, nagy piros köpenyegében, rendjelekkel díszített köntöse még ékeesebb volt egy lándzsadöféstől, melytől elborította a vér. Olyan tréfás látvány volt az egész: egy hadsor, melynek feje nincs.

Haza szállinkozó lovasok Alabin seregéből azután egész csodákat beszéltek el a tábornoknak az éjszakai rohamról az ördögök ezredeiről, mely ellenkező tudósításokból olyan zürzavaros gombolyag keletkezett, hogy kevésbbé jártas vezér, mint Karvajoff el nem igazodott volna rajta. Ő azonban alkalmat vett magának ez eseményben következő összefüggést találni s azt a kormányzónak Szebastopolba megküldeni, remekmintájául minden későbbi haditudósításoknak:

„Van szerencsém excellentiádat tudósítani, miszerint az éjjel a kóbor tatársereg egy csapatja az élelemben szükségét szenvedő várbelieknek néhány ezer darab marhát akart becsempészni. Kellő intézkedéseim s seregünk bátor figyelme meghiusítá az alattomos kísérletet, s az egész gulyát sikerült elfognunk. Az ellenség nagy veszteséggel vonult a várba vissza. Ha Miriám dandárnok az ellenség megkerülése végett kiküldött szibériai 7-ik zászlóaljjal el nem késik, az egész ellenséges csapatot elfogjuk. Így is nagy veszteségük volt. Az említett dandárnokon kívül, ki késedelmének áldozata lett, közülünk senki sem esett el a harcban (igazat mondott, mert mind ott álltak a falhoz támogatva). Ki kell azonban Alabin őrnagyot emelnem, ki az ellenség visszaverése alkalmával hősi küzdelem közepett veszélyes sebet kapott; s még sebesülten is folyvást megtartá a vezényletet. Sajnálom, hogy az ellenség veszteségéről pontos tudomást nem szerezhettem, miután szokásuk a tatároknak magukat lovaikhoz kötözni, hogy az ütközetben, ha meghalnak, se essenek le a földre. Ez érzékeny csapás után minden perczen várom, hogy a lázzadó Mirza életre halálra megadja magát stb.”

Ezt a tudósítást aztán rábízta egy kozákra; a kozákot még az nap délben lelőtték a Belbeki nádasok között s a hadi tudósítás még azon este szerencsésen megérkezett - Mezre várba, és átadatott Mirza Kobulnak magának.

IX. A MENYEGZŐ.

Kinek volna gondja Mezrevár paradicsomában arra: minő haditerveket főz Karvajoff tábornokara? hogy készíti hadi tudósításait, hogy állítja fel ezredeit?

A fényes keleti virágok most is oly pompában nyílnak, az érett kalász most is úgy hullámszik, a szelid galambok most is úgy turbékolnak, mint az előtt, Oroszország egész tüzérserege nem szomoríthatja meg őket.

A várkastély tornáczában vidám csengetyűs zene szól, lenn az udvaron fiatal tánczos leányok játszanak hosszú rózsafüzérekkel tüneményes játékot, a termekben diszes férfiak serege van összegyűlve, fényes ó-nemzeti öltözeteikben.

A közterem falai nem látszanak a virágfüzérektől, a palló nem selyemszőnyegektől, és az asztalok a drága edényektől.

Mirza Kobul egyetlen unokája lakodalmát üli ma, azért van mindenkinek jó kedve, csak a menyasszonynak nincs.

Senki sem tudja még, hogy ki lesz a vőlegény?

Választani ugyan könnyű annyi derék férfi közül, de kinek volna bátorsága azt a fehér virágot leszakítani, ki azért lett olyan halovány, mert gyűlöli azt, a kit szeret?

Csak Kuván és a vén csárdás látszanak tudni a titkot; ha kérdezi más, hallgatnak és mosolyognak.

Nyilnak a belső ajtók, kilép az egyiken Mirza Kobul, földig érő skarlát kaftányában, mely alól gyémántos öve csillog elő, keresztül tűzött hosszú hadzsárjával; a másikon Szendereli jó elő, földresütött szép szemekkel, alabástrom fehér arczczal; kis énekes madárkája szomoruan meghuzta magát urnője vállán, mintha ő is osztaná annak bánatát; nem szabad őt onnan elhajtani; Szendereli nem szeret már e világon semmit, csak e kis énekes madárkát.

Háta mögött jön a törpe Dzsula, két akkora toll-legyezővel, mint jó maga, s olyan jókedvűen mosolyog mindenkire, mintha szüksége volna arczának e torzképre, hogy még furcsább legyen.

A Mirza megfogva unokája kezét, kivezeti őt vendégei elé s nyájasan üdvözlé őket, mond:

- Kedves rokonaim; örvendjete e napon, mely azért virradt fel, hogy egy új ünneppel szaporítsa Mezrevár évkönyveit. Családom utolsó sarjadékát akarom eljegyezni nemzetünk legderekabb fiával. Ki legyen az, ki e címet bátor elfogadni? azt itéljétek meg ti magatok.

E szóknál tenyerébe csattantott háromszor a Mirza, a virág koszoruk egy harmadik ajtóról vonultak félre s az összegyültek előtt állott - az arany álarcz...

A meglepetés hangja hallatszott minden ajkról.

Ki ne ismerné őt? ki ne látta volna őt véletlenül, hivatlanul megjelenni, valahányszor nagy veszély fenyegette ügyeiket? ki ne látta volna őt bátran harcolni éjszakai támadások alatt? Ki ne tudná, hogy a legcsodásabb vállalatokat ő vezette mindig, soha rajta nem vesztett, soha társait veszélybe nem vitte és rendesen oly véletlenül tűnt el, mint megjelent.

De a csodálkozásnak méltó helye volt itt: eddig mindenki a Mirzát vélte ez álarcz alatt sejtetni, s csak most emlékezék vissza azon délczeg, telt termetre, mely a Mirza csontos testalkotával alig volt összeegyeztethető.

- Elismeritek-e, kérdé Mirza Kobul, hogy ő nemzetünk legderekabb hőse?

Mindnyájan keblükre tették kezeiket és meghajták magukat válaszul az arany álarczos előtt.

Ekkor unokájához fordult Mirza Kobul s gyöngéd szeretettel kérdé tőle.

- És te ismered-e, hogy ő nemzetünk legdélcegebb, legszeretetre méltóbb fia?

Szendereli hallgatott, nem felelt; de a míg ő hallgatott, egyszerre a kis énekes madár elkezdé szárnyait rázogatni, fejét forgatni jobbra balra, s mintha ő akarna urnője helyett felelni, énekelni kezde, vígan csattogva, repesve.

Mirza Kobul inte az arany álarczosnak, hogy nyujtsa kezét Szenderelinek.

Az álarczos kinyujtá jobbát és azon a kezén csak négy ujj volt, a legkisebb hiányzott.

Szendereli méltán bámult maga elé s alig látszott valamit tudni arról, a mi körülé történik.

De e kis énekes madár elszállt a leány válláról s mindenki bámulatára oda repült a lovag kinyujtott kezére, egyik ujjról a másikra szökve s szökdelései közt víg fecsegéssel tekintgetve reá vissza, mintha kérdené, hát az ötödik ujj hová lett?

Ekkor lassan leemelé képéről az álarczot a rejtélyes alak s azon pillanatban az egész terem egy név kiáltásától rendült meg:

„Miriám!”

Valóban ő volt az. Az annyira gyűlölt, annyira szeretett ifju, kiről azt mondták, hogy áruló, kit szájával szidalmazott minden tatár, míg szívével menteni törekedett.

Nehány elkeserült férfi az első indulatra handzsárt rántott s a gyűlölt alaknak rohant, a midőn Szendereli felocsúdva kábulatából, gyorsan odaveté magát az ifju keblére s gyöngé testével készült őt megvédelmezni; míg a Mirza nyájas komolysággal csillapítá le a dühöngőket.

- Ő az én legkedvesebb hősöm.

- Nem árult-e el mindnyájunkat ellenségeinknek?

- A mit tett, parancsomra tevé; felelt a Mirza. A mit kimondott, akaratommal mondta ki. Hogy pedig én miért ismertetem meg magamat ellenségeinkkel? azt azért tevé, mert elég erősnek érzem magamat velük megküzdhetni s üdvözlöm az órát, melyben völgyeinkbe alászálltak, hogy soha el ne távozzanak innen!

Azzal megszorítá az ifju kezét, ki zokogó kedvesét tartá keblén, a tulboldog, az örömeben felviduló Szenderelit s kivezette őt palotája erkélyére, bemutatá az egybegyült harcosoknak, mint ezentuli vezérüket az oroszok elleni harczban.

Alabin odalenn hallható a víg kúrriadalt, mely a sziklatetőkről aláhangzott; hát még ha azon áldomásokat hallotta volna, miket a víg menyegzői lakomában a legboldogabb pár öröme ittak s a legszerencsétlenebb orosz vezér veszedelmére! Hátha még azokat az édes suttogásokat hallhatta volna, miket a tauriai föld legszebb leánya váltott örömittas vőlegényével! hátha még azokat a titkos beszédeket hallhatta volna, miket a tatár főnökök egymás között tettek elleneik megrontására Miriámmal!

A míg a hold fenn az égen, addig az ifju vőlegény menyasszonyáé leend és a mennyországé, a

mint az lemenend, a csatáké és öldöklése.

Odalenn pedig Marzia városban épen akkor vitték a hősileg elhullott bajnok Miriám holttestét a sírba nagy katonai díszelgéssel; a ki pedig nem volt egyéb, mint egy szegény elesett orosz katona, kit amaz éjjel Miriám köntösébe öltöztettek.

Hisz az a kitűnő köntös épen azért volt rajta, hogy Dzsula harcosai rá ismerjenek róla és rá ne lőjjenek.

X. SZÁMADÁS.

Miriám a boldog rózsaaágán szendergett. Arcza kedvese selyemfürteivel betakarva, szemei annak ajkától lezárva; lelkeik egymással enyelegtek álmaikban.

Ekkor koczogtatnak ajtaján, a boldog vőlegény felébred, észrevétlenül kivonja karját szép menyasszonya feje alól s kilép az ajtón. A másik terem sötét, nem lát senkit, de hallja a suttogásokból, hogy sokan vannak jelen, s hálósobájának ajtaja azonnal bezáródik, a mint kilépett rajta.

-260-

- Miriám! szolítá meg egy hang a sötétben. Engedtük, hogy örülj a szerelemnek és légy boldog estétől éjfélig; most ugy figyelj szavainkra, hogy Krimia vezéri széke előtt állsz, az elnyomott, a meggyalázott Krimia utolsó szabad földének utolsó bajnokai előtt. Ez a ház nem csupán Mirza Kobul háza, ez a tatár nemzeté s a ki azt elárulja, nem magát árulja el, hanem bennünket is és birája annak a nemzet. Elismered-e nemzetnek elszegényült, elzüllött fajodat?

- Meghajtom magamat előttetek, válaszolt Miriám.

- Mi feltétlen hűséget esküdtünk a Mirzának, folytatá a hang, de ő is hűséget, okosságot esküdött nekünk veled együtt. Hű és okos voltál-e mindig?

- Hű és okos voltam.

- Mered bizonyosságait adni ennek?

- Életem rajta.

- Tehát felelj: miért fedezted föl az oroszok előtt erős rejtekünket?

- Hogy kényszerítsem őket a harcot velünk megkezdeni.

- Te adtad a tervet nekik, mint csalják ki seregünk egy részét e rejtekből?

- De én voltam az arany álarczos, ki Kuvánt értesítém a veszély felől, ki a parancsot számára megszereztem s a visszatérésre utat nyitottam.

- Te foglalád el a malomerődöt éjjel ravaszul rohanva meg azt.

- De én vettetém azt a légbe elfoglalóikkal együtt, elfordítva a csak általam ismert villanytelep billentyűjét az alaguti üldözés alatt.

-261-

- Feleltél. Midőn mindenki árulónak kiáltott, Mirza Kobul megparancsolá nekünk, hogy személyed sérthetetlen, és sem oroszva, sem csatában téged bántani nem szabad. Szót fogadtunk. E parancs nélkül nem éltél volna tavasztól őszig; midőn rád lőttek is, készakarva lovadat lőtték meg; a Mirza parancsolta, hogy ellenfeleinket megerősitse hozzád való bizalmukban. Ámde felelj most arra, a mi legnagyobb, legsúlyosabb kérdés: te ismered a Mirzával messzelátó terveinket. Nem czéltalan lázongásért, nem rablás, hetyke vitézkedés végett keresők mi magunknak e rejtek helyet; hanem azért, hogy itt e folton fenntartsuk nemzetünk életének csiréit addig, a míg eljön az idő, melyben ismét nagy terebélyes pálma lehet abból. Felelj, miért kezdtétek most e harcot? Miért állítottatok ki bennünket a sorompókba? Mert ha esztelen dicsvágy vezette elméteket, akkor árulást követtetek el nem rajtunk, hanem a jövőndön.

- Azt mondad, felelt Miriám, e helyen kellett fenntartanunk nemzetünk életét, a mig eljön az idő, melyben régi hatalmunk visszavívására újra előkereshetjük a megrozsdásodott fegyvereket. Im halljátok tehát: a várt idő eljött! Egész Európa hatalmas népei kardot vontak az orosz hódító ellen, s ez órában hatvanezer angol és frank vitéz vitorlázik a fekete tengeren keresztül Krim partjai felé, ellenfeleinket megtörni e földön; s nem telik egy holdforgás bele, hogy meghallandják ágyuik dörgését az átkos Akthiár falai. Azért itt az idő, melyben mi is kirántsuk kardjainkat s halált kiáltunk a moszkók fejére.

-262-

Egy névtelen örömríadal, egy örülettel határos kiáltás zendült meg e szavaira Miriámnak.

- Allah akbár! Allah kérim! hangzott a kéjtől reszkető ajkáról, mely közé egy magányos „Alleloa!” is vegyült: ez az örmény szava lehetett.

A férfiak odarohantak Miriámhoz, összecsóholták orcáját, kezeit, köntösi szegélyét, s a szónokló férfi kezét fejére téve rebegé:

- Légy áldott és légy boldog.

Azután elcsendesült minden, a hálószoba ajtaja újra megnyílt Miriám háta mögött, s ő visszalépett rajta. Szép nesztelenül odahajolt álmodó menyasszonya fölé s egy halk csókot nyomott halványpiros arczára. A szerelmes hölgy félálomban erősen szorítá férjét pihegő keblére s izgatott hangon suttogá:

- Milyen jó, hogy itt vagy. Azt álmodtam, hogy felkeltél innen, kiléptél egy sötét szobába, a hol semmit sem lehetett látni. Előtted álltak férfiak, kik kérdezősködtek tőled. Hátrad mögött állt két bakó, fejed fölött emelt pallosokkal kezeikben; ha egy hamis feleletet adtál volna, leütötték volna fejedet.

Miriám megcsókolta a kedves álmodó ajkát:

- Miért álmodol te ily borzalmakat, én szelid szerelmem? Nem voltam én tőled távol, nem akart engemet bántani senki. Álmodjál te virágnylásról és galambnevetésről.

- Pedig oly eleven hallottam valami kiáltozást.

- Az imámok éneke volt az, kedvesem. Hallod, most is hangzik. Hajnalra fordul az idő. A hajnal a szerelem órája, álmodjál szerelemről s ébredj szerelemre én lelkem gyönyörűsége.

-263-

A boldog ifju csókokba fullasztá szép arája sötét aggodalmát.

Künn a karcsu mecset tornyában pedig hirdeté az imám vonatott énekkel: hogy egy az isten és az Allah, nagy és hatalmas Isten!

A hogy Miriám a kész tervet Karvajoff kezébe adá, ugy vevé annak hasznát a főparancsnok. Egy álláspontot sem kellett változtatni rajta.

A völgy mélységét elfoglalva, tökéletesen körül lehetett zárni a sziklatömeg homlokzatát, melynek hátrésze hozzájárulhatlan volt ugyan, de épen azért az ostromlottaknak sem nyújthatott menedéket. A mélységeken át a sziklatetőre szorult tatárok meg nem menekülhettek.

Karvajoffnak egy valóban nagyszerű terve támadt.

A helyett, hogy seregeit egy kétséges sikerű ostromra vezesse, elkezdett egy hosszú alagutat a szikla alá furatni, azt elláttatá oldalkamarákkal.

E kamarákat szándékozott lőporral megtölteni s több ezer mázsányi lőpor egyszerre fellobbanásával az egész tömör sziklát egyszerre szétrepeszteni.

Az eszme ördögien szép volt, egy lélek sem fog a tatárok közül megmenekülhetni, s ha mind valamennyien a csodák mesés hősei volnának, és ha ezer ágyu őzzené sánczaikat, még sem szabadulhatna meg közülök senki; egy veszni induló vulkánra van építve várak.

-264-

A tatárok tudhaták e munkálatokat, de nem volt módjukban megakadályozni.

Az első héten lebecsátott Mirza Kobul egy fogoly orosz Karvajoffhoz, ki által felszólítá alkudozásokra.

Föltételei elég fenhéjazók és büszkék voltak.

Azt kívánta, hogy ő és társai mind mehessenek szabadon az ostromlott helyből Stambulba, kincseiket és fegyvereiket magukkal vihetvén.

Karvajoff természetesen gúnyos megvetéssel utasítá vissza e kérelmet.

Második héten újra felszólítá a Mirza békülésre. Most már csak pusztá életkegyelmet kért maga és társai számára.

Karvajoff azt izente vissza, hogy adja meg magát életre halálra.

Ismét elmúlt egy hét, az oroszok mindig beljebb hatoltak a sziklába az alaguttal, a Mirza egyre izengetett ki; csak magát, csak családját akarta már megszabadítani; legvégül már csak azt kérte a tábornoktól, hogy legalább unokáját engedje megszabadulni, az ártatlan Szenderelit.

A tábornok egy perczig sem tétovázott. Senki sem szabadul meg onnan, még az ártatlan leány sem; vesszen az is a többivel. Pedig ez a leány a tulajdon gyermeke volt.

Ekkor aztán azt izente neki vissza a Mirza, hogy vigyázzon tehát magára a tábornok, és hadseregeire; mert a következő éjjel meg fogják őt rohanni a tatárok saját táborában s a milyen fegyverrel ő vívott ellenük, olyan fegyverrel sújtanak ők vissza, s a mint ő nem irtalmazott a szelid gyermeknek sem, ugy nem fognak ők irtalmazni senkinek s betöltik az orosz sereg jajkiáltásával a mezrei völgyet, s jól tartják a környék minden fenevadait a moszkó vitézek véres hulláival.

-265-

Karvajoff ostoba kérkedésnek vette a választ, s nem sokat ügyelt rá.

Megdöbbsenté azonban egy körülmény: a khámok utódának ez izenete után, valahány tatár család volt Marziában, mind összeszedte sátorfáit s kihurczolkodott az erdőkbe; nem mertek többé a városban maradni.

A tábornok még sem hitte, hogy valamitől félnie lehessen. Csapatjai mindenütt csatakészen álltak az árkokban, melyek szokatlanul ki voltak száradva ez időben, a hegyi utak szoros átjárásai mindenütt ágyukkal voltak elzárva, szilárd torlaszok választák el a várost a mezrei sziklától, melyek mögött éber láncolatban volt felállítva a dzsidás lovasság; ember keresztül nem törhet ennyi ellentálló erőn!

Ember nem! De hátha emberinél hatalmasabb erők szállnak le a harczba?

Mindenki kétségbeesett harczra volt készen.

A tatárok ismerve a végveszélyt, mely őket fenyegette, jobbnak tarthaták kirohanni s karddal kezükben esni el, mint az összeomló sziklák közé temetkezni védtelenül. Ez a kétségbeesett tusa bizonyosan sok vérbe fog kerülni, de végtére is csak az ő vérük lesz az, mely hamarabb elfogy.

Ebből a sziklazsákból még egyenlő erővel is lehetetlen volna magukat keresztülvágniok, az egész uton a völgy torkolatig több mint husz ágyutelepet kellene elfoglalniok s odaérve vagy a veszélyes sziklaoldalon egyenkint végig haladniok, vagy rohammal vágtatniok a hídnak. Hisz ez mind merő lehetetlenség. Ha Karvajoffnak egyéb hadserege nem volna, mint tüzérjei, még akkor sem menekülhetnének meg a tatárok.

-266-

Vagy talán a mély árkokban akarnak előjönni? El vannak azok is foglalva az orosz gyalogságtól, gátok vannak emelve levágott fákból, miknek kifelé fordított gallyai közül a czéllövészek bizton ellövöldözhetik elleneiket.

Maga Karvajoff a lovassággal az erdők között áll, honnan minden oldalra fordulhat nem remélt veszély idején.

Ez éjjel épen holdtölte volt, az éji rohamra kedvezőtlen idő a tatároknak: az egész vidék olyan fényben úszott, mint déli nappal; egy futó őzet meg lehete látni az erdőben.

Ekkor a mezrevári sziklatetőn egymás után három röppentyűt bocsátottak fel a légbe, s hármas kürtszó hallatszott hosszasan vontatva az éjben.

A jó emberek még be is jelentik, hogy mikor kezdik a rohamot.

A mint a harmadik röppentyű elpattant, Karvajoff tábornok és lovasai valami távoli morajt kezdtek hallani, valami olyszerű zúgó dübörgést, mintha óriási ménlovak s ércszekerek rohannának vashidakon keresztül, s azon pillanatban ijesztő ordítás hangzott fel a hegyárkokból, hol az orosz gyalogság volt elrejtve. Előbb csak a malomerőd előtt, majd a mezrei rom alatt, és az alagutnál, azután mindenütt egyszerre; és e vészkiáltás oly általános volt, mintha valamennyi katonáját egyszerre gyilkolnák ottan, és oly rövid, hogy egy perczen tartott egy helyen, már a másokban husz ölnyire kezdődött újra.

-267-

A tábornok nem birta elképzelni, mi történik ottan, mi történik köröskörül mindenütt, a zavart jajgatást csak egy folytonos ijesztő mennydörgés multa felül, mely siketítő zajjal tört alá a hegyek közül.

Néhány pillanat mulva látta, mint futnak el tüzérei a kiszegzett ágyuktól, a nélkül, hogy egy lövést tennének, mint nyargalnak legbátrabb tisztjei álláspontjaikról megeresztett kantárral, hogy intenek a segítségükre jövőknek, hogy térjenek vissza és ne közelítsenek.

Mi történik itt?

Minő pokoli munkát végzett Mirza Kobul?

Hetek óta mindig magasabbra emelt erős gátakkal zárta el a hegyi folyamot, s most egyszerre elszakította e gátakat, s mintha a tenger szakadt volna a völgyre alá, öt perc alatt az egész lapály víz alá volt merítve.

Mit használt a seregek száma, mit az ágyuk és tűzagnak az ostromlóknak? Imádkozásra is rövid volt az idő, nem hogy menekülésre.

Mint a Faraó seregeit elnyelő hullám, jött sebesen a harsogó vizár, egyszerre betöltve hat ölnyi mély medrét, melynek száraz fenekén fegyverrel kezükben álltak a megrémült csapatok. Egy perczig futottak, a harmadik perczen ragadta őket magukkal a hullám, összehabarva véres csontjaikat széttépett faderekakkal, s odahengerített szikladarabokkal.

Ah a vizár szilaj vad paripa, egy perczen hátára kapja lovagját, másokban összegázolja, fehér tajtéksörényébe hiába kapkod a haldokló keze.

-268-

A vizroham mindig óriásabb mértékben kezde nőni; a hegykanyarulatnál, hol medre megszűkölt, visszatorlott s akkor öt perc alatt öles magasságnyi árral borítá a magasabb helyeket, tulhágott partjain, előnté a várost s odahordá Karvajoff lábai elé, holt összetört vitézeit, kik az iszapos vízforgókban, mint kúszált szemét kavargotak alá s fel.

Víz alá merült a lópor, a szekereket, mint gyermekek papiros játékait vagdalta a sziklákhoz a vizár. Itt-ott egy menekvő lovas látszott, kivel jó paripája úszott ki a vízből; egyszer aztán valami sziklagödörnél forgót támasztott a víz s elnyelt lovagot és paripát.

Karvajoff nem tudott szólni, nem tudott sírni, nem tudott egy pisztolyt kihuzni, és azzal főbelőni magát. Nem volt eszmélete, nem volt gondolata e perczen alatt.

Törzstisztei végre figyelmeztették, hogy siessen magát megmenteni; mintha nem is hallotta

volna a szót. Vagy tán hallotta azt, de oly rettenetesnek tartá azt, hogy nem bírta lelkébe fogadni. Ő meneküljön a mezrevári csikósok elől, kiknek könyörgését megveté, kiket kigunyolt, kiket a halálnak áldozott. És most ő meneküljön előlük! Inkább a csatában veszzen el!

De itt nincsen csata. Itt csak egy ellenség harczol, és az nagy ur, az nem ad győzelmet senkinek maga felett. Nem is alkuszik, nem ir békepontokat. A hab már a paripák szügyét éri; az emberi akarat még daczolna, de az állat érzi Isten közellétét s félve, horkolva ágaskodik és fordul vissza lovagjával. Karvajoff akarata ellenére kénytelen elhagyni a mezrevári völgyet s a magaslatokra vonulni.

-269-

Az ostromra, a megszállásra gondolni sem lehetett többé; a Mirza nem közönséges ember, a mirza egy daemon, ki nem csak fegyverrel kezében harczol, hanem elemekkel is; tűz, víz és föld az ő szövetségesei e helyen.

Amaz önmegalázó alkudozás, a színlett kétségbeesés véghatározata, mind csak arra való volt nála, hogy ellenfeleit jobban tőreibe csalja.

Hogy szól a zene és a diadalének a mezrevári fokról, midőn Karvajoff tábora töredékei futva hagyják el a völgyet!

Az oroszok távozó csapatjai csak hajnalra érték el a hegy bejáratait, mert a hidat elszaggatá az ár, s a hosszabb utra kellett kerülniök. Egész éjjel tartott a rohanó vizár zúgása a völgy mélyében, reggel felé kezdett el csak csillapodni, elhallgatni.

A mint Karvajoff a sikra kiért, épen akkor jött fel a nap. Borzasztó kép volt az, melyre sugárait veté. Az egész síkság a folyam mentében roppant kövekkel beterítve, miket az erőszakos ár mérföldeken át hengergetve oly gömbölyűre csiszolt, mintha esztergából kerültek volna ki; a felhalmazott kő és iszap között jó vitézek és paripák megcsonkított hullái, egymásra torlasztva, és szétszórva a síkon.

A tábornoknak ott kellett a hullákon átléptetni paripáival s a mint végig ment rajtok, kicsordult a köny szeméből.

Karvajoff Szimferopolba érve serege maradványaival, értesült Menczikoff herczeg vesztésege felől az Alma alatt.

-270-

Az a szerencse volt rá nézve ebben, hogy félrevonta róla a figyelmet. A szövetséges hadsereg támadása háttérbe szoritá a meséket Mirza Kobul felől.

Szebasztopolban megolvasták Karvajoff jelentését vesztett csatája felől s vállat vonítottak rá. A kormányzó azt az észrevételt tette reá, hogy az érdemes tábornok egygyel szaporította az ezeregy éjszaka meséit. Itt is, mint azokban, tulvilági tündérek jönnek a választott herczegek védelmére, kik lehelletükkel seprik el a hadseregeket.

Ennél jobb mesét is gondolhatott volna ki a tábornok.

Mint Alabin féltitokban kibeszélte, Karvajoff roszt élmezés miatt vesztette el serege két harmadát, a többi mind költemény.

Ez volt a leghihetőbb magyarázat s vizsgálatra már nem maradt idő, mert a szövetséges hadsereg Szebasztopol előtt áll.

Karvajoff végképen kiesett a kegyelemből.

Az inkermani ütközet előtt csak azért folyamadott, hogy mint önkénytes, mint közvitéz harczolhasson az orosz sereg között. Ezt nem lehetett tőle megtagadni. De hadosztályt nem bíztak rá többet, még csak egy káplár allját sem.

Abban az ütközetben úgy harczolt a tábornok, mint illik derék közvitézhez. Tizenkét sebet kapott, mind dicsőséges szuronydöfést, úgy esett el.

Halála használt annyit az orosz nemzetnek, hogy a vesztett ütközet bünét reá lehetett róni. Azt mondták, hogy ő volt az oka az oroszok vesztéségének.

-271-

A moszkóknál ez a fizetés. Az élve maradók a halottakra róják hibáikat; a szilisztriai kudarc gyalázatát is egy hősileg elesett tábornok sírjára tették emlékkő gyanánt.

Karvajoff helyét Alabin nyerte el. Még sokra viheti dolgát.

Midőn a szövetségesek Eupatoriát erősíteni kezdték, egy dandár tatár lovasság csatlakozott hozzájuk, egy ifju s egy öreg főnöktől vezetve, kik csodákat beszéltek az oroszok ellen viselt harcaikról.

A komoly angol urak hitetlen arczczal hallgaták e tüneményes dolgokat; néha egyet mordultak félrefordított arczczal: humbug! A laestrigonok földén született férfiak beszédét váltogatva kell hinni.

A jámbor tatárok azonban harcolni fognak, a mig erejükbe telik: nem nagy jóstehetség kell hozzá kitalálni, hányan maradnak meg közülök a harc végén? El fognak hullani erre arra. Senki sem törődik ő velük.

A jövődő majd megmutatja, van-e még számukra élet a világon?

Tán ki fognak pusztulni egészen a kis paradicsomból, melyet ők természetalkotta várnak (Krim) neveztek el, s akkor mint egy elszigetelt sírhalom állandó, a világ minden fajaitól őrzött félszigeten, a mezrevári magány, mint olyan sírhalom, melyből olykor előjönnek a halottak: idegen, ismeretlen alakok, kiknek nyelvét, baját, szomorúságát nem érti senki.

-272-

Talán még azután is örülni fognak azon a kis helyen: talán még azután is fognak uralkodásról álmodni: - talán még azután is büszkén fogják mondani egymás közt, hogy az a föld még az ő nemzetük földje, melyet hódító meg nem tapodott, melynek még Tatárország a neve - egyik bükkfától a másikig?... s a csikósok, a gulyások fogják egymást Mirzának, Khámnak, Kalga-szultánnak nevezni, a miről senkinek másnak nem szükség tudni semmit...

A BASI-BOZUK.

-273-

Boldog Biledulgherid pálmaszilva fái alatt heverészett Khaleb Rizlán, a híres heverő.

Azért nevezték híres heverőnek, mert hét számra el tudott feküdni a jó puha homokban, feje alá téve vizes tömlőjét s addig fel nem kelt onnan, a mig abban tartott.

Bevette magát egy csoport pálmaszilva árnyéka alá: a szilvapálma áldott egy fa, rajta terem az egész lakosság esztendei eledele, kenyere, gyümölcse, vaja és méze. Hanem azért Khaleb Rizlán restelt felállni helyéből, vagy egy kicsinyt odább csuszni, hogy az áldott gyümölcsök közül, mik tőle távolabb heverésztek, egyet felemeljen, hanem ha odaesett épen a helyébe a fáról, s megüté őt, jelentvén: „ime Khaleb Rizlán, fogjál és egyél“, más különben ott éhezett a derék férfiú a bőségnek közepette s még azt is megvárta, hogy elmuljék egy egész nap, miután utolsó csepp vizét kiitta, s egész éjszaka nem tudván aludni a szomjuság miatt, nem hogy vizért ment volna a forrásra, hanem reggelig imádkozott, hogy tegyen a próféta érte csudát s töltesse meg az ő angyalaival azt az üres tömlőt azzal a tejédességű nedvvel, a mi a Tubafa szent gyökereiből folyik. Csak akkor kelt fel azután, mikor látta, hogy valójában a próféta angyalai most más dolgokkal vannak elfoglalva.

-274-

Csupán azt a különbséget tartotta meg, hogy nappal hason feküdt, állát két tenyerébe téve, s bámulá az Isten-alkotta porszemeket, mily csudálatosak azok és milyen egyformák; oh boldog választott népei Allahnak, kik azon földön laknak, melyen minden porszem nyolczszegeletűre van faragva és szemenkint ragyog, mint a kristály. Éjszaka pedig megfordult és hanyatt feküdt s gyönyörködék a csillagokban, melyek nem oly restek, mint ő, mert egy éjszaka beutazzák az egész világot, egyik végétől a másikig.

Hanem Allah nagy és hatalmas. Van neki szüksége olyan lényekre, melyek sebesen repülnek, és viszont másokra, melyek veszteg nyugszanak, és mindketten az ő nevét dicsérik. Khaleb Rizlán számította magát ez utóbbiak közé.

Egy napon jöttek hozzá ismerősei, és mondták neki: „Khaleb Rizlán, feleséged haldoklik, téged ohajtana még egyszer látni.“

Rizlán meg sem mozdítá állát tenyeréről.

- Mondjátok meg neki, hogy ha igaz hűséges nő volt, meg fog látni a paradicsomban, a hol mind a ketten olyan fiatalok leszünk ismét, mint voltunk menyegzőnk napján; mi szükség neki engem addig látni?

Másnap ismét eljöttek hozzá ismerősei és mondták:

- Khaleb Rizlán, feleséged meghalt, el is temettük, ki itatja már most meg a tevédet?

- Bocsássátok el köteléről, felelt Rizlán, majd fölhalálja ő a forrást magának s ha igaz állat, visszatalál ismét jászolához; ha pedig nem igaz állat, akkor minek vesződjem én a háladatlanl?

-275-

Harmadnap megint új hirrel jöttek a szomszédok a heverőhöz.

- Meghalt az egyiptomi alkirály, nagy fényes temetése lesz, pénzt fognak a szegény emberek közé szórni, nem jössz-e oda el velünk?

Khaleb Rizlán elébb kinyújtózta magát, azután megigérte, hogy majd imádkozik az alkirály lelkeért, hogy könnyű legyen az, midőn az alsiráth hidján átcsuszamlík; de helyéből meg nem mozdul érte.

Negyed nap azt mondták Khaleb Rizlának a szomszédok:

- Kelj gyorsan Khaleb, jön a Szamum, az irtózatos vihar. Minden állat menekül a pusztáról, jaj annak, a kit kívül talál. Siess hajlék alá.

Khaleb egy kissé gondolkozott, azután megnyugtatóan őket.

- Majd a fejemre teritem szőnyegemet s arcom elrejttem a homokba, nem esik bennem semmi kár.

Két napig azután nem beszéltek hozzá a szomszédok, de beszélt az irtózatoss vihar, mely égető homokkal besírolta egészen. Khalebnek nagy ürügye volt rá, hogy meg ne mozduljon két napig.

Még tán heted nap is ott aludt volna abban a csendes sírban, ha oda nem jönnek hozzá a szomszédok s a hol a domborulásról látták, hogy ott fekszik, el nem kezdenek beszélni hozzá.

-276-

- Élsz-e még Khaleb Rizlán, te hétszer heverő, te föld rozsdája te; mert ha még élsz és meg nem haltál, kelj föl és rázkódjál meg! jönnek a hitetlenek Sztambul ellen, le akarják verni a félholdat a mecsetek-tetejéről!...

... De hátha valóban halva lett volna Rizlán valóságos sírban, nem ugrott volna-e fel ezekre a szókra? nem rántotta volna-e ki handzsárját, s nem rohant volna-e neki minden élő lénynek, a kit elől utól talál, veszedelmesen szabdalva maga körül fegyverével?

A szomszédoknak munkába került megértetni vele, hogy a hitetlen ellenség sem a levegőben nincsen, sem azokban a fáknban, miknek Khaleb Rizlán neki rohant, hanem nagyon háromszáz tevéjárta mérföldre attól a szilvástól, melyben ők most beszélgetnek.

- Tehát menni kell ellene rögtön, menni kell éjjel és nappal, a míg csak oda nem érünk, a kinek lóva van: lóháton, a kinek nincs: gyalog sorban. Én is megyek gyalog, viszem magam a zászlót.

Régi, kopott, szakadozott, kopjás zászlók voltak lerakva a mecsetben, miket a muzulmánok még a mameluk lázadás óta rejtegettek ottan, azokat előhozták a buzgó harcosok, jutott belőlük egy Khaleb Rizlánnak is, azt ő azután le sem tette a kezéből három napig, hanem nyargalt vele egyik falutól a másikig, fellármázott minden lelket, kifogta a lovakat az ekéből, felültette rájuk a fegyverfogható embereket, segített köszörülni kést, kardot minden embernek, s a piac közepén, a bazárok előtt beszélt, lármázott, mint egy őrü, kinek az esze megtetszett a prófétának, hogy elvegye tőle; belerekedt, de bele nem fáradt a lázadásba, míg egy nagy zagyva csoportot össze nem terelt maga körül, kik vetekedtek a dühben és elkeseredésben s azokat vitte magával Sztambul felé, vitte arra a nagy utra, melyet lóháton és könnyű szerrel is egy hónapig tart megjárni, hát még gyalog és nehéz fegyverzettel.

-277-

A dühöngő csoport faluról falura növekedett; vén, elaggott férfiak, kik fehér szakállukat öveikbe köték, ballagtak karcsu gyermekek mellett, kiknek karja még alig bírta emelni a kardot; egy-egy merész apa puskája végére akasztotta a gyékényszatyrot, melyben kis gyermeke aludt, hadd tanulja meg az is jó korán minő hangja van az ágyúnak; izmos meztelen karu földészek, öszvérhajcsárok lóggatták meztelen lábaikat kétfelé öszvéreikről, szurtos dervisek lóstatnak a felvert porban, hosszú kantusaik végét karjaikra vetve; kik közt fényes, czafrangos lovagok ügettek nemes arab paripákon jó egyetértésben. A mindenféle alakú ruházat keverékét segíté tarkítani a soknemű fegyverzet: itt szuronyos puskák, kovás sárkányokkal: jó eszközök ütni - régi idők, kereszties háborúk emlékei, hosszunyelű dárdák csüngő czafrangokkal, sarló alakú kardok, jó széles handzsárok az övön keresztülszúrva, gerezdes buzogányok és kétélű balták; némelyik annyi fegyvert visz magával, mintha ellenségeinek is akarna juttatni belőlük; más meg egyszerűbbnek találta egy nagy szeget keresztülni egy furkós boton, vagy egy jó öreg kést dugni az övébe, ugy menni a harcza.

-278-

E vihargyűjtötte csoport között üget erősen Khaleb Rizlán, termete alig öt láb magas, ruházatja azt is kevés elfedezni, valamelyik darabjából öltönyének nyilván turbánt csinált, mert az meg több az elégnél.

Hanem azért e legkisebb férfiú vállal emelik a zászlót; ez a sovány, vézna alak szinte összetörni látszik a nagy súlyos lobogó terhe alatt, melyet nyilván nagyobb férfi markába szabtak. De nem kell őt féltetni. A vékony, sovány termet óriások erejével bír most s a világ minden kincseért oda nem adná másnak csak egy órára is azt a nehéz zászlót; ölébe veszi, mikor ebédel; - pedig nem sokból áll az, egy zsák pálmazilva egész úti készülete; - s maga mellé fekteti, mikor aludni megy.

Husz napig utazott a harcos tömkeleg; az első tíz napon folyvást nőtt a száma, a másik tíz napon pedig hasonló arányban apadt; betegen nyomorultul elmaradozott itt-amott, egyesével, párosával a lelkesült népnek fele, ott az utfélen elvánszorgott, elhalt, a többiek mentek odább.

Huszad napra megérkezének Sztambulba. Khaleb Rizlán arcza ragyogott az örömtől, midőn nehéz zászlója alatt a padisáhok szent városát érinték lábai. Levetette volna saruit e szent helyen, ha azok még az úton le nem szakadtak volna lábairól; de megcsókolá azt százszor, arcczal levetve magát a földre, melyet a gonosz gyaurok még akkor nem macadamizáltak.

De hát mi ő neki Sztambul, és mi ő Sztambulnak, hogy ugy örül annak láthatásán? Talán ezek a paloták ő reá várnak? talán nagy hivatalra idéztetett ide, vagy szerencsáját keresni jött bele?

-279-

Nincs ő neki semmije Sztambulban, nincs ő neki joga egyébhez, mint a próféta zöld zászlajához, annak a csókjához, annak a láthatásához; ezt kívánja ő és egyebet semmit.

És a többiek is, a kik vele jöttek, nem kívánnak egyebet.

Mikor a próféta zászlaját kitűzik a szerály kapuja fölé, bármely részében legyen a világnak az igazi muzulmán, odasereglik hozzá, s megy utána, a hova az vezet, és meghal és boldog.

A szent hit harcosai megismerték a világhírű szerályt aranyos kúpfődeleiről s oda tartottak hozzá. Ott leültek a khorkhori szökőkút előtt, megmosva arcaikat abban s várták a Mir Aálem megjelenését pihent lélekkel.

Sokáig várhattak, míg valaki hozzájuk szólt: s nagy fejcsóválgatva nézték, mint járnak a tisztátalan gyaurok a szerály kapuin ki s be, a honnan ők ki vannak zárva.

Ekkor egy csomó softi elegyedett közzéjük; fiatal alkorán tudósok, kik egyenkint összeölelgették a derék harcosokat s tudatták velük, hogy itt hiába várnak; senki sem fog velük beszélni, hanem ők majd elvezetik valamennyit a harczok miniszteréhez, azzal beszéljenek rendén.

A csoport felkerekedett s ment a harczok miniszteréhez.

Ez a hitesegett férfit épen akkor a boritalban gyönyörködött, nem is szokott napjában négyszer mosdani, sem a mecsetekbe nem jár; minél fogva nem lehet csodálkozni, ha Khaleb Rizlánnak és a többi egybekavarodott hadfiaknak azt felelte, hogy a próféta zászlaját ezuttal látni nem fogják, mert most nem arról van a szó, hogy minden keresztyént, a kit elől utól találnak, meg kell ölni; hanem ha olyan nagy kedvük van verekedni, épen most indul egy csapat fegyveres férfi a Duna mellékére Omér basához, az majd megmondja, hogy kit üssenek?

-280-

A jámbor harcosokat azután körül sem hagyták többet nézni Sztambulban, hanem két zászlóalj rendes, sarkonforgó redif közé zárva, elszállíták Viddinig, még csak el sem széledhettek tetszésük szerint az uton.

Odaérkezve Viddinbe, bemutaták őket a musirnak, a ki épen akkor rossz kedvében volt.

Enni valót kért hadserege számára s a helyett kenyérfogyasztókat kapott.

Hidegen, haragosan kérdezé a mindenütt előretolakodó Khaleb Rizlántól.

- Honnan jöttök?

- Kiki a maga tűzhelye mellől: felelt Rizlán büszke szóval. Onnan jövünk mindnyájan, a hol jó dolgunk volt, és boldogságban éltünk, onnan jöttünk ide.

- No hát kár volt ott nem maradnotok, mert itt semmi szükség reátok.

- Köszöntünk musír: mi nem jöttünk ide rizkásadat fogyasztani, ne is félj meztelen tagjainkra nézni, nem kérünk tőled ruházatot; mi csak ellenségért jöttünk, s ha engeded, ha nem engeded, verekedni fogunk a moszkókkal.

-281-

A musir vállat vonított s azt mondá hangosan a mellette állóknak.

- Valóságos „basi-bozuk“ (őrült fejű).

Rajtuk maradt a „basi-bozuk“.

Még az nap átkergették őket Kalafátba, meg volt nekik hagyva, hogy rabolni nem szabad, koldulni nem illik, zsoldot pedig nem kapnak.

Khaleb Rizlán szomorúan gondolt a vendégszeretetlen kalafáti fűzfák között a boldog Biledulgherid szilvatermő pálmáira, miknek gyümölcséért olykor lehajolni is restelt, felmenne most érte még a fatetejébe is, de a gyaurok fáit megátkozta az Isten, azokon csak levél terem.

Egy derék idegen bég azonban megszánta őket, s a mint ott látta az egész kopott sereget egymás mellett szomorkodni, felszólítá őket, hogy csatlakozzanak hozzá; portyázni mennek ellenség földére, majd ott kapnak tán valamit.

Csak egy intés kellett a zavart fejűeknek; hiszen ezért jöttek ők oly messze földről, még a kengyelét is megcsókolták a jó derék bégnek, hogy magával vitte őket.

Kinek puska, kinek dárda a vállán, ki lovon, ki gyalog ballagtak a basi-bozukok, átmentek vizen és erdön; egyszerre két oldalról előtörnek az ellenség lovasai s körülfogják a bég csapatját.

A jó török huszárok, vezérükkel élükön nekivágtak az ellenség gyöngébb oldalának s keresztültörték magukat rajta; a rendetlen basi-bozuk had ott maradt csatába keveredve. Nem hajtottak semmi szóra; a bég hiába kiáltozott nekik, hogy ezt tegyék, vagy azt; hogy négyszöget, vagy hármast formáljanak, lépcsőzetben hátráljanak; nem hallgatták, nem értették semmi szavát; dühödten verekedtek ellenfeleikkel; a bég utoljára is kénytelen volt őket ott hagyni s haza menekülni a kalafáti sáncok közé: tudatván a vezérrel a kémjázat eredményét s hogy a jámbor basi-bozukok aligha ott nem vesztek egy lábíg.

-282-

Hát a mint késő este takarodót vernek, kik jönnek elő a kalarasi halmok felől? a bohó basi-bozukok. Nem hogy ők vesztek volna ott, de még ők fogtak el husz kozákot, a többi örült annak, a mit nem kapott s odább állt.

Az elfogott lovakon ülve, úgy hajták büszkén maguk előtt foglyaikat a táborig s odaküldték őket ajándékba a musirnak, a ki olyan lenézve bánt velök, a ki nem akart felőlük semmit tudni.

A musir rögtön főzetett számukra piláfot s megvendégelé őket, s meghagyá, hogy a basi-bozukoknak ezentul éhezni nem szabad.

E naptól fogva soha sem hagyta ki őket vállalataiból a bég. Khaleb Rizlán és zavart fejűi

minden vakmerő vállalatnál vele voltak; a legmerészebb kalandokat ő róluk beszélte a hír s ismerte a táborban minden jóra való ember Khalebet; azt a rongyos lovagot, a kinek minden tagjából hiányzik egy darab, egy-egy kezén csak három négy ujj, pofája összeszabdalva, összeharapdálva, már szakállá is csak az egyik felén van. Ruhája is erre arra lógg le róla, de hiába is adnak rá jobbat, mert a legközelebbi alkalommal megint úgy összetépeti magát, mintha sasokkal enyeltetett volna, s világgért fel nem varratna egy szakadást is a csaták emlékéből; ugy szép ő is, mint a sok ütközetben járt zászló - rongyosan.

-283-

A csetátylei ütközetben úszott igazán kedvteléseik közt a bakarasznai basi-bozúk. Előbb ágyuval lövöldöztek egymásra az emberek, azután puskával közelebről: ez még mind nem tetszett neki; később szuronyra jött a sor, ez már valamivel többet ér; de csak akkor áll az igazi harc, mikor már a szuronyt is elvetette az ember, s egyik kezével megragadja ellenfele torkát, a másikkal szívébe üti a kést, mikor nem néz sem előre, sem hátra, hanem döf, vág maga körül s mindenütt elevent talál, mikor nem törődik azzal, mi jött, hol fogták meg, hanem csak azon törekszik, hogy kettőt üssön, kettőt szúrjon máson, addig míg más ő rajta egyet. Hórihorgas muszka óriások teperték a földre Khalebet, de mire fölkel, még is a muszka volt halva; lovakkal elgázolták a földön, föl sem vette, nem fájt neki semmi, s a mit megfogott, azt el nem eresztette élve.

Ebben a kis ütközetben maguk a basi-bozúkok száz orosznál többet leöldöstek s ennek a bizonyosságára csata után Khaleb Rizlán leszeldele a megölt ellenség füleit s egy hosszú zsinagra kötve, úgy akasztá azt nyakába, mint valami drága lánczot, úgy lépett a musir elé; ajándékba adván neki azt a drága ékességet, száz megölt muszka füléből.

A musir pedig ugyanannyi botot veretett a basi-bozúk talpára, tudtára adván eképen, hogy ez nem illik katonához, ellensége holttestét szabdalni; vágja addig, a míg él; a halottnak hagyjon békét.

-284-

A basi-bozúk átlátta, hogy a musirnak igaza van, s azután még jobban ragaszkodott hozzá.

Hanem a táborban sok galibát okozott a derék férfiú; ő otthon is basi-bozúk volt: minden új rendeletre duzzogott, nem lehetett vele parancsolni, a mit fejébe vett, azt keresztülvitte, s nem egyszer hozta parancsnokait azon helyzetbe, hogy nekik kellett engedniök.

Egy ízben diadalmas előhaladás közepett egyszerre megállítá seregeit a musir; senki sem foghatta meg, miért nem üldözi a futó ellenséget. Sok ember sok véleményt ad: végre azt találták ki a török katonák, hogy a musir parancsot kapott a padisah minisztereitől, hogy ne üldözze az ellenséget; azokat viszont a frankok, a gyaurok, az idegenek vesztegették meg, kik nem akarják, hogy a muzulmán nép saját erejétől megverje a moszkót, mert mind egyet értenek vele.

Pár nap múlva ismét jött a rendelet, hogy a seregek vonuljanak vissza.

Itt már nyílt zúgolódás kezdett támadni a táborban, árulást emlegettek a katonák, s a mint a város piacznán keresztül lovagolt a musir: egyszer csak utját állja Khaleb Rizlán s megragadva paripája zabláját, kényszeríti, hogy hallgassa meg, a mit beszél.

- Nem arra musir, hanem előre jőjj! A te kezeden van a próféta országa; átok reád, hogy ha elejted azt. Előtted a dicsőség, hátad mögött a gyalázat, és te hátrafelé mégy-e? Hogyha előre törsz, nincs oly muzulmán, a ki vérét ki ne ontsa érted; ha visszafelé mégy, nincs olyan, a ki le ne köpjön. Ragadd ki kardodat, ne tétovázz soká, reszket az ellenség már neved előtt is, s hogyha árulók ülnek hátad mögött a padisah trónjának zsámolyán, szemekkel ints egyet és egy sem fog ottan ülni, hanem ülsz te minden ozman nemzetek fölött, a hogy megérdemelted.

-285-

A musir megveregeté a jó vitéz homlokát s azt mondá neki, hogy csak menjen a maga dolgára, a minek meg kell történni, az már mind rég meg van írva a Thóra hét könyvében, nincs embernek miért bele szólni.

A basi-bozúk azonban nem érte be e válaszzal, hanem kiment a táborba, s elkezdé lázítani a harcosokat, úgy hogy egyszer a vezér azt hallja, miszerint a katonák komolyan csoportosodnak, s azt kezdék hangoztatni, hogy le a miniszterekkel! éljen a musir.

Ez gonosz lázadás fájlhatott volna el. A musir rögtön kiküldé altiszteit s beparancsolá a basi-bozúkokat maga elé.

Már ekkor nem voltak többen nyolcvannál. A többi elvégzé, a miért jött: elhullott a harcban; ezek is tépett vitézek voltak már.

Előttük állt legelől Khaleb Rizlán, most is görnyedve a nehéz zászló nyele alatt, melyről a lobogót úgy lelövdözték már, hogy csak egy foszlány fityegett még rajta.

- Álljatok rendbe, mondának nekik a musir altisztjei. Nem volt ez kivihető, még csak azt sem tették meg, hogy a lovasok külön váltak volna a gyalogoktól. Ez természetes. Jó barátok, ismerősök szeretnek egymás mellett lenni, beszélgetni; arról pedig nem tehetnek, hogy az egyiknek van lova, a másiknak meg nincs.

-286-

Ekkor megjelent a musir egyedül az udvar felőli erkélyen s komoly, elhatározott hangon felszólítá őket:

- Akartok-e rendes csapattá alakulni s magatokat a tábori fegyelemnek alávetni?

- Mi azért jöttünk, hogy harcoljunk, nem hogy leczkét tanuljunk, musir. Viszonta Khaleb Rizlán merészen s a többiek azt mondák, hogy „ugy van!”

Ekkor mást kérdezett tőlük a musir.

Akartok-e visszatérni hazátokba, és elhagyni ezt a földet békeséggel?

- Ne mond azt, musir! Mi azért jöttünk el, hogy harcoljunk, míg Muhamed hite veszélyben van; és a mig háboru van, vissza nem térünk tüzhelyeinkhez.

A musir arcza egészen elsötétült, csaknem könyörgő hangon kérde tőlük harmadszor, - utolszor:

- Akartok-e másutt harcolni? Albániában a lázzadó görögök ellen; avagy Anadoliban vitéz hadseregünk között? akartok-e helyőrségül maradni Szilisztriában vagy Rustsukban, vagy akármely dunaparti váradban?

- Mi egyedül veled és melletted akarunk harcolni és nem távoznak innen sehova.

A musir kivonta kendőjét öve mellől s egyet intett vele; azon pillanatban két belső kapuja megnyílt a kaszárnának, s nyolcz ágyu egyszerre odalótt kartácsccsal az udvar közepére.

-287-

Azután ismét becsukódtak a kapuk.

Az udvar közepén csak egy nagy véres halom látszott, mely még vonaglott, mely még hörgött néhány perczig.

De valamennyi közül kilátszott még egy kéz, mely feltartá a harcrongyolta zászlót s kihallatszott egy kiáltás: „éljen a musir!”

A musir pedig szemeit törle azzal a fehér kendővel.

- Szegény jó fiuk! - Csak olyan örültek ne lettek volna.

A GYERKŐCZ.

-288-

- Képes-e ön kiszívni egy valódi portorico szivart, fiatal barátom? Merhetem önt egygyel megkínálni? Nem olyan szelid biz ez, mint a dajka teje s egy kicsinyt föleszi a száját; de gyermekkoromban én is így próbáltam.

- Köszönöm a szivart; dohány füstöt bámulni még nem tanultam; de a kilótt pisztoly füstjébe nézni igen, s ha ezt ajánlják, azt elfogadom.

- Lelkemre! ez a fiu fogakkal jött a világra!...

.....

Ez a rövid szóváltás a Szebasztopol előtti angol táborban történt, több szórakozás végett összegyűlt tiszt társaságában, kik egy szép novemberi nap délutánját arra használták, hogy a vizárkokban felszedett hetes sarat kissé leverjék magukról, s megtudják, hogy milyen sebesen halad a világ hátrafelé, azalatt mig ők nagy fáradsággal haladnak előre.

A megszólító egy élte javában levő katona volt, Egerton ezredes, hajdan sipoy vezér Kelet-Indiában, egy magas, roppant természetű férfi, a kinek csak azért kellett gyalog járni, mert ló nem termett alája; minden öltöny csaknem szétfeszül rajta, s vállalai oly szélesek, mint Atlaszé, ki a világot hordja rajtuk. Kemény vonásai sötétek a naptul s veresek a hidegtül, de még sötétebb és veresebb azokon a dacz és büszkeség, mely minden mozdulatát bélyegzi, s könnyen kötekedő elbizottságnak is volna nevezhető.

-289-

Az pedig a ki visszafelelt, egy fiatal, csaknem gyermekded katona; tisztí vállrózsával és kardrojtjal; s a legszelidebb tej és rózsá-arczczal, nyájas kék szemekkel; kinek még nyakkendője is úgy áll, mintha édes anyja kötötte volna azt meg gyöngéd gondoskodó kézzel; s mintha látná az ember ez arczon azt a gyöngé csókot, a mely azt tetszik mondani: „gyermekem élteidre vigyázz; gyermekem, anyádra gondolj, gyermekem meg ne halj!”

Épen jókor jött a gyermekőc! épen javában dühöngtek a régi próbált katonák, a viharban edzett vitézek, hogy kormányuk satnya ifjonczokat küldöz közójük tiszt-társakul, kiknek egyéb érdemük sincs rangjaikra, mint a tisztí patens, melyet pénzen vettek, a midőn épen odavetődött ez ifju arcz, ki mint látszék, csak most érkezhetett, mert egyenruhája még egészen tiszta volt, és inggalléra fehér.

- Ez a kölyök tetszik nekem; szólt Egerton ezredes, midőn az ifjoncz kipirult arczczal odább ment. Meglássátok, nagyon hamar öreg ember lesz belőle.

- Hogy érted azt? kérde tőle egy másik tiszt.

- Értem öreg ember alatt azt, a ki közel van a halálhoz. A ficzkó azok közül valónak látszik, a kik azért jönnek háboruba, hogy a legelső ostoba golyót, mely emberét keresi, elkapják.

-290-

- Ne féltsd tőle; vigasztalá, egy hórihorgas irlandi tüzértiszt. Majd megszelídül, ha egy granátot hall a feje fölött elfütyülni, egy ilyen tüzes bibiczet, a mi a levegőben sipolva keresi a fészket, a hova leszálljon, s ha egy pár bombát hallott szétpattani, visszakérezkedik nagyhamar édes anyjához.

- Annyi sem kell neki, vágott közbe egy utászszerű, kinek mindenféle színű volt már a kabátja a soknemű sártól. Álljon ki csak egy éjszakát a futóárkokban, mint előőrsi tiszt; majd mikor térdig belefagy a sárba, s az ázott ruha crystalizálódik rajta, mintha cukorral volna kandirozva, tudom sírva emlegeti az öregtáti kandallóját.

- Már most képzeljen magának az ember egy ilyen gyereket az ütközetben, szól egy sebhelyes lovas tiszt mind ezekhez; - a hol ember ember ellen kell küzdeni, a hol szuronydöféseket és kardcsapásokat osztogatnak, mi lesz ott egy ilyen tacsból, a ki most szökött meg a tanár skutikája elől?

- De ki fogja meg szegényt, ha egy olyan zivatar kerekedik, mint a minapi volt; tréfálózék a tábor legvigabb vitéze, Brownie; - szegény kis fiut elkapja a szél s a tengerbe viszi, ha meg nem kötteti magát valami ágyhoz...

A tiszték még azután sokáig tréfálózta egymás között a fiatal vitéz felett s mindnyájan abban egyeztek meg, hogy majd elvárják, meddig állja ki a sarat? Az első héten kétségtelenül benyújtja elbocsátását, vagy futárnak küldeti magát haza lord Raglan időjárasi tudósításaival, vagy leghizelgőbb esetben, mint marodeur jut Balaklavába, a derék miss Nightinghale ápoló kezei közé.

-291-

* * *

Rút, gyalázatos éjszaka következett e napra, az eső szakadt egész hajnalig, hajnalban azután neki kerekedett egy hideg északnyugati szél, mely keresztül-kasul járta a sziveket és köpenyegeket, s reggelre csonttá fagyott minden sár; a derék katonák pedig a vízárokban, kiket tíz óra hosszat lucsokká áztatott az ónas eső, olyan szép ragyogó mázt kaptak felöltönyeikre jégből, mintha csakugyan cukorral volnának candirozva. A köpönyöget nem facsarni, hanem törni lehetett, s a kinek csizma volt a lábán, annak olyan volt a lába, mint az elefánté a ráfagyott sártól.

- God bless us! dörmögé magában az irlandi tüzértiszt, sarujait ütögetve egymáshoz. Most szeretném csak, ha a pater itt volna s beszélne valamit a pokolról; az is adna valami meleget. Csak legalább fűteni lehetne!

Ezt a fűtés szót ágyúira érthette; a jó keresztény! maga fázik és mégis ellenségeinek akar fűteni.

- Valjon mi lehetett a tacsból? mormogá unalmában. No az, tudom, hogy belefagyott a sárba, úgy kell kiolvasztani belőle. Ezóta nyilván a beteg rovásra iratta magát. Szegény fiucska, nem tudom húzott-e valamit az orrára? Sajnálom, ha az orra megveresednék, vagy éppen lefagyna.

Reggelfelé elkezdtek az ambulanceok sorba szedni az éjszaka megbetegült katonákat a víárkokban. Ez igazán gonosz éj volt: egyik szekér a másikat érte. Cholera, hagymáz és tüdőlob tizedelte meg a katonákat; a kinek csak keze lába fagyott el, az még ott maradhatott bátran.

-292-

- Valjon szegény kis suhancznak ki főzött ma theát, ha a gyomra megfájdult? tünődék magában tréfásan a tüzér, a mint a számos beteghordó szekeret végig nézte. Ha tudná ezt az édes mama otthon!

Nem soká kellett azonban tünődnie aggodalmi tárgya felett, mert az nagy bámulatára saját maga jött eléje, még pedig tulajdon lábain; arcai igaz, hogy pirosak voltak a hidegtől, de orra éppen nem volt lefagyva, sőt még csak shawl sem volt tekerve nyaka körül, hanem a tegnapi könnyű nyakkendő volt rajta csokorra kötve, mely kétfelé engedte válni ingelejét, úgy hogy fedetlen melle egészen kilátszott rajta. Különben semmi változás sem látszott az urfin, a patent sáron kívül, melyet Balaklava et comp. ingyen liferál a szebasztopoli összes tábornak.

- Egerton ezredes kéreti önt magához: szól az ifju tiszt a tüzér parancsnokhoz, tiszta csengő hangon.

Valóban, még csak el sem volt rekedve.

- Ön a víárkokban tölté az éjet? kérdé csodálkozva a tüzértiszt.

- Ott.

- Önöknél nem esett az eső?

- Esett.

- Hát a szél fújt-e?

- Fújt.

- Nem találja ön, hogy hideg van?

- Nem.

- Talán mégis jól tenné, ha ingelejét összegombolná.

- Szükségtelen.

A két dalia ezalatt haladt egymás mellett, a fiatal hadnagy látható könnyűséggel, mely ruganyos léptein, szabad lejtésén észrevehető volt; a tüzér pedig azzal a nehézkes czammogással,

-293-

a mivel szokott az ember télen nagy botosokban, hosszú köpönyegben, kiállott lábakkal járni.

A tüzér csak azért is beszédet kívánt kezdeni, hogy társa ne járjon olyan sebesen.

- Uram! Ön igazán nem fázik?

A fiatal tiszt mosolygott. Olyan jól illett piros gyermekded orczáihoz ez a mosolygás.

- Legkevesebb sem. Ez még nagyon szelíd időjárás.

- Köszönöm; mit nevez ön akkor kemény időnek?

- A milyen például Uj-Seeland, és a Behring öböl tájékán szokott lenni.

- Volt ön ott?

- Igen: a múlt évben, a Franklint kereső expedícióval, mint önkénytes.

Ez már magasabb véleményt adott az ifjoncz felől. A ki azon utat önkénytesen megtette, az túl van a jégpróbán. Annyit meg kellett neki engedni, hogy a hideget kiállja. No de még ettől a tulajdonságtól nagyon messze van a jó katonáig. Ahoz még személyes bátorság, testi erő, ügyesség, hideg vér és több efféle szükséges. A tüzér elhallgatott s vigasztalta magát azzal, hogy ennyi kelléket még sem szerez valaki tizenhat éves korában.

-294-

Nem sokára odaértek Egerton ezredeshez, ki a viárkok mögött göröngyökből alkotott barlangban ült több közelből való tiszttel s azt a napi parancsot közölte velök, hogy miután épen most érkeztek jó füstölt cervelat kolbászai, azokat őneki hevenyében siessenek elkölteni, obligat rostopsin és arak-kortyocskák mellett.

A parancs egész készséggel lőn végrehajtva, a fiatal tisztecske kivételéig, ki azt állítá, hogy ő napjában csak egyszer szokott enni, akkor is csak vizet iszik.

Képzeltetni azt az óriás kaczajt, a mi e szavait kísérte.

- Teringettét, ifju ember! ugy önt el fogja fújni a szél! tréfálózék az egyik tiszt.

- A nem evett és nem ivott katona rossz katona, monda a másik.

Egerton maga is híjába tett neki különféle toasztokra ajánlatokat, a hogy szokták fiatal embereket az ivásra rávenni; hogy igyék a házi gazdáért, igyék Szebasztopol bevételeért, igyék a legkecsesebb királynőért.

- Igyék hát ön a szeretőjeért! kiálta végre az ezredes, unszolva a tele pohárral.

Az ifju még jobban elpirult.

- Nincs szeretóm.

- Szép azt eltagadni, de a nyitott ingelő elárulja, hogy ott valamit visel. Nos? nem valami zsinor látszik ott ki, a min valami medaillon csügg, a miben ismét valami szép arczkép van rejtve: vagy csak nem visel ön amuletet a nyakában, mint az oroszok és francziák?

-295-

Az ifju tiszt habozni látszott feleletében.

- Semmi kitérés! riadt rá az ezredes. Egyenes válasz. Arczkép vagy nem arczkép?

- Igen. Arczkép. Válaszolt az ifju. Anyám arczképe.

Mindenki megilletődött. Milyen gyermek! még sem inni sem szivarozni nem tud, s nők közül csak az anyát szereti még, s már ide jött férfi-sorban verekedni. Még nem is tudja mi az élet? s már eljött megtudni, mi a halál.

Azután békét hagytak neki s nem kínálták többet semmivel. Az érzékenyebbek már nem haragudtak rá, hanem sajnálták; és sajnálatból szidták a kormányt, hogy minek enged ilyen gyermekeket a mészárszékre jönni.

* * *

Három nap és éjjel nem lehetett a viárkokban levő seregredeket felváltani. Az angol sereg minden része úgy el volt foglalva minden ponton, hogy senki sem pihenhetett három nap; kivéve azokat, a kik kidültek a sorból holtan vagy betegen.

Harmadnap annyi könnyebbségük volt, hogy fele az őrcsapatoknak talpon maradt; az alatt, míg a másik fele lefeküdt.

Lefekünni! Mindazon jók között, miket a természet édes anyai keze az emberrel éreztet, ez a legkedvesebb eszme. Elhagyni ezt a bizonytalan állást, melynek csak az a célja, hogy a fejet büszkén magasra tartsa, átengedni a testet a maga vonzalmának a föld felé, s nem viselni gondját egymás segítségére bizott tagjainknak. Gondolj reá, te ki olvasod e sorokat ruganyos ágyadon fekve, enyhe takaród alatt, könnyű éji öltönyben, takart lámpa világánál, hogy egészen más dolog az: lefekünni a fagyos iszapba, átázott nehéz öltözetben, a hideg télszaki szél dühödt ordítása mellett, a fáradt fejet lehajtani egy darab kőre, mely a sánczépítésből fennmaradt, és azután hallgatni a bombák füttyölését, a granát rekedt bűgását, s fel-felébredni egy szétpattanó bomba csatajára, a riadót verő dob pörgésére, az éji cseltámadások nyugtalanító zajára: néhány pillanatig hallgatni, hol ölt meg a bomba valakit a szomszédok közül? huzódik-e közelebb a riadó?

-296-

s azután újra kezdeni ismét: „Miatyánk, ki vagy a mennyekben“ egyik kéz a szíven, a másik a kardon újra elalunni a távozó dob robaja mellett és álmodni csendes kandallós szobáról, a hol gyermekek, leánykák ülik körül az agg vitézt, ki beszél nekik rémdolgokról, a mik sok – sok év előtt történtek vele Szebasztopol ostrománál.

Az éjszaka második felében a fiatal tiszt osztálya ment fekünni...

Egerton ezredes másodszor járta végig az őrvonalakat. Az első izben, éjfél előtt, világosan megismeré az ifju hadnagy csengő szavát a sötétben, mely kérdéseire felelt.

„Ébren van a gyerkőcz! valjon soká fogja-e még kiállani?“ gondolá magában.

Másod izben hajnal felé volt már az idő, midőn az ezredes azon lovagolt. Nem kellett neki kérdezősködni a gyerkőcz után. Ott feküdt az, a hol éjfél előtt állt; egyik karját feje alá tette, az volt a váncos, a másikat szívére tette, az volt a paplan.

-297-

- Teringette suhancza! dörmögé az ezredes; - épen mint az arab mesékbeli dzsin az egyik fülére lefekszik, a másikkal takarózik. No nézd! még csak köpönyeget sem takart magára!

Pedig oly hideg szél fújt, ugy keresztül kasul járta az embert.

Az ezredes leszállt a lóról s nagy prémes köpönyeget levetve nyakából, ráteríté azt az alvó ifjura.

- Ostoba suhancz! dörmögé magában: azt szeretném, ha elfagyna keze lába.

És szépen betakargatta kezét lábát a bundás köpenyegbe.

* * *

Azt tartják, hogy a változatosság kellemetes. Talán mégis a Szebasztopol alatti téli éjszakák változatossága nem volt az.

Egyik éjjel ugy szakadt a zápor, mint Nőé idejében, akkor azt kívánta minden ember, hogy bár inkább megfagyna. Másik éjjel azután megfagyott ugy, hogy a földre letett puskát nem lehetett felvenni, s az embernek a bőrét levette a tenyeréről a kardmarkolat vasa, akkor aztán mindenki azon csudálkozott, hogy bár ne lenne ilyen nagy fagy. Az is meghallgattatott. Jövő éjjel megenyhült az idő s támadt akkora köd, hogy az ember fuldoklott benne, s még a sötétséget sem láthatta tisztán. A zugolódó emberi elme, melynek semmivel sem lehet kedvét találni, ekkor ismét arra fakadt, hogy bár inkább harcz és háboru volna az utálatos köd helyett és vesznének el az emberek golyó és szurony által, mint e dohos levegő-izsaptól.

-298-

Még ez a kérésük is meghallgattaték.

Abban a legsűrűbb ködben nagy csendesen lopózva megközelíték az orosz csapatok az angolok viárkait; s mikor azok legjobban imádkoztak egy kis felvidító véresőért; felrohantak sánczaikra „ime itt van!“

Mielőtt egy lövést tehetek volna az örök, le voltak rántva a sánczokról nyakukra hurkolt pányvakkal; a fanaticus orosz had szuronynyal rohant be a viárokba, ledőfve az álmaikból ocsúdókat, kik a halálra ébredtek.

Percz mulva örült irtózatossárcz támad; az angolok az első rémület után a kétségbeesés dühével fordulnak megtámadóik ellen; nem ér senki rá a lövésre; szurony és kard csattog mindenütt, és a megfordított puskaagy dolgozik; a szitok a bősziült káromlás közül rémségesen hangzik elő egy-egy legyilkolt hosszú halálordítása, ki még a földön fekvő küzd a testén keresztül döfött szurony ellen; nem tudni: angol-e vagy orosz?

A zaj, a harci lárma azonban mindig terjedtebb lesz; az oroszoknak sikerült tért foglalni; a bősziült hurrah kiáltás bizonyítja, hogy egy árokból már kivetették az angolokat.

De a másik árok szögletében valami fentartja őket. Ott egyetlen veszedelmes férfi harczol, hátát a szögletnek vetve s véres fővel fektetve le a közeledőket. Ki e gonosz ember?

Négyen öten rohantak már reá szegzett szuronynyal és szent Mihály nevével, nem fogott rajta sem a szurony, sem az arkangyal neve.

-299-

A vezénylő orosz tiszt jól tudja, hogy az a harczoló férfi Egerton ezredes. Kémeitől azt eleve megértette.

- Adja ön meg magát ezredes! kiált rá a viárok tulsó oldaláról; én Kozakoff ezredes vagyok.

- Örülök, hogy van szerencsém: viszonzá Egerton ezredes. Tessék hozzám közelebb jönni.

S hogy könnyitse neki a közelítést, levágott megint egy orosz, a ki előtte alkalmatlankodott.

- Kénytelen vagyok önt elfogni uram: kiálta a támadó.

- Nehéz leszek. Tréfálódzék Egerton a halálos viadal közepett; két mázsa és ötven font vagyok s a kardom is nyom valamit.

S ugy szórta az élczekeket és a halálcsapásokat jobbra balra, mintha vig tekeasztal mellett volna, a hol háborut (a la guere) játszanak.

Az oroszok azonban a sánczárók tulsó felét kezdték megmászni, melynek Egerton

támaszkodott s ha oda sikerült felkapniok, szuronyyal őt könnyen ledőfhetik.

Az ezredes látta jól, hogy már két katona felkapaszkodott s egyik gyorsan közelit felé. Ezen bizonyára nem lehet segíteni, hanem azért megadásról szó sincs.

Abban a pillanatban nagyot ordit a felkapaszkodott orosz s fejtetőre bukik le az árokba; a másik még ráér visszafordulni; csak azért, hogy ő meg hanyatt essék alá.

A szomszédból segítség érkezett. A tiszt legelől: mindkét ellenfélt az ő kardja sujtotta le; a víárok innenső fele egy perc alatt le van tisztítva, a kik oda felkaptak, azok sírt találtak ottan.

-300-

A segélyül érkezett tiszt gyönyörűen harczol; úgy veti magát a szuronyok közé, mint egy chinai jongleur, ki az éles kések közé szökik; egy perc alatt tiz csapást fog fel és ad vissza kardjával, itt hátrahajítja magát, amott félrecsúszik; aláfurakodik a hosszú puskacsőnek, s mikor jobbra kifáradt, balkezébe kapja a kardot, s úgy harczol tovább.

- Akárki fia légy, derék legény vagy! kiált rá Egerton, s most már egész testével neki feküdt az ellenség tömegének.

Az mindinkább tért kezd veszíteni; az angolok visszanyomulnak a víárokba, s a tulsó sánczemelvényen hangzik Kozakoff vezényszava: „czélozz!”

- Kapd le a fejedet! kiált Egerton a merész ficzkóra, ki az átelleni sánczról most verte le az utolsó ellent.

Dehogyan fogadott a szót. Ott maradt állva s midőn Kozakoff tüzet parancsolt, Egerton meglepetve ismerte meg a percnyi villanásnál a gyerkőcöt.

Meg sem bukott az a lövés elől; egy golyó sem találta, pedig lőttek reá százan.

- Előre fiam! kiált a gyerkőc a lövés után s második lövésre már nincs ideje az ellennek, hanyatt homlok verik azt vissza s Kozakoffnak csak az az egy szerencséje van, hogy két mázsa ötven font teher mellett nem lehet az ellent sikerrel üldözni, különben az angol fogná el most őt; de utána kiáltá, hogy vissza fogja adni a szives látogatást.

Az ezredes és a gyerkőc csak a táborvonal mögött találkoztak újra. Egerton megszorítá az ifju kezét, megszorítá azt melegen és hosszasan: egyebet nem is szólt hozzá: hanem Egertonnál nem is volt a kézszerítés pusztá gymnasticai gyakorlat.

-301-

* * *

A gyerkőc e nehéz hónapok lefolyta alatt valódi kedvencze lett a seregnek. Mindenféle hízogó névvel felruházták: a kölyök! a suhancz! a tacsó! így nevezték egymás között még a közkatona is, és azt minden ember tudta, hogy ez a kölyök a hadsereg legelső hőseinek egyike.

A legmerészebb hadivállalatokhoz őt választották ki a vezérek s ha valamire azt mondta valaki, hogy az lehetetlen, ezt válaszolták: „rá kell a tacsóra bízni.” Annak nem volt semmi lehetetlen.

Azt kikerüli minden golyó, azt nem fogja a fegyver, az a tenyerén elsütheti az égő granátot, még sem sérül meg bele; a ki annak a háta mögé áll, biztos helyen van, mintha sáncz mellett állana.

Bizonyára nagyon buzgón imádkozik érte odahaza valami szerető édes anya, annak az imája fordít el fejről minden veszedelmet.

Ápril utolsó napjaiban, midőn tiz napi bombázás után a szövetséges seregek annyira czélt értek, hogy eljutottak oda, a hol kezdték, egy estve oda hivatta magához Egerton ifju barátját.

- Gyermekem, az éjjel látogatóba megyünk. Régen tartozunk vele s még azt találják felőlünk mondani odaát, hogy nem vagyunk udvariasak, ha vissza nem adjuk. Reményilem, hogy velem fogsz jönni.

-302-

- Szivesen.

- Minden kész az indulásra; csak azt várjuk, hogy teljesen besötétüljön minden, akkor indulunk. Hozod-e a revolvereidet?

- Nem hozom. Kár lenne sokat lövöldözni.

- Igazad van. Tehát csak karddal és szuronyal előre. Most sem iszol még? Talán egy hajtás cognac még jobban felmelegitene. Sajnálom, hogy ezt meg nem ismered.

- Rá érek még. Felelt az ifju könnyü szivvel.

Egerton gyöngéd szájalommal tekintte rá. Szegény gyermek. Az igaz, hogy még ötven évig is élélhet; hisz csak most kezd a szakálla pelyhedzni, elég ideje van még!

Az éj eltakarta a nappal rombolásait. Zöld mezők és véres mezők, eleven emberek és halottak szépen elfekettek az éjben; a koronkint megdördülő ágyu világa csak egy perczig tart, az nem háborítja az éjszakát.

Az orosz védművek és az angol támadási vonal között fekszik egy kettős földsánczolat, melyet az oroszok toltak előre az angol tűztelepek ellen.

A holdvilágtalan éjben az ostromlók egy erős csapatja közelít e sánczolathoz a legnagyobb

csendességben.

A herculesi Egerton és a hős gyerkőcz a vezetők. A katonák mindegyike jól tudja, hogy az véres munka lesz, mert a legelszántabb két vitéz áll élükön. Égnek a harczvágytól.

-303-

Senki sem veszi észre közeledésüket.

Az első sánczolatban mindenki mélyen aluszik a fáradalmas nap után, csak az egyes piquet örök járnak kelnek a sánczfokon.

- Engedjétek őket jobbra balra haladni; susognak a vezetők csendesen.

- Most két kézre a fegyvert, előre a szuronyt! csatára!

Mint a lesben állt oroszlán, szökik fel a sánczolatra az angolok előcsapatja, a szuronyokat a földhányásba döfték, azokra hágva, másztak fel a gátra; egymás vállaira állva, adták a legelső szuronydöfést, mely a felriadt orosz őrseregnek volt szánva.

- Rajta fiam! kiálta Egerton, mint könnyű gyermeket hajítva fel a sáncztetőre ifju barátját s következő pillanatban, utána emelve roppant természetét: a széles kard fogai között.

- Itt vagyunk, Kozakoff ezredes, kiált az angol mennydörgő hangon. Le van róva a látogatás.

A sáncztetőn egy magas orosz hadfi harczol elkeseredetten a gyerkőcz vitézzel, kinek heves csapásai hátrálni kényszerítik.

Egerton sajnál a vitába elegyedni, s más felé fordítja fegyverét.

- Végezd fiam a magadét.

Az angolok egy pillanat alatt elfoglalták az első gátnát, az orosz sereg hanyat homlok rohan vissza. A két vezér, ki jobbra balra vágott utat magának, a gátna tulsó oldalán ismét összejön. Az orosz két felől kiszorították az első sánczból a második sánczolatba, s most egy pillanatra megölelik egymást, hogy folytassák a munkát.

-304-

A második sánczolatból egyszerre egész sorlövés fogadja az ostromlókat.

- Csigavér! kiált Egerton, szétcsapva a szeme közé omló füstöt: előre gyorsan! A midőn a gyerkőcz egyszerre odadül keblére, két kezével öltönyébe kapaszkodva.

- Mi bajod fiacskám! kiált az ezredes s rátekint a gyermekre.

Az még akkor mosolyog, még arcza piros, még sehol sem látszik a seb; de egy pillanat mulva kiszökik kebléből a piros forrás, az élet forrása, s borzasztó elnézni, ezen egy pillanat, hogy átváltoztatja egyszerre az arcot, hogy lesz az fehérré, hogy törli le a délczeg mosolyt róla valami hideg kéz.

Mint kedves csecsemőt ragadta őt karjára az ezredes s rohant vele a sáncz mögé; midőn letette ott, már hervadt volt a szép délczeg ifju, mint egy letört virág.

- Kedves fiam! fáj-e nagyon? kérdezé Egerton, könnyekkel szemében.

- Anyám, édes anyám; suttogá a gyermek és félrehajtá fejét. Ugy halt meg.

Midőn az ifju leroskadt a lövés után, azon pillanatban látta Egerton, hogy az iménti magas orosz tiszt ott a sánczon vállára veregetett egy volhynski vadásznak s mondá:

- Nagyon jól volt.

Most felvette kardját és ment az embert felkeresni.

Az emberirtó sortüz közepett hatolt fel a sáncz tetejére. Mint a kaszált fű, omlott előtte minden élő. Kardcsapásait nem volt képes feltartani fegyver.

-305-

Azt az embert kereste ott, és rátalált a harcz tömkelegében.

Kétszer lőtt az reá revolver pisztolyával oly közelről, hogy egy falevelet el kellett találnia. Egerton nem érte semmit.

Vannak fenevadak, miket nem ér semmit úgy meglőni, hogy a golyó keresztül kasul járjon rajtuk; ha csak bizonyos helyen nem találják őtet, a vett halálos seb után is megölik még a vadászt.

Egerton kardja földre teríti az orosz egy csapással... Ezt meg nem gyógyítja senki.

- Ez is jól volt! hörgé az ezredes, és azután még egyszer megforgatá kardját feje körül s lerogyott a porba.

Csak annyit hallott még, hogy az angolok diadalt ordítottak.

E kedves zene mellett kilehellte lelkét.

Minthogy ez az elbeszélés kissé borzadalmos természetű, előre is figyelmeztetek minden gyöngébb szívű olvasót, hogy ha teheti, hagyja ezt egészen olvasatlanul; ha pedig már pénzében van a könyv, mint az oláhnak a szappan, legalább annyit tegyen meg, hogy ne olvassa este lefekvés előtt, mert én nem akarok azután gonosz álmai felől magamra terhes felelősséget vállalni.

Azt is mondhatom pedig, hogy ez valóban megtörtént dolog s hogy ilyen sokáig tudtam vele hallgatni, az csak titoktartásomnak válik becsületére.

Még akkor igen fiatal ember voltam, kezdő novellairó, s miként nyomtatásban kijött bűneim tanuskodnak róla, nagyon hajlandó a földfeletti mysticus eszmék követésére; rejtélyes történetek, borongós sejtelmek, végzetes események el tudtak magukkal ragadni; kevesebb szakállam, de több hajam, kevesebb tapasztalásom, de több hitem volt, mint most: és ez akkor úgy volt jól, most meg így van jól.

-307-

Tehát igen fiatal ember voltam még, a midőn egy kirándulás alkalmával egyes egyedül jutottam éjszakára egyikéhez művelt főurainknak, kit ismeretlenség okáért csak egyszerűen Gábor urnak fogok nevezni.

Látásból hallásból ismertük már egymást, utazó voltam, elesteledtem, ő pedig házi gazda és az útfélen lakott; nekem szállás kellett, neki kastélya volt; mind ez elég jogot adott arra, hogy magamat beszállásoljam hozzá; ki is igen szívesen fogadott; különben is a vendég nem volt nála nagy ritkaság.

Gábor ur egy kissé abban a hirben élt, hogy szeret különczködni, volt könyvtára és olvasott, egy szobája tele volt mindenféle kitömött állattal és madárral, miket maga lövöldözött, s miknek a neveit is tudta, volt becses képtára, értékes régiségei, és ő maga sokat foglalkozott gépekkel, nem ugyan olyanokkal, a mik valami gazdasági haszonra valók, hanem a mik tisztán multságos meglepetésekre voltak szánva! például, hogy az ajtóban álló vasember, a mint valaki az ajtót kinyitja, rögtön felemelje fegyverét s a mint beteszi, ismét tisztelkedve lebocsássa, a mi által a gyöngébbszívű látogatót majd a nyavalyával törette ki; az álló asztalban titkos klarinétok fújtak el mindenféle nótát, mikor valaki rákönyökölt, s bizonyos székekről fel nem lehetett kelni, ha az ember rájuk ült, úgy megfogták.

Ezekről az ártatlan tréfákról magam is hallottam többször beszéltetni s készen voltam rá, hogy nem leszek általuk meglepetve; azonban Gábor ur nem is producálta előttem e tréfákat; igen komolyan beszélt velem, könyvtarába vezetett; megismertetett igen érdekes és valóban nagybecsű kéziratokkal; megmutogatta fegyvertárát, pecsét-gyűjteményét, mikhez igen érdekes historiai adatokat tudott elregélni: én megkértem, hogy engedje meg, miszerint ez adatokat magamnak feljegyezhessem.

-308-

- Szívesen, csak tessék: monda ő egész udvariassággal s gyönyörűségét látszott benne találni, hogy jegyezgetem én, a mit ő beszél hajdankori hősökről és delnőkről, kiktől itt meg itt maradt meg az a sarkantyú, meg az a félcipő, a mi itt előttünk áll.

Minő gazdag történelmi kútforrás! Valóban nem volt okom megbánni, hogy idejöttem.

Gábor ur különösen megelégedhetett érdekeltségemmel, melyet elmondott adatai irányában tanúsíték; kifogyhatatlan volt újabb, meg újabb érdekes történetkéek elbeszélésében.

Ilyen multságban töltöttük el az egész estét.

Vacsora felett magunk voltunk egy uradalmi felügyelővel és egy titkárral, a kik azután ismét eltávoztak, s Gábor urral egyedül maradtunk.

Ő a góth szobába rendelé áthozatni a theát, mely mellett még egy órácskát elbeszélgetheténk: azaz, hogy ő beszélt, én pedig hallgattam.

A góth szoba az épület legszélső szárnyterme volt; tulajdonképen ódon bútorairól nyerte ezt a nevezetet; s egy pár középkori fülkéről, a mik valami góth idomzatot képviseltek.

A középén tágas kandalló volt megrakva pattogó hasábfákkal, mellette kényelmes karszékek és pamlagok, mikre leheveredtünk, csendesén szürcsölgetve a fűszerillatu pecco nedvét.

-309-

A kandalló melege, a késői idő, meg az úti törődés, megvallom, annyira elálmosítottak, hogy egy párszor azon kaptam magamat, miszerint semmit sem hallok kedélyes gazdám beszélgetéséből s fejem határozottan a pamlag vánkosa felé huzódik.

Gábor ur észrevette ezt az állapotomat s mosolygva monda:

- Ön, ugy látom, hogy álmos is már.

Nem volt okom őszintének nem lenni.

- Bizony én akár itt e helyen elaludjam.

- Azt pedig nem tanácsolnám; szólt Gábor ur komoly arczczal; ez a szoba nem igen jó hírrel bír az idegenek előtt, kik valaha benne megháltak.

Ez a szó kezdte az álmot elverni szemeimről.

- Tán kísértetek látogatják?

- Sőt benne laknak, és láthatók éjjel nappal.

A kíváncsiság egészen éberré tett. Kezdtém széljel tekinteni.

- No, kisértet név alatt ne képzeljen ön magának valami lepedőben járó lánczos rémet: a mi itt van, az igen egyszerű és kézzel megfogható tárgy. Van kedve talán megnézni?

Hogy lehet ilyet még kérdezni is!

Rögtön talpon álltam; hol van az a kisértet? hadd látom.

Gábor ur egyik fülkéhez vezetett, mely zöld szőnyeggel volt lefüggönyözve, s itt a függönyt félrevonva, két koponyára mutatott, melyek egy gömbölyű üveggel voltak betakarva s elég csudálatosan egymásnak háttal fordulva.

Ilyesmit láttam én már máskor is, s nem voltam hajlandó bennük valami kisértetszerűt elismerni. Emberi csontmaradványok; csak annyira félelmesek, mint egy kihúzott fog; a mitől senkinek se jut eszébe megijedni.

-310-

- Ez a két testvér koponyája, két Kálmánffy grófé, kik hajdan ez uradalom birtokosai voltak, s e kastély egy részét is építették. Nagyon tragicus életük volt. Szüntelen ellenségeskedtek egymással; s czivakodtak a kastély birtokán; egyszer azután az öregebbik kibékülés színe alatt meghívta magához testvérét, s mikor az leitta magát erős boraitól, mámoros álmában egy hosszú szeget veretett a fejébe. A szeg most is itt van. Később egy szolgája, ki részes volt a büntudatban, elárulta a bátyát, mely miatt őt is lefejezték; testét szokás szerint elásták a vesztőhelyen, de levágott fejét megengedték haza hozatni a családi sírboltba, hova a sírboltór az orozva meggyilkolt testvér csontjait is eltakarítá. Egy fülkébe oda helyezte egymás mellé a két testvérfőt; még pedig a két halálos ellenséget, a kik életükben soha sem türhették egymást, arczzal egymás felé fordítva. Egyszer azonban, a mint valami dolga miatt ismét le kellett mennie a sírboltba, megdöbbenve látta, hogy a két testvér feje egymásnak vizásan van fordulva. Az ember nem volt nagyon ijedős, sokat foglalkozott emberi csontmaradványokkal; azt hitte, valami vándor patkányok tehették ezt a változtatást a koponyákban, s ismét összefordította őket arczzal. Másnap újra lement őket megtekinteni, ismét meg voltak fordulva, tarkóval egymás felé.

Ez így tartott heteken át, az ember minden nap összeforgatta a koponyákat, és azok minden éjjel elváltoztatták helyzetüket, utoljára a sírboltór egészen belebetegedett, elkezdett fogyni, mélézni, míg egyszer a fiatal káplán komolyan kérdőre fogta, hogy mi lelte, mi nyomja a szívet?

-311-

A vén cseléd reszketve vallá meg neki a kisértetes titkot, mely miatt már maga is csaknem kisértetté változott egészen.

A lelkész felvilágosodott ember volt, meg akará nyugtatni a babonás embert gyötrelmes tévedése felől s e végett maga lement vele a sírboltba, az állított csodát megtekintendő.

A két fő akkor is tarkóval volt egymásnak fordulva, és a cseléd esküdött rá, hogy ő tegnap estve is megfordítva helyezé őket egymás mellé.

- Az lehetetlen, szólt a lelkész. Az élettelen testnek nincsen akarata. Ez nem más, mint két csontdarab, velő nélkül, izmok nélkül, a mi magától nem mozdulhat.

S hogy szavait annál nyomatékosabbakká tegye, megfogta az egyik koponyát, hogy azt felemelje és megmutassa a kétkedőnek, miszerint az csakugyan mozgásra képtelen tömeg.

Abban a pillanatban úgy megharapta a koponya a lelkész kis újját, hogy az alig bírta azt fogai közül kiszabadítani.

A sírbolt azontúl zárva maradt, s a cseléd nem sokára meghalt ez eset után; a lelkész pedig késő vénségeig viselte a harapás nyomait kis újján.

Az eseményt titokban hagyták, s elébb nem is tudta azt meg senki, mint midőn én az uradalom régi levéltárában kutatva, meggleltem a kérdéses lelkész naplóját, melyben ő az egész eseményt leírta, azzal végezve a mysticus regét, hogy az elhagyott sírbolt ajtaja itt meg itt van - befalazva. Azóta egy magtárt ragasztottak hozzá s a helyiség egészen feledésbe ment.

-312-

Mingyárt felkerestem a befalazott ajtót, könnyü volt rátalálnom a leírás után, kibontattam azt s magam leszállva bele, csakugyan megtaláltam a két ellenséges koponyát, miként állitva volt, egymástól elfordulva.

Megvallom, hogy felemelni egyiket sem mertem, minden blazirt kedélyem mellett is, hanem az egész kőlapot, melyen feküdtek, kiemeltetém s úgy hozattam fel e szobába.

Azóta sokszor fordult meg nálam egy-egy nehézhitű vendégem, ki e mondát tréfának vette s saját szemeivel iparkodott meggyőződni annak mibenlétéről. Noha nem örömet üzők hasonló kísérletekkel játékot; midőn erősebb kedélyü emberre akadtam, a kinél nem féltem attól, hogy örök időkre melancholicussá találom tenni, megengedtem neki, hogy háljon itt ebben a szobában s győződjék meg saját szemeivel, miszerint az este arczzal össze fordított koponyák reggelre ismét háttal lesznek egymásnak fordulva.

Rendesen úgy történt. Látogatóim kénytelenek voltak meggyőződni a titokteljes tényről s ezt amaz emlékezetes lelkész óta senki sem merte többé megczáfolni.

Gábor ur szemeimből vette észre, hogy nekem is nagy kedvem volna e csodás titokról

szemlátomást meggyőződni.

Melyik huszonkét éves fiatal ember volna, a kit hasonló rejtély ne tudna érdekelni?

Én nagyon kértem, hogy engedje meg, miszerint itt e szobában háljak s fordítsa egymásnak arczzal a koponyákat.

-313-

Gábor ur nem iparkodott lebeszélni; kíváncsiságom tetszett neki, a gömbölyü üveget felemelte, a két halálfőt nagy ovatosan egymásnak arczzal fordítá, s azzal az üveget ismét vissza takarta rájuk.

Azzal megmutatta az alcovent, hol fekhelyemet fogom találni, jó éjszakát kívánt és egyedül hagyott.

A tágas kastély emeletét egyedül lakta a főúr pitvarnokával. Cselédsége mind a földszinti szobákban hált; a góth szoba és az ő hálószobája között három kisebb nagyobb terem feküdt, ilyenformán én magam meglehetősen egyedül maradtam az előbbiben, lehetőleg távol minden emberi lehellettől.

Minden felizgatott képzelődésem mellett is annyi filosofiát tartottam meg magamnak hogy valami tréfát ne engedjek magammal elkövetni. Előbb megvizsgáltam a falakat: nincsen-e valami észrevétlen bejárás e szobába? azután magát a fürkét vettem jól szemügyre; az sem volt hozzájárulható, kemény szilárd egy darab márványból volt faragva az egész. Az ajtót bezártam reteszszel, s még azon felyül a pamlagot is eléje huztam, s arra feküdtem; épen szemközt a lefüggönyözött fürkével.

Azontul még egy biztosítékot szereztem magamnak. A selyemfüggöny, mely a fürkét eltakarta, valami czifrázatban megakadva, igen szép festői redőzeteket képezett.

Elővettem utitárczámat s a függönyt legkisebb redőivel lerajzoltam abba.

Ez igen furfangos ötlet volt.

Ha valami élőtesttel felruházott lény a két koponyához akar férni, a függönyt érintenie kell, már pedig annak redői a legkisebb érintésre úgy el fognak változni, hogy az többé a tárczámba rajzolt képlethez nem hasonlíthat.

-314-

Azután uj hasábokat raktam a kandalló tűzére, magam elé helyeztem a karos gyertyatartót a kis egylábu asztalra, s ledültem a pamlagra azzal az erős szándékkal, hogy nem fogok elaludni.

Ismertem a theának azt a tulajdonságát, miszerint az embert ébren tartja, ujra töltöttem magamnak egy csészével. Tettem bele egy kanál rhumot is. Nem igen érzett meg rajta. Pedig máskor egy kanál rhumtól majd a guta üt meg. Még többet töltöttem bele. Az sem tette erősebbé. Eszembe jutott, hogy a kandalló melletti szekrényre egy üveg cognac van feltéve. Gábor ur kínált vele az imént, akkor nem kellett. Milyen különös, hogy most úgy ohajtom ezeket az erős szeszeket.

Felkeltem, hogy elhozzam: megkóstoltam; csakugyan ez erős volt; csészémbe töltöttem belőle s azután eszembe jutott, hogy a kandalló elé nincs feltéve a sodrony rostély; valami szikra kitalál belőle pattanni: odamentem, a parazsat hátrattoltam benne a vasfogóval, egy szikra a kezemre pattant és megégetett; a vasrostát lezártam, s azzal mentem vissza theaasztalomhoz.

Szép meglepetés várt rám.

Azon a pamlagon, a mit én a magam számára húztam oda két uri ember ült, a kiket én jól ismertem, de a neveikre nem tudtam emlékezni. Az egyik rövid göndör szőke hajjal, mérges veres szakállal, a másik feketehaju, hosszú lelóggó bajuszszal, simára borotvált állal, a feje tetején egy kerek kopaszság volt látható.

-315-

Az első egy ingre volt vetkőzve, aranygombos selyemmellényben, az utóbbi barna borsos szövetü zekében, melynek hátra volt hajtva a vitézkötése.

Ez a két uri ember szép csendesesen iszogatta azt a cognacos theát, a mit én magam számára elkészítettem. Egyszer az egyik szörpentett belőle, azután a másik, ketten egy csészéből, egészen testvéri módon.

Eleinte a bámulat, azután a félelem fogott el; nem mertem hozzájuk közelíteni, leültem egy sötét szögletbe s onnan néztem hogy mit csinálnak?

A két ur sajátságos képeket tudott egymásra fintorgatni; közben beszélgettek is egymással.

- Jó estét öcs.

- Jó estét bátya.

- Itt vagy megint öcs?

- Itt is maradok bátya.

- Szük kettőnknek ez a kastély.

- Tágas volna, ha egyikünk oda alatt lagnék.

- Hol odaalant? A pinczében?

- Még alantabb: a sírboltban.
- Ezt el kellene végezni egymással öcsém.
- El biz azt bátya, most egyedül vagyunk.
- Pisztolyt szeretsz-e jobban, vagy kardot?
- Én mind a kettőt szeretem, de tartok tőle, hogy kitudódik.
- Igaz; a fegyver lármát üt, a vér kifoly és tanúságot tesz.
- Méreg pohár volna jó és sorshuzás bátya.
- Nem volna rossz, de meglátszik a hulla arczán.
- Legjobbat mondok én bátya. Itt az erős ital előttünk, igyuk le egymást.
- Hát azután?
- A melyikünk ébren marad, végezhet a másikkal, a ki öntudatát veszti. Itt egy hosszú szeg és kalapács; ezt a koponyába verve, senki se tud meg róla semmit.
- Igazad van, kivált te nálad, kinek jó sűrű hajad van; de nekem hold van a fejem tetején.
- Ne féltés te engem!

Nem átallok megvallani, hogy nekem egész testemet a hideg zsibbadás fogta el e rémületes beszélgetés alatt; ha tudtam volna, sem lehetett hová mennem, mert épen az ajtó előtt ültek, magam húztam oda asztalt és pamlagot.

Azután elkezdtek inni abból az egy csészéből. Egyszer az egyik, másszor a másik. Egymásnak töltögettek a cognachól, színültig egészen, hogy a nedv színe a csésze szélén fölül lebegett.

- Egészségedre bátya.
- Egészségedre öcs.

A felköszöntő oly ördögi nevetéssel mondá azt mindig, midőn a lenyelt kábitó nedvtől testvére fuldokolni látszott, és feje szédelegve ingott előre hátra, és arcza hol halálsárga lett, hol csattanó piros, az erek kéken zölden lüktettek homlokán, mint dagadt kötelek.

„Igyál öcs, igyál bátya.“

E közben az asztalon égő gyertyák hamvadozni kezdtek, eleinte, mintha valami vereses köd fogná fényeiket körül, mely mindig homályosabb lilaszinbe ment át; a két arcz egyre jobban sápadt, a két fő egyre jobban szédelgett, valjon melyik fog elébb ledülni?

A gyertyák fénye a leghomályosabb zöldre vált már, s a zöld világban olyan halálsápadt volt mind a két arcz. Nem bírtak már egymáshoz beszélni, csak kőmerev szemeikkel tekintének egymásra s kínálták némán a kábitó italt.

- Azután egyet lobbantak a gyertyák s kialudtak. Mind a két alak eltűnt egyszerre.

Az ablakok színezett üvegein teljes pompájában ragyogott át a hold, s a kandalló izzó parázsa rózsaszín fényt vetett a félhomályra. Egyedül voltam a szobában.

Álmodtam ezt, mondám magamban: és nevettem rajta; és a fogaim úgy vaczogtak. Álom volt, álom volt: bizonyítgatám; most már megyek lefeküdni; levetkőzöm, lefekszem az ágyba, fejemre húzom a takarót, s aztán tessék kísérteni, a kinek az mulatságos. Miattam járhatnak, kelhetnek: én rájok sem fogok ügyelni.

A hold szép fehéren sütött, a kandalló szép pirosan világított, nem volt szükségem gyertyára, a miket úgy sem gyujthattam volna meg, mert csutakig leégtek. Az ágyat így is megtalálom. Levetkőztem nyugodtan, az órát felhúztam, s azzal félre vontam az alcoven függönyeit az ágy elől, hogy majd bele fekszem.

Az irtózat fogta el minden érzékemet.

A vetett ágyban ottfeküdt a két testvér egymás mellett; irtózatosan eléktelenült két hulla. - Az egyik hanyatt, a feje pedig arczczal lefelé fordítva, kopasz feje holdjába verve villogott a sötétkék szeg feje: a másik pedig mellette feküdt mellére fordítva s a feje szemközt az égfelé.

A borzalom elvette mozdulhatási erőmet. Kiáltani akartam, és nem volt szavam, megrázni a csengetyű kötelét és nem volt kezemnek ereje; futni akartam onnan, és lábaim lehúztak, mint az ón. Mellem elszorult, tagjaim elzsibbadtak; végre összeszedtem akaratom minden erőszakát s rettenetes kinnal kiáltottam valami szót, s mire azután - felébredtem.

A kik rossz álmokat szoktak látni, tudhatják micsoda kinba kerül az embernek akkor egyet kiálthatni.

Bizony reggel volt már és a nap szépen ragyogott a magas jegenyék közül. Akkor is ott feküdtem a pamlagon a bezárt ajtó előtt, a hol feltettem magamban, hogy nem fogok elaludni.

A gyertyák valóban leégtek előttem, s a csésze valóban üres volt. Egyébiránt hajlandó vagyok azt hinni, hogy nem is töltöttem én abba semmit az estve; hanem theát, rhumot, cognacot,

mindent csak álmodtam.

Hanem - most jön még a kísértet legborzalmasabb része.

Hát a fülkében mi történt ezalatt?

A függöny azon módon volt, a hogy azt lerajzoltam magamnak, egy redőcske sem változott el rajta.

Ehez tehát nem nyúlhatott senki.

Még egészen elfogulva éjszakai álom látásaitól, léptem a titokteljes fülke felé s bizony reszketett a kezem, midőn félrevontam a függönyt.

És ime... a két halálos ellenség koponyája - háttal volt egymásnak fordulva.

Valami hidegség futott kétszer háromszor egész testemen keresztül; mintha valami jeges kéz czirógatna végtől végig.

Ez már nem álom. Ezt látom. Fényes nappal van; odakinn beszélnek, zajganak, mint a hogy nappal szokás, és én idebenn magam előtt látom a legrejtélyesebb phantomot.

Tehát még is sok történik a nap alatt, a miről a bölcseknek nincsen tudomásuk.

Tehát még is való, hogy e két élettelen fő még holta után is él és gyűlöl és elfordul egymástól.

Nem hiszem, nem lehet, nem igaz.

Látom, borzadok tőle, de még sem igaz.

Igaz, de még sem hiszem.

Eszembe jutott a lelkész története, ki szintén tagadta e földfeletti csodát s rá merte tenni kezét a kísértet fejére s azután holtig viselte annak harapását.

Nem bánom.

Hadd harapjon meg engem is.

Felemeltem az üveget a koponyákról. Szivem meglehetősen dobogott. Hozzányultam. Kezem érintette hideg állkapczáját. Felemeltem és megfordítottam.

Hah!

Mi történt? megharapott-e?

Szivesebben vettem volna tőle, ha megharap, mint hogy felfedeztem, miszerint valami furfangos óramű van belsejébe alkalmazva, mely azt, egy rugó nyomásával elfordítja; a másik is hasonló fortélylyal volt ellátva.

A reggelinél találkoztunk Gábor urral. Ő szokása szerint komoly volt, én is.

- Hogy aludt ön? kérdezé tőlem a részvétig hajló udvariassággal.

- Köszönöm: nagyon rosszul. Sok theát ittam az este; mindenféle kísértet üldözött tőle.

- Hát a koponyák mit csinálnak?

- Ugy látszik, hogy engem kitüntetésben részesítettek, mert nem csak hogy hátat fordítottak egymásnak; de még fejtetőre is álltak.

Gábor ur nagyot nevetett e szóra.

- Ön megnézte, hogy mi van bennök?

- Azt tettem.

- Lássá: negyven ember aludt már abban a szobában, mind tapasztalták a csudát, és egy sem nézte meg, hogy nincs-e valami a koponyákban?

- Félték, hogy úgy járnak mint az ördögüző lelkész.

- S ön nem félt?

- Félttem biz én; de nagyobb volt a kíváncsiságom: s most már nagyon sajnálom, hogy azt tettem.

- Miért?

- Mert egy érdekes történeti adattal szegényebb vagyok.

Gábor ur még jobban kaczagott.

- Még egyet szabad legyen kérdenem. Valjon a többi historiai adatok is mind ilyen érvényesek, a miket én tegnap följegyezgettem?

A főúr mosolyogva monda.

- Bátran pipára gyujthat ön velök.

Ezt csak azért nem tettem, mert nem szoktam füstöt enni.

Csak arra kért Gábor ur, hogy ha tehetem, ne szólják e fölfedezésemről senkinek, hadd szerezzon általa ezentul is másoknak üdvös ijedelmet.

Megígértem; hogy tiz esztendeig titokban fogom tartani.

A tiz esztendő épen a mult héten telt le; a két kisértetes koponya története ekkor szabadult fel s lett a nyilvánosság tulajdonává.

A MENNYEI PARITTYAKÖVEK.

(DEBRECZEN VÁROSA KRÓNIKÁIBÓL.)

Kuczuk nagyváradi basa idejében sok veszedelmes napot kellett a jó Debreczen városnak kiállani. Ez a hóbortos török, mihelyt valami csekélységért megharagudott reájuk, azzal fenyegette őket, hogy az egész várost tűzzel vassal elpusztítja, férfiai levágatja, asszonyait rabul elviszi, kincseiket zsákmányra bocsátja, a város helyét sóval behinteti.

A szelid és bölcs bírák eleinte szép könyörgéssel, jó szóval kérelték, ajándékkal engesztelték a hóbortos basa haragját, egyszer azonban Dobozy István uram kerülván a bíróságra, az maga is kurta nyaku, hamar tűzbejövő ember volt; a mint egyszer valami hitvány ok miatt Kuczuk basa megint ellenük förmedt, azzal fenyegetvén a debreczenieket, hogy majd rajtuk megy, ez azt izente neki vissza: „no hát gyere!”

Kuczuk basa szörnyű méregbe jött erre, rögtön felülteté hadait, még éjjel megindult s másnap reggel ott állt Debreczen alatt; „no hát itt vagyok.”

A városnak nem voltak valami erős falai, sem árka, sem felvonó hídja; az egész védelme tizenkét rongyos toronyból állt, a mikben a polgárok a száguldozó tolvajnép ellen őrködni szoktak, vakolatlan téglá építmények, náddal tetőzve, a miket az első ágyu-lövés halomba döntött volna; hátul rozzant falépcsőkkel ellátva, mik kívülről vezettek fel rájuk, mintegy folytatásul egy köröskörül járó fafolyósóban végződván, a honnan be lehetett a toronyba menni, úgy, hogy ha a lépcsőt ellopták volna a torony mellől, senki sem tudott volna belőle kijönni többet.

Minden ilyen torony forma göré egy-egy kaput őrzött, tiszteletes távolságban állván attól, hogy a netalán besiető ellenségnek utjában ne álljon; nehogy az bolond fővel a toronyt is elrontsa s újra kelljen építeni.

E tiszteletre méltó őrhelyek biztos voltát semmi sem tanusítá annyira, mint az, hogy valamennyinek a hegye ki volt adva gólyafészkeknek, a hol e jámbor állatok estenkint féllábra állva, olyan hűségesen elkelepeltek óra hosszant, mintha ők őriznék a várost legjobban.

Kuczuk basa úgy intézé a jövetelt, hogy egyszerre a város minden kapuját elállta seregeivel s minden vályogtorony irányába felállított egy nagy kerekes ágyut, a mi meg volt töltve. Így akart beszélni a debreczeniekkal.

Jön azonban a városhól hozzá nagy sietve egy Panajoti nevű görög, a ki még Sztambulból származván ide, Kuczuk basának régi jó ismerőse volt, s rendesen, ha a város tanácsának valami csiklandós izenete volt a basához, ezt küldte hozzá, jól tudva, hogy ezt nem huzatják ott mingyárt karóba.

- No hát mit mondanak a debreczeni bírák?

- Kegyelmes uram, bizony ez a Dobozy István kurucz ember; a mint a te fenyegetésed megérkezett hozzánk, ő rögtön minden fiatal leányt, asszonyszemélyt és gyermeket szekerekre ültetett s elküldött Tokajba; azután parancsolatot adott ki dobszó mellett, hogy kinek mi értékes jószága van, tépje szét, vágja le, vesse a kútba s a mint az ellenség megtámadja a várost, gyűjtsák fel azt egyszerre negyven oldalról, vessenek tüzet minden templomba, toronyba, s aztán kiki fogja a dárda nyelét, vagy üljön a lovára, ha van, s majd akkor megmondja, hogy melyik kapun menjenek ki? Még pedig úgy elmenjenek innen, hogy soha képpel se forduljon senki Debreczen tájékára vissza, Kuczuk uram aztán feleljen meg majd a magas szultán színe előtt, ha kérdeni fogja, hogy hova lett a nagy Debreczen város? mely ennyi meg ennyi adót fizetett a portának hűségesen, a vezéreket ajándékozta emberül, a hadsereget tartotta lisztel és takarmánnyal; ott dicsekedjék el majd vele, hogy azt biz ő porrá égette s bevetette helyét sóval, azon való haragjában, hogy rosszul égett a pipája.

Ezt izente Dobozy István uram a basának s Panajoti azon módon elmondta neki szórul szóra.

- Átkozott vastagnyaku kálomistája! kiálta fel mérgesen a basa, bizony még megteszi, a mit megmond. - Aztán pedig arról csakugyan nem akart felelős lenni, hogy egy olyan várost mint Debreczen, kiirtson a világból, csupán uri roszkedvének kihűtése végett; holott Debreczen olyan szükséges volt azon a helyen, hogy ha ott nem lett volna, magának a töröknek kellett volna oda egyet építeni. - Tudja jól a kutyaházi, hogy nem akarom a városát elpusztítani, azért mer velem olyan fennyen beszélni; de kapjam csak ki ide a gyepre, tudom, hogy olyan utat tetetek vele egy fekvő helyében, a miben feltörök a talpa.

Panajoti erősen bizonyítja, hogy a debreczeni lakosság a legvégsőre van elhatározva, s a mint a basa egy trombitát megfuvat, vagy egy ágyut kilövet rájuk, ott minden lángba borul egyszerre, s az egészből senkinek semmi haszna nem lesz, minden drágaság ellevén ásva a földbe, a nők és hajadonok szépe eddig túl van a Tiszán; a férfiak pedig meg vannak dühödve, ki kaszát, ki kardot fogott, azokkal is baj lesz elbánni, a milyen keserűségben vannak most.

A basa átlátta, hogy Panajottinak igaza van; most az egyszer a debreczeniek kifogtak rajta. Azért is újra visszahivatá a kapuktól felállított csapatjait, befogatott megint az ágyukba és azt mondta, hogy kegyelmet akar cselekedni Debreczennel, csak legyenek bizton, nem bánt senkit; ezentúl kegyelmesen fog velük bánni. Dobozy István uramat még külön meg is dicsérte, elszánt, bátor magaviseletéért s szavát adta, hogy e jeles tromfért soha sem fogja bántani, sőt akármikor valami baja lesz, csak folyamodjék ő hozzá, számíthat pártfogására; ha pedig Váradra talál jönni, az ő házát ki ne kerülje, ő bizonyosan nagyobb vendégszeretettel lesz ő iránta, mint Dobozi uram volt őhozzá.

Azzal vissza ment Váradra ágyústul és seregestül rendén.

A debreczeniek nagyot lélekzettek utána s mindenki dicsérte, és magasztalá bíró uramat, a miért ilyen bátran a tíz körmére mert állni; lám mégis csak a török látta át utoljára, hogy neki kell engedni.

-326-

Kuczuk basa azonban alig érkezett meg Váradra, rögtön hivatá maga elé Badrul béget; az afrikai szerecsen lovasok vezérét, s ilyen dolgot bízott reá.

- Ma este, mielőtt lealkonyodik, felülsz ötszáz lovassal és megindulsz Diószeg felé. Valahány embert akár jövőben, akár menőben találsz, mindegyiktől megkérdezed, hogy ez az út visz-e Nagy-Kállónak? azzal engeded futni. Ezt cselekszed, a míg éjszaka nem lesz, akkor egyszerre letérsz a diószegi utról, belegázolva egy balfelől fekvő semlyékes rétbe, hogy nyomot veszíts: mikor a semlyéknek végit érted, ki jutsz a mezőre, ott találsz majd pásztorokat, a kik juhokat, ökröket őriznek, azokkal elvezetteted magadat Létáig. Mikor a létai tornyokat meglátod, a vezetőket vagdald le, s a helység alatt elvonulva, térj be a nagy erdőbe, abban az erdőben megint találsz mészégetőt, vagy csordapásztort, a ki úgy elvezet az erdőkön keresztül, hogy elébb ki ne juss, mint a hol az erdő Hadházon felyül véget ér. Ott megint tedd el láb alól vezetőidet és maradj lesben. - Holnap, vagy holnap után, vagy talán egy hét múlva - addig te az erdőből ki ne jöjj; - látni fogsz négy vagy ötszáz szekeret Tokaj felől közelíteni. - A szekerek válogatott szép leányokkal és asszonyokkal lesznek rakva; bizonyosan pénz és csecsebecse is van náluk elég; azokat mind egy lábíg elfogod. Ha férfi van velük, azt vágd le; a mi pénzt találsz náluk, oszd fel katonáid között; a népséget pedig hajtsd ide hozzám Váradra. Jól megértsd, a mit mondtam: a fejedet kezekben hordozod, tehát úgy vigyázz rá.

-327-

Badrul bég megérté a parancsot és távozott. A szerecsen vezér olyan ember volt, a kire ilyesmit rá lehetett bízni, mert képes volt erdőn mocsáron keresztül az egész országot végig utazni, s lováról le nem szállni, mig küldetése helyére nem jutott; ott pedig étlen szomjan hetekig elácsorogni lesben s a rábízott parancsot az utolsó nyakvágásig végrehajtani híven.

Kuczuk basa magában beszélgetett a debreczeniekkel: „nevettek ugy-e? kaczagtok? örültök? no csak ti nevesetek ma eleget; majd mingyárt el jön rátok a sírni való nap“.

* * *

Tokaj felől a széles országuton egy hosszú sor szekér közeledik Hadház felé; ez a debreczeni hölgykaraván.

Ötszáz szekér egymás hosszában, csupán asszony és leánynép, egyetlen férfi sincs közöttük, akkora sem, a mekkora az ostort fel tudná emelni: maguk hajtják az asszonyok a lovakat is; a kit pedig az Isten férfinak teremtett köztük, annak meg le vannak a kezei kötve szépen a pólába, mert annak még kis baba a neve.

Ennyi asszony, ennyi leány egy csoportban! Képzeltető az a jó kedv, az a lárma, a mit az uton elkövetnek; mindegyik beszél a másíknak, hogyan hajtotta el bíró uram a törököt a város alul; milyen szépen ráijesztett? van rajta, lesz is rajta egy hétig elég mit mesélni; óh a veszélyből kiszabadult szivek phantasiája gazdag.

-328-

Egy-egy kocsin csupa fiatal leány ül, azok előre hajtának s elkezdének valami méla ósrégi dalt, a mit azon időkbén énekeltek a Tiszától Moldováig; talán azt, hogy: „Fördik a kácsa, Fekete tóba, Készül anyjához, Lengyelországba“ vagy pedig azt a másikat: „Ha kérdik, hol vagyok? Mondjad hogy rab vagyok, Kezemen lábamon Vas béköt hordozok.“ Ez a nóta vala akkor nagyon nagy divatban, tudja Isten! olyan szívből énekelte azt szegény magyar ember.

Akkor aztán az egész sor szekéren valamennyi leány rákezde a nótát; majd felvették vele a nagy mennyezetes eget; szegény kis pacsirták ott fenn a magasban győztek velük versenyt tilinkózni.

Delelőre az egész karaván megállt a zöld halomnál, a mi ott van a sík rónában; ki tudja, ki rakta oda? a mi csontunk van-e benne, vagy a másé? bizonyosan csak a mienk, mert körülötte olyan puszta az egész vidék.

Nincsen falu, nincsen város közelében, egy-egy tanya, boglyák s kazaloktól körül véve látszik itt amott, messze kitérve egymásnak; szántóföldnek sincs itt semmi híre, csorda-legelőnek van hagyva az egész határ.

Csak a délibáb mutogat csodaképeket a láthatáron. Azt is megszokták már, senki előtt sincs hitele; előnthei hullámzó tengerrel a messzi láthatárt, senki sem vágyik abban megfürdeni; mutogathatja benne nagy erdők árnyékát, nem igyekszik felé senki, hogy ott kihűsölje magát; városai, palotái megszokott képek, a miket senki sem bámul már, s nem törődik vele, vajjon miféle ócska tündér mutogatja ott csoda hatalmát, józanabb emberivadék előtt, mely bűvészetét kitanulta?

Pedig éppen mai nap különös jó kedvében volt a délibáb. Ritkán is süt olyan forrón a nap: hogy a föld felrepedezik bele s az utolsó tófenék is cserepes hasábokra szárad: – egészen a délibáb tündéri örömeihez való nap. Egy csoport fiatal leány, az ábrándosabbak közül való, fel megy a zöld halomra, onnan nézi a légi tünemény csodáit.

Köröskörül siető habokban ring a tenger, melynek nincsen széle; abból emelkednek ki koronkint az égre rajzolt árnyképek; úszó kék szigetek, mik szemlátomást nőnek, magasulnak, zöld erdő, lombos fák ellepik partjaikat; a fák árnyéka ott látszik a vízben; azután megint lejjebb sülyed a sziget, a tenger hulláma dagad, és összezsap végső pontja felett. Majd a másik oldalon tünedeznek elő nagy légi paloták, átlátszó tornyokkal, ködkék templomokkal, azokat is csak úgy hanyja veti e tünde tenger, mintha rajta úszkálnának, s ha rájuk unt, végtelen romokat csinál belőlük, tornyok, várak egymásra dűledezve; azután az is elmulik, a szem nem lát egyebet a vándor daru csapatnál, mely onnan jó erre csendesen.

A leányok ott a dombtetőn magyarázgaták egymásnak: nézd! az ott éppen olyan, mint a két tornyu templom Debreczenben. Az meg ott szakasztott a nagyváradkapui őrtorony, még a teteje is olyan rongyos.

– Leányok! leányok! dorgálá őket egy fiatal menyecske, ki a domb aljában szoptatta kövér képű kis fiát; nem jó az ilyennel tréfálni. Nem üdvösséges dolog a délibábban ráismerni valami házra. Azt a várost baj éri, a melyiket az mutogat. Hagyjátok el az istentelen beszédet.

-330-

– Nézd! kiáltanak egyszerre valamennyien, s a szó elhalt ajkaikon, mindenki odatekintett, rémülettől és csodától megigézett szemmel.

Mi támadt egyszerre az égen?

Hadház felől, a légtenger felett magasan egyszerre egy lovas férfi ködalakja rajzolódott a sápadt égre; egy valóságos lovas vitéz, puzdrával vállán, hegyes turbánnal a fején, keze csípejére téve, az egész alak szívdöbbentő óriási mérvben emelkedve a láthatár távolába fel, a ló lábai nem érték a földet, alattuk keresztül lehetett látni az eget, az egész, mintha egy fegyveres fantomnak a halavány sárga égre vetett világos kék alakja volna.

– Jézus Krisztus ne hagyj minket! rebegé a megrémült gyöngé nép, e csoda tünemény láttára, minőt a természettudósok többször több helyen láttak már, s azóta is mindig magyarázzák, még sem tudják, hogyan, mikép? Távol álló emberi alakok képe odafenn úszik a légben, megnagyítva óriási ködszellemmé. Másik pillanatban uj meg uj alakok támadnak elő a léghullámból, mind fegyveres óriások, némelyik csak lova derekáig áll ki a csalódi tenger színéből, másnak csak feje és válla látszik ki abból, azoknak árnyéka oda van nőve teste alakjához, két átellen összeragadt árnyék, felfelé és lefelé fordított fejek, kardok és fegyverek; egyszer ismét lassankint ismét összeolvad az egész, s nem marad utána más, mint két széles küllő az égen; két világos kék fényzalag ködös sárga mély alapon, a földből felfelé sugárzó.

-331-

– Jézus Krisztus! Jézus Krisztus! török tatár leskelődik ránk; sikoltának a némberek; összezavarodva, megrémülve, tanácstalan, védtelen a pusztaság közepett.

Az anyák gyermekeiket kapták öltre, futottak velük szekereikhez, a szűzek elszórták drága kendőiket, fülön függőiket, hogy a míg a rablók azokat felszedik, maguk elfuthassanak onnan. Mindenki azt hívé, hogy már itt a veszedelem a nyomukban. „El innen, el! a böszörményi utra! Fussunk a nyomáson keresztül! Siessünk! siessünk!”

A szegény kétségbe esett had rémülten tért félre az utról; a szekerek lóhalálában futottak végig a száraz mezőkön, merre semmi ut sem vezet; nem énekelt most már senki, még zsoldár sem jutott eszükbe, csak úgy titokban sóhajtja fel egy-egy áhitatos szív, a mint hátra nézett a félelmes távolba s onnan fel a bizodalmas égre: „te felséges ur Isten odafenn, ki elárulád csodaképen gonosz ellenség leseit előttünk; oltalmaz meg minket, szegény gyöngye szolgálóidat gonosz üldözéseiktől, kiknek nincsen bizodaljunk senki másban, egyedül csak te benned, ur, mennybéli Isten!”

És az úrnak valóban még több csodatétele is volt e napra.

A mint a futó nők egyre tekingettek félelmesen hátra; egyszerre eltűntek a játszó tünemények az égről és földről; a szétrebbent délibáb után élesen kilátszott a láthatár, a mint ég és föld elválík egymástól, s a hadházi nyírerdek halaványan kéklenek a távolban. Az égre éles ezüst szegélyű fellegek emelkedtek e táj felől, mintha roppant hab-buborékokat fújna a vihar sebesen fölfelé; lassankint mind jobban elborult a láthatár; sötétkék fellegek tódultak egymás hegyén hátán, valami nehéz hang úgy zúgott a távolból, mintha azt mondaná: „fussatok, fussatok!”

-332-

A szekerek vágatva csörömpöltek a böszörményi határ felé.

* * *

Badrul bég két nap óta áll már lesben a hadházi erdők között. Mindent, a hogy Kuczuk basa rábízott, végrehajtott azon módon. A kitől útbaigazítást kért, azt a szolgálattétel után levágta, hogy el ne árulhassa; minden csapatnak azon a helyen kellett maradni, a hol megállítá, senki sem hagyhatta el az erdőt; s ha valaki a környékből véletlen odavetődött, az mielőtt egy kiáltással elárulhatta volna, a mit látott, meghalt; lelőtték nyíllal, a mi nem ad hangot, nem dicsekszik hős tétével, mint a nagyszáju puska.

Senki sem árulhatta el őket, senki sem vihett rólu hírt a debreczeni leányoknak, asszonyoknak. Hát az Isten?... Ő meglátta, és megmutatta őket délibáb tükrén keresztül a vesztükbe siető nőknek, s felfedé előttük az ármányos cselekedőket. Dicsértessék az ur neve!

Harmad nap délben az erdőszélre állított őrk jelenték Badrul bégnek, hogy a pusztán a távolban egy hosszú vonal látszik porzani, mintha száz meg száz szekér jőne egymás után.

-333-

- Ezek ők!

Badrul bég maga is felállt egy dombtetőre, hogy oda lásson; talán épen ő volt az a szertelen óriás, kinek köképe először megjelent az égen, puzdrával a vállán, hegyes turbánnal a fején?

- Ezek ők! Csak hadd jöjjenek közelebb! Senki sem figyelmeztetheti őket a veszélyre, - senki.

Egyszerre azonban megáll a közeledő porvonal, néhány pillanatig elpihen, azzal egyszerre sebesen el kezd oldalvást tartani, s nem miként az elébb, halkan közeledve, hanem nyargalvást fut oldalt az avarnak.

Badrul bég dühödten tekintte széljel: „Ki árulhatott el bennünket előttük?”

Mintha egyszerre válasz jönne kérdésére, megzendül az erdő; a magas szál nyírfák zúgni búgni kezdenek; veszedelmes vihar támad fel a síkon, süvöltve bömbölve s sárga porkóddal eltöltve a körül látszó eget.

Badrul bég nem szokott a vihartól félni; ezt nem is engedte meg neki Kuczuk basa.

- Előre a dárdát; kiálta lovasainak, jó a dárda hegye a vihart hasítani, utol kell érnünk a menekülőket! ki a síkra!

Hah, de ott a síkon más ur parancsol most! A rónán keresztül, épen az üldözők és üldözöttek között, ott nyargal végig a vihar menyasszonya, a szilaj forgószél, ez a karcsu tündér, a ki délczegezen tánczol végig a sima rónán, üstökös feje a felhők között, mintha szétzilált haja repkedne ott, lábai mint az orsó pördülnek a porban; hajlik jobbra, hajlik balra, karcsu derekát hajtogatva, s daczos fejét emeli mindig magasabbra; jaj a törendőnek, jaj a veszendőnek, a mi most hozzá közel jut, azt megtépi, elszórja; háztetők, kazalok, kifacsart élőfák csak úgy tánczolnak köntösének szilaj forgásától, felviszi őket az égig, s onnan visszaszórja bőszült szeszélyében. Utána jó morogva, dübörgve, a haragos vőlegény, a villámló zivatar, ki kergeti daczos menyasszonyát, tűzkorbács a kezében; azzal veri majd meg, ha megkapja. Ah a tündérek szerelme szörnyű!

-334-

Badrul bég csapatját olyan porfellegbe borítá egy pillanat alatt a forgószél, hogy senki sem tudta többé merre van előre, merre hátrafelé? A lég elvakult; egyik lovas sem látta a másikat a felkavart portul, melynek sötétjén még a villám sem bírt keresztül rémleni, csak közeledő mennydörgése hallott, a mint hömpölygött az égen, rengette a földet, s el-elnémitá a szél szilaj vihangját.

Badrul bég alatt ágaskodott a paripa, fejről elkapta a szél a turbánt, dárdájáról letépett minden lobogót.

- Hej te Isten! magyar Isten! ordíta a szerecsen öklével fenyegetőzve az ég felé, pártját fogod a magad népeinek; de azért még sem mentheted meg őket tőlem!

A mint e vakmerő istenkáromlást kimondá, abban a perczben úgy sujtotta meg vállát valami kemény test, hogy karja bénultan hanyatlott alá.

Mi volt az?

Semmi sem más, mint egy nagy jégdarab, mi izenetképen jött a többi előtt, utána ropogva, dörögve ereszté meg a menny sujtó parittyáit; ormótlan jégdarabok kezdtek sűrűn paskolni az égből; némelyik olyan, mint egy madártojás, más, mint egy átlátszó dió, másik, mint a szeges buzogány feje, tíz kisebb egymásba növe, közte fontot érő öldöklő darabok; a villám harsogott szakadatlan egyik ég sarkától a másikra küldve izenetét; a jég-paskolta föld a távol síkságon messze olyan hangot adott, mintha elakarna sülyedni a rászakadó égtől.

-335-

- Allah kérim! Allah ekbér! kiáltozák a martalóczok; hasztalan futva az üldöző jégparittyák elől, a mik ijesztő sietséggel ütötték őket minden oldalról: a megriadt paripák kínozott nyerítése még rémületesebbé tev é a riadalt; s a kinek szive volt még, azt megkereste a lecsapkodó villám, mely sistersgő fejével oda vágott közékük, bevilágítva a sűrű jég hullást, mintha millió gyémántteke és ezüst golyó omolna onnan felülről alá.

- Nincs menekülés, egyedül az ur Istennél! ordíták a törökök; s rohant, kit merre a lova vitt; egy rész az elhagyott erdő felé; azt széltördelte sudarak, kifacsart szálák fogadták; más előre nyargalt, bele iramodva a fellepszakadástól megáradt söppedékes érbe, mely egy óra alatt száguldó folyammá áradt; néhány a vihar elől futva, épen annak útjába került s verette magát mérföldekig. Mire a zivatar elhuzódott, Badrul bég nem találta több lovasát ötvennél.

Vagy húszan ott feküdtek holtan, itt amott elszórva; iszonyu sebekkel homlokaikon, betört tarkóval, zúzott bordákkal; némelyt lovastul agyonvert a jég; más úgy eltemetett, hogy csak a kitett keze látszott ki belőle. Az egész rónaság pedig olyan képet mutatott, mint egy pusztá, a mely végig van hintve apróbb nagyobb kavicsokkal, a mik olyan fehérek és olyan hidegek.

-336-

Az aethiopi pálmaszilvás puszták fiai soha sem láttak még jeget.

- Ime csodák történnek a földön; monda csüggedten Badrul bég. Ki harcolhat az ég ellen? A magyarnak külön Istene van, a ki csodákat tesz a kedvéért. Allah oltalmazzon bennünket idegen Istennek haragjától.

Nem volt azonban bizonyos felőle, valjon Kuczuk basa hajlandó lesz-e neki majd elhinni, ha ily vert haddal visszatér, elszalasztva a menekvő asszonyokat; elhiszi-e mondására azt a csodát? a mihez hasonlónak soha igazhivő még hírért sem hallá.

Szavainak bizonyására semmi sem volt olyan eleven tanu, mintha azon vasládákat, miket a végett hozott magával, hogy az elfogott asszonyok ékszereit azokba zárja; ezuttal megtölteti amaz égből hullott parittyá kövekkel; miket látva, a basa hitelt adand a mesével határos rémeset elmondójának.

Tehát szépen megtöltete színültig négy ládát a jéggel, s azokat párjával lovak hátára kötve, maga után indítatá. Nagyobb biztosság kedvéért minden láda kulcsát magához vette, s viaszszal lepecsételé nyitjaikat.

Két nap tartott neki Váradig visszautazni; azalatt szálkoczó hadai összevergődtek körüle, kinek csontja törve, kinek feje zúzva, kék zöld folt nélkül egyetlen egy sem.

-337-

Ez alatt reggeltől estig jó forró nap sütött rájuk. A vasládák alul csurgott a víz, felül a gőz párologott egyre. Nagy-Váradon zúzott karral, alázatos fővel lépett Kuczuk basa elé a szerecsen bég, s elmondá neki a történetet, még akkor is reszketett bele.

Kuczuk basa haragos arcot csinált a meséhez; egy szót sem akart belőle elhinni, bizonyágul Badrul bég előhozatta vasládáit s kérte, hogy tekintse meg saját szemével az égből hullott parittyaköveket. A mint a pecsétet feltörte, a zárat felnyitá: ime nem volt a ládában semmi. Még csak híre, nyoma sem az égi parittyaköveknek. - Badrul bég megszagatá keblén köntösét.

- Allah kegyelmes! Ime a magyarok istene a bezárt ládákból eltünteté a köveket, mikkel vitézeimet agyonverte.

- Gyáva nyomorult! kiálta rá Kuczuk basa, ki az egészből nem hitt el semmit, sok lúd ebet gyöz: bizonyosan ama daliás asszonyok vertek úgy meg benneteket.

Ezzel kiveté maga elől Badrul béget s felakasztatá kapuja elé: ott függött estig. A szerecseneket pedig, a kik vele voltak, megtizedelteté, a többieknek levágatta fél fülét, s így küldte le Belgrádba. - A debreczeni hölgyek pedig épen és bántatlanul jutottak kedveseik karjaiba vissza. Kuczuk basa soha nem hitte el nekik, hogy nem ők páholták el olyan kegyetlenül Badrul béget s azon naptul fogva kezdte őket nagyra becsülni.

Ilyen történet vagyon megírva nemes Debreczen városnak tanácsi jegyzőkönyvében; te ki azt olvasod, gondold el magadban, hogy most is él még az az Isten, a ki az ő hiveit meg tudta védelmezni mindig magas mennyből - s keze most sem rövidült meg.

Volt idő, midőn a magyar négy annyi volt, mint mennyi most. Még ellenségei is magyarból teltek ki; a kún, a jász, a bessenyő, mind az ő nyelvét beszélték, egy haza bölcsője ringatta őket, egy név volt őskirályuk neve. Egy örökségen osztoztak egymással.

A kún nemzet most egy pár kerületen megfér, a bessenyő alig tesz néhány szétszort falut és maga a magyar oly egyedül van a világon.

Eltemették egymást. Azt vélték, ellenséget fogyasztanak, és önmaguk fogytak...

Támadjatok elő ti vérrel és dicsőséggel pazarló idők képzeleteinkben! tünjenek el előlünk e kalászos mezők, ez ismert városok! Lássuk az egymásba omló hadsorokat, mint dúlnak előre hátra harczai paripákon, halljuk a csatakürtök rivallását, a buzogány döngését az öblös paizsokon, az összevert kardok csattogását s a viadalittas harczolók csatakiáltásait.

A harcz reggeltől estig folyik, a folyam pirosan megy alá a csatatér mellett; azt sem tudni, a lemenő nap festette-e pirosra, vagy a vér?

-339-

A küzdők már felére fogytak alá; - annyi jó férfi fekszik már némán a mezőn; ajkainkról önkénytelen tör ki a kiáltás:

- Ne bántsod egymást testvér! vesd el a kardot kezedből, magyar vér az, a mit kiontasz, szüntesd meg a harczot!

Szavunk nem hallik odáig... Nyolcz század fekszik köztünk és közöttük.

A mogyoródi csata megvívott. Magyar győzött, magyar veszett.

A hercegek diadalt ültek, a király futott, egyedül rosz ördöge a Guthkeled Vid veszett a csatában, de elveszett a korona is örökre.

Futtában lova kidőlt alóla, gyalog, fáradtan és sebesülten vette utját az erdőknek, s még hangzott fülében a polgárharcz zaja, már ő azon gondolkozott, mint lehetne azt újra kezdeni.

A nap leáldozóban volt már, az erdők árnyéki mindig lejjebb szálltak, s midőn a futó király egyszerre megállott, csak akkor vevé észre, hogy körüle minden oly néma, hogy a hadsorok, miken keresztül törni vélt, csak a ligeti cserjék virágtalan bozótjai s kisérői, kiket nyomába ügetni képzelt, a csöndes hallgatag völgyek.

Körültrekinde, senki sem jött utána. Még reggel egész hadsereg kísérte, még kardját apródai kötöttek föl oldalára, még sisakját az ősz Ernya tette föl fejére, még sarkantyuit fölcsatolni Vid hajolt le lábaihoz. És most ezek mind oda vannak, szétverve, halva, vagy elpártolva talán. És ha a sereg elveszett, nem jobb lett volna-e vezérnek is együtt veszni vele, s ha leesett a korona, nem kellett volna-e a fejnek is utána esni?

-340-

A király lélekben testben összezúzva dőlt le a pázsitra. Kinek keze egy óra előtt rokon vérrel itatta a haza földét, annak szemei most forró könnyekkel áztatták azt.

Kora tavasz volt az idő, - nem volt még az erdőknek dallosa, és a királynak mégis úgy tetszék, mintha a szellő csalogányok, vagy angyalok dallait hordozná hozzáig, tündéres töredékben. - Figyelni kezdte s ráismert az énekekre, melynek oly csodatevő ereje volt szíven keresztül hatni. Valami édesbús női hang éneklé buzgón, áhítatosan a „de profundis“t.

Az üldözöttek jól esik az oltár zsámolyához menekülni, és őt nem csak ellenségei üldözték, hanem saját lelke is.

Fölkelt s követve a szent hangokat egy völgy hajlásában kisdud fehér keresztet pillanta meg, mely előtt egy ifju leány térdelt, - tán inkább örökké ifju angyal, vagy valaki a tulvilágról.

A király döbbenve állt meg, félve háborítani a szent hölgy áhítatát, s mig annak csengő éneklése hangzott, úgy érzé, mintha lelke megfürödnék e hangokban, lemosva magáról indulatot, vágyat, szenvedélyt.

A hölgy végezve esti áhítatát, egy közellevő barlangba lépett, melyet kedvéért befutott a téli zöld, hogy a zordon időkben is fris lomb árnyazza fekhelyét. A természet télen meleget, nyáron hűs árnyat küld barlangjába, a vadfa gyümölcsöt terme neki, a nem ápolt mező harmatkásával táplálta, a patak oda folyt barlangjához, s a fejtő szarvastehén bejárt hozzá reggel este édes tejével adózni.

-341-

A király tisztelettel járult a szent hölgy elé, föl sem merte rá pillantani.

- Eltévedt vadász áll előtted, oh szent szüz, kit társai elhagytak a vadászaton, s ki nálad menedékért esd.

A szent szüz csendes szemrehányással viszonzá.

- Te nem vagy eltévedt vadász, te Salamon vagy, ki a csatából futva jösz.

Salamon megdöbbenően nézett a hölgy arczára. Az fátyollal volt betakarva, csak beszélő ajkait

lehet látni.

- Ha ismersz, rejts el és szabadíts meg, s ha ura leszek egykor e földnek, kolostort építtetek e helyre, melyben száz hajadonnak leend menedéke.

A nő jóslatterhesen felelt:

- Ura nem léssz te e földnek, s nem kőfal az, mi a világ elől menedéket ad, hanem az erény.

- Nem rémítesz el szavaiddal. Ha elhagyott az isten, nem hagytam el magamat én.

- Nem isten hagyott el téged, te hagytad el őt, esküdtél és megszegted azt, békét vettél örökségbe, s harcot hagytál magad után. Nem emberek keze, az istené ejte el téged.

Salamon összeborzadt.

- Ki adott neked hatalmat szivembe és jövedőmbé látni?

- Az a kinek keze megszabadita tőled. Gondolj reá, hogy egy jóslat már beteljesült rajtad. Ki mondá neked egykor e szavakat: „te, ki mindenkit üldözesz most, mindenkitől üldözött leendsz egykor!”

-342-

- Jehova istenre, te Irmén vagy! ő mondta azt.

- Irmén meghalt a világnak, én Charitas vagyok, - szolt a szent szüz felemelve fátyolát, s egy arcot mutatva a királynak, melynek láttára az térdre hullott.

Liliomfehér arcának egy felhője sem volt még. Redőtlen, szenvedélytelen volt az, mint az angyaloké, kik csak istennel beszélnek, hajfürtei hosszan omlottak alá, tiszta, fehér öltönyére. Ugy állt ott mint egy álomkép, mit a szellő jobbra balra ingat. A király halvány dicsfényt vélt homloka körül látni.

- Teljesüljön jóslatod egészen! - szolt a király meghajolva. Mondád: „te, ki egy nőt hagysz magad előtt térdre állani könyörtelen, egykor e nő előtt fogsz térdelni magad.” Im itt térdelek előtted.

- Kelj fel oh király. Charitas nem emlékszik arra, a mit Irmén mondott. Irmén megátkozott, Charitas imádkozik érted; Irmén gyűlölte szerelmedet, Charitas szeretni tanit.

A szüz megfogta a király kezét s föl akarta őt emelni, az magához ragadá hévvel a nyujtott kezét s ajkaihoz szoritá azt; mintha soha sem akart volna tőle megválni.

- Te megbocsátottál nekem, és én annyit vétettem ellened! Kiüldözélek a világból.

- Egy jobb világba üldözél. Az emberektől távol, de az istenhez közelebb. Oh Salamon, jó lakni e magányban itt. Érezni a tulvilág gyönyörét előre, elfeledni azon árnyék örömeit, miknek töve a földbe van ültetve, s virága a földre hull; nem érezni indulatot, alacsony szenvedélyt, érzéki vágyat, csak az isten közellétét. Én boldogabb vagyok mint voltam.

-343-

- És mégis miattad vert meg isten. Egy átok sem eshetett rám oly keményen, mint a te néma arczodnak egy tekintete, s midőn kezeim közt mint hervadt virágszál letörtél, akkor éreztem koronámat fejemen először ingadozni. Im most azért találtalak fel újra, hogy megmondhassam: lásd, országom elveszett.

- Van egy boldogabb ország! oh király, melyet nem szerez meg kard, s nem vehet el árulás. Ez ország az égben van. Boldogtalanok, kik nem ismerik azt, kik nem sohajtának, nem epednek utána. Az élet forrásai vannak előttük rejtve... Ez országnak kapui mindenki előtt nyitva állnak, csak a bűn előtt vannak zárva. Egy világot látsz azon belől, melynek zöld mezeje a multak édes emléke, derült ege a boldog jövő, hol minden felhő egy angyalarcz, mely reád mosolyg, minden szellő egy köszöntés üdvözöltek ajkairól; hol az öröm mindig új és soha el nem fogy, angyalok hordanak karjaikon, szeráfok éneke ringat édes álomba, cherubok fonnak koszorú csillagokból homlokodra s isten mosolygása napként süt reád, ki ül a napok napjai felett, hívők, boldogok és szentek hálaímáiban gyönyörködve, felhallik hozzá a reggeli madárdal és a tiszta kebel titkos sohajtása, s ő örül mind a kettőnek. Ez ország nem veszett el számodra, oh király!

Salamon elmélázva hallgatta a szüz szavait, lelkében új hurokat halla megrezzeni, s midőn fáradt fejét a szent szüz által illatos diófafelevélből vetett fekhelyére lehajtá, behunyta szemére leszálltak az álom tünderei s megnyilt előtte a távol ég; látta a csillagokat közelebb jönni, a felhőket mosolyogni, meg annyi angyalarczczá válva, hallá a nyájas köszöntéseket láthatatlan ajakokról suhanó szellő képében, látta a napok napjai felett ülni, ki tartja kezében a világokat, érzé e fenséges arcz mosolygásának melegét, érzé, mint ragadják könnyü cherubkezek véghetlen téreken keresztül, és előtte egy fényes alak repült egyik kezével az ő kezét fogva, másikkban palmaágot. És megismerte benne a kedves leányt, kit a világból rut szenvedélyével kiüldözött, s ki őt azért egy jobb világba jött vezetni, és saját alakját is látta Salamon, és csodálkozott rajta; hosszú ósz ezüst szakáll borult mellére, hófehér haj vállaira és a fényes királyi öltöny helyett durva szőr kámzsa volt tagjain.

-344-

Egyszerre trombitaharsogás rivallt fel az erdőben, az álmából felriadó király egy csoport lovagot látta a barlang felé sietni, kiknek vezérében Bátor Opost ismeré meg, az egyetlen legvitézebb lovagot, ki valaha hivatva volt, hogy ellenséges hadak vezéreit öldösse le.

A hű lovag összegyűjté a csata után Salamon hiveinek megmaradt töredékeit és elindult a

királyt fölkeresni.

Neki magának jutott a szerencse őt feltalálhatni. A lovag sirt örömeiben, midőn meglátta királyát s leborult annak kezét csókjaival s könyeivel elhalmozni.

- Te hű maradtál hozzám? szólt érzékenyen Salamon.

- Ha az egész világ elhagy is, szólt a lovag égre emelve kardját, - én nem hagylak el, s ha az egész világ rád támad, én megvédlek vagy elveszek.

Salamon a mint a kivont kardott látta megvillanni, elfeledé boldog álmát, újra harcz és véres dicsőség töltötték el lelkét, megújult büszkeséggel ült lovára, s arcát az égre vetve felkiálta:

- Elbuktam, de nem törtem össze!

A mint az égre tekintte, épen hajnalodott, apró rózsaszín felhőcskék usztak az égen csendesen; a király egy pillanatig még most is vélte látni a mosolygó angyalarczokat közöttük, s oly nagy volt a képzelet csalódása, hogy önkénytelen vitte kezét állához, hosszú ezüst szakállát végig simitandó.

Azzal csüggedten tekinté szét, szemeivel Charitást keresve, a szent szüz nem volt látható sehol, Salamon bal előérzettel hajtá le fejét lova nyakára s fejébe nyomva kalpagát, szótlan bánattal elnyargalt. Vissza sem tekintte többet.

Már látszottak Pozsony-vár tornyai a távolból a menekvők előtt, Salamon a mint távolabb hagyta a veszélyt, könnyelmű vad kedve annál erősebben tért vissza. Elfelejté a veszített csatát, a vett sebet, mint elfeledé az esküt, melylyel azt magára idézte, s a halavány Charitas tulvilági arcának korrajzait elmosták szívében a szép királynő, Judith, ragyogó vonásai.

Uj élettervek születtek már agyában. Menekvő csapatja minden nyomon uj bajnokokkal szaporodott; a vár melyhez közelite, azon időben Magyarország legbiztosabb erőssége által volt meg szállva, a császár, hatalmas ipja nem messze a határtól kész hadaival, és azután a nevéhez siető szerelmes férj gondolhat-e egyebet, mint hogy az egész világ rózsákkal van előtte behintve, bárha háta mögött leütött fejekkel van is beszőrva.

- Nyargalj előre, Opos - szólt a király a kapuhoz érve - gondod legyen rá, hogy midőn megérkezünk, - temetés vagy barát, vagy vén asszony ne jöjjön ránk szembe. Ha jön, kergesd vissza.

És Opos még nem érte el a kaput, midőn egy aggnő jött ki reá szemközt, nehéz gyászruhában, galambfehér őszhajára fekete diadem volt körítve.

Opos megdöbbenve ránta vissza lovát. A király anyja volt a nő.

Salamon megilletődve szállott le lováról, hogy anyja karját megfogja, s mintha neheztelne érte, hogy a baljóslatot ő hozta elő, elfojtott gyermekies zugolódással mondá:

- Miért nem hordatod magadat zselyeszékedben, ha a városban jársz?

- Nem illet az már engemet - szólt reszketeg hangon a matrona - mankó illik kezembe, szegény nyomorult asszonynak, ki vénségére koldusbotra jutott.

- Minő háborodottul beszélsz anyám?

- Hát nem vesztéd el a koronát?

- Azt igen, de megmaradt a kard.

- Vesztetted volna inkább a kardot!

- Asszonyok így szoktak beszélni, te kevésbbé bánnád, ha nádszállal látnál is trónomban ülni, mint a megváltót, csak trónban ülnék.

- A kard az átok a földön, a béke az áldás.

- Így beszélnek az asszonyok. Ha rajtad állna, összetörnél minden fegyvert, hogy ne legyen mivel hadakozni. Hiszen egyetlen nemzeti ereklyénket, Attila kardját, az égből esett aczélt, melyet a hadisten hajított alá, mely a félvilágot tanítá remegni, s melyet négy századon át imádtak őseink bálvány istenükként, te csupa kard iránti ellenszenvből valami bitang rokonodnak elajándékozád, a ki azóta rég nyársat csináltatott belőle. Az enyémet nem fogod elajándékozni.

- Mit akarsz még? Nem szeret senki saját néped között, országod határán állsz; idegent, ellenséget akarsz vinni saját hazád ellen? A vértenger nem ér még ajkadig, a mit kiontál?

- Érjen fejem tetejéig! Békesség idején megrohad a világ, az emberek elszaporodnak, mint a fügefalevél, s elevenen nem eszik meg egymást; így legalább megölik elébb.

- A ki vért vet, halált arat. Emlékezzél azokra, a kik előtted jártak. Péter véren keresztül jutott a trónra, vérében bukott le róla. Aba megölte Pétert, az ő feje is legördült.

Atyád Aba vérébe hágott és őt testvére paripái gázolták agyon a csatában, Béla atyád holttestét lépte át a trón lépcsőjéig, s őt a trón omladékai zúzták össze...

- Engem hát a haza omladékai temessenek el! - kiálta föl elszilajult daczczal a király.

Az agg királyné eltaszítá fia kezét, s eliszonyodva fordítá el tőle arczát.

- Legyen hát neked a te szavaid szerint! Menj és ott pihenj meg, a hol el fogsz esni; vérnyom maradjon utánad, a hol jársz: ellenséget találj akármerre fordulsz, ki ne gázolj a harczból soha; reményed legyen csalódás és emléked átok, és e hazában, melyet egy sirrá akarsz ontani, ne találj magadnak egy sirt, melyben megpihenj!

- Asszony ne tovább! ordita Salamon magán kívül, s ádáz dühében annyira elfeledkezék magáról, hogy kezét ősz királyi anyja ellen fölemelte.

Bátor Opos elszörnyedve veté magát Salamon elé s kezével feltartóztatá annak öklét.

- Uram, anyádat látod magad előtt.

- Még pedig utóljára! - szólt az agg nő, azzal megfordult és elhagyta Salamont örökre, rajta hagyva átkát.

Salamon nyugtalan kedélylyel nyargalt föl a várba, lelke háborgását vidámabb gondolatokkal csillapítva. Első kérdése volt odafenn.

- Hol van nóm?

Az udvarmester kedvetlenül felelt:

- Az éjjel elutazott Regensburgba.

Salamon lelke egyszerre elsötétült, várt viszonzítás öröme volt benne az egyetlen világos kép s most ez kitörlődött...

- Tehát nem várt reám. Bizonyosan nem gyanítá, hogy jövök.

- Sőt hallotta uram balsors szerint közeledésedet, s eltávozott sietve, mert félt hogy Pozsony ostrom alá jut.

- Ugy? igaza volt, ha azért ment el. Nem izent nekem valamit? Tán hogy utána menjek? Vagy hogy megizenjem, ha vissza jöhet?

Az udvarnagy hallgatott. És Salamon úgy szeretett volna kérdezősködni.

Nem volt-e beteg? nem érte-e az uton valami baj? volt-e elegendő kísérete?

- Volt uram. Ulrich herczeg kísérte el.

Salamon arcza még jobban elborult. Közel volt hozzá, hogy sirjon. Rögtön leült levelet írni nejének, s azt elküldé leggyorsabb futárja által, lelkére kötve, hogy siessen a válaszszal vissza. A levél tele volt gyöngéd panaszszal, forró szerelemmel, epedő vágygyal, a hogy szerelmes férjek szoktak nejeiknek levelet írni.

Salamon nem volt ember addig, míg a hirnök válaszszal vissza nem érkezik, nem volt eszméje, nem volt gondolatja ez egyen kívül, tizszer fölment egy órában a váróromra vizsgálva, hogy nem jön-e futárja? Kiszámítá az órát, melyre oda kelle érnie, az időt, mennyi kellett nejének, hogy levelet írjon, s azután vissza az utat. S midőn elmúlt az óra nyugtalanul töprenkedék magában, mi történhetett, hogy senki sem jó. Tán a hirnököt fogták el az uton, vagy elveszté levelét s nem mer vissza jönni? - vagy talán kiáradt valami folyam, a viz elvitte a hidakat s a hirnök tulnan rekedt.

Oh az aggódó ember oly leleményes a legtávolabb lehetőségek kitalálgatásában, s rendesen a legközelebbit nem látja.

Végre abban kezdé megnyugodni, hogy neje tán azért nem küld izenetet, mert maga akar jönni helyette, s e gondolon sokáig megpihent, de a hogy más nap is elmúlt, nem állhatá tovább; új hirnököt küldött új levéllel, harmad nap harmadikat, s ez így ment egy hétig, a levelek mindig panaszosabbak, mindig szemrehányosabbak kezdtek lenni. Salamon elvégre alig ismerte már magát, semmire sem tudott egyébire gondolni, kérdésre nem felelt, feleletre nem várt, semmi sem érdekelte és minden izgatta. Végre mint egy heted napra visszaérkezett valamennyi hirnöke, egy igen rövid levelet hozva Salamonnak, melyben Judith szárazon tudósítja, hogy a császár nem sokára Pozsonyba menend, s hogy ő a helyett, hogy helyzetéhez illetlen szerelmi ömledezésekkel foglalja el lelkét, sokkal bölcsebben teend, ha azon törődik, mint foglalja vissza elveszett országát.

Ez keserü orvosság volt, de használt.

Salamon egy ideig zugalódott ugyan, mint kit igen édes álomból költének fel azzal a szóval, hogy induljon dologra, hanem utóljára is, ha álmodni szép, de ébren lenni jó. S harczra készülő embernek sokat ér egy kis szerelmi vagy családi keserűség.

IV. Henrik nem sokára leérkezett Pozsonyba s hadseregeivel megindult a Duna balpartján, veje országát visszahódítandó.

De az anyáatok mindenütt feje fölött lebegett annak! Vele járt a seregekkel éh- és döghalál képében, nehéz álmokat küldött a vezérekre, mikből a velük volt püspökök baljósokat magyaráztak, a jóslatok hire elterjedt a katonák közt, s azok az ut felén megálltak vezéreik ellen fellázadva, s visszatértek az ellenség elől, kit még csak álmaikban láttak.

Salamont elhagyta isten és ember.

A beteg oroszlán ellen feltámadnak a farkasok.

A nemes vetélytársak, Géza és László nem üldözik a legyőzött fejedelmet, ott hagyták őt békével időzni Mosonyban; hanem előjöttek bukása hírére mind azok, kiket egykor dicsősége tetőpontján fegyverei villogása elől futni látott.

A kun és bessenyőfajok, elűzve a Szávántuli erdők menedékébe, összegyűjték falkáikat, s előjöttek éktelen vad csordáikkal, az elesett boszuállót meggázolni.

-351-

A király hivei kis csapatjától környezve, nem mérhette össze kardját elleneivel a sik mezőn; Henrik újra el volt foglalva saját pártos vasalljaival, hanem élt a szomszéd morva földön egy derék kövér gróf Mjesko, Salamon végveszélyében ennek ígért jó csomó pénzt, hogy verje el róla a hivatlan vendégeket.

A grófnak úgy sem levén egyéb dolga, megalkudott nyolczvankét véka lengyel garasban a szorongatott királylyal, s mire a bessenyő had a Fertő egyik szélihez ért, ő is megérkezett jó pánczélos lovagjaival Mosonyba.

Derék természetes ifju vala a morva gróf, mintegy negyvennyolcz esztendő. Derekat két ember öllel keresztül nem érte, s ló el nem viselte terhét egy óránál tovább. Tenyereit ha befogta, elveszett bennök az öblös palaczk, s tartalma a hordónak elenyészett ajkai nyílása előtt, hosszú bajusza nagymessze lelógott, s kétfelől felhajtvá az öve mellé volt bedugva, nehogy valamibe találjon akadni.

Rettentő ereje híres volt hetedhét országon, mert a patkót csak úgy tördelte ketté, mint utódai a vajas süteményt, és két kézre fogott pallosával képes volt nyeregkapáig ketté hasítani a pánczélos embert. Csupán az az egy baja volt, hogy ha egyszer elesett, nem tudott többet felkelni, s ha egyszer a lovára felült, nem tudott többet leszállani.

Ő tehát megérkezék, ivott is rögtön baráti poharat a királylyal, s más nap mindjárt neki indult, megtudva hol az ellenség, s ígérte keményen, hogy az egész ronda hadat párjával összekötözve fogja rabságra hajtani, s valahány szárazmalom van országában, abban mind őrlni fognak.

-352-

Ez igen jeles szándékkal kivonult a bessenyők elé s szüntelen a Fertő partja mellett tartva s naponkint elismerést érdemlő ovatossággal és körültekintéssel nem téve több utat, két órainál, végre egy szép esti órában meglátta a tulsó parton a bessenyő tábor számtalan füstjeit, miknél a barbar emberek egész ökröket sütöttek.

Ott tehát jó biztosságban érezve magát, - minthogy a víz nagyon széles volt, szépen sátoztott, táborát körülsánczolá, hegyes karókat is veretve mellé, azon hadi tervet készítvén magában, hogy onnan addig meg nem mozdul, míg ellenségét helyéből ki nem éhezeti, s vagy arra nem kényszeríti, hogy sánczait megrohanja a vizen keresztül, vagy pedig megadja magát.

E becses határozatnál maradván, maga s több vezére kísétálának a tópartra, fölállítának egy hordót s azt körülülvén, poharazának emberségesen, mialatt a lemenő nap gyönyörűen behinté aranynyal a Fertő sima tükrét.

A Fertő sima tükrén itt-ott egy uszó lápot hajtogatott a föltámadó szél. Mjesko, ki még sohasem látott olyat, csodálkozva hallá kisérőitől megmagyaráztatni, hogy azok tündernádasok, miket az elfek és érlek, s más afféle morva lidérczek hajtogatnak a vizen alá s föl, néhány magyar is vala ott, hanem az nem tudott rajtok egyebet mint békát és szunyogot.

A határgrof bámulá őket kegyesen. - Ni hogy usznak erre arra! bárcsak egy felénk közelednék, itt meglepnénk s elfognánk rajtuk a lidérczeket, és spiritusba téve bemutatnánk a tridenti synodusnak.

-353-

És erre a szóra egy zöld folt csakugyan elkezdte feléjük tartani, szép egyenes irányban haladva, mindig közelebb, közelebb; a víz színe felett csak a nádbojtok látszottak, rezegve, hajladozva, mintha valami rázná őket alól.

Már egészen közel ért az uszó nádberek. - Sehol sem látom a tündéreket, - szóla Mjesko. - Hja azok a víz alatt vannak, ott készitenek sipot és dudát a nádszárból s lovagolnak a halakon. - Hálót kell alájuk vetni s elfogni őket halastól.

De mielőtt a hálót valaki kivethette volna, egyszerre megdült a nádberek, s helyette száz torzopájú rémalak bukott föl a víz színére, vad orditással rohanva a parton iddogálokra.

Bessenyők falkája volt ez, kik meglátva Mjesko táborát, a tóba bocsátkoztak mindegyik egy hosszú nádszálat fogva szájába s azon keresztül szíva levegőt a víz alatt, átusztak észrevétlenül a gyanutlan bámulók szemeláttára s mielőtt azok ijedelmükből magukhoz térhetek volna, rajtuk rohantak görbe fűrészfogu késeikkel, s kikeresték a helyet, a hol nem talál pánczél a vas, hón alatt és vékonyán szurkálva a meglepett vigadókat.

Azok a zavar első pillanatában azt sem tudták, mihez fogjanak, a pokoli lárma, e vízből előtámadt ördögök fekete pofái annyira megzavarták őket, hogy fegyvereiket sem találták oldalaikon, s mire az első rémülésből magukhoz térve, visszafordultak megtámadóikra, azok végezve, a mit végezhetek, egyszerre visszafutottak ismét a vízbe s átusztak, a honnan jöttek. Csupán egyetlen egy került belőlök fogságra, ki Mjeskóval magával eredvén birkozásba, azt ugyan felbirta taszítani, hanem a herculesi erejű ember ekkor úgy magához szoritotta őt két kezével, hogy az meg sem birt motszanni, s ha Mjeskónak azon már elébb említett sajátsága nem

-354-

lett volna, hogy ha egyszer elesett, többé felkelni nem tudott, legyűrhetette volna ellenségét, s így azonban be kellett érnie azzal, hogy ott tartsa magán, míg emberei oda érnek, s elébb azt jól megköztözve őt is szépen felemelik.

Az ekként elfogott bessenyő mozdulatlanul esett a földre, s akár rugták vagy ütötték, semmi jelét nem adta az életnek.

- Ebből ugyan kiszoritád a lelket uram. Mondának Mjeskónak.

- Nem kell neki hinni. Kiálta ez dühösen, elszörnyedve ez emberek vakmerőségén. Összemorzsolhattam volna, de kész akarva nem tevém, hogy tőle megtudhassuk seregeik számát, vezérük szándékát, s más egyebet. Rakjatok máglyát, vessétek fel reá, majd ha égni fog alatta, akkor ő is megszűnik a halottat játszani.

A katonák rögtön máglyát raktak sánczkarókból, feltevék rá a bessenyőt, az feküdt rajta élettelenül hátrakötözött kezekkel.

A láng felcsapott a máglyán, a bessenyő meg sem mozdult, már haja és szakála leégett, a tűz tagjait csapdosá, egy vonás sem mutatta rajta hogy él, míg a lángok közepett a kötelek leégtek karjairól, akkor egyszerre felugrott a tűz közől, s egy égő hasákkal szétcsapva maga körül, a felriadt csoporton kereszttül összeégett testtel kirohant s belevette magát a Fertőbe s miután messze beuszott, rémületes kaczagással fordítá vissza összeperzselt arcát kővé meredt üldözőire, kikben hülni kezdett a vér.

-355-

- Nem. Ördögökkel nem harczolunk. Mondának Mjesko zsoldosai, ha a csillagokkal fizetsz is bennünket. Emberek ellen szegődtünk, de ezek világosan ördögök, kik tűzben vízben hadakoznak. Te is fogj magadnak ördögöket, ha velök harczolni akarsz.

Mjesko mit tehetett volna? Igéret és fenyegetés hiába volt, emberei felmondták a szolgálatot s ha azt akarta, hogy vele menjenek, kénytelen volt őket visszavezetni Mosonyra.

A király már azt hívé hogy az ellenséget hozzák.

- Derék szomszéd, monda Mjesko szörnyüképen kegyes képpel. Tudod hogy én a mult husvét előtt való nagy héten bűnös vallástalansággal vadászatot tartván, lovamról leestem s kitörtem a bokámat, ekkor fogadást tevék szent Hubertusra, hogy soha az egész nagy bőjtön kereszttül semmiféle vérengző munkába nem kezdek. Midőn felszólítál, nem jutott eszembe, hogy épen a nagy bőjtben vagyunk, most figyelmeztet rá a castellanusom. Én kétségbe vagyok esve. Azt átlátod, hogy fogadásomat megszegnem lehetetlen, én pedig átlátom, hogy te nem várhatod el a nagy bőjt végét, hogy akkor kezdj csatába. Hanem azt tanácsolom neked, állj ki te magad a mennyi embered van e gaz pogányok ellen, így te fogod kezdeni a harczot, nem én. Én magam majd felmegyek a baki hegyre, s ha akkor aztán meglátom, hogy tégedet vernek, na akkor én is lejövök, és bele elegyedem a csatába, mert már a folytatás fogadásomon kívül esik.

-356-

Salamon megérté a dolgot, s hagyta menni a grófit a hova neki tetszik, maga pedig felment szobájába, kiválasztá a legjobb kardját s összegyűjtve saját harczosait, megállá közöttük és szilárd reszketéstelen hangon szólt.

- Itt az idő, hogy meghaljak, és ki halni akar, velem jön utánam.

A bajnokok szemeiből kicsordult e szókra a könny. Kevesen valának számra, de mindnyájan jó vitézek, s ha egyenkint fölszámította volna mindegyik: hány ellenséget ölt meg életében, nagy sereg telt volna ki belőle.

- Nem ugy uram, szólt kardját megütve Opos. Királyok nem halnak oly könnyen, elébb meghalunk mi mind, s a hova mégy, oda nem utánad, hanem előtted megyünk.

A király megrázta a hős jobbát. Hej sokan megismerék ezt a jobbot, a kiknek nem maradt idejük róla beszélni.

- Hogy elvesztém országomat, szólt a király, az aggodat is nehezen ül szivemen, hogy magyar volt, a ki legyőzött, s ön nemzetem, ki száműzött, ez fáj és kétségbeejt, de hogy e nyomorult bitang had meggyalázza bennem a magyar királyt s bepiszkolja nemzetemet, azt nem tűröm, s ha nem maradt egyebem ez országból, mint ennek határa, e határért megvívok vagy elveszek.

A harczosok elkeserült ordítása hirdeté, hogy nem fog elveszni egyedül.

- Ha elbuktam, testvér volt, a ki elejtett, szólt a király, - és nálamnál jobb vitéz. De ti nektek léha rablók megmutatom, hogy még nem gyengült el a kar, mely egykor a bolgár hegyekig vert, mely Belgrád alatt összetört! s ha lesznek köztetek, kik találkoztak velem Cserhalomnál, majd megmondják, ha sápadtabb vagyok-e mint voltam akkor?

-357-

Ez alatt a Hanság téreit a barbar gyülevész ellepé.

Fajonként megosztva külön csoportosult, a hol szabad, térre kapott az erektől átszeldelt ingoványba, sátorhely és legelőnek foglalván el annak söppedékes szigetjeit.

Itt kurta kazarok legeltették lovaikat, makacs, indolens nép maguk is rajt ültek a lovon, soha le nem szálltak róla, a nyers hust nyergeik alá tették s mire az a nyargalás melegétől megporhanyult, akkor hasznukra fordíták; a lovak legeltek szanaszét, gazdáik aludtak rajtuk, előre hátra bókolva, vagy végig hasalva a lovon, s midőn a kürtszó megzendült, egyszerre nyeregben ültek s felütve villogó szemeiket, nyargaltak ismét előre. A legszélesebb vizeket lovaik

hátán uszták meg, s ha egy várat elfoglaltak, még a lépcsőket és a szédelgő sánczormokat is lóháton nyargalták össze.

Távolabb lármás jászok zajongtak, soha ki nem fogyva a perből és osztozásból, egész nap elhuzakodtak egy-egy rablott paláston, rongyokat hasogatva belőle, s ha otthon elfogyott a per, a szomszéd nyirekre kezdtek átlövdözni nyíllal.

Emezek jó fustélyforgató pásztorok voltak, kik szerették elhajtani a más csordáit, s e szándékkal csatlakoztak a bessenyőkhöz. Öltözetük legnagyobb ellenségeik bőréből, a farkasokéból telt ki, melyet derekukon átkötének; hajuk hátul le volt nyírva, elől három csimbóka kötve, mely jobbra balra fityegett.

Közepén feküdt a bessenyők hada, eleven, lóhátas nép, kiknek mindegyike képes volt lovon nyargaltában ellőni nyíllal a repülő fecskét, s egy kötéllel elkerített térségen tanyázott maga Zolta vezér, válogatott testőreivel. Ezek voltak a hadsereg legszálásabb legényei, hosszú kopjákkal ellátva, s hogy mentül borzasztóbbak legyenek az ellenségnek, a levágott ökrök bőrei fejükre voltak huzva, s úgy csüngtek végig hátaikon, úgy hogy messziről kétszarvu ördögcsordának lehete őket bátran nézni. Köröskörül iszonyu tüzeket raktak összehordott nádkévékből, nem azért hogy süssenek nálok valamit, mint hogy megvilágítsák a tájat.

-358-

Zolta leterített medvebőr kaczagányán feküdt a tüzek mellett és aludt, mint a kósó. Felhasgatott borostömlők, mik üresen heverték körül, engedék gyanitni mély álma okait s ha az öklében tartott buzogányról s néhány mellette bevert fővel horkoló bajtársról lehet következtetni, hihetőleg élénk vita előzé meg az édes álmot.

Kissé távolabb, egy emeltebb dombon lehete látni egy szekérsánczot, melyen belől tanyáztak a kunok, kiket Kutesk király, saját harczias leánya vezérlete alatt küldött, annak eljegyezett vőlegénye, Zolta segélyére.

Hadilán volt neve a délczeg amazonnak, s ha a saját táborában uralkodó rendet nézzük, ismeretség előtt gyanitanunk kell, hogy nevét megérdemelte, jelentvén az elég világosan magyarul „hadi lányt“.

A hajnal már pirkadni kezdett, midőn a Mosony felé elfuttatott kémek visszaérkeztek azon hirrel, hogy Salamon síkra szállt.

-359-

Föl kelle ébreszteni a vezért, hogy tartson rögtön korultájt (igy hívták a táborigyűlést náluk), de hiába ránczigálták azt, meg meg-mozdult, jót rugott azon, a ki költögette, s aludt tovább. Nem volt mód lelket verni bele.

Ekkor egynek az jutott eszébe, hogy meg kell fuvatni a a riadót, s a mint az első kúrthang megszólalt, Zolta rögtön talpra ugrott, s egyszerre kijózanulva tekintte szét.

- Mi hir? kérdé meglátva kémeit.

- Salamon közeleg hadával.

- Mennyit tesz e had?

- Mehet mindössze nyolczszázra.

Zolta felkaczagot.

- Hisz ezt ha meg kellene ennünk, sem lagnánk jól vele. Kár, hogy gyermekeinket nem hoztuk magunkkal, most azokat küldhetnénk ellenök. Hirdessétek ki a seregben, hogy ma nem lesz csata, hanem hajtóvadászat.

A sereg az alatt mindenünnen összegyűlt, mindenki lován ült már, csak Hadilánra váraoztak még. Ez alatt zajgott, lármázott mindenki; minden vezérnek és minden közembernek más hadi terv fúrta az agyát. Egyik azt mondta: vegyük őket körül s fogjuk el mindenestől, - másik beakará őket csalni a Hanságba s ott megszorítani; a jászok rögtön akartak menni, a kazarok el akartak kerülni Mosonynak s Salamon háta mögött kirabolni a várost, a vezérek előbb összevesztek Zoltával, azután egymás között, végre katonáikkal.

Mindegyik jobban akarta tudni, hogy mit kell tennie, egy sem akart hátul, vagy oldalvást állani, hanem valamennyi első akart lenni, ki az ellenséget megtámadja.

-360-

A nyirek előbb bátorságos helyre iparkodtak szállítani csordáikat s behajtották azokat a Hanság ingoványai közé; a jászok, észrevéve, hogy őket hátul akarják hagyni, összesugtak s egy szót sem szólva senkinek, előre elosontottak az ellenséget fölkeresni, míg a kazarok, kik a magyar sereg megkerülésére voltak rendelve, egyet gondoltak s neki rugtattak Mosonynak, hogy azt társaik előtt bevegék.

Végre előjött Hadilán szekérvárából, megjelenve a lármás korultájon, a hol már akkor senki nem halotta saját szavát.

A magas karcsu amazon büszkén ült hollófekete paripáján. Naptól barna arcán keresztül világlott a vér piros heve s nincs az égnek sem oly napja, sem oly éjszakája, mint az ő két fekete szeme, - miknek villanása többször tudott győzni mint éles kardjáé. Hosszú, göndör haja mint egy palást borult le kereken domboru csippejéig, s utána lobogott, ha vágatott a csatában. Gömbölyü karjai fedetlenek voltak, arany perezekkel körülszorítva; rövid uju dolmány feszült délczeg természetéhez csattos boglárokkal, és gyakran megesett, hogy az ellenség, kivel összecsapott,

mintegy elbűvölve, rajta feledé szemeit a bűbájós alakon s nem vevé észre kardja villanását, égő szemeitől megrontva.

Zolta durva tréfával fordult arájához.

- Későn ébredtél a kürtszóra, menyecske, nagy sokáig piperézted magad. Csata napján nem kell annyit időzni a cziczomával.

- Ma ránk nézve nem lesz csatanap: - viszonzá Hadilán komolyan.

- Mit mondasz?

- Az éjjel kimentek a jólok e berkekbe a farkasok szavait hallgatni és megérték belőle, hogy e mai nap ránk nézve veszélyes. Hagyd e napot lemenni, s kezdj harcot azután.

- Veszz el jósaiddal együtt! nem hiába viselnek a kunok vászonöltönyt, s engedik magukat asszonytól vezérteni, gyávák valamennyien. Szálj le lovadról néember, s végy guzsalyt s pártát, kard és sisak helyett, és ti gyáva kunok mindannyian pusztuljatok szemem elől, vagy rátok küldöm testőreimet, s lehusatlak lovaitokról és tehenet adok alátok.

- Próbálj közel jönni ökreiddel, - szolt Hadilán fölemelve fokesát; megérik a taglót szarvaik között, fogadom azt.

A többi vezérek közbeveték magukat, különben ott mindjárt egymás közt kezdték volna meg a csatát, s Zoltát nagy nehezen félre taszigálva, Hadilánt rávevék könyörgéseikkel, hogy vonuljon vissza szekérsánczába; hanem azt nem gátohaták meg, hogy a bessenyő tábor csufondáros kiabálással és füttyel ne boszontsa a kunokat s egy merész ficzko szekérsánczuk szélére egy kopjára szurt szoknyát zászló gyanánt fel ne tüzzön.

Ez alatt lassanként előre mozdult a tábor, nagy hihó és rikoitozás között. Zolta összerelt mintegy huszezer csatárt, de csak akkor vette észre, hogy nem tud velük hova lenni. Egy pár száz szót fogadott, a többi azt tette, a mit akart.

A Hanságon keresztül egy szűk téren lehet jutni, melynek mellékútait, ha sokáig száraz az idő, kocsikkal is lehet járni, de ha megáznak, akkor csak a közepén járható az út.

E sikon vonult végig a rendezetlen sereg. Az eleje már mérföldekre elől volt, míg a hátulja csak akkor bontakozott; csatarendnek, hadsereg-felállításnak, haditervnek hire sem volt. Iparkodott mindenki mentül előbb ellenséget találhatni.

Salamon és kisdud csapatja - mint elszánt bátor vitézek, - azonban hátukat egy fűzes dombnak vetve várták ellenségeiket, készek vagy győzve, vagy holtan maradni a csatatéren.

Halvány arcczal, de büszkén állt legelő a király, legpompásabb fegyverzetét ölté fel magára, csillogott rajta arany és boglárkó, hogy messziről megismerje benne az ellenség a vezért, s minden nyil őt keresse. De mellette áll balfelől Opos, sohasem távozva oldalától, hogy őt találja előbb minden csapás, mielőtt a királyt érné.

Egyszerre megharsant körül a csataordítás. Az elősietett jászok kibukkantak a fűz erdőkből, s meglátva Salamon csapatját, vad süvöltéssel kapták le lovaikról tegzeiket, s a több száz lépésnyi távolból, sűrű nyilfelleget lőttek fel az égre, mintha előre elrémiteni akarnák elleneiket; a nyilak az éktelen távot megfutva, ártalmatlanul hullottak le Salamon harcosai lábaihoz egy-kettő megüté a király pánczéjét is és visszapattant róla.

De más felhők érkeztek most csatázni. Míg a bessenyő sereg nyilzáporral rémité a magyarokat, mintha isten szavára viszhangoznának, megdördültek egyszerre az ég sarkai, s fekete gomolygó felhők kezdtek tornyosodni az égre, a csatatéren rettentő forgószél viharzott végig, homokkal szórva tele a jászok arczát s nyilaikat elkapkodva a villám végig cikázott az égen, s a meghasadt felhőből omolni kezdett a zápor; a bessenyő sereg legfélelmesebb fegyvere, a nyil, megszűnt ártani, az esőben kiengedtek a tegzek húrjai, s a meglankadt ideg nem volt képes a nyilat elpattantani többé.

- Isten harcol velünk! kiálta a király s megeresztve lova zabláját, lerohant a halomról megtámadóira, kik előnyüktől megfosztva, egy percz alatt össze lőnek törve a rendezett csapat rohamától.

A tegzet el lehetett vetni, s az ügyetlen görbe kard, melyet magukkal viseltek, nem védte meg félmeztelen tagjaikat a nehéz harcsherekerce csapásai elől.

Az eső zuhatagokban szakadt alá, de még a vér is; mire Zolta a derék sereggel megérkezék, jász csapatjai már akkor le voltak apritva.

A mint a sötét láthatáron föltűntek a borzalmas alakok, ágas szarvaikkal, Salamon emberei visszaretentek, azt vélve hogy ördögök jönnek rájuk.

- Ejh - kiálta Bátor Opos, lássuk meg hát, hogy az ördögöt nem fogja-e a kard? - s azzal neki rugaszkodva, rajtahajtott Zolta seregein, s a mint az elsővel találkozék, azt úgy találta két szarva közt ütni buzogányával, hogy menten a lova alá bukott.

Vérszemet kapának erre társai is s belerontva a felszarvazott seregbe, oly pusztitást követtek el benne, mintha valódi ökrökkel lett volna dolguk s a mi egy percz előtt ijedségükre szolgált, az most nevetségé vált előttük.

Zolta vezér azonban, látva mint rontja össze hadsoraikat a neki dühödött Bátor Opos, neki fordítá a kantárszárát, s hosszú dárdáját két ökölre fogva, neki vágatott a daliának, ki véres arczczal dúlt testőrei között, egyik kezében kopját, másikban kardját forgatva.

A tér megritkult, a hol e két ádáz harcos összetalálkoztak, a vezér dühösen csóválta meg gombos szálfáját s egy iszonyu csapást mért vele Opos fejére. A szálfa lezúgott, de Opos visszavágott rá kardjával s a dárda hegye és gombja messze lerepült nyeléről. Zolta kardját ránta ki ekkor, s egy testőre az alatt pajzsát tartá elé, hogy Opos süvöltő kopjája elől megóvja, de az elhajított gerely keresztül törte a tizenkét bivalybőrből készült vértet s megjárva a fegyverhordó vékonyát, az egész embert vértestül együtt, áthatott hegyével ura pajzsához szegzé, mint a denevért szokták az ajtóba verni.

Zolta elrémülten fordult meg erre Opos előtt s futni kezdte veszélyes ijedelemmel, jelt adva hadainak a szaladásra.

Ez rendes fogás volt a bárbár hadaknál, ha nem várt akadályra találtak, visszafordultak s addig csalogaták maguk után üldöző elleneiket, míg alkalmasabb terepre jutva, ismét helytállhatnak nekik, vagy véletlen törbe csalhatták az utánuk rohanókat, s ekkor egyszerre körülfogták.

De most rosszul sikerült a csel; a folyvást szakadt zápor megárasztá az ereket hátuk mögött, mikén átjöttek, s a mint a bessenyő hadak vissza akartak vonulni, a biztos mezők helyett, mikén az éjjel lovaikat legeltették, söppedékes ingoványra leltek, mely lépteik alatt beroskadt s elnyelte a lovagot lovastól, a mocsárnak szorított nyirek nem birtak kihatolni a dugványok közül, a hátul ült seregektől beletaposva az iszapba, míg Salamon vitézei jól ismerve az utat, mely egyedül volt járható ily időben, keresztül bizton üldözték a menekülő Zoltát, ki seregeit veszendőben hagyva, egy kisdéd csapatral futott vissza Hadilán szekérsánczáig segélyt és menedeket könyörögve arájától.

- Eredj tova! - szólt az amazon elutasítva őt onnan. - Bolond voltál a harc előtt, gyáva vagy a harc után. Vidd fejedet a vést.

Zolta káromolva vágatott az esőszakadásban tova, sehol sem állithatva meg seregét, mely a keskeny partos gátra szorult szemeivel látva, mint vesznek el a többiek, - kik a mellék utakon rohanva, a mocsárba tévelyedtek. Egy rendetlen gomoly, mely egymást tapossa a vizekbe és iszapba. Gázoló lovak, miknek zablájába, farkaiba fuldokló emberek kapaszkodnak, mentül tovább, annál nagyobb víz, s annál kevesebb a fő, nagy messze alig látszik még egynehány, kik beuszna a Fertő közepébe, ijedelmükben nem tudva: merre a part?

Mint a krónikairó mondja: „az ellenség elolvadt a király arcza előtt, mint viasz a tűz színétől.” Egyedül Hadilán szekérsáncza állt még ellent a győztesek rohamának. A kunok hosszú dárdákra kapva, szekereiken álltak s előbb a rajtuk özönlő bessenyőket taszigálták el onnan, megtagadva tőlük a menedeket, s a hogy azok elfogytak, daczos arczczal fordultak üldözőik, a magyarok ellen. Számra mindkét had egyenlő volt, a szemetet elfutta a szél, csak a magva maradt ott, s ha az egyiket lelkesíté a diadal, a másikat a kétségbeesés. A nyil haszontalan fegyver volt e perczen, csak a kopja és a csákány használt, a férfiak vértet vértnek fektetve vittak, csattogott az ércz paizsokon a buzogány s ki- kihallatszott a harczból, mint a menykő-csattanás Bátor Opos harcfejszójának ütése. A magyarság lóhátról harczolt, a kunok, a szekeren állva; benn Hadilán nyargalt körül, fekete paripáján ülve, csengő hangja bátorítá a harczolókat; hosszú arany haja lobogott mint egy harczzi zászló s kardjának és szemeinek villanási versenyeztek a villámokéval.

Háromszor ostromolt már a magyar, háromszor verte őt vissza Hadilán, midőn maga a király ragadá kezébe a zászlót s paripájával neki vágatva a sáncznak, felszökött a legszelső szekérré, vakmerően odavetve magát megrémült ellenfelei közé. A másik perczen már Bátor Opos paizsa fogá föl a reá irányozott csapásokat, nehéz harcfejszéje elejte mindenkit, a ki Salamonra tört s néhány pillanat alatt át volt szakítva a szekérsáncz; a támadt résen dühösen rohantak Salamon után a magyarok, a kún elhányta fegyverét, csupán egy kis csapat állott még ellent, ott vivott Hadilán, ércz szavával bátorítva mellette harczoló hiveit. Mindig apadt azoknak száma, alig vivott még néhány ifju, egyenkint elhulltak ők is, egyedül maradt az amazon a győztes magyaroktól körülfogva.

- Add meg magad kún leány! kiálta rá Opos dörgő szava.

- Élve nem, szólt Hadilán, és elveté paizsát, sisakját, s úgy állt fedetlenül ágaskodó paripájára emelkedve s kardját megforgatva feje fölött, mintha csak a halálért akarna még küzdeni.

E pillanatban fölszakadtak a felhők s az alá sütő nap fényes küllője odavilágított a király délczeg hősi alakjára, a mint méltóságteljesen közelite a hölgy felé.

Hadilán karja reszketett, a kard aláhanyatlott kezében, a mint e tüneményt megpillantá, nem hős volt többé, ki a kardot tartá, hanem egy gyenge nő, s miután szívét elveszté a király ellenében, minek tartotta volna meg kardját? azt is átnyujtotta neki.

A mint elvégződött a harcz, egyszerre kisütött a nap s Mjesko gróf arcza is kisütött a baki hegyről, a honnan ő nézte vala az egész csata folyamát.

Nagy eléggülten jött alá, megrázta Salamon kezét, megdicsérte, hogy jól viseltük magunkat, s kívánta imár, hogy miután az ellenség meg van verve, mérse ki vékával az ő szegődött garasait a nyujtott segítségért.

A király elbámult: hisz te csak nézni segítettél.

- Mit tehetek én arról, hogy téged meg nem vertek s rám nem került a sor!

- Igen jól van, tehát a hány ellenséget levágtál, annyi vékával méress ki magadnak kincstáromból ne garast, hanem aranyat.

Mjesko gróf haragudni akart e gonosz tréféért, s még azzal fenyegetőzött, hogy összekap Salamonnal, de a király elég jókor figyelmezteté őt azon fogadására, hogy nagy bőjt alatt vérengzést nem kezd, melyre aztán a jámbor gróf visszatért a maga hazájába, a maga embereivel, sok tapasztalást vivén magával.

Salamon visszabocsátá atyjához a fogoly amazont. Könyezve vált el tőle. A király nem látta a könyvet. A kit a korona gondja foglal el, nem lát az álmában rózsakoszorukat.

- Ha egykor nem lesz hazád, mondá a hölgy bucsuztában, jer mi hozzánk s ott uj hazára találsz. És ha senki sem fog szeretni, jer hazámba, ott fogsz találni, ki örökké szeretend.

-368-

Salamon elfeledé a szavakat, el a szerelem rezgő hangját, melyen azok mondva voltak és az epedő pillantást, a mely azokat kísérte, a mint elfeledett annyit!

Alig verte le a bessenyőket, ismét rokonainak fordult, megpróbálni, ha nem fordult-e meg akkor csillagzata? A sors nem segíté őt többé a király ellen. Kardja beletört a szent László elleni harczba, az utolsó harczos is elveszett oldala mellől, Bátor Opos; és az eltört kadból nem lehetett más mint gyilok s midőn a hősök elfogytak, került a sor az orgyilkolásra.

Salamon bérenczeket fogadott László király megölésére, de a gyilkos és az áruló egy fán terem; azok elárulák, s az ország örök fogságra ítélte őt, ki fölmentje ellen fölemelte kezét.

Hol most ama négyszegű rom Visegrád tövében, szomoruan tekint alá az örök Duna vizére, ott ült egykor a fogoly fejedelem, szenvedéseivel nevet adva börtönének.

Fogva volt de nem legyőzve, itt a szűk négy fal között is királynak érzé magát, s nem imádkozott szabadságért soha, de harczért mindennap.

Egész nap szőtte fonta terveit, és az mind háboru volt. Várta mint fognak egy napon hivei börtönére ütni s leverve annak zárait, diadallal repülnek vele Fehérvárra; vagy jönni fog a császár roppant hadaival s kezébe adandja az arany kopját, mint uralkodása jelképét; vagy felzendül a háborgó nép s László ellen őt hívja ismét a trónra. Mind hasztalan. Az idő csendesen múlt. Hivei nem emlékeztek róla, a császárnak sok baja volt saját pártos vazalljaival, és a magyar megnyugodott valahára: királya szent volt és hős.

-369-

Sokszor látta ablakából Salamon, mint áll meg a torony alatt egy-egy vadász és tegezét megfeszítve felcélóz. Ez titkos hírnök gondolá, ki nyilvesszejére kötött levelet akar fellőni. Csalódott. A vadász egy vadlud után lőtt a légben, s odább ment, őt észre sem véve. Vagy néha hárfázó énekes ült le börtöne ajtajában, Salamon oda figyelt, hogy ez tán nejeének küldötte, ki titkos örömhirt fog énekszóban tudtára adni. Vándor troubadour volt az, ki tán a porkoláb leányának szép szemei miatt állt meg, s üres hosszas szerelmi érzelmeket pengete vég nélkül. Majd pihegő galamb csapódott ablakához. Ez galambpósta, gondola repesve, pedig csak vad galamb volt, mely az ölyv elől menekült oda.

Igy folyt nap nap után, remény volt a hajnal, csalódás az alkony, s a mi közbe esett: lélekháborgató tünődés. És mikor belefáradt a képzeletében megvívott harczokba, akkor megállt néha elpihenő lelke azon boldog képen, mely még folyvást élt lelkében, a ragyogó szépségű nőn, kivel megosztá szívét, koronáját, oly jónak, oly szépnek tudta őt képzelni, s sokszor midőn alunni lefeküdt, könyezve imádkozék istenhez, hogy bár csak álmában mutassa őt meg neki, hogy akkor beszélhessen vele.

És még sem tudott róla álmodni soha, bár mint eltölté is lelkét e gondolat vágtyával, hanem a mint szemeit lehunyta s fáradt lelke előtt megnyílt az álmak világa, két alak jött mindig elé, egymást váltva, hol az egyik, hol a másik, két hölgy alakja, kikre soha nem is eszmélt, s hogyha fölébredt, újra elfeledett: Charitás és Hadilán.

Csendesen, mosolyogva szállt le az egyik börtönébe s arcza gloriájával megvilágítá annak sötétjét s intve a hús palmaággal, vezeté őt maga után fényes mennyországi vidékekre, az angyalarczok mosolyogtak a felhők közül.

-370-

Vadul hevült arczczal jött elé a másik, kardját villogtatva, nagy fekete szemei lobogtak mint a villám, s felültetve őt szilaj paripájára, nyargalt vele vérrel befestett mezőkön keresztül gomolygó csaták viharába, fogyni nem akaró harczoló tömegek közé, s levágott fejek heverték köröskörül a mezőn.

Csak neje nem jelent meg neki álmában soha.

Egy napon nagy nemzetünnep készült Székes-Fehérvárott. A pápa István királyt a szentek közé sorozta s az összegyűlt főpapok leszálltak a királyi sirboltba, a király holttestét koporsójából felveendő.

De a mint a koporsó fedelét le akarták róla emelni, mintha egy világ súlya feküdnék rajta, hiuvá lön minden erő, a követ nem leheté arról leemelni.

Mindenki megütközve látta rajt isten csudáját, s nem segített ima és böjt, három nap és három éjjel hasztalan törekedtek a követ megmozdítani. Negyed napon megjelent a templomban a somlyai szent szüz, Charitas a koporsóhoz lépve monda:

- E kövön isten tilalma fekszik, s ha minden élő ember erejét egyesítenétek, az sem volna elég ezt róla elemelni. Az öröm napon minden fogoly börtönét megnyitátok, bünbocsánatot adva gyilkosnak és istenkáromlóknak, csak egy fogoly szenved még börtönben; bűnös ő is, de ma bünbocsánat napja van, s isten nem akarja, hogy midőn a felemelt örül, az elbukott szomorkodjék. A mely pillanatban az ő ajtaja megnyílik, a körül is lehull a láthatlan zár.

-371-

Salamont azonnal szabadon bocsáták és a kő elmozdult a koporsóról.

Mit ért neki, hogy szabad volt, ha nem lehetett király, mit ért neki az egész világ, ha az nem lehetett az övé? Miről annyit gondolkozott, láthatta ismét szép nejét, de mire még többet gondolt, nem vihetett neki koronát.

De ha nem volt is korona, megvolt még a sziv s csendes nyugodt boldogságra ez is elég. Salamon börtönében hagyta gyűlöletét, s csak szerelmét vitte magával.

Alig vett időt magának megpihenni, míg Regensburgba nem ért, hova neje vonult. Magában képzelé előre a házat és a nőt, gyászban azt, szomoruan emezt, s mily nagy volt meglepetése, midőn estve megérkezve messziről kivilágítva látta minden ablakot s vig zene harsogott elé. Bámulva ámulogva tántorgott föl a lépcsőkön s a mint egy apródot előtalált, megszólítja:

- Keresd fel urnódet, s mondd meg neki, hogy Salamon megérkezett.

Az apród vállat vonított; - mit tudom én, ki az a Salamon, ha látni akarsz urnómet, amott tánczol a tulsó teremben.

Salamon belépett a terembe. Senki sem ismert rá, uti köntöse hasonlónak tevé a többi léhűtő zárándok néphez, kiknek az akkori salonokba bejáratuk volt.

Az apród megmutatta neki nejét. Egy vig, mosolygó asszony enyelgett ott nevető társaság közepén. Nagyon ki volt hevülve a tánczról, egy selyemgalléros lovag pávatollas legyezővel hajta reá szelet; holmi kéjdalár ostoba dalokat énekelt lábainál, az asszony oly jó izüen nevetett rajta; mellette ült Ulrich herczeg s fülébe sugdosva oly közel hajolt arczához, a hölgy keze annak két kezében pihent, a lovag olykor ajkához is emelé azt s addig sugdosott hizelgve, míg a hölgy megengedé, hogy lehuzza róla azt a kis gyémántos gyűrűt, mely legkisebb ujján fénylett. E gyűrűnek párja Salamon ujján volt. Jegygyűrűjük volt az.

-372-

- Beszélni akartál asszonyommal, ott van, megszólíthatod - unszolá őt az apród.

- Sajnálom háborítani, mert jól mulat - szólt Salamon s levonva gyűrűjét ujjáról, odanyujtá az apródnak. - E gyűrűt asszonyod veszté el valahol, vidd oda neki s kívánj neki jó estét.

Ezzel eltűnt Salamon a palotából s lovára vetve magát, neki ereszté a kantárszárát s ment a világba, a merre látott.

Szivében halva volt minden gyöngédebb érzelem, bujdosott egyedül, - kit a sors elhagyott, a haza száműzött, az anya megátkozott és a nő megcsalt?

Hetekig bolyongott ismeretlen erdőkön keresztül, midőn egyszerre egy rabló kun csapat utját állta, Salamon megismerteté magát velük: azt hívé, hogy meg fogják ölni, ha rá ismernek. De azok élve hagyták s több napi nyargalás után elvivék őt Kutesk király elé. De az sem ölte meg, hanem tárt karokkal fogadá. Hadilán szerelme meghódítá számára a kunnépet, a midőn a délczeg hajadon szemérmes odaadással ölelé szivére a száműzött királyt, eszébe juta: „ha egyszer minden ország száműzött, jőjj mi hozzánk, itt hazád lesz, és ha senki sem szeretend, ide jőjj, és megtalálod, a ki örökké fog szeretni.“

-373-

Salamon nőül kérte a kunkirálytól szép leányát, vőlegényi ajándéku elvesztett országát ígérve neki s lett újra szép menyasszonya s csatára kész hadserege.

Ámde hasztalan. Nem tudott ő már sem harczolni, sem szeretni. A szép leány szerelme üresen hagyta szivét és a harcz koszorutlanul hagyta homlokát. A hazába berontó seregét készen várta László király a határon s kiverte onnan.

Salamon mindig alább sülyedt. Menyasszonya új hadat gyűjte számára kóbor kun és kazarokból, hozzájuk csatlakozott Celgu vezér egy nagy bessenyő csordával, s e csőcseléknek lett Salamon fővezére.

Midőn megindult velök s maga körül látta azt az egész gyülevészt, melyet egykor orczájának haragja előtt futni látott, rablók, gyujtogatók hadát, kiket országából annyiszor kivert s kik most őt vezérüknek nevezték, szive elszorult, félre fordítá az utat, s a helyett, hogy Erdélynek vezetné őket, levitte Görögországba s neki zudult egykori elleneinek azon gyönyörűségben részesülve, hogy két olyan ellenséget, kikkel annyi keserves csatát vivott, egymás ellen vezethetett, s nézhette: mint öli a görög a bessenyőt. - Egykor ő verte mind a kettőt.

Aligha be nem teljesült, a mit magában ohajtott, mert egész serege ott veszett, ő maga és Hadilán hatszáz lovaggal egy elhagyott várba menekültek s ott három napig dühösen védték magukat ostromlóik ellen.

Negyed napon kényszeríté őket az éhség ellenségeikre kirontani, és Salamon látta

megvalósulni, a mit annyiszor álmódott, ott nyargalt mellette Hadilán szilaj paripáján ülve, nyargalt vérrel befestett mezőkön keresztül, villogó kardok közepett, fogyni nem akaró tömegek bomlott tömkelegébe, s levágott fejek heverték köröskörül a mezőn.

Előre, előre! A kard utat vágott, a délczeg amazon vőlegénye feje fölé tartá paizsát s karjával csak őt védte, az ellenség megbűvölve a hölgy szemének villámainól tért ki a rohanók elől a midőn egyszerre egy nyíl a leányt szive fölött találta.

A paripa megérezé urnéja veszedelmét s vadul ágaskodva megállt. A leány fölemelkedék nyergében s még egyszer megforgatva véres kardját feje fölött, kiálta:

- Csak előre Salamon! ne rettegj.

S azzal lehanyatlott lova nyakára, a szilaj paripa ragadta őt magával holtan a sik harczmezőn keresztül.

Salamon keresztül vágta magát az ellenségén. Csak hat kiserője maradt, a többi ott veszett a harczban. Bolyongva a Duna partjához ért; kemény csikorgó tél derekán, be volt fagyva a folyam, a király átkelt rajta heted magával.

Valami borongó fájdalmas érzés kapta meg szívet, midőn elvesztett országa határán belől érzé ismét magát. A mint egy sűrű erdő mellett elhaladtak, megállítá kiserőit s maga leszállván lováról, bement az erdőbe azt mondva, hogy utat fog keresni. Ott messze elbolyongott a sűrű rengetekben, míg egyszerre úgy rémlik neki, mintha ismerős volna a tájék, a zuzmarázos fák alatt a rejtett barlang, s a csergedező patak, mely oda folyt a barlang nyílásához. Megállt s körültekinté sejtelenül izgatottan, midőn egyszerre egy domb ötlött szemébe, a sirdomb előtt kis fehér kereszt, melyre e név volt fölírva: „Charitas.“

A király térdre rogyott a sir előtt s megcsókolva a keresztet, fölemelé arcát az égre, mintha őt keresné ottan, ki annyiszor volt álmainak vezére a boldogabb házákba.

Kiserői soha sem látták őt többet.

Évek multak, változott a világ arcza, elfeledtek Salamont, már boldog volt az ország; a boldog könnyen megbocsát.

Egy napon diadalutról térve meg a szent király, te Deumot tarta a fehérvári székes egyházban. Együtt volt az ország szine, java, s gyönyörködék a hálaimában, melyet legjobb hivei bocsátának szine elé.

Künn a templom lépcsőzetén sorban térdeltek a koldusok, a legutolsó volt közöttök egy még élte delén levő férfi, ki csuklyáját fejére huzva, buzgón imádkozék, hogy a magyar nemzet s királya legyen boldog és örök.

Az elűzött Salamon volt az imádkozó.

Tizenhatsz év előtt ugyanezen templom lépcsői látták őt, mint királyt koronázása elé járulni, akkor nem imádkozott oly buzgón honáért, miként most.

Az isteni tiszteletnek vége lón; a fő urak egyenkint lépdeltek végig a koldusok mellett. Salamon mindegyikben megismeré egykori érsekét, nádorát, vajdáit és bánjait. Meghajlott előttük és áldást monda fejükre.

Jött végre a király. Egy fővel magasabb volt mindenkinél, a mikép jobb és vitézebb. Mosolygására öröm derenge szét a szivekben, a magyar nép nemzete jobb jövőjét nézte ki e szelid szemekből.

A mint végigment a lépcsőn, egyenkint lehajolt a koldusokhoz, pénzt osztva nekik, s midőn a legutolsóhoz ért, az megragadta a feléje nyújtott kezét s megcsókolá azt, a király két forró könnycseppet érte kezére hullani.

László meglepetés hangján kiáltott fel, megismerve a koldusban a száműzött királyt, de az hirtelen elvegyült a tömeg közé. Az utána küldött futárok utolérték, hirül adva neki László üzenetét, ki trónja megosztását ígérte neki.

- Menjetez vissza, szólt Salamon, s mondjátok meg uratoknak: az én országom nem e világból való, ő birja azt, mit isten neki adott s legyen megáldva örökké!

S visszament magányos erdejébe ismét.

S hosszú évek mulva a környék lakói egy ősz szent sirjához jártak el zarándokolni, melynek ellenségeket kibékítő erőt tulajdonítának. E sir Salamon sirja volt.

Sok vihart látott azóta a magyar; - még emléke is alig maradt a multnak, egyik sir eltemette a másikat, az egész történetből csak a toronybörtön maradt még fenn, az is pusztulóra vált már.

Elfogyott kazar és bessenyő, a neve csak könyvben él már, a magyar is sokat szenvedett; adja isten, hogy sokáig éljen.

Lábjegyzetek.

- 1) Cserei Mihály Erdély története.
- 2) Mambrius Rosaeus.

TARTALOM.

-377-

Rozgonyi Cecília	1
Soliman alma	48
Koronát szerelemért:	
Vizkereszt ünnepe	65
Késő látogatók	76
A tatárok	96
Bacsó Tamás. (Magyar historiai novella)	104
A tor	106
A fehér leány	117
A kinyujtott kéz	120
A három tanu	127
A Nagyenyedi két fűzfa. (Beszély)	132
A khámok utóda:	
Tatár philosophia	159
A mezrei várkastély	173
Szendereli	197
Miriám	210
Az áruló	219
Az arany álarcz	224
A menyasszony álmai	232
Tatárharcz	234
A menyegző	255
Számadás	259
A basi-bozuk	273
A gyerkőcz	288
Az ellenséges koponyák	306
A mennyei parittyakövek	322
Egy bukott angyal	338

-378-

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

18	csoda lly	csoda. lly
58	Muffa, Ai!	Muffa, Ai!"
61	az nem él.	az nem él."
68	magát dókájáka.	magát dókájába.
78	vér a földből.	vér a földből."
88	itt légy.	itt légy."
89	a vásár"	a vásár."
94	nem megy	„nem megy
97	Az Isten	„Az Isten
100	„Isten velünk	„Isten velünk"
103	Néhány hóhap	Néhány hónap
103	hogya felállnának	hogya felállnának"
146	ellen vezessék	ellen vezessék.
180	utra kaposzkodtak	utra kaposzkodtak
226	Mikor alabin	Mikor Alabin
288	haladnak előre	haladnak előre.
337	nem hittel	nem hitt el
374	midőn egyszerre	midőn egyszerre

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may

copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do

copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.